ALPHONSE DAUDET

PICIUL

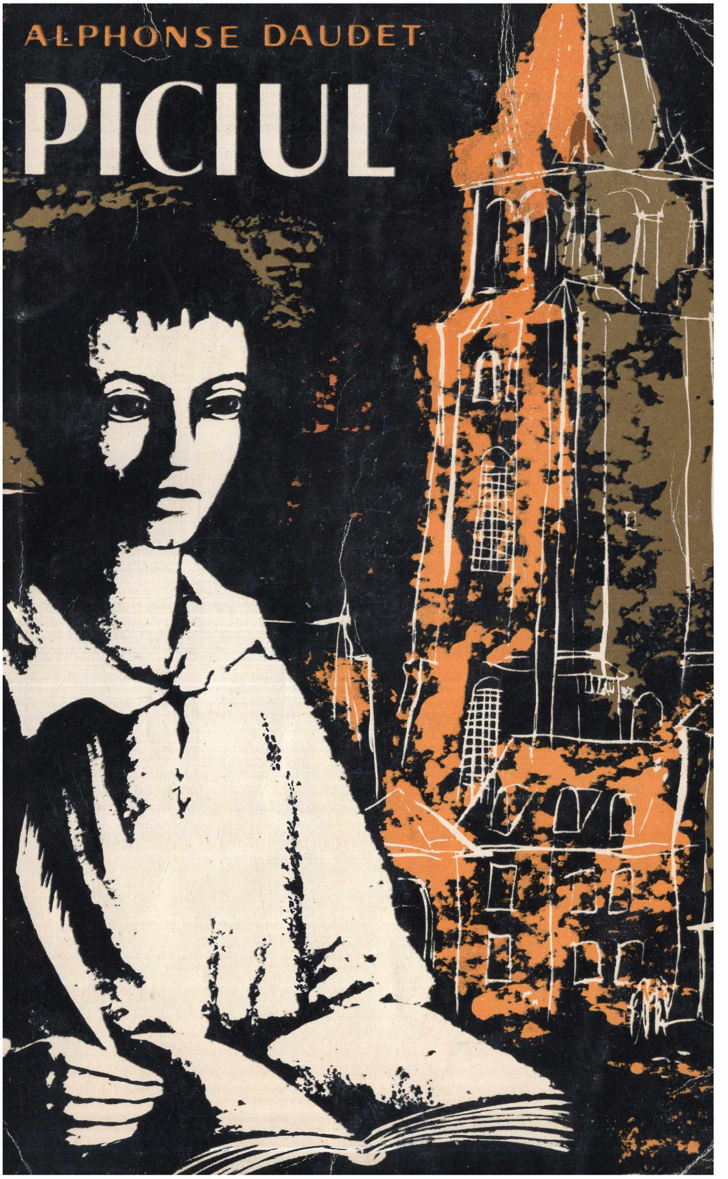

ALPHONSE DAUDET

P I C I U L

Coperta de
ANGI PETRESCU

Alphonse Daudet
LE PETIT CHOSE
Fasquelle Editeurs
Paris-Rue de Grenelle 11
1947

ALPHONSE DAUDET

PICIUL

În românește de
LIVIA STORESCU

EDITURA TINERETULUI

În 1867, cînd a scris *Piciul*, Alphonse Daudet nu mai publicase decît un volum de versuri, *Les Amoureuses* (1858). Era deci un fel de debut al povestitorului, care, născut în 1840, avea doar 27 de ani. Un debut destul de puțin obișnuit: o carte cu un pronunțat caracter autobiografic, cum este *Piciul* apare de obicei nu la începutul, ci la sfîrșitul unei cariere, într-un moment în care scriitorul poposește pentru a privi în trecut, a încheia un bilanț și a comunica o experiență. Dar așa cum lui Anatole France i-a plăcut în tinerețe să se înfățișeze sub trăsăturile respectabile ale bătrînului savant Sylvestre Bonnard, Daudet a găsit în sine puterea de observație și de reflecție a omului matur care reînvie, nostalgic, imaginea copilăriei și deslușește liniile de forță ale viitorului.

Piciul-ui avea deci să-i urmeze bogatul șir de opere care i-au adus lui Daudet o binemeritată celebritate: *Scrisorile din moara mea* — capodopera sa — datează din 1869, urmate în curînd de *Poveștile de luni*, de ciclul consacrat lui *Tartarin din Tarascon*, de romanele realist-critice *Fromont junior și Risler senior* (1874), *Nababul* (1877), *Numa Roumestan* (1880), *Sapho* (1884), *Nemuritorul* (1888). O viață jalonată de opere, mai mult decît brăzdată de evenimente, căci existența meridionalului Daudet, devenit de timpuriu parizian, se va scurge, după o juneță petrecută în boema literară și artistică a capitalei, într-un mediu burghez „cuminte" și liniștitor. Căsătorit de timpuriu cu fata unui industriaș din cartierul Marais, tată a trei copii (din care unul, cel puțin, Léon Daudet, va fi om de litere), Daudet călătorește puțin și se consacră exclusiv scrisului, luînd o atitudine democratică în marile probleme politice ale vremii lui: Comuna din Paris și Afacerea Dreyfus. Moare la 57 de ani,

în 1897, după o grea suferință pe care a descris-o în ultima lui carte, *La Doulou.*

Piciul rămîne, alături de *Scrisorile din moara mea* și ciclul *Tartarin,* opera cea mai populară și cea mai frecvent tradusă. Cartea e într-adevăr reprezentativă pentru definirea universului moral și sentimental al scriitorului francez, pentru arta și stilul lui. În *Piciul* îl aflăm pe Daudet cu marile lui însușiri de povestitor, cu nota lui specifică de duioșie și umor, cu timiditatea și cumințenia concepțiilor sale ideologice și politice. Cartea îl situează, așadar, istoric pe scriitor și-i definește meritele și limitele.

Materia acestei confesiuni nu este, evident, prea întinsă în timp : anii copilăriei și ai adolescenței, urmați de debuturile vieții sale pariziene. Interesul cărții nu constă, prin urmare, în străbaterea unor epoci foarte diferite unele de altele, ci în bogăția observației concrete, în satira vieții de provincie și a mediilor pariziene, în reflecția moralistului și în avîntul liric al povestitorului.

Cititorul îl poate însoți pe Daniel Eyssette, *piciul,* în viața lui chinuită de copil, umilit de sărăcie, o dată cu mutarea familiei sale din sudul însorit în sordida locuință din Lyon, unde Eyssette-tatăl e nevoit, după un faliment, să-și continue negoțul. Cea mai mare parte a copilăriei și adolescenței lui Daniel se petrece însă în atmosfera unui colegiu provincial, în care *Piciul* este pedagog. Un pedagog cu suflet generos și mari năzuințe, dar jignit și amenințat la tot pasul de superiorii, de colegii, de elevii lui. Astfel *Piciul* este, în bună măsură, un documentar lucid al școlii franceze din vremea celui de al doilea Imperiu. Școala din Sarlande, în care a trăit și a suferit Daniel Eyssette, capătă o valoare tipică pentru un învățămînt anchilozat, în care metodele de „educație" folosesc din plin bătaia, pedepsele absurde și delațiunea.

Viața de infern a pedagogului inadaptat și inadaptabil nu ia sfîrșit decît în clipa în care fratele mai mare al Piciului, Jacques Eyssette, imagine a devotamentului și a abnegației, îl cheamă pe mezin la Paris. În partea a doua a cărții vom asista la debuturile pariziene în viață și în scris ale lui Daniel. Debuturi timide, fără strălucire și îngreunate de un lanț întreg de greșeli ale tînărului visător, care se izbește de mari obstacole, ri-

dicate în față-i de condiții obiective, dar și de instabilitatea și slăbiciunea caracterului său.

Cititorul îl va descoperi singur pe Daniel Eyssette, în toate ascunzișurile sufletului său. Trebuie precizat totuși dintr-un început că Daniel este frate bun cu Lucien de Rubempré, celebrul erou al lui Balzac. Provincial sosit la Paris pentru a dobîndi gloria literară, Piciul rătăcește ca și acesta pe căi nepotrivite. Resortul interior este totuși altul: Lucien e mînat de o uriașă ambiție care-l face să fie amoral. Daniel, speriat în fața vieții și inadaptabil, se lasă tîrît de evenimente din neputința de a le rezista. Conștiința răului pe care-l face nu-l părăsește niciodată, dar mediul îl domină și-l falsifică adesea pe acest om slab, care alunecă cu repeziciune pe panta compromisurilor și a ratării. Fermecător, sensibil, inteligent, dar lipsit de tăria sufletească, Daniel e purtat de întîmplări cărora nu le poate opune decît meditația lui elegiacă și regretul căminului părintesc, pe veci pierdut și mereu căutat cu înfrigurare. „Tare mă tem să nu rămîi un copil toată viața ta" îi spune odată nefericitului pedagog din Sarlande abatele Germane. Și într-adevăr, Daniel Eyssette păstrează, de-a lungul întregii povestiri, complexul de inferioritate care-l face să caute totdeauna și oriunde o protecție și un protector. Jacques, familia Pierrotte sau chiar nefasta Irma Borel vor constitui puncte de sprijin pentru voința șubredă a Piciului. Alături de el, evoluînd în sens invers, de la moliciune și resemnare la muncă, devotament și abnegație, Jacques Eyssette, fratele cel mare, împlinește funcția maternă, după care Daniel tînjește în izolarea lui printre străini. Eroul lui Daudet aparține deci acelei categorii de suflete slabe, inadaptabile, lipsite de energia din care sînt croiți, în literatura franceză, marii ariviști. El aparține mai mult seriei de ratați sau, în cel mai bun caz, acelor tipuri umane care se mulțumesc, nostalgic și lucid, cu o mediocritate nu totdeauna aurită.

Puterea de analiză a lui Daudet este reală, observația realistă prevalînd asupra tonului idilic, care dă cărții acel parfum desuet propriu sfîrșitului secolului al XIX-lea. Viața în colegiul din Sarlande, salonul negustorului Pierrotte, lumea deșucheată a cabotinilor, moravurile editorilor ca și noianul de prejudecăți mic-burgheze, proprii societății franceze din a doua jumătate

a veacului trecut, găsesc în Daudet un critic ponderat, dar lucid. *Piciul* poate să-şi revendice, şi sub acest aspect, epitetul de roman realist critic.

Cîteva cuvinte, în sfîrşit, despre finețea observației morale şi arta povestitorului.

Dacă nu ar fi fost decît duioasă şi elegiacă, povestea vieții lui Daniel Eyssette ar fi astăzi de necitit. Din fericire, lirismul este însoțit, ca o contrapondere, de umor şi de o ironie subtilă, rod al unei puteri de analiză incontestabilă.

Aş aminti, bunăoară, de scenele dintre Daniel şi Roger, grosolanul lui coleg din Sarlande, de moravurile burgheziei pariziene sau de salonul interlop al Irmei Borel. Pretutindeni dedublarea este evidentă: Daudet-Daniel *suferă* şi *observă*, este *actor* şi *spectator*. În naivul Daniel trăieşte şi un moralist. În fața unui unchi maniac şi avar care nu face altceva în viață decît să coloreze abecedare, Daniel constată: „De atunci, am mai întîlnit adeseori în viață oameni, chipurile foarte gravi, care-şi treceau vremea colorînd gramatici spaniole şi găseau că ceilalți nu sînt serioşi". Daniel şi Jacques se îmbrățişează, plîngînd, în gară la Paris. Lumea îi împinge şi-i stingherește, Daniel comentează: „Din nenorocire, gările nu-s făcute pentru aceste frumoase îmbrățişări. Există sala călătorilor, sala bagajelor, dar nu există sala efuziunilor sentimentale, nu există sala sufletelor".

În căutare de slujbă, Jacques se duce în fiecare zi, dis-de-dimineață, să bată la uşa unor personaje influente: „De asemenea, credeam că, ieşind dis-de-dimineață, voi putea să mă întîlnesc mai uşor cu Norocul. Încă o greşeală: la Paris, Norocul nu se scoală devreme".

Stilul metaforic nu e propriu lui Daudet. Imaginile sînt rare, stilul e familiar şi vorbit, fără tendințe de literaturizare sau de violentare a tiparelor normale ale exprimării curente. Citez totuşi, la întîmplare. Despre o doamnă bătrînă care-l scoate din salonul Pierrotte pe soțul ei orb şi neputincios, Daudet notează: „Îşi înfăşură bărbatul într-un şal mare şi-l duse de braț, ca pe o mumie străveche, învălătucită în feşe". Sau despre o familie burgheză, venită în vizită la Pierrotte, cu cele 6 fete ale lor: „... apoi soții Fougeroux, cu cele şase domnişoare ale lor, aşezate la rînd ca tuburile unei orge...", pentru a nu mai aminti de

portretul răutăcios, dar sugestiv, al poetului Baghavat, sub a cărui haină străvezie cititorul îl poate recunoaşte pe Leconte de Lisle. Arta prozatorului e deci remarcabilă prin acele însuşiri tradiţionale ale prozei franceze : claritate, eleganţă, bun gust şi preciziune expresivă.

Cîntărindu-l în totalitatea lui, romanul *Piciul* ne apare ca operă remarcabilă din multe puncte de vedere. Satiră a lumii burgheze din provincie şi de la Paris, cu toată simpatia lui Daudet pentru soluţiile de compromis, povestea lui Daniel Eyssette trezeşte în cititor sentimente tonice de bunătate, de milă, de generozitate. Ca şi în cazul lui Dickens sau al nuveliştilor noştri de tipul Brătescu-Voineşti, Gîrleanu, I. A. Bassarabescu, de sub zgura dulceagă a unui idilism perimat, răsare ca o scînteie vie dragostea de om, simpatia faţă de cei umiliţi, necesitatea poeziei nu numai în literatură, ci şi în viaţă, încrederea într-o soartă mai bună pentru oamenii care trudesc cu mintea sau cu braţele. Mesajul lui Daudet, adesea estompat, există, şi el explică de ce o spovedanie ca cea a Piciului se mai citeşte şi azi cu plăcere şi cu emoţie.

VALENTIN LIPATTI

Amintirile pe care mi le lasă locurile sînt una din suferințele mele. Ele mă mișcă mai mult decît trebuie.
D-NA DE SÉVIGNÉ

PARTEA ÎNTÎI

I. FABRICA

M-am născut la 13 mai 18..., într-un oraș din Languedoc unde, ca în toate orașele din sud, găsești mult soare, destul colb, o mănăstire de carmelite și două sau trei monumente romane.

Tatăl meu, d. Eyssette, care pe vremea aceea făcea negoț cu fulare, avea la marginea orașului o fabrică mare, cu o aripă în care-și întocmise o locuință tihnită, adumbrită de platani și despărțită de ateliere printr-o grădină foarte întinsă. Acolo am văzut lumina zilei și mi-am petrecut cei dintîi ani din viața mea. Așa că, memoria mea, recunoscătoare, a păstrat grădinii, fabricii și platanilor o nepieritoare amintire, iar cînd părinții mei și-au pierdut averea și a trebuit să mă despart de lucrurile acestea, mi-a părut rău după ele întocmai ca după niște ființe.

Trebuie să spun de la început că nașterea mea n-a adus noroc casei Eyssette. Bătrîna Annou, bucătăreasa noastră, mi-a povestit adesea, mai tîrziu, cum tata, plecat pe atunci într-o călătorie, a primit în același timp vestea apariției mele pe lume și a dispariției unuia dintre clienții lui din Marsilia, care-l păgubea cu mai mult de patruzeci de mii de franci; încît d. Eyssette, fericit și totodată foarte mîhnit, se întreba, vorba ceea, dacă trebuia să plîngă fuga clientului din Marsilia sau

să se bucure de sosirea micului Daniel... Trebuia să plîngi, bunul meu domn Eyssette, trebuia să plîngi pentru amîndouă.

Adevărul e, c-am fost piaza rea a părinților mei. Din ziua cînd m-am născut, nenorociri de necrezut i-au lovit din toate părțile. Așadar, mai întîi clientul din Marsilia, apoi două focuri în același an, apoi cearta cu unchiul Baptiste, apoi un proces foarte costisitor cu negustorii noștri de vopsele...

De atunci fabrica începu să șchiopăteze; încetul cu încetul, atelierele se goliră: în fiecare săptămînă cîte un război desființat, în fiecare lună o masă de imprimare mai puțin. Ți-era mai mare mila să vezi cum se scurgea viața din casa noastră, ca dintr-un trup bolnav, pe îndelete, în fiecare zi cîte puțin. De la o vreme nu mai intră nimeni în sălile de la catul al doilea. Apoi curtea din fund se închise. Așa o ținu doi ani; doi ani fabrica trase să moară. În sfîrșit, într-o zi lucrătorii nu mai veniră, clopotul atelierelor nu mai sună, roata fîntînii încetă să mai scîrțîie, apa din bazinele mari, în care se spălau țesăturile, încremeni și, curînd, în toată fabrica nu mai rămaseră decît d. și d-na Eyssette, bătrîna Annou, frate-meu Jacques și cu mine; iar colo, în fund, ca să păzească atelierele, portarul Colombe și fiul său, micul Rouget.

Se isprăvise, eram ruinați.

Aveam pe atunci șase sau șapte ani. Cum eram foarte plăpînd și bolnăvicios, părinții mei nu voiseră să mă trimită la școală. Mama mă învățase numai să citesc și să scriu și, pe deasupra, cîteva cuvinte spaniolești și două sau trei melodii la chitară, cu ajutorul cărora treceam în familie drept un copil minune. Datorită acestui sistem de educație, nu lipseam niciodată de acasă și am putut fi de față la agonia casei Eyssette, în toate amănuntele ei. Mărturisesc că spectacolul acesta mă lăsa rece, ba chiar găseam că ruina noastră avea o parte foarte plăcută: puteam să zburd în voie prin toată

fabrica, ceea ce, pe vremea cînd erau lucrători, nu-mi era îngăduit decît duminica.

Spuneam foarte grav micului Rouget: „Acuma, fabrica-i a mea; mi-au dat-o să mă joc în ea". Și micul Rouget mă credea. Credea tot ce-i spuneam nătărăul ăsta.

Dar acasă, ceilalți nu priveau cu atîta veselie prăbușirea noastră. Deodată, d. Eyssette ajunse îngrozitor; era de obicei o fire înflăcărată, violentă, exagerată, și-i plăcea să răcnească, să spargă ce-i cădea sub mînă, să tune și să fulgere; de fapt, un om foarte bun, numai că te cîrpea îndată, vorbea de sus și simțea neapărată nevoie să-i facă pe toți din jur să tremure de frica lui. În loc să-l doboare, nenorocirea îl întărîtă și mai rău. De dimineață pînă seara era cuprins de o mînie grozavă și, neștiind asupra cui să se năpustească, se lega de toate: de soare, de mistral, de Jacques, de bătrîna Annou.

Pe vremea despre care vă vorbesc, d. Eyssette nu suferea încă de gută, și durerea de a se vedea ruinat făcuse din el un om îngrozitor, de care nimeni nu se putea apropia. A fost nevoie să i se ia sînge de două ori în două săptămîni. În jurul lui, toți tăceau; le era frică. La masă, ceream pîine în șoaptă. În fața lui nu îndrăzneam nici măcar să plîngem. Așa că, îndată ce pleca, nu se auzea decît un singur hohot de plîns, de la un capăt la celălalt al casei; mama, bătrîna Annou, frate-meu Jacques și fratele meu mai mare, abatele, cînd venea să ne vadă, toată lumea se punea pe plîns. Mama, se-nțelege, plîngea văzîndu-l pe d. Eyssette așa de nenorocit; abatele și bătrîna Annou plîngeau văzînd-o pe d-na Eyssette plîngînd; cît despre Jacques, încă prea mic pentru a pricepe nenorocirea noastră — era numai cu doi ani mai mare decît mine — simțea nevoia să plîngă, de plăcere.

Ce copil neobișnuit era frate-meu Jacques! Știu că avea darul plînsului! De cînd îl țin minte, îl văd cu ochii roșii și obrazul scăldat în lacrimi. Seara, dimi-

neața, ziua, noaptea, la școală, acasă, la plimbare, plîngea într-una, plîngea pretutindeni. Cînd îl întrebai: „Cei ai?“, răspundea sughițînd: „N-am nimic“. Și lucru ciudat e că n-avea nimic. Plîngea cum îți ștergi nasul, dar mult mai des, atîta tot. Uneori, d. Eyssette, scos din fire, spunea mamei: „Copilul ăsta-i caraghios, ia te uită la el!... E un fluviu!“ Iar d-na Eyssette îi răspundea cu glasu-i blînd: „Ce vrei, dragul meu! Lasă, asta-i va trece cînd o să mai crească; așa eram și eu la vîrsta lui“. Deocamdată Jacques creștea, creștea chiar foarte mult și *asta* tot nu-i trecea. Ba dimpotrivă, neobișnuita aplecare a băiatului acesta ciudat de a vărsa fără nici un rost șiroaie de lacrimi sporea zi cu zi. Așa că deznădejdea părinților noștri a fost un mare noroc pentru el. Acum putea să plîngă în voie, zile întregi, fără ca nimeni să-l mai întrebe: „Ce ai?“

Pe scurt, ruina noastră avea pentru Jacques, ca și pentru mine, și partea ei frumoasă.

Cît mă privește, eram foarte fericit. Nimeni nu mai avea grija mea. Foloseam faptul ăsta ca să mă joc toată ziua cu Rouget prin atelierele pustii, unde pașii noștri răsunau ca într-o biserică, și prin curțile mari, părăsite, pe care le și năpădea iarba. Micul Rouget, fiul portarului Colombe, era un bondoc de vreo doisprezece ani, puternic ca un taur, credincios ca un cîine, și se deosebea mai ales prin părul-i roșu, din care pricină fusese poreclit Rouget [1]. Numai c-o să vă spun ceva: pentru mine, Rouget nu era Rouget. Era rînd pe rînd devotatul meu Vineri, un trib de sălbatici, niște marinari răzvrătiți pe o corabie, tot ce vreți. Pe vremea aceea, eu însumi nu mă numeam Daniel Eyssette: eram omul acela ciudat, îmbrăcat în piei de animale, ale cărui aventuri tocmai le căpătasem, eram însuși *master* Crusoe. Dulce nebunie! Seara, după masă, îl citeam și-l reciteam pe Robinson al meu, îl învățam pe de rost; ziua, îl jucam, îl jucam cu furie, și în piesa mea băgam tot ce mă înconjura. Fabrica nu mai era

[1] Rouget — roșcovanul. (n.r.)

fabrică; era insula mea pustie, ah! ce pustie! Bazinele reprezentau oceanul, grădina era o pădure virgină. Printre platani mișunau greieri care, fără s-o știe, făceau parte din piesă. Rouget habar n-avea nici el de însemnătatea rolului său. Dacă l-ai fi întrebat cine era Robinson, l-ai fi încurcat grozav; totuși, trebuie să spun că-și îndeplinea însărcinarea cu cea mai mare convingere și că n-avea pereche ca să imite răcnetul sălbaticilor.

Unde învățase? Nu știu. Vorba-i că răcnetele acelea grozave pe care le scotea din fundul gîtlejului, fluturîndu-și coama deasă, roșie, i-ar fi înfiorat și pe cei mai viteji. Eu însumi, Robinson, eram nevoit să-i șoptesc uneori, cu inima cît un purice: „Mai încet, Rouget, că mă sperii!"

Din nenorocire, dacă Rouget imita foarte bine strigătul sălbaticilor, știa și mai bine să înjure, întocmai ca băieții de pe stradă, și să ia numele Domnului în deșert. În timp ce ne jucam, m-am obișnuit să vorbesc și eu ca dînsul și, într-o zi, la masă, nu știu nici eu cum, mi-a scăpat o înjurătură grozavă. Au încremenit cu toții. „Cine te-a învățat? De unde-ai auzit una ca asta?" A fost un eveniment. D. Eyssette zise îndată c-o să mă dea la o casă de corecție; fratele meu cel mai mare, abatele, fu de părere că, înainte de toate, trebuia să mă spovedesc, fiindcă aveam vîrsta cînd puteam judeca singur. M-am dus la spovedanie. Greu lucru! Trebuia s-adun din toate colțurile conștiinței mele o sumedenie de păcate vechi, care zăceau acolo de șapte ani. N-am dormit două nopți; că doar era cogeamite coș plin de păcate afurisite; le pusesem pe cele mai mici deasupra, dar, oricum, se vedeau și celelalte, și cînd, îngenunchind în micul dulap de stejar, a trebuit să le arăt pe toate preotului din Récollets, am crezut că mor de frică și de rușine.

S-a isprăvit. N-am vrut să mă mai joc cu Rouget; știam acuma vorbele sfîntului Paul, și preotul din

Récollets mi le repetase, cum că diavolul dă veșnic tîrcoale în jurul nostru ca un leu, *quaerens quem devoret* [1]. O! acest *quaerens quem devoret* ce impresie mi-a făcut! Știam de asemenea că intrigantul de Lucifer poate lua orice înfățișare ca să ne ducă în ispită; și nu mi-ați fi scos din minte că se ascunsese în pielea lui Rouget, ca să mă-nvețe să înjur de Dumnezeu. Așa că, îndată ce m-am întors la fabrică, cea dintîi grijă mi-a fost să-l vestesc pe Vineri că, de azi înainte, trebuia să rămînă la el acasă. Nenorocitul Vineri! Ucazul ăsta îi sfîșie inima, dar se supuse fără să murmure. Cîteodată îl zăream în pragul ușii portarului dinspre ateliere; sta în picioare acolo, trist, și cînd vedea că-l privesc, nenorocitul, vrînd să mă înduioșeze, scotea cele mai înspăimîntătoare răcnete, fluturîndu-și coama aprinsă; dar cu cît mugea mai tare, cu atîta mă țineam mai departe. Mi se părea că seamănă cu faimosul leu *quaerens*. Îi strigam: „Pleacă! Mi-e groază de tine!"

Rouget se încăpățînă să urle astfel cîteva zile; apoi, într-o dimineață, taică-su, plictisit de răcnetele lui de acasă, îl trimise la ucenicie, să mai răcnească și acolo, și nu l-am mai văzut.

Entuziasmul meu pentru Robinson nu se răci însă nici o clipă. Tocmai pe atunci, unchiul Baptiste se dezgustă deodată de papagalul lui și mi-l dădu mie. Papagalul ăsta îl înlocui pe Vineri. L-am așezat într-o cușcă frumoasă, la capătul reședinței mele de iarnă, și iată-mă mai Crusoe decît oricînd, petrecîndu-mi zilele între patru ochi cu această interesantă pasăre, străduindu-mă s-o învăț a spune: „Robinson, sărmanul meu Robinson!" Înțelegeți asta? Papagalul pe care unchiul Baptiste mi-l dăduse ca să scape de limbuția lui se încăpățînă să tacă, de cum a fost al meu... Nici tu „sărmanul meu Robinson" și nici altceva; niciodată n-am

[1] În căutarea celui pe care să-l sfîșie (în limba latină în text). (n.r.)

putut să-i scot o vorbă. Totuși îl iubeam mult și aveam cea mai mare grijă de el.

Așa trăiam, papagalul și cu mine, în cea mai mare singurătate, cînd, într-o dimineață, mi se întîmplă ceva într-adevăr neobișnuit. În ziua aceea ieșisem din colibă devreme și, înarmat pînă-n dinți, îmi cercetam cu de-amănuntul insula... Deodată am văzut venind spre mine un grup de trei sau patru inși care vorbeau foarte tare și dădeau din mîini cu aprindere. Doamne sfinte! Oameni în insula mea! Abia am avut cînd să m-arunc după un tufiș de leandri, pe burtă, mă rog... Oamenii trecură pe lîngă mine, fără să mă vadă. Mi s-a părut că deslușesc glasul portarului Colombe, ceea ce mă mai liniști puțin; dar, oricum, îndată ce se îndepărtară, am ieșit din ascunzătoare și i-am urmărit de la distanță, ca să văd ce-o să se mai întîmple...

Străinii ăștia rămaseră multă vreme în insula mea. O cercetară cu de-amănuntul, de la un capăt la celălalt. I-am văzut cum intrau în peșterile mele și sondau cu bastoanele adîncimea oceanelor. Din cînd în cînd se opreau și clătinau din cap. Mă temeam grozav să nu-mi descopere cumva reședințele... Ce m-aș fi făcut atunci, sfinte Dumnezeule! Din fericire, nu s-a întîmplat una ca asta și, după o jumătate de ceas, oamenii se retraseră fără să bănuiască măcar că insula era locuită. De cum plecară, am alergat să mă-nchid într-una din colibele mele și am stat acolo toată ziua întrebîndu-mă cine erau oamenii aceia și de ce veniseră.

Aveam s-o aflu curînd.

Seara, la masă, d. Eyssette ne vesti solemn că vînduse fabrica și că, peste o lună, vom pleca cu toții la Lyon, unde vom locui de-acum înainte.

A fost o lovitură grozavă. Mi s-a părut că se năruie tot cerul peste mine. Fabrica vîndută!... Ei bine, dar insula mea, peșterile și colibele mele?

Vai! Insula, peșterile, colibele, d. Eyssette vînduse tot; trebuia să părăsesc tot. Doamne, ce-am mai plîns!...

Timp de o lună, pe cînd acasă se împachetau oglinzile, vasele, eu mă plimbam, trist și singur prin scumpa mea fabrică. Vă închipuiți că nu-mi mai ardea de joacă... a! nu... Mă așezam prin toate ungherele și, privind lucrurile din jurul meu, le vorbeam ca unor oameni. Spuneam platanilor: „Rămîneți cu bine, dragii mei prieteni!", iar bazinelor: „S-a isprăvit, n-o să ne mai vedem!" În fundul grădinii era un rodiu mare, ale cărui flori frumoase, roșii, se răsfățau la soare. I-am zis plîngînd: „Dă-mi o floare". Și mi-o dădu. Am băgat-o în sîn, ca pe o amintire de la el. Eram tare nenorocit.

Totuși, în durerea asta mare, două lucruri mă făceau să zîmbesc: mai întîi, gîndul că voi călători cu vaporul, și apoi mi se îngăduise să-mi iau papagalul cu mine. Îmi ziceam că Robinson își părăsise insula aproape în aceleași împrejurări, și asta-mi dădea curaj.

În sfîrșit sosi și ziua plecării. D. Eyssette era de o săptămînă la Lyon. Ne-o luase înainte cu mobilele. Am plecat, așadar, împreună cu Jacques, cu mama și cu bătrîna Annou. Fratele meu cel mare, abatele, nu pleca, dar ne însoți pînă la diligența din Beaucaire, de asemenea și portarul Colombe ne însoți. Mergea înainte împingînd o roabă foarte mare, încărcată cu cufere. După el venea frate-meu, abatele, la braț cu d-na Eyssette. Bietul meu abate, pe care n-aveam să-l mai văd! Urma apoi bătrîna Annou, cu o uriașă umbrelă de ploaie, albastră, și lîngă ea Jacques, tare bucuros că pleacă la Lyon, dar care totuși plîngea... În sfîrșit, în coada coloanei pășea Daniel Eyssette, ducînd foarte grav cușca papagalului și uitîndu-se îndărăt, la fiecare pas, spre scumpa lui fabrică.

Pe măsură ce caravana se îndepărta, pomul cu rodii se înălța cît putea peste zidurile grădinii, ca să ne mai vadă o dată... Platanii își legănau crengile în semn de rămas bun... Daniel Eyssette, foarte mișcat, le trimitea tuturor sărutări pe furiș, cu vîrful degetelor.

Mi-am părăsit insula la 30 septembrie 18...

O, întîmplări din copilăria mea, ce impresie mi-ați lăsat! Ca ieri a fost călătoria pe Ron. Mai văd vaporul, călătorii și tot echipajul; aud zgomotul roților și fluierul mașinii. Căpitanul se numea Géniès, iar bucătarul șef Montélimart. Lucrurile astea nu se uită.

Călătoria ținu trei zile. Și toate aceste trei zile mi le-am petrecut pe punte, coborînd în sală numai ca să mănînc și să dorm. Restul timpului ședeam la capătul vasului, aproape de ancoră. Acolo era un clopot mare, pe care-l trăgeau marinarii cînd intrau în orașe. Mă așezam lîngă clopotul ăsta, printre mormane de funii; îmi țineam cușca papagalului între genunchi și priveam. Ronul era așa de întins, că abia i se vedeau malurile. Eu aș fi vrut să fie și mai larg și să se numească marea! Cerul rîdea, valurile erau verzi. Bărci mari coborau pe firul apei. Luntrași călare pe catîri treceau vadul cîntînd, pe lîngă noi. Uneori, vaporul mergea de-a lungul vreunei insule stufoase, acoperită cu papură și cu sălcii. „Ah! o insulă pustie!“ — îmi ziceam în gînd și o sorbeam din ochi...

Către sfîrșitul zilei a treia am crezut c-o să se stîrnească o vijelie. Cerul se întunecase deodată; o pîclă deasă se învolbura peste fluviu; la prora vaporului se aprinsese un felinar mare și zău că în fața tuturor acestor semne prevestitoare de furtună începeam să fiu emoționat... În clipa aceea, cineva de lîngă mine zise: „Iată Lyonul!“ În același timp, clopotul cel mare începu să sune. Era Lyonul.

Prin ceață am văzut nedeslușit niște lumini care străluceau pe amîndouă malurile; am trecut pe sub un pod, apoi pe sub altul. De fiecare dată, uriașul coș al mașinii se pleca și scuipa șuvoaie de fum negru care te făcea să tușești... Pe vapor era o harababură înspăimîntătoare. Călătorii își căutau cuferele; marinarii înjurau, rostogolind butoaie pe întuneric. Ploua...

M-am grăbit s-ajung pe mama, pe Jacques și pe bătrîna Annou, care erau la celălalt capăt al vaporului, și iată-ne tuspatru, strînși unul în altul, sub umbrela cea mare a lui Annou, în timp ce vaporul trăgea de-a lungul cheiului și debarcarea începea.

Într-adevăr, dacă d. Eyssette n-ar fi venit să ne scoată de acolo, cred că n-am mai fi ieșit niciodată. Se apropie de noi pe dibuite și strigînd: „Cine-i acolo? Cine-i acolo?". La vorbele acestea binecunoscute am răspuns: „Prieteni!", toți patru într-un singur glas, nespus de fericiți și de ușurați... D. Eyssette ne sărută în treacăt, îl luă pe frate-meu de-o mînă, pe mine de cealaltă, zise femeilor: „Urmați-mă!", și la drum... A! ce mai om era!

Înaintam anevoie; se înnoptase, puntea era alunecoasă. La fiecare pas ne împiedicam de lăzi... Deodată, din capătul vasului, un glas strident, jalnic ajunge pînă la noi: „Robinson! Robinson!" zicea glasul.

— Ah! Dumnezeule! am strigat eu, încercînd să-mi trag mîna dintr-a tatii; el crezu că lunecasem și mi-o strînse mai tare.

Glasul reluă și mai strident, și mai jalnic: „Robinson! Sărmanul meu Robinson!" Am făcut o nouă sforțare să-mi trag mîna.

— Papagalul meu — strigam — papagalul meu!

— Da' ce, acum vorbește? mă întrebă Jacques.

Cred și eu că vorbea; îl auzeai de la o poștă... În tulburarea mea îl uitasem tocmai la celălalt capăt al vasului, lîngă ancoră, și de acolo mă chema, țipînd din răsputeri: „Robinson! Robinson! Sărmanul meu Robinson!"

Din nenorocire eram departe. Căpitanul striga: „Grăbiți-vă!"

— Venim să-l luăm mîine — zise d. Eyssette — pe vapoare nu se rătăcește nimic. Cu vorbele acestea, și fără a ține seamă de lacrimile mele, mă trase după el. Vai! A doua zi au trimis după el, dar nu l-au mai găsit... Închipuiți-vă deznădejdea mea: nici tu Vineri, nici tu papagal! Robinson nu mai era cu putință. De

altfel, cu cea mai mare bunăvoință din lume, cum să-ți înfiripi o insulă pustie la etajul al patrulea într-o casă murdară și umedă de pe strada Felinarului?

Ah, ce casă îngrozitoare! Toată viața am s-o văd: scara era cleioasă; curtea semăna cu un puț; portarul, un cizmar, își avea maghernița lîngă pompă... Era înfiorător.

În seara sosirii noastre, bătrîna Annou, dereticînd prin bucătărie, scoase un țipăt deznădăjduit:

— Gîndaci! Gîndaci!

Am venit în goana mare. Ce priveliște!...

Bucătăria era plină de gîngăniile astea scîrboase; foiau pe polița de vase, de-a lungul pereților, în sertare, pe cămin, în bufet, pretutindeni. Le striveai fără voie. Ptiu! Annou omorîse o sumedenie; dar cu cît le omora, cu atît mai multe veneau. Ieșeau pe gura canalului; s-a astupat gura canalului, dar în seara următoare se întoarseră iar, prin altă parte, nu se știe pe unde. A trebuit să ținem o pisică anume ca să le stîrpească, și în fiecare noapte era un măcel îngrozitor la bucătărie.

Gîndacii mă făcură să urăsc Lyonul chiar din prima seară. A doua zi a fost și mai rău. Trebuia să ne schimbăm obiceiurile; erau alte ore pentru mese... Pîinile n-aveau aceeași formă ca la noi. Li se zicea „cununi". Ce mai nume!

La măcelărie, cînd bătrîna Annou cerea o *carbonadă* [1], vînzătorul îi rîdea în nas; nu știa ce-i o „carbonadă" sălbaticul acela!... Vai! m-am plictisit grozav!

Ca să ne mai înveselim, duminica ne luam umbrelele și porneam cu toții la plimbare pe cheiurile Ronului. Fără să ne dăm seama, ne îndreptam totdeauna spre miazăzi, înspre Perrache. „Mi se pare că așa ne mai apropiem de meleagurile noastre" — zicea mama, care tînjea și mai mult decît mine... Plimbările astea în familie erau jalnice. D. Eyssette bombănea, Jacques

[1] Carbonado, în dialectul provensal — tocătură de carne, fiartă înăbușit. (n.t.)

plîngea într-una, eu rămîneam totdeauna în urmă; nu știu de ce, mi-era rușine pe stradă...

Peste o lună, bătrîna Annou se îmbolnăvi. Ceața o ucidea. A trebuit s-o trimitem înapoi în sud. Biata femeie, care o iubea pe mama cu patimă, nu se putea hotărî să ne părăsească. Se ruga fierbinte s-o mai ținem și ne făgăduia că n-o să moară. Am fost nevoiți s-o îmbarcăm cu sila. Cînd ajunse acasă, se mărită de deznădejde.

După ce plecă Annou, n-am mai luat altă servitoare, ceea ce mi se păru culmea mizeriei... Nevasta portarului urca să ne facă treburile mai grele; la mașina de gătit mama își ardea frumoasele mîini albe, pe care îmi plăcea atîta să le sărut. Tîrguielile le făcea Jaques. Mama-i punea sub braț un coș mare și-i zicea: „O să cumperi asta și asta", și el cumpăra foarte bine de toate, dar totdeauna plîngînd, bineînțeles.

Bietul Jacques! Nici el nu era fericit. D. Eyssette, văzîndu-l veșnic cu ochii în lacrimi, prinsese ciudă pe el și-i dădea mereu cîte una peste cap... Toată ziulica auzeai: „Jacques, ești un nătîng! Jacques, ești un măgar!" Ce-i drept, cînd tata era de față, nenorocitul de Jacques se prostea. Silința pe care și-o dădea ca să nu plîngă îl sluțea. D. Eyssette era piaza lui rea. Ascultați întîmplarea cu urciorul.

Într-o seară, cînd să ne așezăm la masă, băgăm de seamă că nu mai este nici o picătură de apă în toată casa.

— Dacă vreți, aduc eu — zice Jacques, bunul copil.

Și numai ce apucă urciorul, un urcior mare de porțelan.

D. Eyssette dă din umeri:

— Dacă se duce Jacques — spune el — cu siguranță că sparge urciorul.

— Auzi, Jacques — vorbește d-na Eyssette, cu glasu-i liniștit — auzi, bagă bine de seamă să nu-l spargi.

D. Eyssette urmează:

— O! degeaba-i spui să nu-l spargă, că tot o să-l spargă.

Aici, glasul plîngător al lui Jacques:

— Dar, în sfîrșit, de ce vrei numaidecît să-l sparg?

— Eu nu vreau să-l spargi, dar îți spun c-o să-l spargi — răspunde d. Eyssette pe un ton care nu îngăduie să-i răspunzi.

Jacques nu răspunde; ia urciorul cu o mînă înfrigurată și iese repede, parc-ar spune: „Aha, am să-l sparg? Ei bine, să vedem!"

Trec cinci minute, trec zece; Jacques nu se mai întoarce. D-na Eyssette începe să se neliniștească:

— Numai să nu i se fi întîmplat ceva!

— Ei, asta-i! Ce vrei să i se întîmple? zice d. Eyssette, morocănos. A spart urciorul și nu îndrăznește să se mai întoarcă.

Dar spunînd acestea — cu toată înfățișarea lui morocănoasă era omul cel mai bun din lume — se scoală și deschide ușa, să vadă ce-i cu Jacques. N-are mult de mers; Jacques stă în picioare pe sală, în fața ușii, cu mîinile goale, tăcut, împietrit. Văzîndu-l pe d. Eyssette, se îngălbenește și, cu glas sfîșietor și slab, o, atît de slab: „L-am spart" — zice el... Îl spărsese!...

În arhivele casei Eyssette, numim asta „întîmplarea cu urciorul".

Eram de vreo două luni la Lyon, cînd părinții noștri se gîndiră să ne dea la învățătură. Tata ar fi vrut să ne înscrie la liceu, dar costa prea scump. „Ce-ar fi dacă i-am trimite la o manecanterie? zise d-na Eyssette. Pare-se că băieții o duc bine acolo". Gîndul ăsta îi surîse tatii, și cum Saint-Nizier era biserica cea mai apropiată, am fost trimiși la manecanteria de la Saint-Nizier.

Era tare plăcut la manecanterie! În loc să ne împuieze capul cu greacă și cu latină, ca în celelalte institute, ne învățau să slujim la liturghie de o parte și de alta a altarului, să cîntăm imnuri, să îngenunchem, să cădelnițăm cu eleganță, ceea ce-i foarte greu. Mai erau pe ici pe colo și cîteva ore pe zi menite declinărilor și Epitomului [1], dar asta era numai accesoriu. Îna-

[1] Prescurtarea unei cărți, mai ales de istorie. (n.t.)

înte de toate eram acolo pentru slujba bisericească. Cel puțin o dată pe săptămînă, abatele Micou ne spunea, între două prize de tabac și cu un aer solemn: „Domnilor, mîine dimineață nu se învață! Avem o înmormîntare!"

Avem o înmormîntare. Ce fericire! Apoi mai erau și botezuri, nunți, o vizită a monseniorului sau sfînta împărtășanie pe care o duceam vreunui bolnav. O! sfînta împărtășanie! Ce mîndri eram cînd puteam s-o însoțim!... Preotul pășea sub un polog de catifea roșie, ținînd ostia[1] și sfîntul mir. Doi copii din cor susțineau pologul, alți doi umblau pe lîngă preot cu felinare mari, aurite. Al cincilea mergea înainte cădelnițînd. De obicei, eu îndeplineam funcția aceasta. Cînd trecea sfîntul maslu, bărbații se descopereau, femeile își făceau cruce. Dacă întîlneam în cale vreun post, santinela striga: „Drepți!" Soldații alergau și se așezau în rînd. „Prezentați... arm'!" — comanda ofițerul... Puștile răsunau, tobele dădeau onorul. Eu cădelnițam de trei ori, ca pentru Sanctus, și treceam înainte. Era tare plăcut la maneeanterie!

Fiecare dintre noi avea într-un dulăpior un întreg echipament preoțesc: o sutană neagră cu pulpană lungă, un stihar, un veșmînt cu mîneci largi, scrobite, ciorapi de mătase neagră, două chitii, una de postav, alta de catifea, gulere ce cădeau pe piept tivite cu mărgeluțe albe, într-un cuvînt, tot ce ne trebuia.

Pare-se că costumul ăsta-mi venea foarte bine.

„Să-l mănînci, nu alta" — spunea d-na Eyssette. Din nenorocire eram tare mic, și asta mă deznădăjduia. Închipuiți-vă că, chiar ridicîndu-mă în vîrful picioarelor, nu ajungeam mai sus de ciorapii albi ai d-lui Caduffe, ușierul nostru, și apoi mai eram și așa de plăpînd!... Odată, la liturghie, mutînd evangheliile din loc, cartea cea mare era atît de grea, încît m-a tîrît cu ea. Am căzut cît eram de lung pe treptele alta-

[1] Sfînta împărtășanie (în cultul catolic și luteran). (n.r.)

rului. Pupitrul se sfărîmă, slujba se întrerupse. Era în ziua de Rusalii. Ce scandal!... Afară de micile neajunsuri ale staturii mele mărunte, eram tare mulțumit de soarta mea, și adeseori seara, la culcare, eu și cu Jacques ne spuneam: „De fapt, e tare plăcut la manecanterie". Din nenorocire n-am rămas multă vreme acolo. Un prieten al familiei, rector la o universitate din sud, scrise într-o zi tatii că, dac-ar dori o bursă de extern la liceul din Lyon pentru unul din fiii lui, ar putea să-i obțină una.

— O să fie pentru Daniel — zise d. Eyssette.

— Dar Jacques? întrebă mama.

— Ei, pe Jacques îl țin lîngă mine: o să-mi fie de mare folos. De altfel am băgat de seamă că-i place negoțul. O să-l facem negustor.

La drept vorbind, nu știu, zău, cum de putuse d. Eyssette să-și dea seama că Jacques avea aplecare pentru negoț. Pe vremea aceea, bietul băiat n-avea aplecare decît pentru lacrimi și, dacă l-ai fi întrebat... Dar nu l-a întrebat nimeni nici pe el, nici pe mine.

Ceea ce mă izbi mai întîi, de cum am intrat la liceu, este că numai eu eram cu bluză. La Lyon, fiii oamenilor avuți nu poartă bluze, ci numai copiii străzii, haimanalele, cum li se zice. Eu aveam o bluziță în pătrățele, încă de pe vremea fabricii; aveam o bluză, așa că arătam ca un copil al străzii... Cînd am intrat în clasă, elevii începură să rîdă în batjocură: „Ia te uită! Are bluză!" — ziceau ei. Profesorul se strîmbă și el, și îndată prinse ură pe mine. De atunci îmi vorbea numai din vîrful buzelor și cu dispreț. Niciodată nu mă chema pe nume, ci totdeauna: „Hei, tu cel de colo, cum îți zice, piciule!" Totuși îi spusesem de peste douăzeci de ori că mă numesc Daniel Eyssette... Pînă la urmă, colegii mei mă porecliră „Piciul", și porecla îmi rămase...

Nu numai bluza mă deosebea de ceilalți copii. Ceilalți aveau ghiozdane frumoase de piele galbenă, călimări de merișor care miroseau frumos, caiete cartonate, cărți noi; pe cînd ale mele erau niște vechituri cum-

părate pe cheiuri, mucegăite, ponosite, cu miros rînced; coperțile erau totdeauna ferfeniță, uneori mai lipseau și foi. Jacques își dădea toată silința să mi le lege în carton gros și cu clei; dar punea totdeauna prea mult clei și puteau. Îmi făcuse și o mapă de carton cu o mulțime de buzunare, foarte bună, dar tot cu prea mult clei. Nevoia de a lipi și de a cartona ajunsese pentru Jacques o patimă, ca și nevoia de a plînge. Veșnic avea înaintea focului o grămadă de ibricele cu clei și, îndată ce putea să fugă o clipă de la prăvălie, lipea, cartona, lega. Restul zilei ducea pachete în oraș, scria după dictare, făcea cumpărături — în sfîrșit, tot ce privește negoțul.

Cît despre mine, înțelesesem că, dacă ești bursier, porți bluză și te chemă „Piciul", trebuie să muncești de două ori mai mult decît ceilalți ca să fii egalul lor și, pe cinstea mea, Piciul se puse pe lucru cu tot curajul.

Ce Pici inimos! Parcă-l văd iarna, în odaia lui fără foc, stînd la masa de lucru, cu picioarele învelite într-o pătură. Afară, vîntul biciuia geamurile. În prăvălie îl auzeai pe d. Eyssette care dicta:

— Am primit stimata dumneavoastră scrisoare din 8 curent...

Iar glasul plîngăreț al lui Jacques repeta:

— Am primit stimata dumneavoastră scrisoare din 8 curent...

Din cînd în cînd, ușa odăii se deschidea domol; d-na Eyssette intra. Se apropia de Pici în vîrful picioarelor. Sst!...

— Lucrezi? îi zicea ea încetișor.

— Da, mamă.

— Nu ți-e frig?

— A, nu!

Piciul mințea. Dimpotrivă, îi era tare frig.

Atunci d-na Eyssette se așeza lîngă el, cu împletitura; sta acolo ceasuri întregi, numărîndu-și ochiurile în șoaptă, și ofta lung din cînd în cînd.

Biată d-nă Eyssette! Se gîndea într-una la meleagurile acelea scumpe, pe care nu nădăjduia să le mai vadă... Vai! Spre nenorocirea ei, spre nenorocirea noastră, a tuturor, avea să le revadă curînd...

III. „A MURIT, RUGAȚI-VĂ PENTRU EL!"

Era într-o luni din luna iulie.

În ziua aceea, ieșind de la liceu, cîțiva colegi mă luaseră cu ei la o partidă de bare, și cînd m-am hotărît să mă întorc acasă, era mult mai tîrziu decît aș fi vrut. Din piața Terreaux pînă în strada Felinarului am alergat fără să mă opresc, cu cărțile la cingătoare și cu șapca-n dinți.

Totuși, fiindcă mă temeam grozav de tata, am stat o clipă pe scări să mai răsuflu, numai cît îmi trebuia ca să născocesc o poveste spre a-mi îndreptăți întîrzierea. Apoi am sunat vitejește.

Însuși d. Eyssette îmi deschise. „Ce tîrziu vii!" — zise el.

Am început să-mi îndrug minciuna tremurînd, dar dragul de el nu-mi dădu răgaz să isprăvesc și, strîngîndu-mă la pieptul lui, mă sărută lung și tăcut.

Eu, care mă așteptam cel puțin la un perdaf strașnic, am rămas uimit de primirea aceasta. M-am gîndit îndată că poate-l aveam la masă pe preotul de la Saint-Nizier. Știam din experiență că atunci nu eram dojeniți niciodată. Dar, de cum am intrat în sufragerie, am și văzut că mă înșelasem. Pe masă nu erau decît două tacîmuri, al tatii și al meu.

— Dar mama? Dar Jacques? am întrebat eu, cu mirare.

D. Eyssette îmi răspunse cu un glas neobișnuit de blînd:

— Maică-ta și cu Jacques au plecat. Daniel dragă; fratele tău, abatele, e greu bolnav. Apoi, văzînd ce tare mă îngălbenisem, adăugă aproape vesel, ca să mă liniștească. Și cînd spun greu bolnav, e un fel de a vorbi: ni s-a scris că abatele a căzut la pat. Știi cum e maică-ta: a vrut să plece și i l-am dat pe Jacques s-o însoțească. Las' că n-o să fie nimic!... Și acum, șezi colo și să mîncăm. Mor de foame.

M-am așezat la masă fără să spun nimic, dar eram foarte mîhnit și mă străduiam din răsputeri să nu izbucnesc în lacrimi cînd mă gîndeam că frate-meu cel mare, abatele, era greu bolnav. Am stat la masă triști, unul în fața celuilalt, fără să scoatem o vorbă. D. Eyssette mînca repede, trăgea cîte o dușcă, apoi se oprea deodată și căděa pe gînduri... Iar eu, nemișcat în capul mesei, ca încremenit, îmi aduceam aminte de frumoasele povești pe care abatele mi le spunea cînd venea la fabrică. Îl vedeam cum își sumeca vițejește sutana ca să treacă peste bazine. Îmi amintesc și de ziua cînd a slujit cea dintîi liturghie, la care a fost de față toată familia. Ce frumos era cînd se întorcea spre noi, cu brațele deschise, zicînd *Dominus vobiscum*, cu glas așa de blînd, încît d-na Eyssette plîngea de bucurie!... Acuma mi-l închipuiam acolo, în pat, bolnav (o! tare bolnav; mi-o spunea ceva), și ceea ce-mi sporea mîhnirea de a-l ști în starea aceasta era un glas pe care-l auzeam strigîndu-mi din adîncul inimii: „Dumnezeu te pedepsește, e vina ta! Trebuia să te întorci de-a dreptul acasă! Nu trebuia să minți!“ Și copleșit de gîndul înspăimîntător că Dumnezeu, pentru a-l pedepsi, îl lăsa pe frate-su să moară, Piciul pierdea orice nădejde, zicîndu-și: „Nu, niciodată! Niciodată n-am să mai joc bare cînd o să ies de la liceu“.

După ce am isprăvit de mîncat, am aprins lampa și am stat de veghe. Pe fața de masă, printre firimiturile desertului, d. Eyssette își pusese registrele comerciale groase și socotea cu glas tare. Finet, motanul

gîndacilor, mieuna trist, dînd tîrcoale în jurul mesei... Eu deschisesem fereastra și mă rezemasem cu coatele pe ea...

Se înnoptase, era zăpușeală... Se auzea cum oamenii de jos rîdeau și vorbeau în fața ușilor lor, în timp ce tobele de la fortul Loyasse băteau în depărtare... Ședeam acolo de vreo cîteva clipe, gîndindu-mă la lucruri triste și privind fără țintă în noapte, cînd clopoțelul de la ușă sună puternic și mă smulse pe neașteptate de la fereastră. M-am uitat la tata cu frică și mi s-a părut că și pe fața lui trecea fiorul de spaimă și de groază care mă cuprinsese pe mine. Clopotul ăsta îl speriase și pe dînsul.

— A sunat! făcu el aproape în șoaptă.

— Lasă, tată! Mă duc eu.

Și m-am repezit la ușă.

Un om era în prag. L-am zărit în umbră că-mi întinde ceva, iar eu stam la îndoială dacă trebuie să primesc.

— E o telegramă — zise el.

— O telegramă, doamne sfinte! Pentru ce?

Am luat-o înfiorat, și chiar împingeam ușa, dar omul o ținu cu piciorul și-mi spuse cu răceală:

— Trebuie să iscălești!

Trebuie să iscălesc! Nu știam; era cea dintîi telegramă pe care o primeam.

— Cine-i acolo, Daniel! îmi strigă d. Eyssette. Glasul îi tremura.

I-am răspuns:

— Nu-i nimic! E un sărac... Și, făcînd semn omului să mă aștepte, am alergat în odaia mea, am muiat condeiul în cerneală, dibuind, și apoi m-am întors.

Omul zise:

— Iscălește aici.

Piciul iscăli cu o mînă tremurătoare, la lumina slabă a lămpilor de pe scară; pe urmă închise ușa și se întoarse, ținînd telegrama ascunsă sub bluză.

O! da. te țineam ascunsă sub bluză, telegramă aducătoare de nenorociri! Nu voiam ca d. Eyssette să te vadă, fiindcă știam dinainte că ne vesteai ceva îngrozitor, și

cînd te-am deschis, nu mi-ai spus nimic nou, înțelegi tu, telegramă! Nu mi-ai spus nimic alta decît ceea ce inima mea ghicise îndată.

— Era un cerșetor? mă întrebă tata, uitîndu-se la mine.

I-am răspuns fără să roșesc: „Era un cerșetor". Și pentru a-i spulbera bănuielile, mi-am reluat locul la fereastră.

Am mai stat acolo cîtva timp, nemișcat și tăcut, strîngînd la piept hîrtia care mă ardea.

Din cînd în cînd încercam să judec, să-mi fac curaj, și-mi ziceam: „Ce știi tu? Poate că-i o veste bună. Poate ni se scrie că s-a însănătoșit!"... Dar de fapt simțeam bine că nu era adevărat, că mă mințeam pe mine însumi, că telegrama n-o să spună că s-a vindecat.

În sfîrșit m-am hotărît să trec în odaia mea ca să știu odată adevărul. Am ieșit din sufragerie, încet, ca din întîmplare; dar cînd am ajuns în odaia mea, cu ce iuțeală înfrigurată am aprins lampa! Și cum îmi tremurau mîinile cînd am deschis telegrama aceea aducătoare de moarte! Și cu ce lacrimi fierbinți am stropit-o, după ce-am deschis-o!... Am recitit-o de douăzeci de ori, nădăjduind mereu că m-am înșelat. Dar, bietul de mine, degeaba o citeam și o reciteam, și o învîrteam pe toate părțile, n-am putut s-o fac să spună altceva decît ceea ce spusese la început, ceea ce știam bine c-avea să spună:

„A murit! Rugați-vă pentru el!"

Nu știu cîtă vreme am rămas acolo, în picioare, plîngînd în fața telegramei deschise. Îmi aduc aminte numai că ochii mă usturau tare și că, înainte de a ieși din odaia mea, mi-am clătit fața îndelung. Apoi m-am întors în sufragerie, ținînd în mîna mea mică și înțepenită telegrama de trei ori blestemată.

Și acuma, ce era să fac? Cum să-i spun tatii groaznica veste, și ce caraghioasă copilărie mă împinsese s-o păstrez numai pentru mine? Mai devreme sau mai tîrziu, parcă nu tot avea s-o afle? Ce nebunie! Cel puțin dacă

m-aș fi dus de-a dreptul la el cînd sosise telegrama, am fi deschis-o împreună. În clipa aceasta n-aș mai avea nimic de spus.

Dar în timp ce mă gîndeam astfel, m-am apropiat de masă și m-am așezat lîngă d. Eyssette, chiar lîngă el. Bietul om își închisese registrele și, cu vîrful peniței, se juca gîdilînd botul alb al lui Finet. Mi se rupea inima că se juca astfel. Vedeam cum fața lui bună, pe care lampa o lumina pe jumătate, se însuflețea și rîdea din cînd în cînd, și-mi venea să-i spun: „O, nu rîde, nu rîde, te rog!"

Și cum mă uitam trist la el, cu telegrama în mînă, d. Eyssette înălță capul. Privirile noastre se întîlniră și nu știu ce văzu el în ochii mei, dar știu că fața i se descompuse deodată, că un strigăt puternic îi țîșni din piept și că-mi zise cu un glas ce-ți rupea inima: „A murit, nu-i așa?" Știu că telegrama îmi lunecă din mînă, că am căzut în brațele lui plîngînd în hohote și c-am plîns îndelung, pierduți și îmbrățișați, în timp ce la picioarele noastre Finet se juca cu telegrama, groaznica telegramă vestitoare de moarte, pricina tuturor lacrimilor noastre.

Credeți-mă, nu mint: a trecut atîta vreme de cînd s-au petrecut lucrurile acestea, atîta vreme de cînd doarme în pămînt scumpul meu abate, pe care-l iubeam așa de mult; ei bine, chiar astăzi, cînd primesc o telegramă, nu pot s-o deschid fără un fior de groază. Mi se pare că voi citi *c-a murit* și că trebuie *să ne rugăm pentru el!*

IV. CAIETUL ROȘU

În cărțile vechi de rugăciuni se găsesc ilustrații naive, unde maica celor șapte dureri e înfățișată cu amîndoi obrajii brăzdați de cîte o zbîrcitură adîncă, cicatrice

dumnezeiască, pe care artistul a pus-o acolo ca să ne spună: „Uitați-vă cît a plîns!"... Această zbîrcitură — zbîrcitura lacrimilor — jur c-am văzut-o pe fața slăbită a d-nei Eyssette, cînd se întoarse la Lyon, după ce-și înmormîntase fiul.

Sărmana mamă! Din ziua aceea nu mai voi să zîmbească. Purta numai rochii negre și fața-i era totdeauna adînc mîhnită. Veșmintele, ca și inima ei, rămaseră cernite pentru vecie. De altfel, nimic nu se schimbă în casa Eyssette. Era doar ceva mai lugubru, atîta tot. Preotul de la Saint-Nizier făcu cîteva slujbe pentru odihna sufletului abatelui. Dintr-o bluză de lucru veche a tatii se croiră două hăinuțe negre pentru copii, și viața, trista viață, reîncepu.

Trecuse cîtva timp de la moartea scumpului nostru abate, cînd, într-o seară, înainte de a ne culca, am rămas uimit văzîndu-l pe Jacques că încuie odaia noastră, răsucind cheia de două ori, astupă cu grijă crăpăturile ușii și apoi vine spre mine, cu un aer solemn și tainic.

Trebuie să vă spun că, de la întoarcerea lui din sud, se produsese o ciudată schimbare în obiceiurile amicului Jacques. Mai întîi, și puțini o vor crede, Jacques nu mai plîngea de loc sau aproape de loc; apoi, patima lui nebună pentru cartonat mai că-i trecuse. Ibricelele cu cleci se mai arătau din cînd în cînd pe plită, dar nu cu aceeași rîvnă; acum, dacă aveai nevoie de o mapă de carton, trebuia să-i cazi în genunchi să ți-o facă... Lucruri de necrezut! O cutie de pălării, pe care i-o comandase d-na Eyssette, sta începută de opt zile... Ceilalți nu băgau de seamă nimic, dar eu vedeam bine că Jacques avea ceva. De cîteva ori îl surprinsesem în prăvălie că vorbea singur, dînd din mîini. Noaptea nu dormea; îl auzeam mormăind printre dinți, și apoi deodată sărea ars din pat și umbla cu pași mari prin odaie... Toate acestea nu erau firești și mă speriam cînd mă gîndeam la ele. Mi se părea că Jacques o să înnebunească.

În seara aceea, văzîndu-l că întoarce de două ori cheia în ușa odăii noastre, gîndul cu nebunia mi-a venit iar în minte și am făcut o mișcare de spaimă. Bietul meu Jacques nu băgă de seamă nimic și, luîndu-mi grav o mînă într-ale lui, îmi zise:

— Daniel, am să-ți încredințez o taină, dar trebuie să-mi juri că nu vei spune nimănui nimic.

Am înțeles îndată că Jacques nu era nebun. Și, fără să mai stau la gînduri, i-am răspuns:

— Îți jur, Jacques!

— Ei bine, nu știi?... Sst!... Fac un poem, un poem mare!

— Un poem, Jacques?! Faci un poem, tu?!

Drept orice răspuns, Jacques scoase de sub vestă un caiet mare, roșu, cartonat de el, la începutul căruia scrisese cît putuse mai frumos:

RELIGIE! RELIGIE!
Poem în douăsprezece cînturi

de Eyssette (Jacques)

Era ceva așa de măreț, încît mi-a venit ameteală.

Înțelegeți?... Jacques, frate-meu Jacques, un copil de treisprezece ani, Jacques cel plîngăreț și cu ibricelele de clei scria *Religie! Religie!* — poem în douăsprezece cînturi!

Și nimeni nu bănuia nimic! Și nu încetau să-l trimită după zarzavat, cu coșul sub braț! Și tata îi striga mai mult ca oricînd: „Jacques, ești un măgar!...“

A! bunul meu Eyssette (Jacques!) cum ți-aș fi sărit de gît cu dragă inimă, dac-aș fi îndrăznit! Dar n-am îndrăznit... Ia gîndiți-vă!... *Religie! Religie!* — poem în douăsprezece cînturi!... Totuși, adevărul mă silește să spun că poemul acesta în douăsprezece cînturi era încă departe de a fi isprăvit. Ba chiar cred că nu scrisese decît cele dintîi patru versuri din primul cînt: dar știți, în lucrările de felul ăsta, începutul e totdeauna partea cea mai grea, iar cum spunea, pe bună dreptate, și

Eyssette (Jacques): „Acum, că am cele dintîi patru versuri, restu-i o nimica toată; e numai chestie de timp“ [1].

Restul ăsta care nu era decît chestie de timp niciodată Eyssette (Jacques) nu izbuti să-l isprăvească... Ce vreți? Și poemele au soarta lor; pare-se că soarta poemului *Religie! Religie!* era să nu fie nicidecum în douăsprezece cînturi. Zadarnic se străduí poetul, niciodată nu trecu de cele dintîi patru versuri. Era o fatalitate. Pînă la urmă, bietul băiat, scos din răbdări, lăsă dracului poemul și dădu drumul Muzei (pe atunci, se mai spunea Muză). Chiar în ziua aceea însă începu iar să plîngă și ibricelele cu clei se ivíră din nou înaintea focului... Dar caietul roșu?... O! și caietul roșu își avea soarta lui.

Jacques îmi zise: „Ți-l dau ție, scrie într-însul ce vrei“. Și știți ce-am scris eu în el?... Poeziile mele, zău! Poeziile Piciului. Mă molipsisem de la Jacques.

Și acum, dacă cititorul mi-o îngăduie, și în timp ce Piciul își culege rimele, să trecem dintr-un salt peste patru sau cinci ani din viața lui. Mă grăbesc s-ajung în primăvara anului 18..., pe care familia Eyssette n-a uitat-o nici pînă astăzi. Orice familie are datele ei. De altfel, cititorul nu va pierde nimic dacă nu va cunoaște crîmpeiul ăsta din viața mea, asupra căruia nu mă opresc. E mereu același cîntec, lacrimi și sărăcie! Afacerile nu merg, chiria neplătită la timp, creditorii fac gălăgie, diamantele mamei vîndute, argintăria — la Muntele de pietate, cearșafurile găurite, pantalonii peticiți, lipsuri de tot felul, umilințe zilnice, veșnicul

[1] Iată-le, aceste patru versuri. Iată-le așa cum le-am văzut în seara aceea, turnate într-o frumoasă caligrafie rondă, pe prima pagină a caietului roșu:

Religie! Religie!
Cuvînt sublim! Sublim mister!
Glas mișcător, venit din cer.
Sfîntă mizericordie!

Nu rîdeți, că se necăjise mult cu ele.

„ce-o să ne facem mîine ?“, clopoțelul tras cu obrăznicie de portărei, portarul care zîmbește cînd treci, și apoi împrumuturile, și apoi polițele protestate, și apoi... și apoi...

Iată-ne dar în 18...

În anul acela, Piciul își isprăvea ultima clasă de liceu.

După cît țin minte, era un tînăr tare pretențios, care se credea filozof și poet. De altfel nu era mai înalt de-o șchioapă și nu-i mijea nici un fir de barbă.

Dar într-o dimineață, pe cînd acest mare filozof de Pici se pregătea să meargă la școală, d. Eyssette-tatăl îl chemă în prăvălie și, de cum îl văzu intrînd, îi spuse cu glasu-i aspru:

— Daniel, aruncă-ți cărțile, nu te mai duci la liceu! Acestea zise, d. Eissette-tatăl începu să umble cu pași mari prin prăvălie, fără să mai scoată o vorbă. Părea foarte mișcat, și Piciul de asemenea, vă asigur. După o lungă tăcere, d. Eyssette reluă: Băiete dragă — făcu el — trebuie să-ți dau o veste rea, o! foarte rea... vom fi nevoiți să ne despărțim cu toții, și uite de ce. În clipa aceea, de după ușa întredeschisă răsună un hohot de plîns, un hohot sfîșietor. Jacques, ești un măgar! strigă d. Eyssette, fără să se întoarcă, apoi urmă: Acum șase ani, cînd am venit ruinați la Lyon, nădăjduiam că, muncind din greu, voi putea să refac averea noastră, dar diavolul și-a vîrît coada! N-am izbutit decît să ne înfundăm pînă-n gît în datorii și-n mizerie... Astăzi s-a isprăvit, sîntem înglodați... Ca să scăpăm, acum că sînteți băieți mari, n-avem decît o singură ieșire: să vindem puținul ce ne-a mai rămas și să ne căutăm pîinea, fiecare în altă parte.

Alt hohot de plîns al nevăzutului Jacques curmă iar vorba d-lui Eyssette. Dar el însuși era atît de mișcat, încît nu se mai supără. Făcu numai semn lui Daniel să închidă ușa și pe urmă reluă:

— Așa că uite ce-am hotărît: deocamdată, maică-ta se va duce în sud, să stea la fratele ei, unchiul Bap-

tiste. Jacques va rămîne la Lyon; și-a găsit o mică slujbă la Muntele de pietate. Eu intru voiajor comercial la societatea vinicolă... Cît despre tine, bietul meu copil, va trebui să-ți cîștigi și tu existența... Chiar acum am primit o scrisoare de la rector, care-ți propune un loc de pedagog. Uite, citește!

Piciul luă scrisoarea.

— După cît văd — zise el, citind — n-am vreme de pierdut.

— Ar trebui să pleci mîine.

— Bine, voi pleca...

Piciul împături apoi scrisoarea și o înapoie tatălui său, și mîna nu-i tremura. După cum vedeți, era un mare filozof.

În aceeași clipă, d-na Eyssette intră în prăvălie, apoi și Jacques, sfios, în urma ei... Amîndoi se apropiară de Pici și-l sărutară în tăcere. Încă din ajun știau tot ce se petrecea.

— Pregătiți-i cufărul! făcu pe neașteptate d. Eyssette. Pleacă mîine dimineață cu vaporul.

D-na Eyssette oftă adînc; Jacques își înăbuși plînsul, fără să mai spună nimic.

Începeau să se deprindă cu nenorocirile în casa aceea. După ziua aceasta de pomină, în dimineața următoare toată familia îl însoți pe Piciu la vapor. Printr-o ciudată coincidență era același vapor care-i adusese la Lyon acum șase ani. Căpitanul Géniès și bucătarul-șef Montélimart! Bineînțeles, își amintiră cu toții de umbrela lui Annou, de papagalul lui Robinson și de alte cîteva întîmplări de la debarcare. Amintirile acestea mai înveseliră puțin plecarea asta tristă și aduseră umbra unui zîmbet pe buzele d-nei Eyssette.

Deodată, clopotul sună. Trebuiau să se despartă...

Smulgîndu-se din îmbrățișările dragilor lui, Piciul trecu vitejește puntea.

— Să fii serios! îi strigă taică-su.

— Vezi să nu te-mbolnăvești! zise d-na Eyssette.

Jacques voi să-i vorbească, dar nu putu. Plîngea prea tare.

Piciul nu plîngea. După cum am avut cinstea să vă spun, era un mare filozof, și firește că filozofii nu trebuie să se înduioșeze...

Și totuși, numai Dumnezeu știe cît le iubea pe ființele acestea dragi, care rămîneau în urma lui, în ceață. Numai Dumnezeu știe că și-ar fi dat bucuros pentru ele tot sîngele și toată făptura. Dar ce vreți? Bucuria de a părăsi Lyonul, mișcarea vaporului, beția călătoriei, mîndria de a se simți bărbat — om liber, om în toată firea, călătorind singur și cîștigîndu-și existența — toate acestea îl amețeau pe Piciu și-l împiedicau să se gîndească, așa cum ar fi trebuit, la cele trei ființe scumpe care plîngeau acolo, în picioare, pe cheiurile Ronului...

A! cei trei nu erau de loc filozofi. Cu ochi îngrijorați și plini de dragoste urmăreau mersul astmatic al vaporului, și creasta lui de fum nu era mai mare decît o rîndunică în zare, că ei tot mai strigau: „Adio, adio!", făcînd semne.

În vremea aceasta, domnul filozof se plimba în lung și-n lat pe punte, cu mîinile în buzunar și nasul în vînt. Fluiera, scuipa foarte departe, privea doamnele drept în față, cerceta mașinăria vaporului, își umfla pieptul ca un bărbat voinic, se găsea fermecător. Înainte să fi ajuns măcar la Vienne, spusese bucătarului-șef Montélimart și celor doi ucenici ai lui că intrase la universitate, unde-și cîștiga foarte bine existența. Domnii ăștia îl felicitară, și atunci se mîndri grozav.

Odată, plimbîndu-se de la un capăt la celălalt al vaporului, filozoful nostru se împiedică la proră, lîngă clopotul cel mare, de un colac de funii pe care, cu șase ani în urmă, Robinson Crusoe șezuse ceasuri întregi, cu papagalul său între genunchi. Colacul acesta de funii îl făcu să rîdă mult și să roșească puțin.

„Ce caraghios trebuie să fi fost — gîndea el — cînd îmi tîram pretutindeni după mine cușca aceea mare, vopsită în albastru, și papagalul acela fantastic"...

Sărmanul filozof! Nu bănuia că era osîndit pe viață să-și tîrîie caraghios cușca asta vopsită în albastru, culoarea iluziei, și papagalul ăsta verde, culoarea speranței.

Vai! La ora cînd scriu aceste rînduri, nenorocitul băiat își mai duce cușca cea mare vopsită în albastru. Numai că, din păcate, azurul vergelelor se tot cojește zi cu zi, iar papagalul verde e pe trei sferturi jumulit!

Cea dintîi grijă a Piciului, cînd ajunse în orașul lui natal, fu să se ducă la Academie, unde locuia domnul rector.

Rectorul ăsta, prieten cu Eyssette-tatăl, era un bătrîn frumos, înalt, sprinten și uscățiv, care nu era cîtuși de puțin pedant, nici altceva asemănător. Îl primi cu multă bunăvoință pe Eyssette-fiul. Totuși, cînd fu introdus în cancelarie, bietul om nu-și putu stăpîni o mișcare de uimire:

— Ah, Dumnezeule! făcu el. Cît e de mic!

Ce-i drept, Piciul era caraghios de mic. Apoi mai părea și atît de tînăr, atît de plăpînd!

Exclamația rectorului îi dădu o lovitură îngrozitoare. „N-au să mă primească!" își zise el. Și începu să tremure ca varga.

Din fericire, ca și cum ar fi ghicit ce se petrecea în acest biet căpșor, rectorul urmă:

— Apropie-te, băiete... Așadar, o să scoatem din tine un pedagog... La vîrsta ta, cu statura și cu fața asta, profesiunea o să fie mai grea pentru tine decît pentru oricare altul... Dar, în sfîrșit, scumpul meu copil, fiindcă trebuie, fiindcă trebuie să-ți cîștigi existența, o să facem și noi cum o fi mai bine... La început n-o să fii numit într-o școală mare... O să te trimit la un liceu comunal, la cîțiva kilometri de aici, la Sarlande, în munți. Acolo-ți vei face ucenicia de bărbat, vei deprinde meseria, vei crește, îți vei lăsa barbă, și atunci vom mai vedea!

În timp ce vorbea, d. rector scria directorului liceului din Sarlande, recomandîndu-și protejatul. După ce isprăvi scrisoarea, i-o înmînă Piciului și-l îndemnă să plece chiar în ziua aceea. Apoi mai adăugă cîteva sfaturi înțelepte și-i dădu drumul, bătîndu-l prietenește peste obraz și făgăduindu-i să nu-l piardă din vedere.

Iată-l pe Piciul meu foarte mulțumit. În goana mare coboară scara cea veche de la Academie și se duce într-un suflet să-și oprească locul pentru Sarlande.

Diligența pleacă abia după-amiază. Încă patru ore de așteptare! Piciul folosește prilejul ca să se plimbe fudul la soare, prin piață, și să se arate compatrioților săi. După ce-și îndeplinește această primă îndatorire, să gîndește să mănînce ceva și începe să caute o crîșmă după punga lui... Drept în fața cazărmilor ochește una curățică, strălucitoare, cu o firmă frumoasă, nounouță:

LA HANUL CALFELOR

„Asta-i de mine!" își zice el. Și după ce mai șovăie cîteva minute — Piciul intră pentru întîia oară într-un restaurant — împinge ușa cu hotărîre.

Deocamdată crîșma-i pustie. Pereți văruiți... cîteva mese de stejar... Într-un colț, niște bastoane lungi de drumeți, cu vîrfurile de aramă, împodobite cu panglici de toate culorile... La tejghea, un bărbat voinic care sforăie cu nasul într-un ziar.

— Hei! Să vie cineva! zice Piciul, bătînd cu pumnul în masă, ca un obișnuit al crîșmelor.

Grăsanul de la tejghea nu se deșteaptă numai dintr-atîta, dar din odaia din fund vine în grabă crîșmărița... Cînd dă cu ochii de noul client, pe care îngerul Întîmplării i-l aduce, scoate un strigăt puternic:

— Dumnezeule, domnul Daniel!

— Annou, bătrîna mea Annou! răspunde Piciul.

Și iată-i unul în brațele celuilalt.

Ei, Doamne, da, e Annou, bătrîna Annou, odinioară femeie la toate în casa Eyssette, acuma crîșmăriță, mama calfelor, măritată cu Jean Peyrol, grăsanul care sforăie colo la tejghea... Și dac-ați ști ce fericită-i buna Annou, ce fericită-i că-l revede pe domnul Daniel! Ce-l mai sărută! Ce-l mai strînge în brațe! Ce-l mai înăbușă!

În mijlocul acestor îmbrățișări, omul de la tejghea se trezește.

La început se cam miră de primirea călduroasă pe care nevastă-sa o face acestui tînăr necunoscut, dar cînd află că tînărul necunoscut e d. Daniel Eyssette în persoană, Jean Peyrol se înroșește de plăcere și-și dă și el toată osteneala față de ilustrul vizitator.

— Ai luat dejunul, domnule Daniel?

— Drept să spun, nu, bunul meu Peyrol... și tocmai de aceea am intrat aici.

— Dumnezeule! Domnul Daniel n-a luat încă dejunul!...

Bătrîna Annou aleargă la bucătărie; Jean Peyrol se repede în pivniță — o pivniță grozavă, după spusele calfelor.

Cît ai bate din palme, masa-i pusă și bucatele aduse; Piciul n-are decît să se așeze și să înceapă a mînca. La stînga lui, Annou îi taie bucățele lungi de pîine pentru ouă, ouă prospete, din dimineața aceea, albe și spumoase... La dreapta, Jean Peyrol îi toarnă un vin vechi, Château-Neuf al papilor, ce pare un pumn de rubine aruncat în fundul paharului... Piciul e foarte fericit, bea ca un templier [1], mănîncă mai bine decît un arhondar, ba mai și povestește, între două îmbucă-

[1] Membru al unui ordin militar și religios, întemeiat în Palestina în 1118, cu scopul de a apăra locurile sfinte ale creștinilor și de a lupta împotriva musulmanilor. În curînd cavalerii templieri puseră mîna pe importante bogății și deveniră bancherii papii și nenumăraților principi. La îndemnul regelui Franței, papa Clement al V-lea a desființat acest ordin în 1312. (n.r.)

turi, c-a intrat în învățămînt, așa că poate să-și cîștige cinstit existența. Și să-l fi văzut cu ce ifos spune: *să-și cîștige cinstit existența!* Bătrîna Annou se topește de admirație.

Entuziasmul lui Jean Peyrol e mai puțin viu. Găsește foarte firesc ca d. Daniel să-și cîștige existența, dacă-i în stare să și-o cîștige. La vîrsta d-lui Daniel, el, Jean Peyrol, cutreiera lumea de vreo patru sau cinci ani, și cei de acasă nu mai cheltuiau nici o lăscaie pentru el, ba dimpotrivă...

Bineînțeles, vrednicul crîșmar își păstrează gîndurile pentru sine. Să îndrăznească a-l asemui pe Jean Peyrol cu Daniel Eyssette!... Annou s-ar face foc!

Pînă una alta, Piciul își vede de treabă. Vorbește, bea, mănîncă, se însuflețește. Ochii încep să-i sticlească, obrajii îi ard. Hei! jupîne Peyrol, să se aducă pahare! Piciul vrea să ciocnească... Jean Peyrol aduce pahare și beau cu toții... Întîi în sănătatea d-nei Eyssette, apoi a d-lui Eyssette, pe urmă a lui Jacques, a lui Daniel, a bătrînei Annou, a bărbatului lui Annou, a universității... a mai știu eu cui?...

Și uite c-au trecut două ceasuri de cînd beau și stau la taifas. Vorbesc de trecutul cernit, de viitorul trandafiriu. Își aduc aminte de fabrică, de Lyon, de strada Felinarului, de bietul abate pe care-l iubeau atîta...

Deodată, Piciul se ridică să plece.

— Ah! oftează bătrîna Annou — așa de repede?

Piciul își cere iertare; trebuie să vadă pe cineva în oraș înainte de a pleca, o vizită foarte însemnată... Ce păcat! Se simțea așa de bine!... Mai aveau să-și povestească atîtea lucruri!... În sfîrșit, dacă-i nevoie, dacă d. Daniel trebuie să vadă pe cineva în oraș, prietenii lui de la *Hanul calfelor* nu vor să-l oprească mai mult... „Drum bun, domnule Daniel! Dumnezeu să te păzească!" Și Jean Peyrol și nevastă-sa îl însoțesc pînă în mijlocul străzii cu binecuvîntările lor.

Ei, dar știți cine-i acel cineva din oraș pe care Piciul vrea să-l vadă înainte de a pleca? E fabrica, iubita lui

fabrică, după care a plîns atîta!... E grădina, apoi atelierele, platanii cei mari, toți prietenii din copilărie, toate primele lui bucurii... Ce vreți? Inima omului are astfel de slăbiciuni; iubește ce poate, fie chiar o bucată de lemn, chiar niște pietre, chiar o fabrică... De altfel, și istoria vă poate spune că, la bătrînețe, Robinson, reîntors în Anglia, s-a îmbarcat iar și a făcut nu știu cîte mii de leghe, pentru a-și revedea insula pustie.

Nu-i dar de mirare dacă, pentru a și-o revedea pe-a lui, Piciul face cîțiva pași.

Platanii cei mari, ale căror capete stufoase privesc pe deasupra caselor, l-au și recunoscut pe vechiul lor prieten, care vine în goana mare spre ei. Îi fac semn de departe și se pleacă unul către altul, parcă și-ar spune: „Uite-l pe Daniel Eyssette! Daniel Eyssette s-a întors!"

Iar el se grăbește, se grăbește, dar cînd ajunge în fața fabricii, se oprește încremenit.

Niște ziduri înalte, cenușii, peste care nu mai trece nici un căpețel de leandru sau de rodiu... Nu mai sînt ferești, ci ferestrui. Nu mai sînt ateliere, ci o capelă. Deasupra porții, o cruce mare de gresie roșie cu pușină latinească în jur!...

O, ce durere! Fabrica nu mai e fabrică. E o mănăstire de carmelite, unde bărbații nu intră niciodată.

V. CÎȘTIGĂ-ȚI PÎINEA!

Sarlande e un orășel în Ceveni, clădit în fundul unei văi înguste și pe care muntele îl înconjoară din toate părțile ca un zid înalt. Cînd bate soarele acolo, orașul e un adevărat cuptor încins, iar cînd suflă vîntul de miazănoapte, e o ghețărie...

În seara sosirii mele, vîntul se dezlănțuise cu furie încă de dimineață; și, deși era primăvară, Piciul, cocoțat sus pe diligență, simți, de cum intră în oraș, că-l pătrunde frigul pînă-n măduva oaselor.

Străzile erau întunecoase și pustii... În Piața Armelor, cîteva persoane așteptau diligența, plimbîndu-se în lung și-n lat în fața biroului prost luminat.

Abia coborîsem din diligență și, fără să mai pierd o clipă, am luat un om să mă ducă pînă la liceu. Eram grăbit să intru în serviciu.

Liceul nu era departe de piață; după ce am trecut prin vreo două sau trei străzi tăcute, omul care-mi ducea cufărul se opri în fața unei case mari, unde totul părea mort de ani de zile.

— Am ajuns — zise el, ridicînd ciocanul cel mare de la poartă...

Ciocanul căzu iar, greoi, greoi... Poarta se deschise de la sine... Am intrat.

O clipă, am așteptat în umbra portalului. Omul îmi lăsă cufărul jos, l-am plătit și plecă numaidecît... În urma lui, uriașa poartă se închise la loc, greoi, greoi... Peste puțin, un portar somnoros, cu un felinar mare în mînă, se apropie de mine.

— Ești, fără îndoială, unu' nou? îmi zise el, cu o înfățișare adormită.

Mă lua drept un elev...

— Ba nu-s nicidecum un elev, vin aici ca pedagog. Du-mă la director...

Portarul păru foarte mirat. Își ridică puțin șapca și mă îndemnă să intru un pic în odaia lui. D. director era cu copiii la biserică. O să mă însoțească la el îndată ce rugăciunea de seară se va fi isprăvit.

În odaie, masa era pe sfîrșite. Un băietan înalt și frumos, cu mustața bălaie, sorbea pe îndelete un pahar de rachiu, lîngă o femeiușcă slabă, bolnăvicioasă, galbenă ca o gutuie și încotoșmănată pînă peste urechi într-un șal ponosit.

— Ce este, domnule Cassagne? întrebă omul cu mustăți.

— E noul pedagog — răspunse portarul, arătîndu-mă... Domnul e așa de mic, încît la început l-am luat drept un elev.

— Într-adevăr — făcu omul cu mustăți, privindu-mă pe deasupra paharului său — avem aici elevi mult mai înalți și chiar mai în vîrstă decît domnul... Veillon cel mare, de pildă.

— Și Crouzat — adăugă portarul.

— Și Soubeyrol... — făcu femeia.

Apoi începură să vorbească între ei cu glas scăzut, cu nasul în scîrbosul lor rachiu și pîndindu-mă cu coada ochiului... Afară se auzea vîjîitul vîntului și glasurile pițigăiate ale elevilor care spuneau rugăciuni în capelă.

Deodată sună un clopot; un zgomot mare de pași răsună pe sală.

— S-a isprăvit rugăciunea — îmi zise d. Cassagne, ridicîndu-se. Să mergem sus la director!

Își luă felinarul și l-am urmat.

Clădirea mi s-a părut uriașă... Coridoare nesfîrșite, portaluri înalte, scări largi cu balustrade de fier fasonat... toate vechi, negre, afumate... Portarul îmi spuse că înainte de '89, casa era o școală de marină care număra pînă la opt sute de elevi, toți din cea mai înaltă nobilime.

Tocmai cînd isprăvea să-mi dea deslușirile acestea de preț, ajungeam în fața cancelariei directorului... D. Cassagne împinse încetișor o ușă dublă, capitonată, și bătu de două ori în lemnărie.

— Intră! rosti un glas. Și am intrat.

Era un cabinet de lucru foarte mare, cu un tapet verde. Drept în fund, în fața unei mese lungi, directorul scria la lumina slabă a unei lămpi cu abajurul lăsat în jos.

— Domnule director — zise portarul, împingîndu-mă înaintea lui — iată noul pedagog, care vine în locul domnului Serrières.

— Bine — făcu directorul, fără să se oprească din lucru.

Portarul se înclină și ieși. Am rămas în picioare, în mijlocul încăperii, răsucindu-mi pălăria între degete.

Cînd sfîrși de scris, directorul se întoarse spre mine și am putut să-i cercetez în voie fața îngustă, gălbuie și uscată, luminată de doi ochi reci, fără culoare. Iar el, ca să mă vadă mai bine, ridică abajurul lămpii și-și puse ochelarii pe nas.

— Dar e un copil! exclamă directorul, sărind în sus pe jilț. Ce să fac cu un copil?

De astă dată, Piciul trase o spaimă grozavă. Se și vedea pe stradă, lipsit de mijloace... Abia avu puterea să îngăime două-trei cuvinte și să înmîneze directorului scrisoarea pe care o avea pentru el.

Directorul luă scrisoarea, o citi, o reciti, o împături, o desfăcu, o mai citi o dată și, pînă la urmă, îmi spuse că numai datorită recomandării cu totul deosebite a rectorului și cinstei familiei mele se învoia să mă primească la el, deși tinerețea mea îl speria. Apoi începu să-mi vorbească declamator despre însemnătatea noilor mele îndatoriri, dar nu-l mai ascultam. Pentru mine, lucrul de căpetenie era că nu mă dădea afară... Mă primea! Eram fericit, nebun de fericire! Aș fi vrut ca d. director să aibă o mie de mîini și să i le sărut pe toate.

Un zgomot grozav de fiare vechi îmi opri gîndurile de recunoștință. M-am întors repede și m-am găsit în fața unui personaj înalt, cu favoriți roșcați, care tocmai intrase pe nesimțite în cancelarie: era supraveghetorul general.

Cu capul aplecat pe umăr, în felul lui *Ecce homo* [1], se uita la mine cu zîmbetul cel mai dulce, jucîndu-se cu o legătură de chei de toate mărimile, ce-i atîrna în degetul arătător. Zîmbetul m-ar fi atras spre el, dar

[1] Iată omul! (în limba latină în text) — cuvinte rostite de Pilat în clipa cînd îl arată mulțimii pe Cristos, cu coroana de spini pe cap și avînd în mînă o trestie în chip de sceptru. Această imagine a inspirat mulți pictori celebri, ca de pildă Tizian, Correggio, Guercino, Van Dyck. (n.r.)

cheile zăngăneau cu un zgomot îngrozitor — cline! cline! cline! — ce mă înfricoșă.

— Domnule Viot — zise directorul — iată, ne-a sosit înlocuitorul domnului Serrières.

D. Viot se înclină și-mi zîmbi cum nu se poate mai dulce. Cheile lui, dimpotrivă, se frămîntară într-un chip batjocoritor și răutăcios, ca pentru a spune: „Omulețul ăsta să-l înlocuiască pe domnul Serrières?! Haida-de!"

Directorul înțelese tot atît de bine ca și mine ceea ce spuseseră cheile și adăugă oftînd:

— Știu că plecarea domnului Serrières este o pierdere aproape de neînlocuit pentru noi (aici cheile scoaseră un adevărat geamăt), dar sînt sigur că dacă domnul Viot binevoiește să-l ia pe noul pedagog sub deosebita lui ocrotire și să-i întipărească bine în minte prețioasele lui idei asupra învățămîntului, ordinea și disciplina casei nu vor suferi prea mult de pe urma plecării domnului Serrières.

Tot blînd și zîmbitor, d. Viot răspunse că bunăvoința lui mi-era asigurată și c-o să m-ajute bucuros cu sfaturile lui: dar cheile nu erau binevoitoare. Să le fi auzit cum se frămîntau și scrîșneau nebune: „Dacă te miști, secătură, vai de tine!".

— Domnule Eyssette — încheie directorul — poți să te retragi. Astă-seară va mai trebui să dormi la hotel... Mîine dimineață, la ora opt, să fii aici... Poți pleca...

Și-mi dădu drumul cu un gest demn.

D. Viot, mai zîmbitor și mai dulce ca oricînd, mă însoți pînă la ușă dar, înainte de a mă părăsi, îmi strecură în mînă un caiețel:

— E regulamentul casei — zise el. Citește și meditează...

Apoi deschise ușa și o închise în urma mea, vînturîndu-și cheile într-un chip... Cline! cline! cline!

Domnii aștia uitaseră să-mi lumineze calea... O clipă am rătăcit prin coridoarele lungi și cu totul întunecoase, pipăind pereții pentru a încerca să-mi regăsesc

drumul. Din cînd în cînd, un strop de lună intra printre zăbrelele vreunei ferestre înalte și-mi ajuta să mă orientez. Deodată, în noaptea galeriilor străluci un punct luminos, venind spre mine... Am mai făcut cîțiva pași. Lumina se mări, se apropie de mine, trecu în preajma mea, se îndepărtă, pieri. A fost ca o vedenie, dar, oricît de scurtă ar fi fost, am putut să-i prind cele mai mici amănunte.

Închipuiți-vă două femei, nu, două umbre... Una bătrînă, zbîrcită, sfrijită, încovoiată, cu niște ochelari foarte mari care-i ascundeau o jumătate de față; alta, tînără, subțirică, cam slăbuță, ca toate nălucile, avea însă — ceea ce nălucile n-au îndeobște — o pereche de ochi negri, foarte mari, și atît de negri, atît de negri... Bătrîna ținea în mînă o lampă mică de aramă; ochii negri, ei, nu duceau nimic... Cele două umbre treceră pe lîngă mine, grăbite, tăcute, fără să mă vadă, și picriseră de mult... dar eu tot mai stam în picioare, în același loc, sub o îndoită impresie de farmec și de groază.

Mi-am reluat drumul bîjbîind, dar inima-mi bătea tare și vedeam mereu înaintea mea, în umbră, pe cumplita ursitoare cu ochelari, pășind lîngă ochii negri...

Totuși trebuia să-mi găsesc un adăpost pentru noapte. Nu era lucru ușor. Din fericire, omul cu mustăți, pe care l-am găsit fumîndu-și luleaua în fața odăii portarului, se puse îndată la dispoziția mea și-mi propuse să mă ducă la un mic hotel, bunișor și nu prea scump, unde voi fi servit ca un prinț. Vă închipuiți ce bucuros am primit.

Omul ăsta cu mustăți părea foarte de treabă. Pe drum am aflat că-l chema Roger, că era maestru de dans, de călărie, de scrimă și de gimnastică la liceul din Sarlande, și că slujise multă vreme în regimentele de vînători din Africa. Asta, mai ales, mi-l făcu simpatic. Copiii sînt totdeauna gata să iubească soldații.

La ușa hotelului ne-am despărțit, strîngîndu-ne de mai multe ori mîna, și ne-am făgăduit solemn să ne împrietenim.

Și acuma, cititorule, trebuie să-ți fac o mărturisire.

Cînd Piciul rămase singur în camera aceea rece, în fața patului de han, necunoscut și banal, departe de cei pe care-i iubea, i se frînse inima, și acest mare filozof plînse ca un copil. Acum viața îl înspăimînta. Se simțea slab și neînarmat în fața ei, și plîngea, plîngea... Deodată, printre lacrimi, îi trecu pe dinaintea ochilor chipul celor de acasă, văzu locuința pustie, familia risipită, mama într-o parte, tatăl într-alta... Nu mai aveau nici un acoperămînt! Nu mai aveau cămin! Și atunci, uitînd de durerea lui, pentru a nu se mai gîndi decît la nenorocirea comună, Piciul luă o mare și frumoasă hotărîre: să refacă familia Eyssette și să reclădească el singur căminul. Apoi, mîndru de a fi găsit țelul ăsta nobil pentru viața lui, își șterse lacrimile, nedemne de un bărbat, de un reconstructor al căminului, și, fără a pierde o clipă, începu să citească regulamentul d-lui Viot, pentru a lua cunoștință de noile sale îndatoriri.

Regulamentul ăsta, recopiat cu dragoste de însăși mîna autorului, d. Viot, era un adevărat tratat, împărțit metodic în trei părți:

1) Datoriile pedagogului față de superiorii lui ;

2) Datoriile pedagogului față de colegi ;

3) Datoriile pedagogului față de elevi.

Toate cazurile erau prevăzute, de la geamul spart pînă la cele două mîini care se ridică în același timp în clasă; toate amănuntele vieții pedagogilor erau însemnate, de la cifra lefurilor lor pînă la jumătatea de sticlă de vin la care aveau dreptul la fiecare masă.

Regulamentul se isprăvea cu o frumoasă bucată de retorică, un discurs asupra foloaselor aduse de acest regulament. Dar, cu tot respectul lui pentru opera d-lui Viot, Piciul n-avu puterea s-o citească pînă la sfîrșit și, tocmai la partea cea mai frumoasă a discursului, adormi...

În noaptea aceea am dormit foarte rău. Mii de visuri fantastice îmi tulburară somnul... Uneori mi se părea că aud îngrozitoarele chei ale d-lui Viot —

clinc! clinc! clinc! — sau că ursitoarea cu ochelari se așeza la căpătîiul meu și mă deștepta brusc. Alteori, și ochii negri — o, ce negri mai erau! — ședeau la picioarele patului meu, privindu-mă cu o ciudată îndărătnicie...

A doua zi, la ora opt, am sosit la liceu. D. Viot, în picioare, la poartă, cu cheile în mînă, supraveghea intrarea externilor. Mă primi cu zîmbetul cel mai dulce.

— Așteaptă în vestibul — îmi zise el. După ce elevii vor fi intrat, o să te prezint colegilor dumitale.

Am așteptat în vestibul, plimbîndu-mă în lung și-n lat și salutînd pînă la pămînt pe domnii profesori, care se grăbeau gîfîind. Numai unul din domnii ăștia îmi răspunse la salut: era un preot, profesorul de filozofie, „un om ciudat", îmi zise d. Viot... Mie mi-a fost drag îndată omul ăsta ciudat.

Clopotul sună. Clasele se umplură... Patru sau cinci tineri între douăzeci și cinci și treizeci de ani, prost îmbrăcați, veneau țopăind și se opriră buimăciți la vederea d-lui Viot.

— Domnilor — le zise supraveghetorul general, arătînd spre mine — iată-l pe domnul Daniel Eyssette, noul dumneavoastră coleg.

După ce vorbi, făcu o lungă plecăciune și se retrase, tot zîmbitor, tot cu capul lăsat pe umăr și tot zornăindu-și îngrozitoarele chei.

Colegii mei și cu mine ne-am privit o clipă în tăcere.

Cel mai înalt și mai gros dintre ei luă cel dintîi cuvîntul. Era d. Serrières, faimosul Serrières, pe care aveam să-l înlocuiesc.

— Zău! strigă el, cu glas voios — acum pot spune, într-adevăr, că pedagogii se perindă, dar nu se aseamănă.

Era o aluzie la uimitoarea deosebire de statură dintre noi. Toți rîseră mult, foarte mult, și eu cel dintîi, dar vă asigur că în clipa aceea Piciul și-ar fi vîndut

bucuros sufletul diavolului, ca să fie măcar de-un lat de palmă mai înalt.

— Nu-i nimic — adăugă grăsunul Serrières, întinzîndu-mi mîna — deși nu sîntem de aceeași măsură, putem totuși bea cîteva sticle împreună. Vino cu noi, colega... fac cinste cu un punci de rămas bun la cafeneaua Barbette. Vreau să fii și dumneata printre noi... o să facem cunoștință ciocnind.

Fără să-mi dea răgaz să-i răspund, mă luă de braț și mă trase după el afară.

Cafeneaua Barbette, unde mă duseră noii mei colegi, se afla în Piața Armelor. Veneau acolo subofițerii din garnizoană, și ceea ce te izbea cînd intrai era mulțimea de chipie și de centiroane atîrnate în cuiere...

În ziua acea, plecarea lui Serrières și punciul lui de rămas bun îi atraseseră pe toți clienții obișnuiți... Subofițerii, cărora Serrières mă prezentă la sosire, mă primiră cu multă prietenie. Dar, la drept vorbind, sosirea Piciului nu făcu mare vîlvă și am fost repede uitat în colțul sălii, unde mă refugiasem sfios... În timp ce paharele se umpleau, grăsunul Serrières se așeză lîngă mine. Își scoase haina și ținea între dinți o lulea lungă de lut, pe care numele lui era scris cu litere de porțelan. La cafeneaua Barbette toți pedagogii aveau o lulea ca asta.

— Ei bine, colega — îmi zise grăsunul Serrières — vezi că mai sînt și clipe plăcute în meseria noastră... De altfel, ai nimerit-o bine venind pentru început la Sarlande. Mai întîi, absintul de la cafeneaua Barbette e minunat, și apoi, acolo, în șandramaua aceea, n-o să te simți prea rău.

Șandramaua era liceul.

— O să ai meditația celor mici, niște băiețași pe care-i mîni din spate cu nuiaua. Să vezi cum i-am dresat! Directorul nu-i răutăcios. Colegii îs băieți buni, numai bătrîna și tata Viot...

— Care bătrînă? am întrebat eu, tresărind.

— O! Ai s-o cunoști curînd. La orice oră din zi și din noapte o întîlnești învîrtindu-se încoace și-ncolo prin liceu, cu o pereche de ochelari foarte mari pe nas... E o mătușă de-a directorului, și-i econoamă aici. Ah! ticăloasa! Dacă nu murim de foame, nu-i din vina ei.

După semnalmentele pe care mi le dădea Serrières o recunoscusem pe ursitoarea cu ochelari și, fără voie, simțeam că mă înroșesc. De zece ori era cît pe ce să-l opresc pe colegul meu și să-l întreb: „Dar ochii negri?" N-am îndrăznit însă. Cum să vorbești de ochii negri la cafeneaua Barbette!...

În timpul ăsta, punciul circula, paharele goale se umpleau, cele pline se goleau; se auzeau urări, exclamații — ho! ho! și ha! ha! — tacuri de biliard ridicate în sus, și ce înghesuială, ce rîsete zgomotoase, ce jocuri de cuvinte, ce mărturisiri!...

Încetul cu încetul, Piciul se simți mai puțin sfios. Își părăsise ungherul și se plimba prin cafenea, vorbind tare, cu paharul în mînă.

În clipa aceea, subofițerii erau prietenii lui; povesti cu un aer obraznic unuia dintre ei că făcea parte dintr-o familie tare bogată și că, în urma nebuniilor tinereții, fusese alungat din casa părintească. Se făcuse pedagog ca să poată trăi, dar nu credea să rămînă multă vreme la liceu... Înțelegi, cu o familie așa de bogată!...

A! dacă cei din Lyon ar fi putut să-l audă în clipa aceea...

Totuși, ce ți-e și cu noi! Cînd cei din cafeneaua Barbette aflară că eram un băiat de familie, alungat de acasă, un nemernic, un stricat, și nu cum s-ar fi putut crede, un biet băiat pe care mizeria îl osîndise să fie pedagog, toți mă priviră cu ochi buni. Cei mai vechi subofițeri catadicsiră să-mi vorbească; ba merseră chiar mai departe: în clipa plecării, Roger, maestrul de scrimă, prietenul meu din ajun, se ridică și închină

în sănătatea lui Daniel Eyssette. Vă închipuiți ce mîndru era Piciul.

Urarea în cinstea lui Daniel Eyssette dădu semnalul plecării. Era zece fără un sfert, adică ora la care trebuia să ne întoarcem la liceu.

Omul cu cheile ne aștepta la poartă.

— Domnule Serrières — zise el grăsunului meu coleg, pe care punciul de rămas bun îl făcea să se clatine pe picioare — o să-ți duci pentru ultima oară elevii în sala de meditație. Îndată ce vor fi intrat, domnul director și cu mine vom veni să-l instalăm pe noul pedagog.

Într-adevăr, după cîteva minute, directorul, d. Viot și noul pedagog își făceau intrarea solemnă în sală.

Toți se ridicară în picioare.

Directorul mă prezentă elevilor într-o cuvîntare cam lungă, dar plină de demnitate; apoi se retrase urmat de grăsunul Serrières, pe care punciul de rămas bun îl amețea tot mai rău. D. Viot rămase cel din urmă. Nu rosti nici o cuvîntare, dar cheile lui — cline! cline! cline! — vorbiră pentru el într-un chip atît de groaznic — cline! cline! cline! — atît de amenințător, încît toate capetele se ascunseră după capacele pupitrelor, și însuși noul pedagog nu se simțea la largul lui.

Îndată ce îngrozitoarele chei plecară, o mulțime de fețe șirete ieșiră de după pupitre. Toate vîrfurile penițelor se îndreptară spre buze, toți ochișorii aceia strălucitori, speriați, batjocoritori se ațintiră asupra mea, în timp ce un lung șușotit trecea din bancă în bancă.

Cam tulburat, am urcat încet treptele catedrei. Am încercat să-mi plimb o privire cruntă în jurul meu, apoi, îngroșîndu-mi glasul, am strigat între două puternice și scurte bătăi în masă:

— Să lucrăm, domnilor, să lucrăm!

Astfel și-a început Piciul cea dintîi meditație.

Aceștia nu erau răi, ci ceilalți. Ei nu mi-au făcut niciodată vreun rău, și eu îi iubeam, fiindcă nu miroseau încă a liceu și le citeai tot sufletul în ochi.

Nu-i pedepseam niciodată. La ce bun? Pedepsești oare păsărelele?... Cînd piuiau prea tare, n-aveam decît să strig : „Liniște!“ Și îndată toată colivia tăcea măcar cinci minute.

Cel mai mare din sala de meditație avea unsprezece ani. Ce vreți, unsprezece ani! Și grăsunul Serrières se lăuda că-i mîna cu nuiaua!...

Eu nu-i mînam cu nuiaua. Am încercat să fiu totdeauna bun, asta-i tot.

Uneori, cînd fuseseră tare cuminți, le spuneam o poveste... O poveste!... Ce fericire! Repede-repede își strîngeau caietele, închideau cărțile; călimări, rigle, condeie, aruncau tot alandala în fundul pupitrelor; apoi, cu brațele încrucișate pe bancă, deschideau ochii mari și ascultau. Născocisem înadins pentru ei cinci sau șase basme fantastice: *Debuturile unui greier*, *Nenorocirile lui Ionică-Iepurașul* etc. Pe atunci, ca și astăzi, bunul La Fontaine mi-era sfîntul cel mai drag din calendarul literar, și romanele mele nu erau decît povestirea fabulelor lui; dar mai strecuram în ele și ceva din propria-mi istorioară. Totdeauna era cîte un biet greier, nevoit să-și cîștige existența ca Piciul, sau o vaca-domnului ce cartona plîngînd ca Eyssette (Jacques).

Asta-i făcea să petreacă pe micuții mei, ba chiar și pe mine. Din păcate, d. Viot nu înțelegea să petreci în felul ăsta.

De trei sau patru ori pe săptămînă, îngrozitorul om cu chei făcea o inspecție prin liceu, să vadă dacă toate se desfășoară după regulament... Or, într-una din zilele acelea, intră în sala noastră de meditație chiar în clipa cea mai mișcătoare a poveștii lui Ionică-Iepurașul. Văzîndu-l pe d. Viot, toată sala tresări. Copiii se pri-

vină înspăimîntați. Povestitorul se opri dintr-o dată. Ionică-Iepurașul, buimăcit, rămase cu o lăbuță în aer, ciulindu-și de spaimă urechile mari.

În picioare, în fața catedrei, zîmbitorul d. Viot își plimbă o privire lungă și mirată asupra pupitrelor goale. Nu scotea o vorbă, dar cheile lui zornăiau crîncen: „Clinc! clinc! clinc! neisprăviților! Ce? aici nu se mai lucrează?"

Tremurînd tot, am încercat să potolesc îngrozitoarele chei.

— Băieții au lucrat mult zilele astea — am îngăimat eu... Și am vrut să-i răsplătesc spunîndu-le o mică poveste.

D. Viot nu-mi răspunse. Se înclină zîmbind, își mai zăngăni o dată cheile și ieși.

Seara, în recreația de la patru, veni spre mine și, mereu zîmbitor, mereu mut, îmi înmînă regulamentul deschis la pag. 12: *Datoriile pedagogului față de elevi.*

Am înțeles că nu trebuie să mai spun povești și n-am mai spus niciodată.

Cîteva zile, micuții mei fură nemîngîiați. Le lipsea Ionică-Iepurașul, și mi se rupea inima că nu puteam să li-l dau înapoi. Dac-ați ști ce dragi mi-erau băieții aceia! Nu ne despărțeam niciodată... Liceul era împărțit în trei grupe foarte deosebite: cei mari, mijlociii și cei mici; fiecare grupă își avea curtea, dormitorul și sala ei de meditație. Micuții mai erau, așadar, ai mei, numai ai mei. Mi se părea că am treizeci și cinci de copii.

Afară de aceștia, nici un prieten. Zadarnic îmi zîmbea d. Viot, mă lua de braț în recreații și-mi dădea sfaturi cu privire la regulament, nu mi-era drag, nu putea să-mi fie drag; prea mă înspăimîntau cheile lui. Pe director nu-l vedeam niciodată. Profesorii îl disprețuiau pe Pici și-l priveau de sus. Cît despre colegii mei, îi îndepărtase de mine bunăvoința pe care omul cu cheile părea că mi-o arată; de altfel, din ziua cînd

am fost prezentat subofițerilor nu m-am mai dus la cafeneaua Barmette, și asta nu mi-o iertau oamenii aceia.

Pînă și portarul Cassagne și Roger, maestrul de scrimă, erau împotriva mea. Mai ales maestrul de scrimă părea foarte supărat pe mine. Cînd treceam pe lîngă el, își răsucea mustața încruntat și holba niște ochi, de parc-ar fi vrut să spintece cu sabia o sută de arabi. Odată îi zise în gura mare lui Cassagne, uitîndu-se la mine, că nu-i plac spionii. Cassagne nu răspunse, dar am văzut pe chipul său că nici lui nu-i plac... Despre care spioni era vorba?... Asta-mi dădu mult de gîndit.

În fața acestei antipatii generale m-am resemnat de nevoie. Pedagogul mijlociilor împărțea cu mine odăița lui de la etajul al treilea, sub pod; acolo-mi găseam scăparea în timpul orelor de clasă. Și cum colegul meu își petrecea tot timpul liber la cafeneaua Barbette, odaia îmi aparținea de fapt mie; era odaia mea, căminul meu.

De cum intram, mă încuiam, întorcînd cheia de două ori, îmi trăgeam cufărul — nu era nici un scaun în odaie — în fața unui birou vechi, plin de pete de cerneală și de inscripții scrijelite cu briceagul, îmi înșiram deasupra toate cărțile și... la lucru!

Pe atunci era primăvară... Cînd ridicam fruntea, vedeam cerul tare albastru și copacii cei mari din curte, care și înverziseră. Afară, nici un zgomot. Din cînd în cînd, glasul monoton al unui elev care-și spunea lecția, exclamația unui profesor mînios, o ceartă între vrăbii, sub frunziș... apoi totul se liniștea, liceul parcă dormea.

Piciul nu dormea. Nici măcar nu visa, ceea ce-i un încîntător fel de a dormi. Lucra, lucra fără întrerupere, îndopîndu-se cu greacă și cu latină, de-i plesnea capul.

Uneori, în toiul muncii lui grele, un deget tainic bătea la ușă.

— Cine-i?

— Eu sînt, Muza, vechea ta prietenă, femeia din caietul roșu, deschide-mi repede, Piciule!

Dar Piciul se ferea să-i deschidă. De Muză-i ardea lui!...

La dracu' caietul roșu! În clipa de față, lucrul de căpetenie era să facă multe teme de greacă, să-și ia licența, să fie numit profesor și să reclădească — o! cît mai repede — un frumos cămin, nou-nouț, pentru familia Eyssette.

Gîndul că lucram pentru familie îmi dădea mult curaj și-mi făcea viața mai plăcută. Ba-mi înfrumusețea pînă și odaia... O! mansardă, scumpă mansardă, cîte ceasuri frumoase am petrecut între cei patru pereți ai tăi! Ce bine mai lucram acolo! Ce vrednic mă simțeam!...

Dacă aveam cîteva ceasuri bune, mai aveam și destule rele. De două ori pe săptămînă, duminica și joia, trebuia să duc copiii la plimbare. Plimbarea asta era un chin pentru mine.

De obicei mergeam la *Poiană*, o pajiște mare ce se întindea ca un covor la picioarele muntelui, la o jumătate de leghe de oraș. Cîțiva castani înalți trei sau patru cîrciumioare vopsite în galben, un izvor sprinten ce alerga prin iarbă făceau din locul acela o priveliște fermecătoare și veselă... Cele trei grupe veneau pe drumuri deosebite; dar, odată acolo, se adunau sub supravegherea unui singur pedagog, și totdeauna eu eram acela. Cei doi colegi ai mei se duceau prin cîrciumioarele vecine, unde băieții cei mari le făceau cinste, dar, cum pe mine nu mă pofteau niciodată, rămîneam să păzesc elevii... Grea meserie în locurile acelea frumoase!

Ar fi fost așa de plăcut să te întinzi pe iarba verde, la umbra castanilor, și să te îmbeți de mirosul cimbrului, ascultînd cîntecul izvorului!... În loc de așta, trebuia să supraveghez elevii în *Poiană* și să trec prin tot orașul cu grupa mea, grupa celor mici. Celelalte grupe mergeau de minune păstrînd rîndul și băteau talpa ca niște soldați încercați. Se simțea disciplina și toba. Micuții mei nu pricepeau nimic din toate lucrurile acestea frumoase. Nu mergeau în rînd, se țineau de

mînă și trăncăneau tot drumul. Zadarnic le strigam: „Păstrați distanța!", că nu mă înțelegeau și umblau alandala.

Eram destul de mulțumit de capul coloanei. Puneam acolo pe cei mai mărișori, cei mai serioși, cei care purtau tunică. Dar în coadă, ce harababură, ce neorînduială! O ceată nebună de copii, capete zbîrlite, mîini murdare, pantaloni numai zdrențe. Nici nu îndrăzneam să mă uit la ei.

Desinit in piscem [1], îmi spunea în privința aceasta zîmbitorul d. Viot, om de duh uneori. Ce-i drept, coada coloanei avea o înfățișare jalnică.

Înțelegeți, dar, deznădejdea mea de a mă arăta pe străzile din Sarlande cu asemenea alai, și mai ales duminica! Clopotele dăngăneau, străzile erau pline de lume. Întîlneai pensioane de fete care se duceau la biserică, modiste cu bonete trandafirii, bărbați fercheși, cu pantaloni cenușiu-deschis. Trebuia să treci pe lîngă toți aceștia, cu o haină jerpelită și cu o grupă caraghioasă. Ce rușine!...

Printre toți drăcușorii ăștia zbîrliți pe care-i plimbam de două ori pe săptămînă prin oraș, unul, mai ales, un semiintern, mă scotea din fire.

Închipuiți-vă un copil pipernicit, așa de mic încît era și caraghios; afară de asta, stîngaci, murdar, nepieptănat, scos ca din mocirlă și, pentru ca nimic să nu-i lipsească, mai avea și picioare îngrozitor de strîmbe.

Niciodată un astfel de clev — dacă totuși e îngăduit să dai unuia ca ăsta numele de elev — n-a mai figurat pe foile de înscriere ale școlii. Făcea de rîs un liceu întreg.

---

[1] Se termină în coadă de pește (în limba latină în text) — aluzie la un pasaj din „Arta poetică" a lui Horațiu, unde poetul compară o operă de artă lipsită de unitate, cu un frumos bust de femeie care se termină cu o coadă de pește. Expresia este întrebuințată cînd se face aluzie la lucruri al căror sfîrșit nu corespunde începutului. (n.r.)

Cît despre mine, prinsesem ciudă pe el; și în zilele de plimbare, cînd îl vedeam că merge legănîndu-se în coada coloanei, cu grația unui mic rățoi, îmi venea o poftă nebună să-i dau un picior și să-l azvîrl cît colo, spre cinstea grupei mele.

Îl porecliserăm Bamban din pricina mersului său mai mult decît nedisciplinat.

Toți puștii din Sarlande erau prietenii săi.

Datorită lui, cînd ieșeam la plimbare eram totdeauna urmăriți de o ceată de strengari care făceau pe grozavii în spatele nostru, îl chemau pe Bamban pe nume, îl arătau cu degetul, îi aruncau coji de castane, și mii de alte maimuțăreli. Micuții mei petreceau grozav, dar eu nu rîdeam de loc, și în fiecare săptămînă înaintam directorului un raport amănunțit asupra elevului Bamban și a numeroaselor neorînduieli pe care prezența lui le pricinuia.

Din nenorocire, rapoartele mele rămîneau fără răspuns și eram silit totdeauna să m-arăt pe străzi în tovărășia d-lui Bamban, mai murdar și mai crăcănat ca oricînd.

Într-o duminică între altele — o frumoasă duminică sărbătorească și cu mult soare — îmi sosi pentru plimbare într-un asemenea hal, încît ne-am speriat cu toții. Niciodată n-ați visat așa ceva. Mîini negre, pantofi fără șireturi, noroi pînă și-n păr, aproape că nu mai avea pantaloni... o dihanie.

Mai caraghios era faptul că în ziua aceea se cunoștea că-l făcuseră tare frumos înainte de a mi-l trimite. Părul, mai bine pieptănat decît de obicei, era încă lins de pomadă, iar nodul cravatei avea un nu știu ce în care simțeai degetele mamei. Dar sînt atîtea mocirle pînă s-ajungi la liceu!...

Și Bamban se tăvălise prin toate.

Cînd l-am văzut că trece în rînd alături de ceilalți, liniștit și zîmbitor ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic, am făcut o mișcare de scîrbă și de indignare.

— Pleacă de aici! i-am strigat.

Bamban gîndi că glumesc și nu încetă să zîmbească. Se credea tare frumos în ziua aceea!

I-am strigat din nou: „Pleacă! Pleacă de aici!" El mă privi trist și supus, ochii lui se rugau fierbinte, dar am rămas neînduplecat și grupa se puse în mișcare, lăsîndu-l singur, neclintit în mijlocul străzii.

Credeam c-am scăpat de el pentru toată ziua, cînd, la ieșirea din oraș, rîsetele și șoaptele de la ariergardă mă făcură să întorc capul.

La patru sau cinci pași în urma noastră, Bamban venea grav după coloană.

— Măriți pasul! am zis celor doi din față.

Elevii înțeleseră că era vorba de a-i face o șotie lui Bamban, și grupa o porni într-o goană nebună.

Din cînd în cînd, băieții se întorceau să vadă dacă Bamban putea să-i urmeze și rîdeau zărindu-l acolo, tare departe, mic cît pumnul, alergînd prin colbul drumului, printre vînzătorii de prăjituri și de limonadă.

Și turbatul ăsta ajunse la *Poiană* aproape o dată cu noi. Numai că era galben la față de oboseală și-și tîra picioarele de ți se făcea milă.

Mi-a părut rău și, cam rușinat de cruzimea mea, l-am chemat cu blîndețe lîngă mine.

Purta o bluzișoară spălăcită, în pătrățele roșii, bluza Piciului la liceul din Lyon.

Am recunoscut-o îndată bluza aceea, și-mi spuneam: „Nu ți-e rușine, ticălosule? Chiar pe tine, pe Piciu te joci să-l chinuiești astfel". Și, cu lacrimi în suflet, am început să-l iubesc sincer pe acest biet dezmoștenit.

Bamban se așezase jos, că-l dureau picioarele. M-am așezat lîngă el. I-am vorbit... I-am cumpărat o portocală... Aș fi vrut să-i spăl picioarele.

Din ziua aceea, Bamban ajunse prietenul meu. Am aflat despre el lucruri înduioșătoare...

Era fiul unui potcovar care, auzind că se laudă pretutindeni binefacerile învățăturii, muncea de se rupea, bietul om! să-și trimită copilul semiintern la liceu. Dar, vai! Nimic nu se prindea de Bamban.

În ziua cînd a intrat la școală, i s-a dat un model de bețe, zicîndu-i-se: „Să faci bețe!“ Și de un an de zile, Bamban făcea bețe. Și ce bețe, Dumnezeule!... Strîmbe, murdare, șchioape, bețe de-ale lui Bamban!...

Nimeni n-avea grija lui. Nu făcea anume parte din nici o clasă; de obicei intra în cea pe care o vedea deschisă. Într-o zi a fost găsit făcîndu-și bețele în clasa șaptea... Ciudat elev și Bamban ăsta!

Uneori îl priveam în sala de meditație cum sta încovoiat peste caiet, nădușind, suflînd, cu limba scoasă, ținîndu-și strîns condeiul în mînă și apăsîndu-l din răsputeri, ca și cum ar fi vrut să treacă prin masă... La fiecare băț muia tocul în cerneală și, la sfîrșitul fiecărui rînd, închidea gura și se odihnea frecîndu-și mîinile.

Bamban lucra cu mai multă tragere de inimă de cînd eram prieteni...

După ce isprăvea o pagină, se grăbea să urce pe brînci la catedră și-și punea capodopera în fața mea, fără să scoată o vorbă.

Îl băteam drăgăstos peste obraz, zicîndu-i: „Foarte bine!“ Era groaznic, dar nu voiam să-l descurajez.

De fapt, încetul cu încetul, bețele începeau să meargă mai drept, penița nu mai scuipa atîta și caietele erau mai puțin pătate cu cerneală... Cred c-aș fi izbutit să-l învăț ceva; din nenorocire soarta ne despărți. Pedagogul elevilor mijlocii părăsea liceul. Cum eram aproape de sfîrșitul anului, directorul nu voi să mai ia un nou pedagog. Un elev cu barbă din clasa șaptea fu trecut la grupa celor mici, iar eu am fost însărcinat cu sala de meditație a celor mijlocii.

Am socotit-o drept o catastrofă.

Mai întîi, mijlociii mă înspăimîntau. Îi văzusem la treabă în zilele de plimbare la *Poiană*, și mi se strîngea inima la gîndul că voi trăi neîncetat în mijlocul lor.

Apoi trebuia să-mi părăsesc micuții, dragii mei micuți, pe care-i iubeam atîta... Cum se va purta cu ei

elevul cu barbă?... Ce-o să se facă Bamban? Eram într-adevăr nenorocit.

Și micuții mei fură deznădăjduiți că plecam. În cea din urmă zi de meditație a fost o clipă de emoție cînd sună clopotul... Toți voiră să mă sărute. Ba chiar cîțiva, vă asigur, au găsit să-mi spună lucruri încîntătoare.

Și Bamban?...

Bamban nu vorbi. Dar cînd ieșeam, se apropie de mine, roșu la față, și-mi puse cu solemnitate în mînă un minunat caiet de bețe pe care le făcuse anume pentru mine.

Bietul Bamban!

VII. PEDAGOGUL

Așadar, am luat în primire sala de meditație a elevilor mijlocii.

Am găsit acolo vreo cincizeci de golani, băieți de la munte, bucălați, între doisprezece și paisprezece ani, fii de gospodari îmbogățiți, pe care părinții lor îi trimiteau la liceu să facă din ei mic-burghezi, cu prețul de o sută douăzeci de franci pe trimestru.

Grosolani, obraznici, trufași, vorbind între ei un aspru dialect din Ceveni, pe care nu-l înțelegeam de loc, aveau mai toți acea anumită sluțenie a copilăriei ce-și schimbă vocea, mîini mari și roșii, cu degerături, glasuri de cocoșei răgușiți, privirea tîmpită și, pe deasupra, un iz de liceu... Mă urîră îndată, înainte de a mă cunoaște. Eram pentru ei inamicul, pedagogul; și din ziua cînd m-am așezat la catedră, războiul a început între noi, un război înverșunat, fără nici o clipă de răgaz.

Ah! ce copii cruzi și cît m-au făcut să sufăr!

Aș vrea să vorbesc de ei fără dușmănie — durerile acestea sînt doar așa de departe de noi!... Ei bine, nu, nu pot; și uite, chiar în ceasul cînd scriu rîndurile acestea simt că-mi tremură mîna de friguri și de tulburare. Mi se pare că mai sînt acolo.

Îmi închipui că ei nu se mai gîndesc la mine. Nu-și mai aduc aminte de Piciul și nici de frumosul monoclu pe care și-l cumpărase, ca să pară mai grav.

Foștii mei elevi sînt acum bărbați, bărbați în toată firea. Soubeyrol trebuie să fie notar pe undeva, sus, prin Ceveni; Veillon (mezinul), grefier la tribunal; Loupi, farmacist, și Bonzanquet, veterinar. Au situație, burtă, tot ce le trebuie.

Totuși, uneori cînd se întîlnesc la club sau în piața bisericii, își amintesc de timpurile fericite de la liceu, și poate că atunci vorbesc și de mine.

— Ia spune, grefiere, îl mai ții minte pe micul Eyssette, calul nostru de bătaie din Sarlande, cu părul lung și fața gălbejită? Ce de-a feste i-am mai jucat!

E adevărat, domnilor. I-ați jucat multe feste, și fostul vostru pedagog nu le-a uitat nici pînă astăzi...

Ah! Nenorocitul pedagog! Ce v-a mai făcut să rîdeți! Ce l-ați mai făcut să plîngă! Da, să plîngă!... L-ați făcut să plîngă, și de aceea festele voastre păreau și mai strașnice...

De cîte ori, la sfîrșitul unei zile de chin, bietul om, ghemuindu-se în patu-i mic, nu și-a mușcat pătura ca să nu-i auziți hohotele de plîns!...

E așa de îngrozitor să trăiești înconjurat de reavoință, să te temi totdeauna, să fii totdeauna cu ochii în patru, totdeauna rău, totdeauna înarmat, e așa de îngrozitor să pedepsești — ești nedrept fără să vrei — e așa de îngrozitor să te îndoiești, să vezi pretutindeni numai curse, să nu mănînci în tihnă, să nu dormi liniștit, să-ți spui totdeauna, chiar în clipele de răgaz: „Ah! Doamne!... Ce-or să-mi mai facă acuma?“

Nu, de-ar trăi o sută de ani, pedagogul Daniel Eyssette nu va uita niciodată tot ce-a suferit la liceul din

Sarlande, din trista zi cînd a intrat în sala de meditație a elevilor mijlocii.

Și totuși — nu vreau să mint — schimbînd meditația, cîștigasem ceva: acum vedeam ochii negri.

De două ori pe zi, în orele de recreație, îi zăream de departe, lucrînd la o fereastră de la etajul întîi, care dădea în curtea mijlociilor... Erau acolo, mai negri, mai mari ca oricînd, aplecați de dimineață pînă seara asupra unei cusături fără de sfîrșit; căci ochii negri coseau, nu se mai săturau de cusut. Ca să coasă, numai ca să coasă, bătrîna ursitoare cu ochelari îi adusese de la copiii găsiți — ochii negri nu-și cunoșteau nici tatăl, nici mama — și, de la un capăt la celălalt al anului, coseau, coseau fără încetare, sub privirea neînduplecată a cumplitei ursitoare cu ochelari, care torcea în preajma lor.

Eu mă uitam la ei. Recreațiile mi se păreau prea scurte. Mi-aș fi petrecut viața sub fereastra aceea binecuvîntată, la care lucrau ochii negri. Și ei știau că eram acolo. Din cînd în cînd se ridicau de pe cusătură, și atunci ne vorbeam din ochi, fără cuvinte.

— Ești tare nenorocit, domnule Eyssette?

— Și voi de asemenea, sărmani ochi negri?·

— Noi n-avem nici tată, nici mamă.

— Cît despre mine, părinții, mei sînt departe...

— Ursitoarea cu ochelari e îngrozitoare, o, dac-ai ști...

— Pe mine copiii mă fac să sufăr foarte mult.

— Curaj, domnule Eyssette!

— Curaj, frumoșii mei ochi negri!

Niciodată nu ne spuneam mai multe. Mă temeam totdeauna să nu-l văd pe d. Viot că se ivește cu cheile lui — cline! cline! cline! — iar colo sus, dincolo de fereastră, ochii negri aveau și ei pe d. Viot al lor. După un dialog de o clipă se plecau repede și începeau iar să coasă, sub privirea cruntă a ochelarilor mari, cu rama de oțel.

Scumpii mei ochi negri! Nu ne vorbeam decît de la mare depărtare și numai privindu-ne pe furiș, și totuși îi iubeam din tot sufletul.

Mai era și abatele Germane, care mi-era tare drag...

Abatele aceasta era profesorul de filozofie. Trecea drept un om ciudat și, la liceu, toți se temeau de el, pînă și directorul, pînă și d. Viot. Vorbea puțin, cu glas scurt și tăios, ne tutuia pe toți, umbla cu pași mari, cu capul pe spate, cu sutana ridicată și, ca un dragon, bătea talpa pantofilor lui cu cataramă. Era înalt și puternic. Multă vreme l-am crezut foarte frumos, dar într-o zi, privindu-l mai de aproape, am băgat de seamă că fața asta nobilă de leu fusese groaznic desfigurată de vărsat. Nici un locșor care să nu fi fost ciopîrțit, tăiat, plin de semne.

Abatele trăia posomorît și singur într-o odăiță de la capătul clădirii, în așa-numitul Liceu Vechi. Nimeni nu intra la el vreodată, afară de cei doi frați ai lui, doi netrebnici din grupa mea, pentru învățătura cărora plătea el... Seara, cînd treceam prin curți să ne urcăm la dormitor, zăream acolo sus, în clădirile negre și dărîmate ale Liceului Vechi, o luminiță slabă care veghea: era lampa abatelui Germane. Adeseori și dimineața, cînd coboram pentru meditația de la șase, vedeam prin ceață lampa care mai ardea; abatele Germane nu se culcase... Se spunea că scrie o mare lucrare de filozofie.

Cît despre mine, chiar înainte de a-l cunoaște, simțeam o mare simpatie pentru acest ciudat abate. Mă atrăgea îngrozitorul și frumosul lui chip, strălucitor de inteligență. Numai că atîta mă speriaseră ceilalți, povestind ciudățeniile și brutalitățile lui, încît nu îndrăzneam să mă duc la el. Totuși m-am dus, și spre fericirea mea.

Iată în ce împrejurare...

Trebuie să vă spun că pe vremea aceea mă cufundasem pînă-n gît în istoria filozofiei... Grea muncă pentru Piciu.

Așadar, într-o zi mi-a venit chef să-l citesc pe Condillac. Între noi fie vorba, unchiașul nu merită nici măcar să-ți dai osteneala de a-l citi. Nu-i un filozof serios, și tot bagajul lui filozofic ar încăpea în căsuța pietrei unui inel de un franc. Dar, știți, cînd ești tînăr, ai păreri anapoda despre lucruri și despre oameni...

Voiam deci să-l citesc pe Condillac. Cu orice preț îmi trebuia un Condillac. Din nenorocire nu se găsea la biblioteca liceului, iar librarii din Sarlande nu țineau astfel de cărți. M-am hotărît să mă adresez abatelui Germane. Frații lui îmi spuseseră că odaia sa cuprindea peste două mii de volume și nu mă îndoiam că voi descoperi la el cartea visurilor mele. Dar omul ăsta afurisit mă înspăimînta, și pentru a mă hotărî să ure în cotlonul lui, trebuia într-adevăr să țin grozav la d. de Condillac.

Cînd am ajuns în fața ușii, picioarele-mi tremurau de frică... Am bătut de două ori foarte încet.

— Intră! răspunse un glas de titan.

Cumplitul abate Germane sta călare pe un scaun scund, cu picioarele întinse, cu sutana sumecată și dezvăluind mușchi puternici ce ieșeau mult în relief prin ciorapii de mătase neagră. Rezemat de speteaza scaunului, citea un in-folio [1] cu muchiile roșii și fuma zgomotos o lulea scurtă și cafenie, o așa-zisă ciubeică.

— Tu ești! făcu el, abia ridicîndu-și ochii de pe in-folio. Bună ziua! Ce mai faci?... Ce vrei?

Glasul lui tăios, înfățișarea aspră a odăii acesteia îmbrăcată cu cărți, felul semeț cum ședea, luleaua scurtă pe care o ținea între dinți — totul mă intimida grozav.

Totuși am izbutit să-i lămuresc, de bine de rău, scopul vizitei mele și să-i cer faimosul Condillac.

— Condillac! Vrei să-l citești pe Condillac! îmi răspunse abatele Germane, zîmbind. Ce idee ciudată!... Nu ți-ar plăcea mai bine să fumezi o lulea cu mine? Ia

[1] Format sau volum în care fiecare coală de tipar este îndoită numai în două. (n.r.)

scoate din cui luleaua cea mare și frumoasă care atîrnă acolo, în perete, și aprinde-o... ai să vezi că-i mult mai bună decît toți Condillac-ii din lume.

Mi-am cerut iertare printr-un gest, înroșindu-mă.

— Nu vrei?... Cum dorești, băiete... Condillac-ul tău e colo sus, pe raftul al treilea, la stînga... Poți să-l iei. Ți-l împrumut. Nu cumva să-l strici, că-ți rup urechile.

L-am luat pe Condillac de pe raftul al treilea, la stînga, și mă pregăteam să plec, dar abatele mă opri.

— Va să zică, te ocupi cu filozofia? îmi zise el, uitîndu-se drept în ochii mei... Te pomenești că mai și crezi în ea?... Povești, dragul meu, numai povești deșarte! Și cînd te gîndești c-au vrut să facă din mine un profesor de filozofie! Spune și dumneata!... Ce să le predai, mă rog! Zero, nimicnicie... Ar fi putut tot atît de bine, pe cînd aveau grija asta, să mă numească inspector general al stelelor sau controlor al fumului de lulea... Ah! sărmanul de mine! Ciudate meserii trebuie să mai ai uneori ca să-ți cîștigi pîinea... Cunoști și tu cîte ceva din toate acestea, nu-i așa?... O! nu-i nevoie să roșești. Știu că nu ești fericit, bietul meu pedagog, și că băieții îți fac viața amară. Aici, abatele Germane se opri o clipă. Părea foarte mînios și-și scutura cu furie luleaua pe unghie. Eu, auzindu-l pe omul ăsta de treabă că se înduioșează astfel de soarta mea, mă simțeam tare mișcat și-l țineam pe Condillac în fața ochilor, ca să-mi ascund lacrimile ce-i umpleau. Aproape îndată, abatele urmă: Pentru marile suferințe ale vieții nu cunosc decît trei leacuri: munca, rugăciunea și luleaua... luleaua de lut, foarte scurtă, să nu uiți... Cît despre filozofi, nu te bizui pe ei; n-au să-ți aducă niciodată nici cea mai mică mîngîiere. Am trecut și eu pe acolo, poți să mă crezi.

— Vă cred, domnule abate.

— Acuma, du-te, că mă obosești... Cînd vei voi cărți, n-ai decît să vii să-ți iei. Cheia odăii mele e totdeauna în ușă, iar filozofii totdeauna pe raftul al treilea, la stînga... Nu-mi mai vorbi... Adio!

Apoi începu iar să citească și mă lăsă să plec fără să se uite măcar la mine.

Din ziua aceea, toți filozofii universului mi-au stat la îndemînă; intram la abatele Germane fără să mai bat la ușă, ca la mine acasă. De cele mai multe ori, la orele cînd veneam, abatele își ținea lecțiile, iar odaia era goală. Luleaua cea mică dormea pe colțul mesei, lîngă in-foliile cu margini roșii și nenumăratele hîrtii acoperite cu un scris subțire și neciteț... Cîteodată era și abatele Germane acolo. Îl găseam citind, scriind sau plimbîndu-se în lung și-n lat cu pași mari. Cînd intram, ziceam cu glas sfios:

— Bună ziua, domnule abate!

De cele mai multe ori nu-mi răspundea... Eu îmi luam filozoful de pe raftul al treilea, la stînga, și plecam fără ca abatele să pară cel puțin că-mi bănuiește prezența...

Pînă la sfîrșitul anului n-am schimbat nici douăzeci de vorbe. Dar nu-i nimic! Ceva din mine însumi îmi spunea că eram buni prieteni...

În răstimp se apropia vacanța. Toată ziua îi auzeai pe elevii de la muzică repetînd în sala de desen polci și marșuri pentru împărțirea premiilor. Polcile acestea îi înveseleau pe toți. Seara, la ultima meditație, vedeai cum ies din pupitre o mulțime de calendărașe, iar fiecare copil ștergea dintr-al lui ziua care se isprăvise: „A mai trecut una!“ Curțile erau pline de scînduri pentru tribună; se scuturau jilțurile, se băteau covoarele... nu se mai lucra, nu mai era nici o disciplină. Numai ura de totdeauna împotriva pedagogului și festele, îngrozitoarele feste, dăinuiră pînă la urmă.

În sfîrșit sosi și ziua cea mare. Era și timpul. Nu mai puteam îndura.

Premiile se împărțiră în curtea mea, curtea mijlociilor... Parc-o văd și acuma, cu cortul ei bălțat, cu zidurile acoperite cu draperii albe, cu copacii mari și verzi, plini de steaguri, și sub ei, un talmeș-balmeș de pălării, de chipie, de șepci, de căști, de bonete cu

flori, de jobene brodate, de pene, de panglici, de pompoane, de penaje... În fund, o tribună lungă, unde se așezaseră autoritățile liceului în jilțuri de catifea roșu-închis... O! tribuna aceea! Ce mic te simțeai în fața ei! Ce aer de dispreț și de superioritate dădea ea celor care se aflau în ea! Nici unul din domnii aceia nu mai avea înfățișarea lui obișnuită.

Abatele Germane era și el, în tribună, dar ai fi zis că nu-și dă seama de lucrul acesta. Lungit în jilț, cu capul lăsat pe spate, asculta pe vecinii lui, cu gîndul aiurea, și parcă urmărea cu ochii, prin frunziș, fumul unei lulele închipuite.

La picioarele tribunei, orchestra, tromboane și oficleide[1] strălucind la soare; cele trei grupe, îngrămădite pe bănci, cu pedagogii în spatele lor; iar la urmă, mulțimea părinților, profesorul de la a doua oferind brațul doamnelor și strigînd: „Faceți loc! Faceți loc!" În sfîrșit, pierdute în mijlocul mulțimii, cheile d-lui Viot, ce alergau de la un capăt la celălalt al curții și pe care le auzeai — cline! cline! cline! — la dreapta, la stînga, aici, pretutindeni în același timp...

Ceremonia începu. Era cald. Nici un pic de aer sub cort... Doamnele grase, stacojii la față, moțăiau la umbra pălăriilor lor, iar domnii cu chelie își ștergeau capul cu basmale roșu-aprins. Totul era roșu: fețele, covoarele, jilțurile... Au fost trei discursuri, mult aplaudate, dar eu nu le-am auzit. Colo sus, la fereastra de la primul etaj, ochii negri coseau la locul lor obișnuit, și sufletul meu zbura spre ei... Sărmanii mei ochi negri! Nici chiar în ziua aceasta ursitoarea cu ochelari nu-i lăsa să se odihnească. Cînd s-a strigat și ultimul nume al ultimei mențiuni din ultima clasă, muzica izbucni într-un marș triumfal și toți se risipiră. Harababură generală. Profesorii coborau din tribună; elevii săreau peste bănci să-și ajungă familiile. Toți se sărutau, se chemau: „Pe aici! Pe aici!" Surorile premianților

[1] Instrument de alamă care are, în orchestră, rolul de bas profund. (n.r.)

plecau mîndre cu cununile fraților lor. Rochiile de mătase foșneau printre scaune... Nemișcat după un copac, Piciul, plăpînd și tare rușinat în haina-i jerpelită, se uita cum trec frumoasele doamne.

Încetul cu încetul, curtea se goli. La poartă, directorul și d. Viot, în picioare, mîngîiau copiii în treacăt și salutau părinții pînă la pămînt.

— La anul, cu bine! zicea directorul, cu un zîmbet îmbietor...

Cheile d-lui Viot sunau ca o dezmierdare: „Cline! Cline! Cline! Veniți la anul, micii mei prieteni, veniți la anul!"

Copiii se lăsau sărutați cu nepăsare și treceau pragul dintr-o săritură.

Unii se suiau în trăsuri frumoase cu blazonul familiei, în care mamele și surorile își strîngeau fustele largi ca să le facă loc: clic! clic!... La drum spre castel! O să ne revedem parcurile, pajiștile, scrînciobul de sub salcîm, cuștile spațioase din curte, pline de păsări rare, helești cu cele două lebede și terasa cea mare cu stîlpișori la balustradă, unde seara luăm șerbetul.

Alții se cățărau în brecuri, lîngă niște fete drăguțe, care rîdeau arătîndu-și dinții frumoși sub bonetele lor albe. Gospodina, cu lanț de aur la gît, mîna caii... Hii, Maturino! Ne întoarcem la fermă, mîncăm iar pîine cu unt, bem vin tămîios, vînăm toată ziua păsări cu țivlitoarea și ne rostogolim în fînul înmiresmat!

Fericiți copii! Se duceau, plecau cu toții... Ah! de-aș fi putut să plec și eu...

VIII. OCHII NEGRI

Acum, liceul e pustiu. Toată lumea a plecat... De la un capăt la celălalt al dormitoarelor, escadroane de cogeamite șobolani fac șarje de cavalerie ziua-n amiaza

mare. Călimările se usucă în fundul pupitrelor. În copacii din curte, divizia vrăbiilor e în plină sărbătoare; aceste doamne și-au poftit toate tovarășele din oraș, de la episcopie, de la subprefectură, și, de dimineață pînă seara, e un piuit asurzitor.

În odaia lui de la mansardă, Piciul lucrează și le ascultă. A fost ținut de milă la școală. în timpul vacanței. Folosește timpul ca să studieze pe ruptele filozofii greci. Numai că odaia-i prea călduroasă și tavanul prea scund. Te înăbuși aici... Nu-s obloane la ferestre. Soarele intră ca o făclie și dă foc pretutindeni. Varul de pe grinzi crapă, se desprinde. Muște mari, toropite de căldură dorm lipite de geamuri... Piciul se străduiește din răsputeri să n-adoarmă. Își simte capul greu ca plumbul. Pleoapele-i clipesc.

Lucrează, Daniel Eyssette!... Trebue doar să reclădești căminul... Dar nu, nu poate... Literele cărții îi joacă pe dinaintea ochilor; apoi se învîrte și cartea, și masa, și toată odaia. Ca să scape de această ciudată ațipeală, Piciul se ridică, face cîțiva pași, dar cînd ajunge în fața ușii, se clatină și cade grămadă la pămînt. trăsnit de somn.

Afară, vrăbiile piuie, greierii cîntă cît îi ține gura; platanii, albi de colb, se cojesc la soare, întinzîndu-și miile de ramuri.

Piciul visează ceva ciudat. I se pare că bate cineva la ușa odăii lui și că un glas răsunător îl cheamă pe nume: „Daniel! Daniel!"... Recunoaște glasul ăsta. Tot așa striga odinioară: „Jacques, ești un măgar!"

Bătăile în ușă se întețesc: „Daniel, băiete, eu sînt, taică-tu, deschide repede!"

O! ce vis groaznic! Piciul vrea să răspundă, să deschidă ușa. Se ridică într-un cot, dar capu-i e prea greu, cade iar, pierzîndu-și cunoștința...

Cînd Piciul își revine în simțiri, e foarte mirat că se găsește într-un pătuc alb de tot, înconjurat de perdele mari, albastre, care fac umbră de jur-împrejur... Lumină dulce, odaie tihnită. Nici un zgomot afară de tic-tacul unui ceasornic și țăcănitul unei linguriițe într-o ceașcă

de porțelan... Piciul nu știe unde se află, dar se simte foarte bine. Perdelele se întredeschid. D. Eyssette-tatăl, cu o ceașcă în mînă, se pleacă spre el, zîmbindu-i blînd și cu ochii plini de lacrimi. Piciul crede că mai visează.

— Tu ești, tată? Chiar tu ești?

— Da, dragă Daniel, da, scumpul meu copil, eu sînt.

— Oare unde mă aflu?

— La infirmerie, de opt zile... acum ești bine sănătos, ai fost însă tare bolnav...

— Dar tu, tată, cum de ești aici? Mai sărută-mă!... Ah! uite! Cînd te văd, mi se pare că tot mai visez.

D. Eyssette-tatăl îl sărută:

— Haide, acoperă-te, fii cuminte... Doctorul nu-ți dă voie să vorbești. Și ca să nu-l lase pe copil să vorbească, bietul om vorbește într-una. Închipuiește-ți că acum opt zile, societatea vinicolă mă trimite într-o călătorie în Ceveni. Îți dai seama ce bucuros eram: un prilej să-l văd pe Daniel al meu! Sosesc la liceu... Cei de aici te cheamă, te caută... Daniel nicăieri! Cer să mă duc la odaia ta: cheia era înăuntru... Bat: nimeni! Tranc! Sparg ușa cu piciorul și te găsesc acolo, pe jos, cu o fierbințeală grozavă. Vai, bietul meu copil, ce bolnav ai mai fost! Cinci zile ai aiurat! Nici o clipă nu te-am părăsit... Băteai cîmpii într-una. Vorbeai mereu să reclădești căminul. Care cămin? Spune!... Strigai: „Nu ne trebuie chei, scoateți cheile din broaște!" Rîzi ? Îți jur că eu nu rîdeam de loc, Dumnezeule! Ce nopți m-ai făcut să petrec lîngă tine!... Înțelegi tu una ca asta? D. Viot — parcă d. Viot îi zice, nu-i așa? — nu voia să mă lase să dorm la liceu! Îi dădea într-una cu regulamentul... Ei, poftim, regulamentul! De unde să-i cunosc eu regulamentul? Pedantul acela credea că mă sperie zornăindu-și cheile sub nasul meu.

Dar las' că mi ți l-am pus eu la locul lui!

Piciul se înfioară de îndrăzneala d-lui Eyssette. Apoi, uitînd repede cheile d-lui Viot:

— Dar mama? întreabă el, întinzîndu-și brațele, ca și cum maică-sa ar fi fost acolo, s-o poată dezmierda.

— Dacă te dezvelești, n-ai să afli nimic — răspunde domnul Eyssette, supărat. Haide, acoperă-te... Mama-i bine, e la unchiul Baptiste.

— Și Jacques?

— Jacques? E un măgar!... Cînd zic un măgar, înțelegi, e un fel de-a vorbi... Dimpotrivă, Jacques e un băiat tare bun... Da' nu te mai dezveli, ce dracu'!... Are o situație foarte frumoasă. Tot mai plînge, uite așa. Dar altminteri e tare mulțumit. Directorul lui l-a luat ca secretar... N-are altceva de făcut decît să scrie după dictare... O situație foarte plăcută.

— Bietul Jacques! Oare o să fie osîndit toată viața lui să scrie după dictare?

Spunînd aceasta, Piciul începe să rîdă din toată inima și d. Eyssette rîde că-l vede rîzînd, deși îl ceartă din pricina blestematei celeia de pături care lunecă într-una.

O! preafericită infirmerie! Ce ore încîntătoare a petrecut Piciul între perdelele albastre ale pătucului său!... D. Eyssette nu-l părăsește. Stă toată ziua la căpătîiul lui, și Piciul ar vrea ca d. Eyssette să nu mai plece niciodată... Vai! Asta nu se poate. Societatea vinicolă are nevoie de agentul ei. Trebuie s-o pornească iar în Ceveni...

După plecarea tatălui său, copilul rămîne singur-singurel în infirmeria tăcută. Își petrece zilele citind în fundul unui jilț mare, tras lîngă fereastră. Dimineața și seara, galbena d-nă Cassagne îi aduce masa. Piciul își bea ceașca de supă, suge aripa de pui și zice: „Mulțumesc, doamnă!" Nimic mai mult... Femeia asta miroase a friguri și nu-i place. Nici măcar nu se uită la ea.

Dar într-o dimineață, după ce spune: „Mulțumesc, doamnă!" nepăsător ca de obicei, fără să-și ia ochii de pe carte, e tare mirat s-audă un glas foarte blînd care-i zice: „Cum te simți astăzi, domnule Daniel?"

Piciul ridică fruntea și... ghiciți ce vede? Ochii negri, ochii negri în persoană, neclintiți și zîmbitori, în fața lui!...

Ochii negri își vestesc prietenul că femeia cea galbenă e bolnavă și că ei au însărcinarea să-l servească. Mai adaugă, lăsîndu-se în jos, că simt o mare bucurie văzîndu-l pe d. Daniel restabilit; apoi se retrag cu o reverență adîncă, spunînd c-au să mai vină și seara. Într-adevăr, spre seară, ochii negri s-au reîntors: de asemenea și a doua zi dimineața și seara. Piciul e încîntat. Își binecuvîntează boala, boala femeii galbene, toate bolile din lume; dacă nimeni nu s-ar fi îmbolnăvit, niciodată n-ar fi rămas singur cu ochii negri.

O! preafericită infirmerie! Ce ore încîntătoare petrece Piciul în jilțul lui de convalescent, tras lîngă fereastră!... Dimineața, ochii negri au sub genele lor lungi o mulțime de firișoare de aur, pe care soarele le face să strălucească; seara, lucesc blînd și răspîndesc în umbra din jurul lor o lumină de stea... În fiecare noapte, Piciul visează ochii negri și nu mai poate dormi. Din zori, iată-l în picioare pentru a se pregăti să-i primească; are să le facă atîtea mărturisiri. Dar cînd ochii negri sosesc, nu le spune nimic.

Ochii negri par foarte mirați de tăcerea aceasta. Umblă de colo pînă colo prin infirmerie și găsesc mii de pricini să stea lîngă bolnav, nădăjduind mereu c-o să se hotărască a vorbi; dar afurisitul de Pici nu se mai hotărăște.

Totuși, uneori își ia inima-n dinți și începe astfel vitejește: „Domnișoară!..."

Îndată ochii negri se aprind și se uită la el, zîmbind. Dar cînd îi vede zîmbind așa, nenorocitul își pierde capul și, cu glas tremurător, adaugă: „Îți mulțumesc că ești atît de bună cu mine". Sau încă: „Supa-i minunată astăzi!"

Atunci ochii negri fac o mutrișoară drăgălașă care înseamnă: „Ce, numai atît?" Și se duc oftînd.

Dar după plecarea lor, Piciul e deznădăjduit: „O, chiar mîine, negreșit mîine, o să le vorbesc!"

Iar a doua zi trebuie s-o ia de la capăt.

În sfîrșit, nemaiavînd încotro și simțind bine că niciodată n-o să aibă curajul să spună ochilor negri tot

ce gîndește, Piciul se hotărăște să le scrie... Într-o seară cere cerneală și hîrtie pentru o scrisoare însemnată, o! foarte însemnată... Ochii negri au ghicit fără îndoială despre ce scrisoare-i vorba. Sînt așa de șireți ochii negri!... Repede-repede aleargă să aducă cerneală și hîrtie, le așază în fața bolnavului și pleacă rîzînd singuri.

Piciul începe să scrie. Scrie toată noaptea, dar cînd s-a luminat de zi, bagă de seamă că acea nesfîrșită scrisoare nu cuprinde decît două cuvinte, mă înțelegeți! numai că aceste două cuvinte sînt cele mai elocvente din lume și el socoate că vor face foarte mare impresie.

Și acuma, fiți atenți!... Ochii negri au să vină... Piciul e tare emoționat. Și-a pregătit scrisoarea de mai înainte și se jură să le-o dea de cum vor sosi... Iată cum se vor petrece lucrurile. Ochii negri vor intra, vor așeza supa și puiul pe masă: „Bună ziua, domnule Daniel!..." Atunci le va spune îndată, cu mult curaj: „Drăgălașii mei ochi negri, uite o scrisoare pentru voi!"

Dar, sst!... Un pas de păsărică pe sală... Ochii negri se apropie... Piciul ține scrisoarea în mînă. Inima-i bate. O să moară...

Ușa se deschide... Grozăvie!...

În locul ochilor negri se ivește bătrîna ursitoare, cumplita ursitoare cu ochelari.

Piciul nu îndrăznește să ceară lămuriri, dar rămîne încremenit... Oare de ce nu s-au mai întors?... Așteaptă seara cu nerăbdare... Vai!... Nici seara ochii negri nu mai vin, nici a doua zi, nici în zilele următoare, niciodată!

Ochii negri au fost alungați. Au fost trimiși înapoi la copiii găsiți, unde vor sta închiși patru ani, pînă la majorat... Ochii negri furau zahăr!...

Adio, frumoase zile de la infirmerie! Ochii negri au plecat și, culmea nenorocirii! iată că se-ntorc elevii... Cum? Se și deschide școala... O, ce scurtă a mai fost vacanța asta!

Pentru întîia oară, de șase săptămîni, Piciul coboară în curte, palid, slab, mai Pici ca niciodată... Tot liceul

se deșteaptă. E spălat de sus pînă jos. Coridoarele șiroiesc de apă. Ca totdeauna, cheile d-lui Viot se frămîntă sălbatic. Cumplitul d. Viot a folosit vacanța ca să mai adauge cîteva articole la regulament și cîteva chei la legătură. Piciul n-are decît să se țină bine.

În fiecare zi sosesc elevi... Plici! Iar vezi la poartă brecurile și trăsurile de la împărțirea premiilor... Cîțiva din cei vechi lipsesc la apel, dar alții noi îi înlocuiesc. Grupele se alcătuiesc din nou. Și anul acesta, ca și anul trecut, Piciul o să aibă sala de meditație a elevilor mijlocii. Bietul pedagog tremură de pe acum. Dar, cine știe? Poate că anul ăsta copiii să fie mai puțin răutăcioși.

În dimineața celei dintîi zile de școală, mare slujbă la capelă. E liturghia sfîntului duh... *Veni, creator Spiritus!*... Iată-l pe d. director cu frumoasa lui haină neagră și mica rozetă de argint la butonieră. În urma lui se află statul-major al profesorilor în togă de ceremonie: științele au hermină portocalie; literele, hermină albă. Profesorul din clasa a doua, un flușturatic, și-a îngăduit mănuși de culoare deschisă și o tocă nereglementară; d. Viot nu pare mulțumit. *Veni, creator Spiritus!*... În fundul bisericii, laolaltă cu elevii îngrămădiți, Piciul se uită cu invidie în ochi la togele maiestuoase și la decorațiile de argint... Cînd va fi și el profesor?... Cînd va putea reclădi căminul? Vai! Pînă să-și ajungă ținta, cîtă vreme va mai trece și ce de chinuri încă! *Veni, creator Spiritus!*... Piciul își simte inima grea; îi vine a plînge cînd aude orga... Deodată, colo, într-un colț al corului, zărește un chip frumos, răvășit, care-i zîmbește...

Zîmbetul acela-i face bine și, fiindcă l-a revăzut pe abatele Germane, Piciul e plin de curaj și cu totul înviorat! *Veni, creator Spiritus!*...

Două zile după slujba sfîntului duh, alte solemnități. Era ziua directorului... Din timpuri străvechi tot liceul sărbătorește ziua sfîntului Teofil la iarbă verde, cu multe fripturi reci și vinuri de Limoux. Și de data aceasta, ca de obicei, d. director nu economisi nimic pentru a

da cît mai multă strălucire acestei petreceri de familie, care-i satisface sentimentele mărinimoase ale inimii lui, fără a dăuna totuși intereselor liceului său. Încă din zori, ne înghesuim cu toții — profesori și elevi — în tramcare mari, împodobite cu stindarde, și convoiul pornește la galop, ducînd după el, în două furgoane uriașe, coșuri cu vin spumos și cu mîncare... În primul car se află cei cu vază și muzica. Se dă ordin trompetelor să cînte cît mai tare. Bicele pocnesc, zurgălăii sună, vrafurile de farfurii se ciocnesc de gamelele de tinichea... Tot orășelul Sarlande, în scufii de noapte, iese la ferestre, să vadă trecînd alaiul directorului.

Strălucitul ospăț are loc la *Poiană*. De cum ajungem acolo, se întind fețele de masă pe iarbă, iar copiii se strică de rîs văzîndu-i pe domnii profesori că stau jos, la umbră, printre toporași, ca niște simpli liceeni... Feliile de pateu trec din mînă în mînă. Sar dopurile. Ochii strălucesc. Se vorbește mult... În mijlocul însuflețirii generale, singur Piciul pare preocupat. Deodată se înroșește... D. director s-a ridicat cu o hîrtie în mînă:

— Domnilor, chiar în clipa aceasta mi s-au înmînat cîteva versuri pe care mi le dedică un poet anonim. Pare-se că d. Viot, Pindar[1]-ul nostru obișnuit, are un rival anul acesta. Deși versurile sînt cam prea măgulitoare pentru mine, vă cer totuși voie să vi le citesc...

— Da, da... citiți-le... citiți-le!...

Și, cu frumosu-i glas de la împărțirea premiilor, d. director începe a citi...

E o felicitare destul de bine ticluită, plină de rime amabile la adresa directorului și a tuturor celor de față. Cîte o floare pentru fiecare. Pînă și ursitoarea cu ochelari n-a fost uitată. Poetul o numește „îngerul refectorului", ceea ce-i încîntător.

Se aplaudă îndelung. Cîteva glasuri strigă: „Autorul!" Piciul, roșu ca un sîmbure de rodie, se ridică modest. Aclamații generale. Piciul ajunge eroul serbării. Directorul vrea să-l sărute. Profesorii bătrîni

[1] Celebru poet grec din antichitate (521—441 î.e.n.). (n.r.)

îi strîng mîna, cu înțeles. Dirigintele clasei a doua îi cere versurile să le publice la gazetă. Piciul e tare mulțumit. Toate laudele acestea i se suie la cap, o dată cu vinul de Limoux. Numai că — și asta-l mai dezmeticește — i se pare că-l aude pe abatele Germane murmurînd: „Nătărăul!" și cheile rivalului său zornăind sălbatic.

Cînd cel dintîi entuziasm se mai potolește, d. director bate din palme să se facă liniște:

— Acum, Viot, e rîndul dumitale! După Muza glumeață, Muza severă.

D. Viot scoate grav din buzunar un caiet legat, doldora de făgăduieli, și începe a citi, aruncînd Piciului o privire piezișă.

Opera d-lui Viot e o idilă, o idilă virgiliană în cinstea regulamentului. Elevul Menalc și elevul Dorilas își răspund pe rînd, în versuri. Elevul Menalc face parte dintr-un liceu în care regulamentul e în floare; Dorilas — din alt liceu, de unde regulamentul e surghiunit... Menalc vorbește despre plăcerile austere ale unei discipline aspre, iar Dorilas despre bucuriile sterpe ale unei libertăți nebune.

Pînă la urmă, Dorilas e răpus. Depune în mîinile învingătorului său premiul luptei, și amîndoi, împreunîndu-și glasurile, intonează un cîntec voios de slavă regulamentului.

Poemul s-a isprăvit... Liniște de moarte!... În timpul citirii, copiii și-au luat farfuriile și s-au dus în celălalt capăt al poienii, unde-și mănîncă pateurile în tihnă, departe, tare departe de elevul Menalc și de elevul Dorilas. De la locul lui, d. Viot îi privește cu un zîmbet amar... Profesorii s-au ținut tari, dar nici unul n-are curajul să aplaude... Nenorocitul d. Viot! E o adevărată înfrîngere... Directorul încearcă să-l mîngîie:

— Subiectul era arid, domnilor, dar poetul a scos-o bine la capăt.

— Eu socot c-a fost tare frumos — zice cu obrăznicie Piciul, pe care triumful său începe să-l sperie.

Zadarnică lașitate! D. Viot nu vrea să fie mângîiat. Se înclină fără să răspundă, păstrîndu-și zîmbetul amar... Îl păstrează toată ziua, iar seara, la întoarcere, în mijlocul cîntecelor elevilor, a notelor false ale muzicii și a huruitului tramcarelor pe caldarîmul orașului adormit, Piciul aude în umbră, lîngă el, cheile rivalului său mîrîind cu răutate: „Clinc! clinc! clinc! domnule poet, o să ți-o plătim noi!“

IX. AFACEREA BOUCOYRAN

La sfîntul Teofil, iată și vacanța înmormîntată!

Zilele care urmară fură triste; adevărate zile de după lăsata secului. Nimeni nu lucra cu tragere de inimă, nici profesorii, nici elevii. Toți se instalau... După două luni și mai bine de odihnă, liceul își relua anevoie obișnuitul du-te-vino. Mașinăria funcționa prost, ca cea a unui ceasornic vechi pe care ai uitat de mult să-l mai întorci. Totuși, puțin cîte puțin, datorită străduinței d-lui Viot, totul reintră în ordine. În fiecare zi, la aceleași ore, în sunetul aceluiași clopot, vedeai că se deschid ușițele dinspre curți, și cîrduri de copii, țepeni ca niște soldați de lemn, defilau doi cîte doi pe sub copaci; apoi clopotul mai suna, ding! ding! și aceiași copii treceau din nou pragul acelorași ușițe! Ding! Dang! Sculați! Ding! Dang! Culcați! Ding! Dang! Învățați! Ding! Dang! Jucați-vă! și asta tot timpul anului.

O, triumf al regulamentului! Ce fericit ar fi fost elevul Menalc să trăiască sub nuiaua d-lui Viot, în liceul model din Sarlande!...

Numai eu întunecam acest gingaș tablou. Sala mea de meditație nu mergea. Îngrozitorii mijlocii mi

se întorseseră din munții lor, mai sluți, mai aprigi, mai sălbatici ca oricînd. Iar eu eram înăcrit; boala mă făcuse nervos și mă supăram ușor, nu mai puteam îngădui nimic... Prea blînd anul trecut, am fost prea aspru anul acesta... Nădăjduiam astfel să-i stăpînesc pe golanii ăștia și, pentru cel mai mic lucru, le trînteam pedepse scrise și-i băgam pe toți la arest...

Sistemul acesta nu-mi izbuti. Pedepsele pe care le împărțisem cu prea mare dărnicie își pierduseră valoarea și căzură tot atît de jos ca asignatele[1] din anul IV... Într-o zi m-am simțit copleșit. Sala mea de meditații era în plină răscoală și nu mai aveam muniții ca să țin piept revoltei. Parcă mă văd și astăzi pe catedră, zbătîndu-mă ca un drac, în mijlocul strigătelor, al plînsetelor, al mîrîielilor, al fluierăturilor: „Afară!... Cucurigu!... Cîsss! Cîsss!... Jos tiranii!... E o nedreptate!..." Și ploua cu călimări, și cocoloașele de hîrtie cădeau pe pupitrul meu, și toți acești mici monștri, sub cuvînt că vor să mi se jeluiască, se atîrnau ciorchine de catedră, urlînd ca niște maimuțe.

Uneori, nemaiavînd încotro, îl chemam în ajutor pe d. Viot. Închipuiți-vă ce umilință!

De la sfîntul Teofil, omul cu cheile îmi purta sîmbetele și simțeam că este fericit de chinul meu... Cînd intra fără veste în sală, cu cheile în mînă, era ca o piatră aruncată într-un iaz cu broaște: cît ai clipi, toți băieții treceau la locurile lor, cu nasul în carte. Ai fi auzit zburînd musca. D. Viot se plimba un pic în lung și-n lat, zornăindu-și legăturica de fiare vechi, în mijlocul unei tăceri desăvîrșite; apoi mă privea batjocoritor și se retrăgea fără a scoate o vorbă.

Eram tare nenorocit. Pedagogii, colegii mei, rîdeau de mine. Directorul, de cîte ori îl întîlneam, era foarte rece; fără îndoială că mă lucrase d. Viot... Și, colac peste pupăză, ca să mă dea gata, izbucni pe neașteptate afacerea Boucoyran.

---

[1] Hîrtie monedă din Franța între 1789 și 1797. (n.t.)

O! afacerea Boucoyran! Sînt sigur c-a rămas în analele liceului și că sarlandezii mai vorbesc și astăzi de ea... Și eu vreau să vorbesc de această groaznică afacere. E timpul ca lumea să știe adevărul...

Cincisprezece ani, picioare groase, ochi holbați, mîini mari, fără frunte: așa era d. marchiz de Boucoyran, groaza curții celor mijlocii și singură mostră a boierimii din Ceveni la liceul din Sarlande. Directorul ținea mult la elevul ăsta, dat fiind lustrul aristocratic pe care prezența lui îl dădea instituției. La liceu nu i se zicea decît „marchizul". Toți se temeau de el; eu însumi mă supuneam înrîuririi generale și nu-i vorbeam decît cu multă bunăvoință.

O bucată de vreme am trăit destul de bine.

Din cînd în cînd, d. marchiz mai avea un fel obraznic de a mă privi sau de a-mi răspunde, care amintea cam prea mult vechiul regim [1], dar mă făceam că nu bag de seamă, simțind că am de-a face cu un adversar puternic.

Totuși, într-o zi, pușlamaua asta de marchiz își îngădui să-mi răspundă în plină clasă cu atîta obrăznicie, încît mi-am pierdut orice răbdare.

— Domnule de Boucoyran — i-am spus, încercînd să-mi păstrez sîngele rece — ia-ți cărțile și ieși afară numaidecît!

Era un act de autoritate nemaipomenit pentru neobrăzatul ăsta. Rămase încremenit și se uita la mine cu ochii holbați, fără să se miște de la locul lui.

Am înțeles că mă vîram în belea, dar mersesem prea departe ca să mai pot da îndărăt.

— Ieși afară, domnule de Boucoyran!... i-am poruncit iar.

Elevii așteptau foarte îngrijorați... Pentru întîia oară aveam și eu liniște în sală.

---

[1] Aluzie la pericada dinaintea revoluției franceze din 1789. (n.r.)

La a doua poruncă, marchizul, revenindu-și din surprindere, îmi răspunse (să fi văzut cu ce ifos!):

— N-am să ies!

Prin toată clasa trecu un murmur de admirație. M-am ridicat de pe catedră, indignat.

— N-ai să ieși, domnule? Vom vedea.

Și m-am dat jos...

Dumnezeu mi-e martor că în clipa aceea n-aveam nici un gînd rău. Voiam numai să-l sperii cu atitudinea mea hotărîtă. Dar, văzînd că mă cobor de pe catedră, marchizul începu să rînjească cu atîta dispreț, încît am făcut gestul de a-l apuca de guler ca să-l scot din bancă.

Ticălosul ținea ascunsă sub tunică o linie mare de fier. Abia ridicasem mîna, că-mi și dădu o lovitură îngrozitoare peste braț. De durere am scos un strigăt.

Toată clasa bătu din palme:

— Bravo, marchizule!

De astă dată mi-am pierdut capul. Dintr-o săritură am fost pe bancă, dintr-alta asupra marchizului; și atunci, înhățîndu-l de gît, am dat așa de bine din picioare, din mîini, cu dinți, din toate, încît l-am smuls de la locul lui de s-a rostogolit afară din clasă, pînă în mijlocul curții... A fost treabă de o secundă. Niciodată n-aș fi crezut că am atîta putere.

Elevii încremeniseră. Nu mai strigau: „Bravo, marchizule!" Se temeau. Boucoyran, voinicul între voinici, pus la punct de prichindelul de pedagog! Ce mai întîmplare!... Cîștigasem în autoritate ceea ce pierduse marchizul din prestigiu.

Cînd m-am suit iar pe catedră, încă palid și tremurînd de emoție, toate capetele se plecară repede asupra pupitrelor. Clasa era înfrîntă. Dar directorul, d. Viot, ce aveau să gîndească ei de fapta mea? Cum? Îndrăznisem să ridic mîna asupra unui elev, asupra marchizului de Boucoyran, asupra nobilului din liceu! Voiam oare să fiu dat afară?

Gîndurile acestea, care-mi veneau cam tîrziu, îmi tulburară triumful. La rîndul meu, m-am temut. Îmi

ziceam: „Sigur că marchizul s-a dus să se plîngă". Și dintr-o clipă într-alta mă așteptam să-l văd intrînd pe director. Am tremurat pînă la sfîrșitul meditației. Totuși n-a venit nimeni.

În recreație m-am mirat foarte mult văzîndu-l pe Boucoyran că rîde și se joacă cu ceilalți. Asta mă mai liniști puțin. Și cum toată ziua trecu fără neplăceri, mi-am închipuit că șolticul meu o să tacă chitic și c-o să scap numai cu spaima.

Din nenorocire, joia următoare era zi de ieșire. Seara, d. marchiz nu se mai întoarse în dormitor. Am avut ca o presimțire și n-am dormit toată noaptea.

A doua zi, la prima meditație, elevii șușoteau, uitîndu-se la locul lui Boucoyran, care rămînea gol. Fără să par, muream de îngrijorare.

Pe la orele șapte, ușa se deschise dintr-o dată. Toți copiii se sculară în picioare.

Eram pierdut...

Directorul intră cel dintîi, d. Viot venea în urma lui, apoi, în sfîrșit, un bătrîn deșirat, încheiat pînă la bărbie într-o redingotă lungă și cu un guler tare, înalt de patru degete. Pe acesta nu-l cunoșteam, dar am înțeles îndată că era d. de Boucoyran-tatăl. Își răsucea mustața lungă și bombănea printre dinți.

N-am avut nici măcar curajul să mă cobor de pe catedră ca să fac onorurile cuvenite acestor domni, dar nici ei nu mă salutară intrînd. Se înfipseră tustrei în mijlocul clasei și, pînă la plecare, nu se uitară nici o singură dată înspre mine.

Directorul deschise focul.

— Domnilor — zise el, adresîndu-se elevilor — venim aici să ne îndeplinim o misiune dureroasă, foarte dureroasă. Unul din pedagogii noștri s-a făcut vinovat de o faptă atît de gravă, încît sîntem nevoiți să-i facem o mustrare publică.

Apoi, iată-l că începe a-mi face mustrarea, care ținu mai bine de un sfert de ceas. Denatură toate faptele: marchizul era cel mai bun elev din școală;

eu îl brutalizasem pe nedrept, fără nici o pricină. În sfîrșit, îmi călcasem toate îndatoririle.

Ce să răspunzi la astfel de acuzații?

Din cînd în cînd încercam să mă apăr. „Dați-mi voie, domnule director!..." Dar directorul nu mă asculta și-mi făcu mustrarea pînă la sfîrșit.

După el, d. de Boucoyran-tatăl luă cuvîntul, și în ce chip!... Un adevărat rechizitoriu. Nenorocitul tată! N-a lipsit mult să i se asasineze copilul. Asupra acestei biete mici ființe fără apărare, *cineva* se năpustise ca un... ca un... cum să spună?... ca un bivol, ca un bivol sălbatic. Copilul zăcea la pat de două zile. De două zile îl veghea maică-sa, cu ochi în lacrimi...

A! dac-ar fi avut de-a face cu un bărbat, chiar el, d. de Boucoyran-tatăl ar fi luat asupra lui să-și răzbune copilul! Dar era vorba numai de un *băiat* obraznic, care-i stîrnea mila. Numai că să-și bage mințile în cap: dacă se mai atinge vreodată măcar de un singur fir de păr al fiului său, îi rupe urechile, fără multă vorbă...

În timpul acestui frumos discurs, elevii rîdeau pe înfundate, iar cheile d-lui Viot nu mai aveau astîmpăr de plăcere. În picioare, la catedră, galben de mînie, *băiatul* asculta toate injuriile acestea, înghițea toate umilințele și se ferea să răspundă. Dac-ar fi răspuns, ar fi fost dat afară din liceu. Și atunci, unde să se ducă?

În sfîrșit, după un ceas, cînd le secă elocvența, cei trei domni se retraseră. În urma lor se iscă mare larmă în sală. Am încercat, dar în zadar, să fac puțină liniște; copiii îmi rîdeau în nas. Afacerea Boucoyran îmi ucisese și puțina autoritate pe care o mai aveam.

O, a fost o afacere îngrozitoare!

Tot orașul se puse în mișcare... La Clubul-Mic, la Clubul-Mare, prin cafenele, la concerte, nu se mai vorbea de altceva. Oamenii bine informați dădeau amănunte de ți se ridica părul măciucă. Pare-se că pedagogul ăsta era un monstru, un căpcăun. Schin-

giuise copilul cu o nemaipomenită cruzime. Cînd se vorbea de el, nu i se mai spunea decît „călăul".

După ce tînărul Boucoyran se plictisi de stat în pat, părinții îl așezară pe o canapea, la locul cel mai frumos din salon, și o săptămînă întreagă lumea se perindă la nesfîrșit prin salonul ăsta. Nu știau cum s-o mai răsfețe pe interesanta victimă.

De douăzeci de ori la rînd îi cereau să-și spună povestea, și de fiecare dată ticălosul născocea cîte un amănunt nou. Mamele se înfiorau, fetele bătrîne îl compătimeau: „Bietul îngeraș!" și-i dădeau bomboane. Ziarul opoziției folosi întîmplarea pentru a tuna și a fulgera împotriva liceului într-un articol groaznic, în folosul unui așezămînt religios de prin împrejurimi...

Directorul era furios și, dacă nu mă dădu afară, am datorat-o numai ocrotirii rectorului... Vai! ar fi fost mai bine pentru mine să mă fi dat afară îndată. Viața mea la liceu ajunsese de nesuferit. Copiii nu mă mai ascultau. La cea mai mică observație mă amenințau că vor face și ei ca Boucoyran și se vor plînge părinților. Pînă la urmă nu mi-am mai dat nici o osteneală cu ei.

Pe lîngă toate, mai aveam și o idee fixă: să mă răzbun pe acești Boucoyran. Vedeam într-una chipul obraznic al bătrînului marchiz și urechile-mi rămăseseră roșii de amenințarea ce li se făcuse. De altfel, chiar de-aș fi vrut să uit rușinea aceasta, n-aș fi izbutit: de două ori pe săptămînă, în zilele de plimbare, cînd grupele treceau pe dinaintea cafenelei Episcopiei, eram sigur că-l găsesc pe d. de Boucoyran-tatăl, înfipt în fața ușii, în mijlocul unui grup de ofițeri din garnizoană, toți cu capetele descoperite și cu tacurile de biliard în mînă. Rîzînd în batjocură, ne priveau cum veneam de departe; apoi, cînd grupa se mai apropia, de se putea auzi glasul, marchizul striga foarte tare, măsurîndu-mă din cap pînă-n picioare, cu un aer provocator:

— Bună ziua, Boucoyran!

— Bună ziua, tată! chelălăia îngrozitorul copil, din mijlocul rîndurilor.

Şi ofiţeri, elevi, chelneri, toată lumea rîdea...

Acel „bună ziua, Boucoyran!" ajunsese un adevărat chin pentru mine şi n-aveam cum să scap de el. Ca să mergem la *Poiană*, trebuia numaidecît să trecem prin faţa cafenelei Episcopiei, şi niciodată persecutorul meu nu lipsea de la întîlnire.

Uneori îmi venea o poftă nebună să mă duc drept la el şi să-l provoc, dar mă opreau două motive: întîi, tot frica de a fi dat afară, apoi spada marchizului, o îndrăcită de sabie, lată sus, şi îngustă jos, care făcuse atîtea victime pe cînd acesta era la corpul de gardă!

Totuşi, într-o zi, scos din fire, m-am dus la Roger, maestrul de scrimă, şi, pe negîndite, i-am declarat hotărîrea mea de a mă măsura cu marchizul. Roger, cu care nu mai vorbisem de multă vreme, mă ascultă la început cu oarecare rezervă, dar cînd am isprăvit, avu un gest pornit din inimă şi-mi strînse călduros amîndouă mîinile:

— Bravo, domnule Daniel! Ştiam eu bine: cu înfăţişarea asta nu puteai fi un spion. Dar ce dracu' te tot vîrai şi dumneata în d. Viot? În sfîrşit, te regăsesc; totul e uitat! Dă-mi mîna! Ai o inimă nobilă! Acum să trecem la afacerea dumitale. Ai fost insultat? Bine! Vrei să capeţi satisfacţie? Foarte bine! Nu ştii nici măcar cum să ţii o armă în mînă? Bine! Bine! Foarte bine! Foarte bine! Vrei să-ţi ajut ca să nu te străpungă nătărăul ăsta bătrîn? Minunat! Vino la lecţii, şi peste şase luni, dumneata o să-l străpungi pe el!

Cînd l-am auzit pe bunul Roger că-mi ia partea cu atîta înfocare, m-am înroşit de plăcere. Ne-am înţeles asupra lecţiilor: trei ore pe săptămînă; ne-am învoit şi asupra preţului; avea să facă o excepţie (o excepţie, într-adevăr! Am aflat mai tîrziu că-mi ceruse de două ori mai mult decît celorlalţi). După ce le-am hotărît pe toate, Roger mă luă prieteneşte de braţ.

— Domnule Daniel — îmi spuse el — e prea tîrziu ca să mai începem astăzi lecțiile, dar totuși putem merge să încheiem tîrgul la cafeneaua Barbette... Haide! haide! Lasă copilăriile! Nu cumva ți-e frică de cafeneaua Barbette?... Dar vino odată, ce naiba! Mai ieși puțin din vizuina aceea de belferi caraghioși. O să găsești acolo prieteni, băieți buni, drace, inimi nobile, și o să-ți mai pierzi, pe lîngă ei, apucăturile astea femeiești, care nu-ți stau bine de loc.

Vai, m-am lăsat ispitit! Ne-am dus la cafeneaua Barbette. Era tot aceeași, plină de strigăte, de fum, de pantaloni cărămizii; aceleași chipie, aceleași centiroane atîrnau de aceleași cuiere.

Prietenii lui Roger mă primiră cu brațele deschise. Avea mare dreptate, toți erau inimi nobile! Cînd aflară povestea mea cu marchizul și hotărîrea pe care o luasem, veniră unul după altul să-mi strîngă mîna: „Bravo, tinere! Foarte bine!"

Și eu eram o inimă nobilă. Am comandat un punci, s-a băut pentru biruința mea, și inimile nobile hotărîră că-l voi ucide pe marchizul de Boucoyran la sfîrșitul anului școlar.

X. ZILELE GRELE

Venise iarna, o iarnă uscată, îngrozitoare și întunecoasă, cum se întîmplă prin locurile acestea muntoase. Cu copacii lor mari, desfrunziți, și pămîntul înghețat mai tare decît piatra, curțile liceului aveau o înfățișare tristă. Ne sculam înainte de a se face ziuă, cu lumina aprinsă; era frig; apa înghețа în lavoare... Elevii mai zăboveau; clopotul era nevoit să-i cheme de mai multe ori. „Mai repede, domnilor!" — strigau pedagogii, plimbîndu-se în lung și-n lat, să se

mai încălzească... De bine, de rău rîndurile se formau în tăcere și coboram pe scara cea mare, abia luminată, treceam prin coridoarele lungi, unde sufla vîntul rece, de iarnă.

Grea iarnă pentru Piciu!

Nu mai lucram. În sala de meditație, căldura nesănătoasă a sobei mă adormea. În timpul orelor de clasă, găsindu-mi mansarda prea rece, alergam să mă închid la cafeneaua Barbette și nu ieșeam decît în ultima clipă. Acolo-mi dădea Roger lecțiile lui; asprimea vremii ne alungase din sala de arme și făceam scrimă în mijlocul cafenelei, cu tacurile de biliard și bîndu-ne punciul. Subofițerii judecau loviturile; toate aceste inimi nobile mă primiseră într-adevăr în intimitatea lor și în fiecare zi mă învățau cîte o nouă lovitură care nu dă greș niciodată, ca să-l pot ucide pe bietul marchiz de Boucoyran. Mă mai învățau și cum se îndulcește un absint, și cînd domnii ăștia jucau biliard, eu însemnam punctele...

Grea iarnă pentru Piciu!

Într-o dimineață din iarna asta tristă, cum intram la cafeneaua Barbette — aud și acuma zgomotul biliardului și duduitul sobei mari de faianță — Roger veni foarte grăbit la mine: „Două cuvinte, domnule Daniel!" și mă duse în sala din fund, cu un aer tainic.

Era vorba de o mărturisire de dragoste... Vă închipuiți ce mîndru eram să primesc destăinuirile unui om de statura lui. Oricum, asta mă mai înălța un pic și pe mine.

Iată povestea. Strengarul ăsta de maestru de scrimă întîlnise în oraș, într-un loc pe care nu-l putea numi, pe o oarecare persoană de care se îndrăgostise nebun. Persoana aceea avea la Sarlande o situație atît de înaltă — hm! hm! mă-nțelegeți! — atît de extraordinară, încît maestrul de scrimă se minuna cum de îndrăznise să-și ridice ochii atît de sus. Și totuși, cu toată situația persoanei, situație atît de înaltă, atît de, etc. ..., nu pierdea nădejdea să se facă iubit; ba chiar

credea c-a sosit clipa de-a da drumul cîtorva declarații epistolare. Din nenorocire, maeștrii de scrimă nu-s prea iscusiți la mînuirea condeiului. Treacămeargă, dac-ar fi fost vorba numai de vreo grizetă, dar pentru o persoană cu o situație atît de... etc. ... nu merge un stil de cantină, ba chiar și un poet cunoscut n-ar fi de prisos.

— Văd eu ce vrei — zise Piciul, cu înțeles — ai nevoie să-ți ticluiască cineva vreo cîteva bilețele dulci, ca să le trimiți persoanei în chestie, și te-ai gîndit la mine.

— Întocmai — răspunse maestrul de scrimă.

— Ei bine! Ți-ai găsit omul și putem începe cînd vrei. Dar, pentru ca scrisorile noastre să nu pară a fi luate din *Desăvîrșitul secretar*, va trebui să-mi dai cîteva informații asupra acestei persoane...

Maestrul de scrimă se uită cu neîncredere în jurul lui, apoi îmi zise foarte încet, băgîndu-și mustățile în urechea mea:

— E o blondă din Paris, înmiresmată ca o floare, și o cheamă Cecilia.

Nu putea să-mi destăinuiască mai multe, din pricina situației persoanei, situație atît de... etc. ... dar și informațiile acestea-mi ajungeau, și chiar în seara aceea — în timpul meditației — am scris cea dintîi scrisoare blondei Cecilia.

Această neobișnuită corespondență între Piciu și persoana aceea misterioasă ținu aproape o lună. Timp de o lună am scris cam cîte două scrisori de dragoste pe zi. Era una care începea cu vorbele: *O, Cecilia, cîte-odată, pe o stîncă sălbatică...*" și se isprăvea cu: „*Se zice că mori din dragoste... să încercăm!*". Apoi, din cînd în cînd, se mai amesteca și Muza:

O! buzele, buzele-ți înfocate!
Dă-mi-le! Dă-mi-le!

Astăzi vorbesc de lucrurile acestea rîzînd, dar pe vremea aceea, Piciul nu rîdea, v-o jur, și lua totul în se-

rios. După ce isprăveam o scrisoare, i-o dădeam lui Roger s-o copieze cu scrisul lui frumos de subofițer; iar el, de cum primea răspunsul (căci răspundea, nenorocita!), mi le aducea îndată și pe ele îmi întemeiam operațiile.

Într-un cuvînt, jocul îmi plăcea, ba poate-mi plăcea chiar prea mult. Blonda asta, pe care n-o puteam vedea, înmiresmată ca un liliac alb, nu-mi mai ieșea din minte. Uneori îmi închipuiam că scriu pentru mine; îmi umpleam scrisorile cu destăinuiri cu totul personale, cu blesteme împotriva soartei, împotriva ființelor acelora josnice și rele în mijlocul cărora eram silit să trăiesc: „O, Cecilia, dac-ai ști ce nevoie am de iubirea ta!"

Și cîteodată, cînd Roger cel înalt venea să-mi spună, răsucindu-și mustața: „Merge! merge!... Dă-i înainte!", aveam tainice răbufneli de ciudă și-mi ziceam: „Cum poate să creadă că grăsanul ăsta vesel îi scrie asemenea capodopere de pasiune și de melancolie?"

Și totuși ea credea; credea așa de bine, încît într-o zi, maestrul de scrimă, triumfător, îmi aduse răspunsul ăsta, pe care abia-l primise: „Deseară, la nouă, în spatele subprefecturii!"

Oare succesul acesta Roger îl datora scrisorilor mele elocvente sau mustăților lui lungi? Vă las, doamnelor, grija de a hotărî. Tot ce știu este că, în noaptea aceea, în odaia lui tristă, Piciul avu un somn foarte zbuciumat. Visa că era înalt și cu mustăți, iar doamna din Paris, avînd situații cu totul extraordinare, îi dădea întîlniri în spatele subprefecturilor...

Mai caraghios este că, a doua zi, a trebuit să ticluiesc o scrisoare de recunoștință și să-i mulțumesc Ceciliei pentru toată fericirea pe care mi-o dăruise: „Înger, care ai primit să-ți petreci o noapte pe pămînt!"...

Epistola aceasta, mărturisesc, Piciul o scrisese spumegînd de mînie. Spre norocul meu, corespondența se opri aici și cîtva timp n-am auzit vorbindu-se de Cecilia, nici de înalta ei situație.

XI. BUNUL MEU PRIETEN, MAESTRUL DE SCRIMĂ

În ziua aceea — la 18 februarie — cum ninsese mult peste noapte, copiii nu se puteau juca prin curți. Îndată ce se isprăvise meditația de dimineață, fuseseră încazarmați cu toții, claie peste grămadă, în *sală*, ca să-și petreacă recreația la adăpost de vremea rea, în așteptarea orelor de clasă.

Eu îi supravegheam.

Ceea ce se numea *sala* era vechea sală de gimnastică a școlii de marină. Închipuiți-vă patru ziduri mari, goale, cu ferestrui zăbrelite; ici-colo, niște cîrlige pe jumătate smulse, urmele încă vădite ale scărilor, și. legănîndu-se de grinda cea mare a tavanului, un inel de fier uriaș, la capătul unei frînghii.

Copiii păreau că petrec tare bine, uitîndu-se la zăpada ce acoperea străzile și la oamenii înarmați cu lopeți care o încărcau în cărucioare.

Dar toată gălăgia asta eu n-o auzeam.

Singur, într-un colț, cu ochii în lacrimi, citeam o scrisoare și, în clipa aceea, de-ar fi dărîmat copiii liceul din temelie, eu tot n-aș fi băgat de seamă. Era o scrisoare de la Jacques pe care abia o primisem; purta ștampila poștei din Paris. Dumnezeule! Da, chiar din Paris — și iată ce spunea:

„Dragă Daniel,

Scrisoarea mea o să te uimească. Nu bănuiai, nu-i așa, c-aș fi la Paris de două săptămîni? Am părăsit Lyonul fără să spun nimănui nimic... O trăsnaie... Ce vrei? Mă plictiseam prea mult în orașul acela îngrozitor, mai ales după plecarea ta.

Am ajuns aici cu treizeci de franci și cinci sau șase scrisori de recomandație din partea preotului de la Saint-Nizier. Din fericire. providența m-a ocrotit îndată și m-a făcut să întîlnesc un bătrîn marchiz, la

care am intrat ca secretar. Facem rînduială în memoriile lui, iar eu n-am altă treabă decît să scriu ce-mi dictează, și cu asta cîștig o sută de franci pe lună. Nu-i strălucit, după cum vezi, dar, pînă la urmă, nădăjduiesc să pot trimite din cînd în cînd cîte ceva acasă din economiile mele.

Ah! dragul meu Daniel, ce frumos oraș mai e Parisul ăsta! Aici, cel puțin, nu-i totdeauna ceață; mai plouă uneori, dar e o ploiță veselă, cu soare, cum n-am mai văzut niciodată aiurea. Încît și eu m-am schimbat cu desăvîrșire. Dac-ai ști! Nu mai plîng de loc, e de necrezut..."

Ajunsesem aici cu cititul scrisorii, cînd, deodată, sub ferestre, răsună zgomotul înăbușit al unei trăsuri care trecea prin zăpadă. Trăsura se opri la poarta liceului și am auzit copiii strigînd cît îi ținea gura: „Subprefectul! Subprefectul!"

O vizită a d-lui subprefect prevestea ceva neobișnuit. La liceul din Sarlande venea doar o dată sau de două ori pe an, și atunci era un eveniment. Dar în clipa de față, ceea ce mă interesa înainte de toate, ceea ce mă atrăgea mai mult decît subprefectul din Sarlande și mai mult decît întregul Sarlande, era scrisoarea fratelui meu Jacques. Așa că, în timp ce elevii înveseliți se înghesuiau pe la ferestre să-l vadă pe d. subprefect coborînd din trăsură, m-am întors în colțișorul meu și am început iar să citesc:

„Vei ști, dragul meu Daniel, că tata-i în Bretania, unde face negoț cu cidru, pe socoteala unei societăți. Aflînd că sînt secretar la un marchiz, a vrut să-i desfac vreo cîteva butoaie de cidru. Din nenorocire însă, marchizul nu bea decît vin, și încă vin de Spania! I-am scris tatii. Știi ce mi-a răspuns: „Jacques, ești un măgar!" Ca totdeauna! Dar, oricum, dragul meu Daniel, cred că de fapt ține mult la mine.

Cît despre mama, știi că acuma-i singură. Ar trebui să-i scrii, se plînge de tăcerea ta.

Uitasem să-ți spun un lucru, care, desigur, îți va face cea mai mare plăcere. Odaia mea-i în Cartierul Latin... în Cartierul Latin! Ia gîndește și tu... O adevărată odaie de poet, ca în romane, cu o ferestruie și acoperișuri cît vezi cu ochii. Patul nu-i larg, dar la nevoie încăpem noi amîndoi. Apoi, într-un colț mai este și o masă de lucru la care te-ai simți foarte bine să faci versuri.

Sînt sigur că dacă le-ai vedea pe toate, ai vrea să vii cît mai repede la mine. Și eu aș vrea să te am alături și nu știu, zău, dacă într-o bună zi n-o să-ți fac semn să vii.

Pînă atunci, să mă iubești mereu din toată inima și nu munci prea mult la liceul tău, ca nu cumva să te îmbolnăvești.

Te sărut. Al tău frate,

Jacques."

Dragul meu Jacques, ce dulce rău îmi făcuse cu scrisoarea lui! Rîdeam și plîngeam în același timp. Toată viața mea din ultimele luni — punciul, biliardul, cafeneaua Barbette — mi se părea un vis urît și mă gîndeam: „Haide, s-a isprăvit! Acum o să m-apuc de lucru; o să fiu curajos ca Jacques".

În clipa aceea sună clopotul. Elevii mei se așezară în rînd, vorbeau mult de subprefect, arătîndu-și din mers trăsura lui ce aștepta la poartă. I-am predat în mîinile profesorilor, iar cînd am scăpat de ei, m-am repezit alergînd spre scară. Ardeam de nerăbdare să fiu singur în odaia mea, cu scrisoarea fratelui meu Jacques!

— Domnule Daniel, sînteți așteptat la domnul director!

La director?... Oare ce avea să-mi spună directorul?... Portarul se uita ciudat la mine. Deodată mi-am adus aminte de subprefect.

— Domnul subprefect e sus? l-am întrebat eu.

Și cu inima plină de nădejde, am început să urc treptele în goana mare.

Sînt zile cînd ești ca nebun. Auzind că subprefectul mă aștepta, știți ce mi-am închipuit? Mi-am închipuit că băgase de seamă ținuta mea la împărțirea premiilor și că venea la liceu anume ca să-mi propună să fiu secretarul lui. Mi se părea lucrul cel mai firesc din lume. Scrisoarea lui Jacques, cu poveștile lui despre bătrînul marchiz, îmi tulburase mintea, fără îndoială.

Orice-ar fi fost, pe măsură ce urcam scara, siguranța mea sporea: secretarul subprefectului! Nu mai puteam de bucurie...

Cotind pe coridor, l-am întîlnit pe Roger. Era foarte palid. Se uită la mine ca și cum ar fi vrut să-mi vorbească, dar nu m-am oprit: subprefectul n-avea timp s-aștepte.

Cînd am ajuns în fața cancelariei directorului, vă jur că inima-mi bătea foarte tare. Secretarul d-lui subprefect! A trebuit să mă opresc o clipă, ca să mai răsuflu. Mi-am îndreptat cravata, mi-am netezit părul cu mîna și am întors încetișor butonul ușii.

De-aș fi știut ce m-aștepta!

D. subprefect era în picioare, rezemat cu nepăsare de marmura căminului și zîmbind în favoriții lui blonzi. D. director, în halat de casă, sta smerit lîngă el, cu tichia de catifea în mînă, iar d. Viot, chemat în grabă, se pitea într-un colț.

Îndată ce-am intrat, subprefectul luă cuvîntul:

— Va să zică domnul — zise el, arătîndu-mă — își trece vremea seducîndu-ne fetele din casă? Rostise fraza aceasta cu glas limpede, batjocoritor și surîzînd mereu. Am crezut întîi că vrea să glumească și n-am răspuns nimic, dar subprefectul nu glumea. După o clipă de tăcere, reluă tot zîmbind: Oare n-am onoarea să vorbesc cu d. Daniel Eyssette, care a sedus pe fata din casă a nevestei mele?

Nu pricepeam despre ce era vorba, dar auzind cuvîntul ăsta „fată din casă", pe care mi-l arunca astfel

pentru a doua oară în obraz, am simțit că mă înroșesc de rușine și, cu adevărată indignare, am strigat:

— O fată din casă, eu?!... N-am sedus niciodată fete din casă!

La răspunsul ăsta, am văzut o sclipire de dispreț țîșnind din ochelarii directorului și am auzit cheile murmurînd în colțul lor: „Ce nerușinare!"

Subprefectul zîmbea mereu; luă de pe cămin un pachețel de hîrtii, pe care nu le zărisem la început, apoi, întorcîndu-se spre mine și fluturîndu-le cu nepăsare:

— Domnule — zise el — iată dovezi foarte grave, care te acuză. Sînt scrisorile care au fost găsite la domnișoara în cauză. Ce-i drept, nu-s iscălite și, pe de altă parte, fata în casă n-a vrut să numească pe nimeni. Numai că în scrisorile acestea se vorbește adesea despre liceu și, din nenorocire pentru dumneata, d. Viot ți-a recunoscut scrisul și stilul... Aici, cheile scîrțîiră sălbatic, iar subprefectul, tot zîmbitor, adăugă: Nu oricine-i poet la liceul din Sarlande.

La vorbele acestea, un gînd fugar îmi trecu prin minte. Am vrut să văd de aproape hîrtiile acelea. M-am repezit. Directorul se temu de un scandal și făcu o mișcare să mă oprească. Dar subprefectul îmi întinse liniștit dosarul.

— Privește! îmi zise el.

Doamne, Dumnezeule! Corespondența mea cu Cecilia!

...Erau toate, toate! De la cea care începea: *„O, Cecilia, cîteodată pe o stîncă sălbatică..."* pînă la cîntarea de recunoștință: *„Înger, care ai primit să-ți petreci o noapte pe pămînt..."* Vă puteți închipui furia, rușinea mea.

— Ei bine, ce zici de asta, signor don Juan? rînji subprefectul, după o clipă de tăcere. Dumneata ai scris epistolele acestea, da sau nu?

În loc să răspund, am lăsat capul în jos. O vorbă putea să mă dezvinovățească, dar vorba aceea n-am rostit-o. Eram gata să sufăr orice, decît să-l denunț pe

Roger... Căci, băgați bine de seamă, în toiul acestei catastrofe Piciul nu se îndoise nici o clipă de bunacredință a prietenului său. Recunoscîndu-și scrisorile, își zisese îndată: „Lui Roger i-o fi fost lene să le mai recopieze; a făcut mai bucuros încă o partidă de biliard și le-a trimis pe ale mele". Mare naiv, Piciul ăsta!

Cînd subprefectul văzu că nu voiam să răspund, bägă iar scrisorile în buzunar și, întorcîndu-se spre director și ajutorul său:

— Și acum, domnilor, știți ce vă rămîne de făcut...

Atunci cheile d-lui Viot zăngăniră jalnic, iar directorul răspunse, plecîndu-se pînă la pămînt, „că d. Eyssette ar merita să fie dat afară numaidecît, dar că, pentru a înlătura orice scandal, îl mai ține la liceu o săptămînă" Tocmai cît trebuia ca să se aducă un nou pedagog.

La groaznicele cuvinte „dat afară", tot curajul mă părăsi. Am salutat fără a scoate o vorbă și am ieșit în grabă. Abia afară mă podidiră lacrimile... Am alergat într-o goană pînă la odaia mea, înăbușindu-mi plînsul în batistă...

Roger mă aștepta. Părea foarte îngrijorat și se plimba cu pași mari, în lung și-n lat. Cînd mă văzu intrînd, veni spre mine:

— Domnule Daniel!... îmi zise el, și ochii lui mă întrebau.

M-am prăbușit pe un scaun, fără să-i răspund.

— Plînsete, copilării! reluă maestrul de scrimă, cu glas brutal. Asta nu dovedește nimic. Haide!... Repede!... Ce s-a întîmplat?

Atunci i-am istorisit de-a fir-a-păr toată cumplita scenă din cancelarie.

Pe măsură ce vorbeam, vedeam cum Roger se lumina la față. Nu se mai uita semeț la mine și, la sfîrșit, cînd află cum, ca să nu-l trădez, lăsasem să mă dea afară din liceu, îmi întinse amîndouă mîinile și-mi zise foarte simplu:

— Daniel, ai o inimă nobilă.

În clipa aceea auzirăm în stradă huruitul unei trăsuri: pleca subprefectul.

— Ai o inimă nobilă — reluă bunul meu prieten, maestrul de scrimă, strîngîndu-mi mîinile să mi le frîngă — ai o inimă nobilă, atîta-ți spun... Dar trebuie să înțelegi că nu voi îngădui nimănui să se jertfească pentru mine. Tot vorbind, se apropiase de ușă: Nu plînge, domnule Daniel, mă duc la director și-ți jur că nu dumneata vei fi dat afară! Mai făcu un pas să iasă, apoi, întorcîndu-se iar spre mine, ca și cum ar fi uitat ceva: Numai — adăugă el încet — ascultă bine ce-ți spun înainte de a pleca. ...Voinicul Roger nu-i singur pe lume. Are undeva o mamă infirmă... O mamă!... sărmană, sfîntă femeie!... Făgăduiește-mi c-o să-i scrii cînd totul se va sfîrși.

Vorbise grav, liniștit, cu un glas care mă înspăimîntă.

— Dar ce vrei să faci? am strigat eu.

Roger nu răspunse nimic, dar își desfăcu puțin vesta și-mi arătă în buzunar țeava lucioasă a unui pistol.

M-am repezit spre el, adînc mișcat:

— Să te omori, nenorocitule? Vrei să te omori?

Iar el, foarte rece:

— Dragul meu, cînd eram în armată, mi-am jurat că, dacă vreodată, din pricina ușurinței mele, aș fi degradat, n-aș supraviețui dezonoarei. A sosit clipa să-mi țin cuvîntul... Peste cinci minute voi fi dat afară din liceu, adică degradat. Un ceas mai tîrziu, bună seara! Îmi trag un glonte.

Auzind acestea, m-am înfipt hotărît în fața ușii:

— Ei bine, nu! Roger, n-ai să ieși!... Mai degrabă-mi pierd postul, decît să fiu cauza morții dumitale.

— Lasă-mă să-mi fac datoria! îmi zise el, într-un chip sălbatic și, cu toată strădania mea, izbuti să întredeschidă ușa.

Atunci mi-a venit în minte să-i vorbesc de maică-sa, de sărmana mamă, pe care-o avea într-un colț de lume. I-am dovedit că trebuia să trăiască pentru ea, că eu eram în stare să-mi găsesc ușor alt post, că, de

altfel, mai aveam în orice caz o săptămînă în fața noastră și că trebuia cel puțin să așteptăm pînă în ultima clipă, înainte de a lua o hotărîre atît de îngrozitoare.

Gîndul din urmă parcă-l mișcă. Se învoi să amîne cu cîteva ore vizita lui de director și ceea ce avea să urmeze de aici.

În vremea aceasta, clopotul sună; ne-am îmbrățișat și am coborît în școală.

Ce ți-e și cu noi! Intrasem deznădăjduit în odaia mea și am ieșit aproape voios... Piciul era așa de mîndru că scăpase viața bunului său prieten, maestrul de scrimă!

Totuși, trebuie să vă spun că, odată pe catedră, și după ce-mi trecu cel dintîi entuziasm, am căzut pe gînduri. Roger se învoia să trăiască — foarte bine; dar eu însumi ce aveam să mă fac după ce admirabilul meu devotament mă va fi dat afară din liceu?

Situația nu era de loc plăcută; parcă și vedeam căminul în primejdie, pe mama plîngînd și pe d. Eyssette foarte mînios. Din fericire m-am gîndit la Jacques. Ce bună idee avusese scrisoarea lui să sosească tocmai azi-dimineață! La urma urmei era foarte simplu. Nu-mi scria el că în patul lui era loc pentru doi? De altfel, la Paris găsești totdeauna cu ce trăi...

Aici mă opri un gînd cumplit: ca să plec, îmi trebuiau bani. Mai întîi pentru tren, apoi cincizeci și opt de franci pe care-i datoram portarului, apoi zece franci împrumutați de la un elev dintre cei mari, apoi sume grozav de mari trecute pe numele meu în condica de socoteli a cafeneli Barbette. Cum să găsesc toți banii ăștia?

„Haida-de! mi-am zis apoi. Mare prost mai sînt să mă neliniștesc pentru atîta lucru. Nu-l am pe Roger? Roger e bogat, dă lecții în oraș și-o să fie prea fericit să-mi împrumute cîteva sute de franci, mie, care i-am scăpat viața."

După ce mi-am orînduit astfel treburile, am uitat toate catastrofele de peste zi, ca să nu mă mai gîn-

desc decît la marea mea călătorie la Paris. Eram tare vesel, nu mai aveam astîmpăr, și d. Viot, care coborîse în sala de meditație să se bucure de deznădejdea mea, păru foarte dezamăgit văzîndu-mi înfățișarea voioasă. La masă am mîncat repede și mult. În curte am iertat aresturile elevilor. În sfîrșit sună și ora de clasă.

Înainte de toate trebuia să-l văd pe Roger. Într-o fugă am fost în odaia lui. Acolo, nimeni. „Bine!" mi-am zis. „S-o fi dus să dea o raită la cafeneaua Barbette", și lucrul nu mă miră în împrejurări atît de dramatice.

La cafeneaua Barbette nu era însă nimeni: Roger — mi s-a spus — se dusese la *Poiană* cu subofițerii. Ce dracu' puteau să facă ei acolo pe o vreme ca asta? Începeam să fiu foarte îngrijorat, așa că n-am primit să joc partida de biliard ce mi se propunea, mi-am suflecat pantalonii și m-am repezit prin zăpadă înspre *Poiană*, în căutarea bunului meu prieten, maestrul de scrimă.

XII. INELUL DE FIER

De la bariera orășelului Sarlande și pînă la *Poiană* e o bună jumătate de leghe, dar cum în ziua aceea mergeam în goana mare, trebuie să fi făcut drumul în mai puțin de un sfert de oră. Tremuram pentru Roger. Mă temeam ca bietul băiat, neținînd seamă de făgăduiala dată, să nu fi istorisit tot directorului în timpul meditației. Mi se părea că mai văd lucind țeava pistolului său. Gîndul ăsta jalnic îmi dădea aripi.

Totuși, din loc în loc, zăream prin zăpadă urmele multor pași ce se îndreptau spre *Poiană*. Zicîndu-mi

că maestrul de scrimă nu era singur, mă mai liniștteam puțin. Atunci încetinceam mersul și mă gîndeam la Paris, la Jacques, la plecarea mea... Dar după o clipă m-apuca iar groaza.

„Fără îndoială, Roger o să se sinucidă. Altfel ce-ar fi căutat în locul ăsta pustiu, afară din oraș? Dacă și-a luat cu el prietenii de la cafeneaua Barbette, înseamnă că vrea să-și ia rămas bun, bînd paharul de adio, cum zic ei... Ah! militarii ăștia!"... Și iată-mă alergînd iar, de-mi ieșea sufletul.

Din fericire, mă apropiam de *Poiană* și chiar zăream copacii mari, plini de zăpadă. „Sărmanul meu prieten — îmi ziceam — numai de-aș ajunge la timp!"

Urmele pașilor mă duseră astfel pînă la crîșma lui Espéron.

Crîșma asta era un loc deocheat și cu nume rău, unde făceau chefuri stricații din Sarlande. Venisem aici de mai multe ori, în tovărășia inimilor nobile, dar niciodată nu mi se păruse atît de mohorîtă ca în ziua aceea. Galbenă și murdară, în mijlocul albului neprihănit al cîmpiei, sta pitită, cu ușa-i scundă, pereții dărăpănați și ferestrele cu geamuri nespălate, după un pîlc de ulmi tineri. Căsuța parcă se rușina de urîta ei îndeletnicire.

Cum mă apropiam, am auzit o larmă voioasă de glasuri, de rîsete și de pahare ciocnite.

— Dumnezeule! mi-am zis, înfiorîndu-mă. Ăsta-i cheful de adio. Și m-am oprit să mai răsuflu.

Mă aflam în spatele crîșmei. Am împins o portiță cu ostrețe și am intrat în grădină. Ce mai grădină! Un gard viu despuiat, desișuri de liliac desfrunzite, grămezi de gunoaie adunate cu mătura pe zăpadă, și chioșcuri albe de tot ce semănau a colibe de eschimoși. Totul era trist, de-ți venea să plîngi.

Gălăgia se auzea din sala de jos, și cheful trebuie să fi fost în toi, căci, cu tot frigul, amîndouă ferestrele erau larg deschise.

Chiar pusesem piciorul pe cea dintîi treaptă a scării, cînd am auzit ceva, de m-am oprit pe loc și am

înghețat: numele meu era rostit în mijlocul hohotelor de rîs. Roger vorbea de mine și, lucru ciudat, de cîte ori pomenea numele lui Daniel Eyssette, ceilalți se stricau de rîs.

Împins de o curiozitate dureroasă, simțind prea bine că voi afla ceva nemaipomenit, m-am tras îndărăt și, fără să m-audă nimeni, datorită zăpezii care înăbușea ca un covor zgomotul pașilor mei, m-am strecurat într-unul din chioșcuri, care numai bine se găsea drept sub ferestre.

Chioșcul ăsta o să-l văd toată viața. Toată viața o să revăd verdeața uscată care-l îmbrăca, podeaua plină de noroi și murdărie, măsuța vopsită în verde și băncile de lemn ude... Prin zăpada ce-l încărca, abia pătrundea lumina zilei; zăpada se topea încet și-mi cădea în cap picătură cu picătură.

Acolo, în chioșcul acela întunecos și rece ca un mormînt am aflat ce răi și lași pot fi unii oameni; acolo am învățat a mă îndoi, a disprețui, a urî... O, voi, care citiți aceste rînduri, să vă păzească Domnul de a intra vreodată în chioșcul acela!... În picioare, ținîndu-mi răsuflarea, roșu de mînie și de rușine, ascultam ce se spunea la Espéron.

Bunul meu prieten, maestrul de scrimă, mai avea cuvîntul... Povestea aventura lui cu Cecilia, scrisorile de dragoste, vizita d-lui subprefect la liceu, toate cu înfloriturî și cu gesturi care trebuie să fi fost tare caraghioase, judecînd după larma auditoriului.

— Înțelegeți voi, puișorilor — zicea el, cu glasu-i batjocoritor — că n-am jucat degeaba comedie timp de trei ani, la teatrul zuavilor. Zău, cum te văd și cum mă vezi ! O clipă am crezut partida pierdută și mi-am zis că n-o să mai pot bea cu voi vin bun la taica Espéron... Micul Eyssette nu spusese nimic, ce-i drept, dar mai avea vreme să vorbească. Și, rămîne între noi, cred că voia numai să-mi lase cinstea de a mă denunța singur. Atunci mi-am zis: „Deschide ochii, Roger, și dă-i înainte cu scena cea mare!“

Pe urmă, bunul meu prieten, maestrul de scrimă, începu să joace ceea ce numea scena cea mare, adică ceea ce se petrecuse dimineața în odaia mea, între mine și el. Ah! ticălosul! Nu uită nimic... Striga: *„Mama! Sărmana mea mamă!"* cu intonații teatrale. Apoi imita glasul meu: *„Nu, Roger! Nu, n-ai să ieși!"* ...Scena cea mare era într-adevăr foarte caraghioasă și tot auditoriul se prăpădea de rîs. Eu simțeam că-mi curg lacrimi mari de-a lungul obrajilor, tremuram tot, urechile-mi țiuiau, ghiceam toată mîrșava comedie de dimineață, înțelegeam nedeslușit că Roger trimisese înadins scrisorile mele, ca să se pună la adăpost de orice neplăceri, că de douăzeci de ani, maică-sa, sărmana lui mamă, murise și că luasem tocul lulelei lui drept țeava unui pistol.

— Și frumoasa Cecilia? întrebă o inimă nobilă.

— Cecilia n-a vorbit, și-a strîns lucrurile și a plecat. E o fată bună.

— Dar micul Daniel? Ce-o să se facă?

— Treaba lui! răspunse Roger.

Aici, un gest care stîrni rîsul tuturor. Hohotul ăsta de rîs mă scoase din sărite. Mi-a venit să ies din chioșc și să mă ivesc pe neașteptate în mijlocul lor, ca un spectru. Dar m-am stăpînit. Și pînă acum fusesem destul de caraghios.

Sosea friptura, paharele se ciocniră:

— În sănătatea lui Roger! În sănătatea lui Roger! strigau cu toții.

Nu mai puteam sta locului, sufeream prea mult. Fără să-mi pese c-ar putea să mă vadă cineva, am luat-o razna de-a curmezișul grădinii. Dintr-o săritură am trecut pe portița cu ostrețe și am început să alerg tot înainte, ca un nebun.

Noaptea se lăsa tăcută. Și cîmpul ăsta nemărginit de zăpadă lua, în semiîntunericul amurgului, nu știu ce înfățișare de adîncă melancolie.

Am alergat așa o bucată de vreme, ca un ied rănit. Și dacă inimile zdrobite care sîngerează n-ar fi decît un fel de a vorbi, folosit de poeți, vă jur că s-ar fi

putut găsi în urma mea, pe șesul alb, o dîră lungă de sînge.

Mă simțeam pierdut. De unde să iau bani? Cum să plec? Cum s-ajung la frate-meu Jacques? Să-l denunț pe Roger? Nici măcar nu mi-ar fi folosit la nimic... Putea să tăgăduiască, acum că Cecilia plecase.

În sfîrșit, doborît, istovit de oboseală și de durere, m-am lăsat pe zăpadă, la picioarele unui castan. Și poate c-aș fi rămas acolo pînă a doua zi, plîngînd și fără să-mi pot aduna gîndurile, cînd deodată, departe, tare departe, dinspre Sarlande, am auzit sunînd un clopot. Era clopotul liceului. Uitasem de toate. Clopotul ăsta mă rechemă la viață: trebuia să mă întorc și să supraveghez recreația elevilor în *sală*... Gîndindu-mă la *sală* îmi veni o idee neașteptată. Numaidecît lacrimile mele se opriră. M-am simțit mai tare, mai liniștit. M-am ridicat și, cu pasul sigur al omului care a luat o nestrămutată hotărîre, am pornit-o înapoi, spre Sarlande.

Dacă vreți să știți ce nestrămutată hotărîre a luat Piciul țineți-vă după el pînă la Sarlande, de-a curmezișul cîmpiei întinse și albe; urmăriți-l pe străzile întunecoase și pline de noroi ale orașului; urmăriți-l sub portalul liceului; urmăriți-l în *sală*, în timpul recreației, și băgați de seamă cu ce ciudată stăruință se uită la marele inel de fier care se leagănă în mijloc. După recreație, mai urmăriți-l pînă la sala de meditație, suiți-vă cu el pe catedră și citiți peste umărul lui aceste dureroase rînduri pe care le scrie în mijlocul tărăboiului și al copiilor îndîrjiți:

„Domnului Jacques Eyssette,
strada Bonaparte, la Paris

Iartă-mi mult iubitul meu Jacques, durerea pe care ți-o pricinuiesc. Pe tine, care nu mai plîngeai, te voi face să mai plîngi o dată. Va fi ultima, într-adevăr... Cînd vei primi scrisoarea aceasta, sărmanul tău Daniel va fi mort..."

Aici, tărăboiul din sala de meditație se înteține. Piciul se oprește și împarte cîteva pedepse la dreapta și la stînga, dar cu gravitate, fără mînie. Apoi urmează:

„Vezi tu, Jacques, eram prea nenorocit. Nu puteam face altceva decît să mă omor. Viitorul meu e pierdut: m-au dat afară de la liceu pentru o istorie cu o femeie, prea lungă ca să ți-o povestesc. Apoi am făcut datorii, nu știu să mai lucrez, mi-e rușine, mă plictisesc, mi-e silă, viața mă înspăimîntă... Mai bine mă duc..."

Piciul e silit să se oprească din nou. „Cinci sute de versuri elevului Soubeyrol! Fouques și Loupi la arest duminică!" Acestea zise, își isprăvește scrisoarea:

„Adio, Jacques! Aș mai avea multe să-ți spun, dar simt c-o să plîng, și elevii se uită la mine. Spune mamei c-am lunecat din vîrful unei stînci, la plimbare, sau că m-am înecat patinînd. În sfîrșit, născocește și tu o poveste, dar sărmana femeie să nu știe niciodată adevărul!... Sărut-o mult pentru mine pe scumpa noastră mamă, sărută-l și pe tata și caută să le reclădești repede un cămin frumos... Adio! te iubesc. Adu-ți aminte de Daniel."

După ce isprăvește scrisoarea aceasta, Piciul începe îndată alta, astfel ticluită:

„Domnule abate, vă rog să trimiteți fratelui meu Jacques scrisoarea pe care-o las pentru el. În același timp vă rog să tăiați o șuviță din părul meu și să faceți un pachețel pentru maică-mea.

Vă cer iertare pentru necazul pe care vi-l pricinuiesc. M-am omorît fiindcă eram prea nenorocit aici. Numai dumneavoastră, domnule abate, v-ați arătat totdeauna foarte bun cu mine. Vă mulțumesc.

Daniel Eyssette."

După care, Piciul pune scrisoarea aceasta ,eît și pe cea a lui Jacques în același plic mare, cu adresa: „Persoana care va găsi cea dintîi cadavrul meu e rugată să predea plicul acesta în mîna abatelui Germane". Apoi, isprăvindu-și treburiile, așteaptă liniștit sfîrșitul meditației.

Meditația s-a sfîrșit. Se ia masa, se face rugăciunea și toți urcă în dormitor.

Elevii se culcă. Piciul se plimbă în lung și-n lat, așteptînd ca ei s-adoarmă. Iată-l acuma pe d. Viot, care-și face rondul de noapte; se aude zăngănitul tainic al cheilor și zgomotul înăbușit al cipicilor lui pe podea.

— Bună seara, domnule Viot — murmură Piciul.

— Bună seara, domnule! răspunde cu glas scăzut supraveghetorul. Apoi se îndepărtează, pașii i se pierd pe coridor.

Piciul e singur. Deschide ușa încetișor și se oprește o clipă în capul scării, să vadă dacă elevii nu se deșteaptă, dar în dormitor e liniște.

Atunci coboară, se strecoară cu pași mărunți în umbra zidurilor. Vîntul de miazănoapte suflă trist pe sub uși. În josul scării, trecînd prin fața peristilului, zărește curtea albă de zăpadă, între cele patru clădiri mari și întunecate.

Colo sus, lîngă acoperișuri, veghează o lumină: abatele Germane lucrează la marea lui operă. Din adîncul inimii, Piciul trimite bunului abate un ultim adio, foarte sincer; apoi intră în *sală*...

Vechea sală de gimnastică a școlii de marină e cufundată într-o beznă rece și înfiorătoare. Printre zăbrelele unei ferestre, coboară un pic de lună și cade, în plin, pe marele inel de fier — o! inelul ăsta, la el se gîndește Piciul de ceasuri întregi — cade pe marele inel de fier care strălucește ca argintul... Într-un colț al *sălii* dormea un scăunel vechi de lemn. Piciul se duce să-l ia, îl așază sub inel și se suie pe el. Nu s-a înșelat, e drept la înălțimea care trebuie. Atunci își scoate cravata, o cravată lungă, de mătase viorie, pe care-o poartă mototolită în jurul gîtului, ca pe o

panglică. Leagă cravata de inel și face un juvăț... Un orologiu bate. Haide, trebuie să moară... Cu mîini tremurătoare, Piciul deschide juvățul. Un fel de friguri îl scot din minți. Adio, Jacques! Adio, doamnă Eyssette!...

Deodată, un pumn de fier se abate asupra lui. Simte că-l înhață cineva de mijloc și-l pune pe picioare lîngă scăunel. În același timp, un glas aspru și batjocoritor pe care-l cunoaște bine îi zice:

— Da' ce ți-a venit să lucrezi la trapez la ora asta?

Piciul se întoarce năucit.

E abatele Germane, abatele Germane fără sutană, cu pantaloni scurți și o bărbiță ce-i flutură pe jiletcă. Frumoasa lui față urîtă zîmbește cu tristețe, pe jumătate luminată de lună... O singură mînă i-a fost de ajuns ca să-l dea jos pe sinucigaș. În cealaltă mînă mai ține stiela pe care-a umplut-o la cișmeaua din curte.

Văzînd chipul înspăimîntat și ochii plini de lacrimi ai Piciului, abatele Germane nu mai zîmbește și repetă, dar de data aceasta cu glas blînd și aproape înduioșat:

— Ce ți-a venit, dragul meu Daniel, să lucrezi la trapez la ora asta?

Piciul e foarte roșu, cu totul buimac.

— Nu lucrez la trapez, domnule abate, vreau să mor.

— Cum?! Să mori?!... Ai dar un necaz așa de mare?

— Ah! răspunde Piciul, cu lacrimi mari, fierbinți, ce i se preling pe obraji.

— Daniel, ai să vii cu mine — zice abatele.

Micul Daniel face semn că nu, și arată inelul de fier cu cravata. Abatele Germane îl ia de mînă:

— Haide, urcă în odaia mea; dacă vrei numaidecît să te omori, ei bine! o să te omori sus; e cald și-i bine.

Dar Piciul se împotrivește:

— Lăsați-mă să mor, domnule abate. N-aveți dreptul de-a mă împiedica să mor!

Un fulger de mînie trece prin ochii preotului:

— Ei, așa ți-e vorba! zice el. Și, deodată apucîndu-l de cingătoare, duce Piciul la subsuoară ca pe un pachet, cu toată împotrivirea și rugăminţile lui...

...Iată-ne acum la abatele Germane. Un foc vesel arde în cămin; lîngă foc e o masă cu o lampă aprinsă, cu lulele și cu teancuri de hîrtii acoperite cu un scris mărunt.

Piciul șade în colțul căminului. E foarte tulburat, vorbește mult, își povestește viața, nenorocirile și de ce a vrut s-o sfîrșească. Abatele îl ascultă zîmbind. Apoi, după ce copilul a vorbit destul, a plîns destul, și-a descărcat cum trebuie biata lui inimă bolnavă, omul ăsta de treabă îi ia mîinile și-i zice foarte liniștit:

— Toate acestea-s fleacuri, băiete, și-ai fi fost un mare prost să te omori pentru atîta lucru. Povestea ta e foarte simplă: te-au dat afară din liceu, ceea ce, în paranteză, e o mare fericire pentru tine... Ei bine, trebuie să pleci, să pleci îndată, fără să mai aștepți cele opt zile... Ce naiba, doar nu ești o bucătăreasă!... Nu te mai îngrijora de călătorie și de datoriile tale! Mă însărcinez eu cu toate acestea. Banii pe care voiai să-i împrumuți de la ticălosul acela ți-i voi împrumuta eu. O să socotim totul mîine... Acum, nici o vorbă mai mult! Eu trebuie să lucrez, și tu să dormi... Numai că nu vreau să te întorci în groaznica ta cameră: ți-ar fi frig și te-ai teme; o să te culci în patul meu, cu cearșafuri albe și frumoase, schimbate azi-dimineață!... Am de scris toată noaptea, și dacă mă fură somnul, o să mă întind pe canapea... Bună seara! Nu-mi mai vorbi.

Piciul se culcă, nu se mai împotrivește... Tot ce i se întîmplă i se pare un vis. Ce de-a evenimente într-o singură zi! Să fi fost atît de aproape de moarte, și să te găsești în fundul unui pat moale, în odaia asta tihnită și caldă!... Ce bine se simte Piciul!... Din cînd în cînd, deschizînd ochii, îl vede sub lumina dulce a abajurului pe bunul abate Germane, care, tot fumînd,

mînuiește condeiul cu scîrțîit ușor, de sus în jos, pe foile albe.

...A doua zi dimineață m-a trezit abatele, care mă bătea pe umăr. Uitasem tot în timp ce dormeam... Salvatorul meu rîse atunci cu poftă.

— Haide, măi băiete — îmi zise el — clopotul sună, grăbește-te! N-o fi băgat nimeni de seamă, du-te și-ți ia elevii ca de obicei. În recreația de la prînz te voi aștepta aici, să stăm de vorbă.

Memoria îmi reveni dintr-o dată. Voiam să-i mulțumesc, dar bunul abate chiar că mă dădu afară.

Nu-i nevoie să vă mai spun că meditația mi se păru nesfîrșit de lungă... Elevii nu ajunseseră încă bine în curte, că eu și băteam la ușa abatelui Germane. L-am găsit la birou, cu sertarele larg deschise, numărînd de zor niște monede de aur, pe care le așeza cu grijă la rînd, în grămăjoare.

La zgomotul pe care l-am făcut intrînd, întoarse capul, apoi își văzu iar de treabă, fără să-mi spună nimic; după ce isprăvi, închise sertarele și-mi făcu semn cu mîna, zîmbindu-mi blînd:

— Toți banii ăștia-s pentru tine — îmi zise el. Ți-am făcut socoteala. Iată pentru drum, iată pentru portar, iată pentru cafeneaua Barbette, iată pentru elevul care ți-a împrumutat zece franci. Puseserm banii ăștia deoparte, să-i plătesc un locțiitor mezinului, dar mezinul nu trage la sorți[1] decît peste șase ani, și pînă atunci ne mai vedem noi. Voiam să vorbesc, dar omul ăsta dat dracului nu-mi dădea răgaz: Și acum, băiete, ia-ți rămas bun de la mine... uite că sună de intrare în clasă, și cînd voi ieși nu vreau să te mai găsesc aici. Aerul acestei Bastilii nu-ți prieșie de loc... Șterge-o mai repede la Paris, lucrează mult, roagă-te lui Dumnezeu, fumează lulele și caută să fii om! M-auzi? Caută să fii om! fiindcă, vezi tu, micul meu Daniel,

[1] Pentru a fi luat în serviciul militar se trăgea la sorți; modalitate folosită în trecut și la noi. (n.r.)

tu nu ești încă decît un copil, și chiar tare mă tem să nu rămîi un copil toată viața ta.

Apoi îmi deschise brațele, cu un zîmbet dumnezeiesc, dar eu m-am aruncat la picioarele lui, plîngînd. Mă ridică și mă sărută pe amîndoi obrajii.

Clopotul isprăvea de sunat.

— Ei, poftim! Uite c-am întîrziat — zise el, strîngîndu-și în grabă cărțile și caietele. Cînd să iasă, se mai întoarse o dată spre mine: Am și eu un frate la Paris, un preot de treabă, la care ai putea să te duci uneori... Dar lasă, pe jumătate nebun cum ești, i-ai uita adresa...

Și, fără să mai spună nimic, începu să coboare scările cu pași mari. Sutana fîlfîia în urma lui; în mîna dreaptă își ținea tichia, iar sub brațul stîng ducea un pachet mare de hîrtii și de cărți... Bunul abate Germane! Înainte de a pleca, mi-am aruncat o ultimă privire prin odaia lui; pentru ultima oară m-am uitat îndelung la biblioteca cea mare, la măsuță, la focul pe jumătate stins, la jilțul unde plînsesem atîta, la patul în care dormisem așa de bine; și, gîndindu-mă la această viață tainică, în care ghiceam atîta curaj, atîta bunătate ascunsă, atîta devotament și resemnare, nu m-am putut împiedica să nu roșesc de lașitatea mea și mi-am jurat să-mi amintesc totdeauna de abatele Germane.

Dar timpul trecea... Mai trebuia să-mi fac cufărul, să-mi plătesc datoriile, să-mi opresc locul la diligență...

În clipa cînd ieșeam, am zărit pe-un colț al căminului mai multe lulele vechi, înnegrite. Am luat-o pe cea mai veche, pe cea mai neagră și mai scurtă și am băgat-o în buzunar ca pe o relicvă; apoi am coborît.

Jos, ușa vechii săli de gimnastică mai era întredeschisă. Nu m-am putut stăpîni să nu-mi arunc în treacăt o privire înăuntru, și ceea ce am văzut mă înfioră.

Am văzut sala cea mare, întunecoasă și rece, inelul de fier ce strălucea și cravata mea viorie, cu juvățul ei, ce se legăna în curent deasupra scăunelului răsturnat.

Cum ieșeam cu pași mari de la liceu, încă foarte tulburat de îngrozitoarea priveliște pe care o văzusem, ușa portarului se deschise pe neașteptate și am auzit că mă chema cineva:

— Domnule Eyssette! Domnule Eyssette!

Erau stăpînul cafenelei Barbette și vrednicul său prieten, d. Cassagne, cu o înfățișare speriată, aproape obraznică.

Cafegiul vorbi cel dintîi:

— E adevărat că pleci, domnule Eyssette?

— Da, domnule Barbette — i-am răspuns eu, liniștit — plec chiar astăzi.

D. Barbette sări în sus. D. Cassagne sări și el, dar săritura d-lui Barbette fu mult mai mare decît a d-lui Cassagne, fiindcă-i datoram mai mulți bani.

— Cum?! Chiar astăzi?

— Chiar astăzi, și alerg în grabă să-mi opresc loc în diligență.

Am crezut c-au să m-apuce de gît.

— Dar banii mei? întrebă d. Barbette.

— Dar ai mei? urlă d. Cassagne.

Fără să le răspund, am intrat în odaie și, scoțînd grav, cu mîinile pline, frumoasele monede de aur ale abatelui Germane, am început să le număr pe un colț de masă ceea ce le datoram la amîndoi.

A fost o lovitură de teatru. Cele două fețe încruntate se înseninară ca prin farmec... După ce-și băgară banii în buzunar, cam rușinați de teama pe care mi-o arătaseră și bucuroși că le plătisem, nu mai conteneau cu vorbe de mîngîiere și cu asigurări de prietenie.

— Ne părăsiți într-adevăr, domnule Eyssette? Ce păcat! Ce pierdere pentru casa noastră!

Și-apoi, ce de-a o! ah! vai!, ce de suspine, de strîngeri de mînă, de lacrimi înăbușite...

Chiar în ajun aș fi putut să mă mai las amăgit de aparențele acestea de prietenie, dar acum eram oțelit în privința chestiilor de sentiment.

Sfertul de ceas petrecut în chioșc mă învățase să cunosc oamenii — cel puțin așa credeam — și cu cît groaznicii birtași se arătau mai binevoitori, cu atîta mi-era mai scîrbă de ei. Așa că, punînd capăt acestor manifestări caraghioase, am ieșit de la liceu și am pornit-o în grabă să-mi opresc loc în binecuvîntata diligență ce avea să mă ducă departe de toți monștrii ăștia.

Întorcîndu-mă de la mesagerie, am trecut prin fața cafenelei Barbette, dar n-am intrat. Mi-era groază de locul acela. Totuși, împins de nu știu ce curiozitate bolnăvicioasă, m-am uitat pe geam... Cafeneaua gemea de lume: era zi de miză la biliard. Prin fumul lulelelor vedeai scînteind pompoanele chipielor și centiroanele care străluceau aninate în cuier. Inimile nobile erau toate în păr, nu lipsea decît maestrul de scrimă.

O clipă am privit aceste fețe mari și roșii, pe care oglinzile le răsfrîngeau, înmulțindu-le, absintul ce juca în pahare, micile sticle de rachiu știrbite la gură; și la gîndul că trăisem în cloaca asta, am simțit că roșesc... L-am revăzut pe Piciu învîrtindu-se în jurul biliardului, însemnînd punctele, plătind punciul, umilit, disprețuit, depravîndu-se din zi în zi și molfăind fără încetare între dinți o lulea sau un refren soldățesc... Nălucirea aceasta mă înspăimîntă și mai mult decît cea pe care-o avusesem în sala de gimnastică, văzînd cum flutură cravata viorie. Am fugit.

Dar pe cînd mă îndreptam spre liceu, urmat de un om de la diligență, care venea să-mi ia cufărul, l-am zărit în piață pe maestrul de scrimă, vioi, cu o nuia mlădioasă în mînă, cu pălăria pe o ureche, oglindindu-și mustața subțire în luciul frumoaselor lui cizme... De departe mă uitam la el cu admirație, zicîndu-mi: „Ce păcat că un bărbat atît de frumos are un suflet atît de mîrșav!“... La rîndul lui mă văzuse și el și

venea spre mine cu un zîmbet sincer și cu brațele larg deschise... Ah, chioșcul!

— Te căutam — îmi zise... Ce aud? Vrei...

Deodată se opri. Privirea mea îi țintui pe buze frazele mincinoase. Și în privirea aceasta pironită cu îndrăzneală drept pe fața lui, ticălosul trebuie să fi citit multe lucruri, fiindcă l-am văzut că se îngălbenește brusc, se bîlbîie, pierzîndu-și cumpătul; dar asta nu ținu decît o clipă; îndată își reluă înfățișarea semeață, ațintindu-și în ochii mei doi ochi reci și strălucitori ca oțelul și, vîrîndu-și mîinile în fundul buzunarelor, cu un aer hotărît, se îndepărtă, mormăind că cei care nu-s mulțumiți, n-au decît să i-o spună...

Haida-de, banditule!

Cînd m-am întors la liceu, elevii erau în clase. Ne-am suit în mansarda mea. Omul luă cufărul pe umeri și coborî. Eu am mai rămas cîteva clipe în odaia asta înghețată, privind pereții goi și murdari, pupitrul negru scrijelit tot și, pe fereastra îngustă, platanii din curți, care-și arătau capetele acoperite de zăpadă.

În gînd îmi luam rămas bun de la toată lumea aceasta.

În aceeași clipă am auzit o voce tunătoare care-i dojenea pe elevi: era vocea abatelui Germane. Ea-mi încălzi inima și-mi aduse boabe de lacrimi pe marginea genelor.

Pe urmă am coborît încet, uitîndu-mă cu băgare de seamă în jurul meu, ca pentru a-mi întipări în ochi imaginea, toată imaginea acestor locuri pe care n-aveam să le mai revăd niciodată. Așa am trecut prin coridoarele lungi, cu ferestre înalte, zăbrelite, unde ochii negri mi se arătaseră pentru întîia dată. Dumnezeu să vă aibă în paza lui, dragii mei ochi negri!... Am trecut și prin fața cancelariei directorului, cu tainica-i ușă dublă. Apoi, la cîțiva pași, prin fața cancelariei d-lui Viot... Acolo m-am oprit deodată... O, ce bucurie, o, ce desfătare! Cheile, îngrozitoarele chei erau în ușă, iar vîntul le făcea să zăngănească încetișor. Am privit o clipă cheile acestea groaznice, le-am privit cu un fel

de spaimă mistică; apoi, deodată, un gînd de răzbunare îmi trecu prin minte. Ca un trădător, cu o mînă nelegiuită le-am scos din broască și, ascunzîndu-le sub haină, am coborît scara în goana mare.

În fundul curții elevilor mijlocii era o fîntînă foarte adîncă. Am alergat acolo într-un suflet... La ora aceea curtea era pustie; ursitoarea cu ochelari încă nu-și ridicase perdeaua. Totul îmi înlesnea crima. Atunci, scoțînd cheile de sub haină, ticăloasele acelea de chei care mă făcuseră să sufăr atîta, le-am aruncat din răsputeri în fîntînă... Clinc! clinc! clinc! Am auzit cum se rostogoleau, lovindu-se de pereții fîntînii, și cum cădeau greoi în apa care se închise din nou deasupra lor. Nelegiurea fiind săvîrșită, m-am îndepărtat zîmbind.

La poartă, cînd ieșeam din liceu, cea din urmă persoană pe care am întîlnit-o a fost d. Viot, dar un d. Viot fără chei, rătăcit, înspăimîntat, alergînd în dreapta și-n stînga. Cînd trecu pe lîngă mine, mă privi îngrozit. Nenorocitul voia să mă întrebe dacă nu *le* văzusem. Dar nu îndrăzni... Tocmai atunci portarul îi striga din capul scărilor, aplecîndu-se:

— Domnule Viot, nu le găsesc!

L-am auzit pe omul cu cheile șoptind:

— Ah! Dumnezeule! Și se duse ca un nebun în căutarea lor.

Aș fi fost fericit să mă pot bucura mai multă vreme de spectacolul ăsta, dar goarna diligenței suna în Piața Armelor și nu voiam să plece fără mine.

Și acum, adio pentru totdeauna, mare liceu afumat, clădit cu fiare vechi și cu pietre înnegrite! Adio, copii răi! Adio, regulament sălbatic! Piciul își ia zborul și n-o să se mai întoarcă. Și dumneata, marchize de Boucoyran, te poți socoti fericit. Mă duc fără să-ți fi dat acea faimoasă lovitură de spadă, plănuită atîta vreme împreună cu inimile nobile de la cafeneaua Barbette...

Mînă, vizitiu! Sună, trîmbiță! Veche diligență, aleargă să duduie pămîntul și du-l pe Piciu în galopul celor trei trăpași ai tăi... Du-l repede în orașul lui de baștină,

să-și sărute mama la unchiul Baptiste, și pe urmă să se îndrepte spre Paris și, cît mai repede, s-ajungă la Eyssette (Jacques), în odaia lui din Cartierul Latin!...

XIV. UNCHIUL BAPTISTE

Ciudat om mai era și unchiul Baptiste, fratele d-nei Eyssette! Nici bun, nici rău, însurat de timpuriu cu un zdrahon de femeie zgîrcită și slabă, de care se temea, copilul ăsta bătrîn n-avea decît o patimă pe lume: patima coloratului. De vreo patruzeci de ani trăia înconjurat de borcănele, de pensule, de vopsele, și-și trecea timpul colorînd figuri din revistele ilustrate. Casa era plină de numere vechi din *L'Illustration* [1], de vechi *Charivari* [2], de vechi *Magasins pittoresques* [3], de hărți geografice, toate viu colorate. Pînă și în zilele de sărăcie, cînd mătușa nu-i dădea bani să-și cumpere reviste ilustrate, unchiu-meu se apuca să coloreze cărți. E un fapt istoric: mi-a căzut în mînă o gramatică spaniolă pe care unchiul o colorase din scoarță în scoarță: adjectivele în albastru, substantivele în trandafiriu etc...

Între bătrînul ăsta maniac și apriga lui jumătate, d-na Eyssette era nevoită să trăiască de șase luni. Nenorocita femeie își petrecea zilele în odaia fratelui ei, stînd lîngă el și căutînd să-i fie de folos. Spăla pensulele, umplea borcănelele cu apă... Mai trist era că, de la ruina noastră, unchiul Baptiste avea un adînc dispreț pentru d. Eyssette, și de dimineață pînă seara, biata

[1] *L'Illustration* — Ilustrația (în limba franceză în text). (n.t.)

[2] *Charivari* — Tărăboiul (în limba franceză în text). (n.t.)

[3] *Magasins pittoresques* — Magazine pitorești (în limba franceză în text). (n.t.)

mamă era osîndită să-l audă zicînd: „Eyssette nu-i serios! Eyssette nu-i serios!“ Ah, bătrînul nătărău! Să-l fi văzut cu ce aer hotărît și convins o spunea, colorîndu-și gramatica spaniolă. De atunci, am mai întîlnit adeseori în viață oameni, chipurile foarte gravi, care-și treceau vremea colorînd gramatici spaniole și găseau că ceilalți nu sînt serioși.

Toate amănuntele acestea asupra unchiului Baptiste și a vieții jalnice pe care d-na Eyssette o ducea la el nu le-am cunoscut decît mai tîrziu. Totuși, de cum am intrat în casă, am înțeles că, orice-ar fi spus ea, mama nu era fericită... Cînd am sosit, tocmai se așezaseră la masa de seară. D-na Eyssette sări în sus de bucurie văzîndu-mă și, după cum vă închipuiți, își sărută Piciul din toată inima. Totuși, sărmana mea mamă părea stingherită; vorbea puțin — cu același glăscior dulce și tremurător — cu ochii în farfurie. Ți-era mai mare mila s-o vezi cu rochia ei strîmtă și neagră toată.

Primirea pe care mi-o făcură unchiul și mătușa fu foarte rece. Mătușa-mea mă întrebă speriată dacă mîncasem. M-am grăbit să-i răspund că da... Mătușa răsuflă ușurată. Tremurase o clipă pentru masa ei. Halal masă de seară! Năut și pește.

Unchiul Baptiste mă întrebă dacă eram în vacanță... I-am răspuns c-am părăsit școala și că mă duceam la Paris, la frate-meu Jacques, care-mi găsise un loc bun. Am născocit minciuna asta, ca s-o mai liniștesc pe biata d-nă Eyssette asupra viitorului meu și ca să mai par și un om serios în ochii unchiului meu.

Auzind că Piciul avea un loc bun, mătușa Baptiste făcu ochi mari.

— Daniel — zise ea — va trebui s-o aduci și pe maică-ta la Paris... Biata femeie se plictisește departe de copiii ei, și pe urmă, înțelegi tu, e o povară pentru noi, iar unchiu-tău nu poate fi totdeauna *vaca de muls* a familiei.

— Ce-i drept — zise unchiul Baptiste, cu gura plină — sînt *vaca de muls*...

Expresia aceasta *vacă de muls* îl încîntase și o repetă de mai multe ori, cu aceeași gravitate...

Masa ținu mult, ca la oameni bătrîni. Mama mînca puțin, îmi spunea cîteva cuvinte și se uita la mine pe furiș. Mătușă-mea o supraveghea.

— Ia te uită la soră-ta! zise ea bărbatului ei. Bucuria de a-l revedea pe Daniel îi taie pofta de mîncare. Ieri a luat de două ori pîine, și astăzi numai o dată!

Ah! dragă doamnă Eyssette, cum aș fi vrut să te iau cu mine în seara aceea, cum aș fi vrut să te smulg de la această neînduplecată *vacă de muls* și de la soția lui, dar vai, eu însumi plecam la voia întîmplării, neavînd decît cu ce-mi plăti drumul, și mă gîndeam că odaia lui Jacques nu era destul de mare ca să încăpem tustrei în ea. Cel puțin de-aș fi putut să-ți vorbesc, să te sărut în voie! Dar nu, nu ne-au lăsat singuri nici o clipă... Adu-ți aminte: îndată după masă, unchiul s-a apucat iar de gramatica lui spaniolă, mătușa își ștergea argintăria, și amîndoi ne pîndeau cu coada ochiului... Ora plecării sosi, fără să ne fi putut spune nimic.

Așa că Piciul era tare mîhnit cînd ieși de la unchiul Baptiste. Și mergînd singur, în umbra de pe aleea cea mare care ducea la gară, își jură foarte solemn, de două sau de trei ori, să se poarte de azi înainte ca un bărbat și să nu se mai gîndească decît la reclădirea căminului.

PARTEA A DOUA

I. GALOȘII MEI

Chiar de-aș trăi cît unchiu-meu Baptiste, care acum trebuie să fie tot atît de bătrîn ca un bătrîn baobab din Africa Centrală, niciodată nu voi uita prima mea călătorie la Paris, într-un vagon de clasa treia.

Era pe la sfîrșitul lui februarie și era încă tare frig. Afară, un cer cenușiu, vînt, lapoviță, dîmburi pleșuve, livezi inundate, șiruri lungi de viță de vie uscată; înăuntru, marinari beți care cîntau, țărani greoi care dormeau cu gura deschisă ca niște pești morți, bătrînele cu coșnițele lor, copii, pureci, doici, toate dichisurile vagonului celor săraci, cu duhoarea lui de lulea, de rachiu, de cîrnați cu usturoi și de paie mucegăite. Parcă mai sînt acolo.

La plecare mă așezasem într-un colț, lîngă fereastră, ca să văd cerul, dar după două leghe, un infirmier militar îmi luă locul, sub cuvînt că vrea să stea în fața nevesti-si, și iată-l pe Piciu, prea sfios pentru a îndrăzni să se plîngă, osîndit să facă două sute de leghe între grăsanul acela urîcios, care mirosea a sămînță de in, și o matahală de femeie din Champagne, care toată vremea sforăi pe umărul lui.

Călătoria ținu două zile. Mi-am petrecut aceste două zile pe același loc, nemișcat între cei doi călăi ai mei, cu capul țeapăn și dinții încleștați. Cum n-aveam nici bani, nici merinde, n-am mîncat nimic tot drumul. Două zile fără să mănînci e cam mult! Îmi mai rămăsese, nu-i vorbă, o monedă de doi franci,

dar o păstram cu sfințenie pentru cazul cînd, sosind la Paris, nu l-aș fi găsit pe amicul Jacques la gară și, cu toată foamea, am avut tăria să nu m-ating de ea. Al dracului era însă că în jurul meu toți călătorii din vagon mîncau mult. Sub picioarele mele era un afurisit de coș, mare și foarte greu, de unde vecinul meu, infirmierul, scotea într-una tot felul de mezeluri, pe care le împărțea cu cucoana lui. Vecinătatea acestui coș mă chinui, mai ales a doua zi. Totuși nu de foame am suferit mai mult în călătoria aceasta îngrozitoare. Plecasem din Sarlande fără pantofi, numai cu niște galoși subțirei cu care-mi făceam acolo inspecția prin dormitor. Foarte frumos cauciucul! Dar iarna, în clasa treia... Doamne, ce frig mi-a mai fost! Îmi venea să plîng. Noaptea, cînd toată lumea dormea, îmi luam binișor picioarele în mîini și le țineam cea-uri întregi, încercînd să mi le încălzesc. Ah, de m-ar fi văzut d-na Eyssette!...

Ei bine, cu toată foamea care-i sfîșia burta, cu tot frigul cumplit care-i storcea lacrimi, Piciul era tare fericit, și pentru nimic în lume nu și-ar fi dat locul, jumătatea asta de loc pe care ședea între femeia din Champagne și infirmier. La capătul acestor suferințe era Jacques, era Parisul.

În noaptea zilei a doua, pe la trei dimineața, am fost trezit brusc. Trenul se oprise: tot vagonul era îngrijorat.

L-am auzit pe infirmier zicînd nevesti-si:

— Am ajuns.

— Unde oare? am întrebat eu, frecîndu-mi ochii.

— La Paris, vezi bine!

M-am repezit la fereastră. Nu erau case. Numai un cîmp sterp, cîteva becuri de gaz, și ici-colo grămezi mari de cărbuni. Apoi, în depărtare, o lumină mare, roșie, și o larmă nedeslușită ca vuietul mării. Din ușă în ușă trecea un om cu un mic felinar, strigînd: „Paris! Paris! Biletele!" Fără voie mi-am tras capul înăuntru cu o mișcare de groază. Era Parisul.

Ah, oraș mare și crîncen, cîtă dreptate avea Piciul să se teamă de tine!

Peste cinci minute intram în gară. Jacques era acolo de un ceas. L-am zărit de departe, cu statura lui înaltă, cam adus din spate, cu brațele-i lungi ca niște stîlpi de telegraf, care-mi făceau semne de după grilaj.

Dintr-o săritură am fost lîngă el.

— Jacques, frate!

— Ah, copil scump!

Și sufletele noastre se îmbrățișară cu toată puterea brațelor. Din nenorocire, gările nu-s făcute pentru aceste frumoase îmbrățișări. Există sala călătorilor, sala bagajelor, dar nu există sala efuziunilor sentimentale, nu există sala sufletelor. Ne îmbrînceau, ne călcau pe picioare.

— Circulați! Circulați! ne strigau slujbașii de la acciz.

Jacques îmi zise încetișor:

— Să mergem. Mîine o să trimit după cufărul tău.

Și, braț la braț, ușori ca și pungile noastre, am pornit-o spre Cartierul Latin.

De atunci am încercat adeseori să-mi amintesc impresia exactă pe care mi-a făcut-o Parisul în noaptea aceea, dar luerurile, ca și oamenii, iau, cînd le vedem pentru întîia oară, o înfățișare cu totul deosebită, pe care apoi nu le-o mai găsim. Parisul din seara sosirii mele n-am mai putut niciodată să mi-l reconstitui. E ca un oraș plin de ceață, prin care aș fi trecut cînd eram copil mic, cu ani în urmă, și unde nu m-aș mai fi întors de atunci.

Îmi aduc aminte de un pod de lemn peste o apă neagră de tot, apoi de un chei mare și pustiu și de o grădină nemărginită de-a lungul acestui chei. Ne-am oprit o clipă în fața grădinii. Prin grilajul care-o înconjura se vedeau nelămurit colibe, pajiști, bălțoace, copaci lucind de promoroacă.

— E Grădina Plantelor — îmi zise Jacques. Sînt acolo o mulțime de urși albi, de maimuțe, de boa, de hipopotami...

Într-adevăr, mirosea a sălbăticiune și, uneori, un țipăt ascuțit, un muget aspru răzbăteau din umbra aceea.

Eu, strîns lipit de frate-meu, mă uitam cu multă luare-aminte prin grilaj și, amestecînd în același simțămînt de groază Parisul ăsta necunoscut, în care soseam noaptea, și această grădină tainică, mi se părea că poposisem într-o peșteră mare, întunecoasă, plină de fiare ce aveau să se năpustească asupra mea. Noroc că nu eram singur: îl aveam pe Jacques să mă apere... Ah! Jacques! Jacques! De ce nu te-am avut totdeauna?

Am mai mers multă, multă vreme, pe străzi nesfîrșite și întunecoase; apoi, deodată, Jacques se opri într-o piață mică unde era o biserică.

— Iată-ne ajunși la Saint-Germain-des-Prés — îmi zise el. Odaia noastră-i colo sus.

— Cum, Jacques?... În clopotniță?!...

— Chiar în clopotniță!... E tare plăcut ca să știi cît e ceasul.

Jacques exagera un pic. Locuia în casa de lîngă biserică, într-o mică mansardă, la al cincilea sau al șaselea etaj, și fereastra ei dădea spre clopotnița bisericii Saint-Germain, tocmai la înălțimea cadranului.

Cînd am intrat înăuntru, am scos un strigăt de bucurie:

— Ai făcut foc! Ce fericire! Și îndată am alergat la cămin să-mi încălzesc picioarele la flacără, chiar de mi s-ar fi topit galoșii.

Abia atunci Jacques băgă de seamă ce ciudate încălțări aveam. Asta-l făcu să rîdă cu poftă.

— Dragul meu — îmi zise el — o mulțime de oameni celebri au sosit la Paris în saboți și se laudă cu asta. Tu vei putea spune c-ai sosit în galoși. E mult

mai original. Deocamdată, pune-ți papucii ăștia și să începem a mînca pateul.

Zicînd acestea, bunul Jacques împingea în fața focului o măsuță ce aștepta într-un colț, gata pusă.

II. DIN PARTEA PREOTULUI DE LA SAINT-NIZIER

Doamne, că bine mai era în noaptea aceea în odaia lui Jacques! Ce voioase răsfrîngeri de lumină aruncau flăcările pe fața noastră de masă! Și vinul cel vechi înfundat cum mai mirosea a toporași! D-apoi pateul... ce coajă frumoasă, arămie mai avea! Ah, pateuri de acelea nu se mai fac acum! Și nici asemenea vinuri n-o să mai bei niciodată, sărmanul meu Eyssette!

De cealaltă parte a mesei, în față, chiar în fața mea, Jacques îmi turna de băut. Și de cîte ori ridicam ochii, îi vedeam privirea iubitoare ca de mamă, zîmbindu-mi cu blîndețe. Eu eram atît de fericit că mă aflam acolo, încît aveam cu siguranță fierbințeală. Vorbeam, vorbeam!

— Da' mănîncă odată! îmi zicea Jacques, umplîndu-mi farfuria.

Eu însă vorbeam înainte și nu mîncam. Atunci, ca să mă facă să tac, începu să pălăvrăgească și el și-mi povesti de-a fir-a-păr, pe nerăsuflate, tot ce făcuse de mai bine de un an de cînd nu ne mai văzuserăm.

— După ce ai plecat — îmi zicea el (și lucrurile cele mai triste le povestea tot cu zîmbetul lui dumnezeiesc, resemnat) — după ce-ai plecat, casa ajunse cît se poate de lugubră. Tata nu mai lucra. Își petrecea toată vremea în prăvălie, strigîndu-mi că-s un măgar,

ceea ce nu făcea să meargă mai bine afacerile. În fiecare dimineață, polițe protestate din două-n două zile, percheziționile portăreilor! De cîte ori suna, ne sărea inima din loc. Ah, te-ai dus la vreme!

După o lună de așa trai groaznic, tata plecă în Bretania pe socoteala Societății vinicole, iar d-na Eyssette, la unchiul Baptiste. I-am îmbarcat pe amîndoi. Îți închipui cîte lacrimi am vărsat... În urma lor, sărmanele noastre mobile au fost vîndute, da, dragul meu, vîndute în stradă, sub ochii mei, în fața ușii noastre. Și-i tare dureros, crede-mă, să vezi cum ți se irosește căminul, așa, bucată cu bucată. Nici nu ne dăm seama cît de mult fac parte din ființa noastră toate lucrurile acestea de lemn sau de stofă pe care le avem în casă. Uite, cînd au ridicat dulapul de rufe, știi, cel care avea pe tăblii niște amorași trandafirii cu viori, mi-a venit s-alerg după cumpărători și să strig în gura mare: „Puneți mîna pe el!“ Mă înțelegi, nu-i așa?

Din toată mobila noastră nu mi-am păstrat decît un scaun, o saltea și o mătură. Mătura mi-a fost de mare folos, ai să vezi. Am așezat comorile acestea într-un colț al casei noastre din strada Felinarului, a cărei chirie era plătită pe două luni înainte, și iată-mă locuind numai eu în apartamentul ăsta mare, gol, rece, fără perdele. Ah, dragul meu, ce tristețe! În fiecare seară cînd mă întorceam de la birou era pentru mine o nouă durere și ca o surpriză că mă găseam singur între cei patru pereți. Treceam dintr-o odaie într-alta, trîntind ușile ca să fac zgomot. Uneori mi se părea că mă cheamă cineva din prăvălie și strigam: „Iaca vin!“ Cînd intram la mama, credeam totdeauna c-am s-o găsesc acolo, împletind mîhnită în jilțul ei de lîngă fereastră...

Și, culmea nenorocirii, gîndacii se iviră din nou. Gîngăniile astea groaznice, pe care le stîrpiserăm cu-atîta chin la sosirea noastră la Lyon, aflară fără îndoială de plecarea voastră și încercară o nouă năvălire, cu mult mai grozavă decît cea dintîi. La început am căutat să le țin piept. Îmi petreceam serile în bucătărie, cu o

lumînare într-o mînă și cu mătura în cealaltă, luptîndu-mă ca un leu, dar totdeauna cu ochii în lacrimi. Din nenorocire eram singur, și zadarnic alergam pretutindeni, că nu mai era ca pe vremea lui Annou. De altfel, și gîndacii soseau în număr tot mai mare. Sînt sigur că toți cei din Lyon — și numai Dumnezeu știe cîți sînt în orașul ăsta mare și umed — se ridicaseră grămadă, să năpădească biata noastră casă. Bucătăria era neagră toată de gîndaci, și am fost nevoit să le-o las pradă. Uneori îi priveam cu groază pe gaura cheii. Erau mii și mii... Și poate crezi că blestematele acelea de gîngănii se opriră acolo! Ehei! se vede că nu cunoști făpturile astea din nord. Îs cotropitoare, nevoie mare! Din bucătărie, cu toate ușile și zăvoarele, trecură în sufragerie, unde-mi pusesem patul. L-am mutat în prăvălie, apoi în salon. Rîzi! Aș fi vrut să te văd în locul meu.

Din odaie în odaie, afurisiții de gîndaci mă alungară în vechea noastră odăiță din fundul coridorului. Acolo îmi dădură două-trei zile de răgaz; apoi, într-o dimineață, cînd m-am deșteptat, am zărit vreo sută ce se cățărau în tăcere de-a lungul măturii, în timp ce alt corp de armată se îndrepta în bună rînduială spre patul meu. Fără arme, fugărit pînă la ultimele mele întărituri, nu-mi rămînea decît să fug. Așa am și făcut. Le-am lăsat gîndacilor salteaua, scaunul, mătura și am plecat din casa aceea îngrozitoare de pe strada Felinarului, ca să nu mă mai întorc.

Am mai stat la Lyon vreo cîteva luni, foarte lungi, foarte posomorîte, foarte plîngărețe. La birou nu-mi mai ziceau decît sfînta Magdalena. Nu mă duceam nicăieri. N-aveam nici un prieten. Singura mea distracție erau scrisorile tale... Ah! dragul meu Daniel, ce frumos știi tu să povestești! Sînt sigur că, dac-ai vrea, ai putea să scrii la ziare. Tu nu ești ca mine! Închipuiește-ți că, scriind mereu după dictare, am ajuns să fiu aproape tot atît de deștept ca o mașină de cusut. Cu neputință să mai găsesc singur ceva. D. Eyssette avea dreptate

să-mi spună: „Jacques, ești un măgar!". La urma urmei, nu-i așa de rău să fii măgar. Măgarii sînt dobitoace de treabă, răbdătoare, puternice, muncitoare, cu inimă bună și cu spinare zdravănă... Dar să ne întoarcem la povestea mea.

În toate scrisorile îmi vorbeai de reclădirea căminului și, datorită elocvenței tale, gîndul ăsta mă înflăcărase și pe mine. Din nenorocire, ceea ce cîștigam la Lyon abia-mi ajungea ca să pot trăi. Atunci mi-a venit în minte să plec la Paris. Mi se părea că acolo aș fi mai în măsură să-mi ajut familia și c-aș putea găsi toate materialele trebuitoare pentru faimoasa noastră reclădire. Călătoria mea fu, așadar, hotărîtă. Mi-am luat însă unele măsuri. Nu voiam să pic pe străzile Parisului ca un pui de bogdaproste. Asta mai merge pentru tine, Daniel dragă: băieții frumoși au totdeauna trecere, dar eu, un mare bocitor!

Așa că m-am dus să cer cîteva scrisori de recomandare prietenului nostru, preotul de la Saint-Nizier. E un om tare bine văzut în cartierul Saint-Germain. Îmi dădu două scrisori, una pentru un conte, alta pentru un duce. După cum vezi, mă pregăteam bine. De acolo m-am dus la un croitor, care, după felul cum mă prezentam, se învoi să-mi dea pe datorie o frumoasă haină neagră, cu toate cîte mai trebuiau pe de lături: jiletcă, pantaloni etc. Mi-am pus scrisorile de recomandare în haină, haina în geantă și iată-mă plecat cu trei ludovici în buzunar: 35 de franci pentru călătorie și 25, pînă mi-oi găsi ceva.

A doua zi după sosirea mea la Paris, de la șapte dimineața eram pe străzi, în haină neagră și mănuși galbene. Să știi și tu, dragă Daniel, că ceea ce făceam era foarte caraghios. La șapte dimineața, la Paris, toate hainele negre dorm sau trebuie să doarmă. Eu habar n-aveam de asta și eram grozav de mîndru să mi-o plimb pe a mea pe străzile astea mari, bocănind cu pantofii noi. De asemenea, credeam că, ieșind dis-de-dimineață, voi putea să mă întîlnesc mai ușor cu Norocul. Încă o greșeală: la Paris, Norocul nu se scoală devreme.

Iată-mă, dar, umblînd prin cartierul Saint-Germain, cu scrisorile de recomandare în buzunar.

M-am dus întîi la conte, pe strada Lille, apoi la duce, pe strada Saint-Guillaume. În amîndouă casele i-am găsit pe oamenii de serviciu spălînd curțile și frecînd clopoțelele de aramă. Cînd le-am spus acestor pușlamale că veneam din partea preotului de la Saint-Nizier să vorbesc cu stăpînii lor, mi-au rîs în nas, azvîrlind cu gălețile de apă spre picioarele mele... Ce vrei, dragul meu, era și vina mea: numai pedichiuriștii vin la ora aceea. Am ținut minte.

Așa cum te cunosc, sînt sigur că, în locul meu, tu n-ai fi îndrăznit niciodată să te mai întorci în casele acelea și să înfrunți privirile batocoritoare ale servitorilor. Ei bine, eu m-am întors cu îndrăzneală, chiar în aceeași zi, după-amiază, și, ca și dimineața, am cerut oamenilor de serviciu să mă introducă la stăpînii lor, tot ca venind din partea preotului de la Saint-Nizier. Și bine mi-a prins c-am fost curajos: amîndoi domnii erau acasă și am fost primit îndată. Am găsit doi oameni și două primiri cu totul deosebite. Contele din strada Lille mă primi foarte rece. Fața lui lungă și slabă, serioasă pînă la solemnitate, mă intimida grozav și n-am putut să leg nici două cuvinte. Cît despre el, abia-mi vorbi. Se uită la scrisoarea preotului de la Saint-Nizier, o puse în buzunar, îmi ceru să-i las adresa mea și-mi făcu semn cu răceală că pot pleca, zicîndu-mi: „O să am grijă de dumneata; nu-i nevoie să mai vii. Dacă-ți găsesc ceva, îți voi scrie".

Lua-l-ar dracu'! Am ieșit de la el înghețat pînă în măduva oaselor. Din fericire, primirea care mi se făcu în strada Saint-Guillaume îmi încălzi inima. Am găsit ducele cel mai vesel, cel mai deschis, cel mai rotofei, cel mai binevitor din lume. Și cum îl mai iubea pe scumpul lui preot de la Saint-Nizier! Și cum oricine care venea de acolo putea fi sigur că va fi bine primit în strada Saint-Guillaume!... Ce om bun! Și de treabă! Ne-am împrietenit numaidecît. Îmi oferi o priză de

tabac bergamotă, mă trase de vîrful urechii și se despărți de mine, bătîndu-mă peste obraz și cu vorbe minunate: „Iau asupră-mi chestia dumitale. Peste puțin voi găsi ce-ți trebuie. Pînă atunci, vino să mă vezi oricît de des vei voi".

Am plecat încîntat.

Din bună-cuviință am lăsat să treacă două zile, fără să mă întorc acolo. Abia a treia zi am mers pînă la casa din strada Saint-Guillaume. Un lungan deșălat, îmbrăcat în albastru și cu fireturi, mă întrebă cum mă cheamă. I-am răspuns cu înfumurare: „Spuneți că vin din partea preotului de la Saint-Nizier". Se întoarse numaidecît: „Domnul duce e foarte ocupat și roagă pe domnul să-l ierte și să binevoiască a trece în altă zi".

Îți închipui că l-am iertat pe bietul duce! A doua zi am revenit la aceeași oră. L-am găsit iar pe lunganul în albastru din ajun, cocoțat ca un papagal pe treptele de la intrare. Cum mă zări de departe, îmi zise grav: „Domnul duce a ieșit". „A! foarte bine — am răspuns cu — o să mai trec. Vă rog să-i spuneți c-a fost persoana din partea preotului de la Saint-Nizier".

A doua zi am venit din nou; de asemenea și în zilele următoare, dar mereu zadarnic. Ducele era o dată la baie, altă dată la biserică, într-o zi la un joc cu mingea, într-alta avea oaspeți. Ce mai vorbă! Bine, dar eu nu-s și cu oaspete?

Pînă la urmă, mă găseam așa de caraghios cu veșnicul meu: „Din partea preotului de la Saint-Nizier", încît nu mai îndrăzneam să spun din partea cui veneam. Dar papagalul în albastru de pe trepte nu mă lăsa niciodată să plec, fără a-mi striga cu o neclintită gravitate: „Domnul e, fără îndoială, persoana care vine din partea preotului de la Saint-Nizier!"

Și asta-i făcea să rîdă cu poftă pe ceilalți papagali albaștri care umblau agale prin curte. Nerușinații! De-aș fi putut să le trag vreo cîteva ciomege din partea mea, și nu dintr-a preotului de la Saint-Nizier!

Eram de vreo zece zile la Paris, cînd, într-o seară, întorcîndu-mă plouat de la una din vizitele acestea în strada Saint-Guillaume — jurasem să mă duc acolo pînă m-o da afară — am găsit la portarul meu o scrisorică. Ghici de la cine!... O scrisoare de la conte, dragul meu, contele din strada Lille, care mă înștiința să mă înfățișez fără întîrziere la prietenul său, marchizul d'Hacqueville. Se căuta un secretar... Îți închipui ce bucurie pe mine! Și totodată, ce lecție! Omul acela rece și nepăsător, pe care mă bizuiam atît de puțin, tocmai el se ocupase de mine, pe cînd celălalt, atît de primitor, mă făcea s-aștept de o săptămînă la scara lui, expus, ca și preotul de la Saint-Nizier, la rîsetele obraznice ale papagalilor în albastru și cu fireturi... Așa-i viața, dragul meu, și la Paris o înveți repede.

Fără să pierd o clipă, am alergat la marchizul d'Hacqueville. Am găsit un bătrînel neastîmpărat, uscățiv, numai nervi, sprinten și vesel ca o ciocîrlie. Să vezi ce figură frumoasă. Un cap fin și palid, părul drept ca niște țepi, și numai un singur ochi; pe celălalt l-a pierdut de multă vreme, dintr-o lovitură de spadă. Dar cel care i-a rămas e atît de strălucitor, atît de viu, atît de grăitor și atît de pătrunzător, încît nu poți spune că marchizul e chior. Are doi ochi într-unul singur, atîta tot.

Cînd m-am găsit în fața acestui bătrînel ciudat, am început prin a-i spune cîteva banalități de circumstanță, dar mi-o tăie scurt: «Fără fraze! îmi zise el. Nu-mi plac. Să trecem la fapte. Uite. M-am apucat să-mi scriu memoriile. Din nenorocire am început cam tîrziu și nu mai am vreme de pierdut, c-am ajuns tare bătrîn. Mi-am făcut socoteala că, folosindu-mi toate clipele, îmi mai trebuie trei ani de muncă pentru a-mi isprăvi opera. Am șaptezeci de ani, picioarele abia mă țin, dar capu-i teafăr. Așa că pot nădăjdui să mai trăiesc trei ani și să-mi duc memoriile la bun sfîrșit. Numai că nu pot pierde nici un minut. Asta n-a înțeles-o secretarul meu. Nătărăul acela — un băiat foarte deștept, pe legea

mea, de care eram încîntat — și-a pus în minte să se îndrăgostească și să vrea să se însoare. Nimic rău pînă aici. Dar iată că azi-dimineață, caraghiosul meu mi-a cerut un concediu de două zile, ca să facă nunta. Ei poftim! Două zile concediu! „Nici un minut!" „Dar, domnule marchiz..." „Nici un „dar, domnule marchiz"... Dacă pleci pe două zile, pleci de tot." „Plec, domnule marchiz." „Drum bun!" Și dus a fost ștrengarul meu... Pe dumneata, dragă băiete, mă bizui acum ca să-l înlocuiești. Astea-s condițiile: secretarul vine la mine la opt dimineața; își aduce prînzul. Eu îi dictez pînă la amiază. La amiază, secretarul mănîncă singur, fiindcă eu nu dejunez niciodată. După dejunul secretarului, care trebuie să fie foarte scurt, ne apucăm iar de lucru. Dacă ies în oraș, secretarul mă însoțește; își ia creion și hîrtie. Dictez mereu: în trăsură, la plimbare, în vizită, pretutindeni! Seara, secretarul ia cina cu mine. După cină, recitim ce am dictat peste zi. Mă culc la opt și secretarul e liber pînă a doua zi dimineața. Dau o sută de franci pe lună și masa de seară. Nu-i cine știe ce mare pricopseală; dar peste trei ani, cînd memoriile vor fi isprăvite, o să mai fie și un dar, ba chiar un dar regesc, pe cuvîntul unui Hacqueville! Cer secretarului să fie punctual, să nu se însoare și să scrie foarte repede după dictare. Știi să scrii după dictare?» „O! la perfecție, domnule marchiz!" i-am răspuns eu și-mi venea grozav să rîd. Într-adevăr, era atît de caraghioasă înverșunarea asta a soartei de a mă face să scriu după dictare toată viața mea!... «Ei bine, atunci așază-te acolo — reluă marchizul. Iată hîrtie și cerneală. Începem numaidecît să lucrăm. Am ajuns la capitolul XXIV: „*Neînțelegerile mele cu domnul de Villèle.*" Scrie...»

Și numai ce prinde să-mi dicteze cu un glas pițigăiat de greier, țopăind de la un capăt la celălalt al încăperii.

Uite așa am intrat, dragul meu Daniel, la omul ăsta ciudat, care, de fapt, e un om foarte bun. Pînă acuma

sîntem tare mulțumiți unul de altul; ascară, auzind că vii, mi-a spus să iau pentru tine sticla asta de vin vechi. Ni se servește cîte una la fel în fiecare zi la cină; ca să vezi ce bine se mănîncă. În schimb, dimineața îmi aduc prînzul: ce-ai mai rîde să mă vezi mîncînd de doi gologani brînză de Italia, într-o farfurie fină de Moutier, pe o față de masă cu blazon! Și unchiașul n-o face din zgîrcenie, ci doar ca să nu-l mai obosească pe bătrînul său bucătar, d. Pilois, cu gătitul prînzului meu... Într-un cuvînt, nu duc o viață neplăcută. Memoriile marchizului sînt foarte instructive. Aflu despre d. Decazes și d. de Villèle o mulțime de lucruri, care pot să-mi fie de folos cîndva. La opt seara sînt liber. Mă duc să citesc ziarele într-un cabinet de lectură sau să-i dau bună seara prietenului nostru Pierrotte... Îți mai aduci aminte de prietenul Pierrotte? Știi? Pierrotte din Ceveni, fratele de lapte al mamei. Astăzi Pierrotte nu mai e Pierrotte: e d. Pierrotte, cu litere de o șchioapă, Are o frumoasă prăvălie de porțelanuri în pasajul Saumon. Și cum ținea mult la d-na Eyssette, casa lui mi-a fost larg deschisă. În serile de iarnă era o distracție... Dar acuma, c-ai venit, nu mai duc grija serilor mele... Și nici tu, frățioare, nu-i așa? O, Daniel, dragul meu Daniel, ce mulțumit sînt! Ce fericiți o să fim noi amîndoi!...

III. MAICĂ-MEA JACQUES

Jacques și-a isprăvit odiseea, acuma-i rîndul meu să i-o povestesc pe a mea. Zadarnic ne face semn focul ce moare: „Duceți-vă la culcare, copii!“ Zadarnic strigă lumînările: „În pat! În pat! Am ars pînă la capăt!“

„Nu vă ascultăm!“ le zice Jacques, rîzînd, și veghea noastră se prelungește.

Doar înțelegeți! Ceea ce-i povestesc fratelui meu îl interesează foarte mult. E viața Piciului la liceul din Sarlande: viața aceea tristă, de care cititorul își amintește, fără îndoială. Copiii cruzi, persecuțiile, urile, umilințele, cheile d-lui Viot totdeauna mînioase, odăița de sub acoperiș în care te înăbușeai, trădările, nopțile de lacrimi. Apoi — Jacques e așa de bun că poți să-i spui tot — și chefurile de la cafeneaua Barbette, absintul cu caporalii, datoriile, nepăsarea de sine, deznădejdea, în sfîrșit tot, pînă la sinucidere și la îngrozitoarea prezicere a abatelui Germane: „Vei fi un copil toată viața ta“.

Cu coatele pe masă și cu capul în mîini, Jacques ascultă pînă la capăt spovedania mea, fără să-mi curme vorba... Din cînd în cînd îl văd că se-nfioară și-l aud zicînd: „Sărăcuțul! Sărăcuțul!“

După ce am isprăvit, se ridică, îmi ia mîinile și-mi zice cu glas blînd, tremurător:

— Abatele Germane avea dreptate. Vezi tu, Daniel, ești un copil, un copilaș care nu poate să se descurce singur în viață, și bine ai făcut c-ai venit să te adăpostești lîngă mine. De azi înainte nu ești numai fratele meu, mai ești și fiul meu, și fiindcă mama noastră-i departe, eu am s-o înlocuiesc. Vrei? Spune, Daniel! Vrei să fiu maică-ta Jacques? N-am să te plictisesc mult, ai să vezi. Nu-ți cer decît să mă lași să merg totdeauna lîngă tine și să te țin de mînă. Și așa, poți fi liniștit și să privești viața în față, ca un bărbat: doar n-o să te mănînce!

Drept orice răspuns, i-am sărit de gît.

— O, maică-mea Jacques, ce bun ești!

Și iată-mă plîngînd cu lacrimi fierbinți, fără să mă pot opri, întocmai ca Jacques cel de odinioară, la Lyon. Jacques cel de astăzi nu mai plînge. S-a golit cisterna, cum zice el. Orice s-ar întîmpla, n-o să mai plîngă niciodată.

În clipa aceea sună ora șapte. Geamurile se luminează. O licăreală intră în odaie tremurînd.

— S-a făcut ziuă, Daniel — zice Jacques. E timpul să dormi. Culcă-te repede... ai nevoie de odihnă.

— Dar tu, Jacques?

— O, mie nu mi-au înțepenit șalele două zile în tren... De altfel, înainte de a mă duce la marchiz, trebuie să înapoiez cîteva cărți la cabinetul de lectură și n-am vreme de pierdut... știi că d'Hacqueville nu glumește... Mă întorc deseară la opt... Tu, după ce te vei fi odihnit bine, să ieși puțin. Și mai ales te sfătuiesc...

Aici, maică-mea Jacques începu să-mi dea o mulțime de îndrumări foarte însemnate pentru un nou-sosit ca mine; din nenorocire, în timpul ăsta m-am întins pe pat și, deși nu dorm de-a binelea, gîndurile mi se învălmășesc. Oboseala, pateul, lacrimile... Sînt pe trei sferturi adormit... Aud nedeslușit cum cineva îmi vorbește de un restaurant din apropiere, de banii din jiletca mea, de poduri pe care să le trec, de bulevarde pe unde să merg, de sergenții cărora să le cer lămuriri și de clopotnița de la Saint-Germain-des-Prés, ca loc de regăsire. În toropeala mea mă impresionează mai ales clopotnița asta de la Saint-Germain. Văd două, cinci, zece clopotnițe Saint-Germain înșirate în jurul patului meu ca niște stîlpi indicatori. Printre toate clopotnițele acestea, cineva umblă de colo pînă colo prin odaie, aține focul, lasă perdelele de la ferestre, apoi se apropie de mine, îmi pune un palton pe picioare, mă sărută pe frunte și-l aud cum iese încetișor pe ușă...

Dormeam de cîteva ceasuri, și cred c-aș fi dormit pînă la întoarcerea maică-mi Jacques, cînd sunetul unui clopot mă trezi pe neașteptate. Era clopotul din Sarlande, îngrozitorul clopot de fier ce suna ca odinioară: „Ding, dang! Sculați-vă! Ding, dang! Îmbrăcați-vă!" Dintr-o săritură am fost în mijlocul odăii gata să strig ca în dormitor: „Haideți, domnilor!" Apoi, cînd mi-am dat seama că eram la Jacques, m-a pufnit rîsul și am început să zburd ca un nebun prin odaie. Ceea ce lua-

sem drept clopotul din Sarlande era clopotul unui atelier din vecinătate, care suna dogit și fioros că cel de acolo. Totuși, clopotul de la liceu avea ceva și mai cumplit, mai infernal. Din fericire era la două sute de leghe; și, oricît ar fi sunat de tare, nu mai eram în primejdie să-l aud.

M-am dus la fereastră și am deschis-o. Parcă mă așteptam să văd jos curtea celor mari, cu copacii ei melancolici, și omul cu cheile trecînd pe lîngă ziduri...

În clipa cînd deschideam, bătea pretutindeni de amiază. Turnul cel mare de la Saint-Germain își sună primul cele douăsprezece bătăi la rînd pentru *Angelus* [1], aproape în urechile mele. Pe fereastra deschisă, notele umflate și grele cădeau în odaia lui Jacques, trei cîte trei, se spărgeau ca niște bășici sonore și umpleau de zgomot toată încăperea. *Angelus*-ului de la Saint-Germain, celelalte *Angelus*-uri din Paris îi răspunseră cu sunete deosebite... Jos, Parisul vuia nevăzut... O clipă am rămas acolo, privind cum luceau în lumină domurile, săgețile, turnurile; apoi, deodată, vuietul orașului urcîndu-se pînă la mine, mi-a venit nu știu ce poftă nebună de a mă afunda, de-a umbla prin vuietul ăsta, prin mulțimea aceasta, prin viața, prin patimile acestea, și mi-am zis amețit : „Hai să vedem Parisul!"

IV. DISCUȚIA BUGETULUI

În ziua aceea mulți parizieni și-or fi zis, întorcîndu-se acasă seara, la cină: „Ce omuleț ciudat am întîlnit astăzi!" Ce-i drept, cu părul prea lung, pantalonii

[1] Rugăciune care se face dimineața, la prînz și seara, în sunetul clopotelor bisericii, la catolici. (n.t.)

prea scurți, galoșii, ciorapii albaștri, cu izul lui de provincial și cu mersu-i falnic, obișnuit tuturor oamenilor prea mici, Piciul trebuie să fi fost grozav de caraghios. Era tocmai o zi de la sfîrșitul iernii, una din zilele călduțe și luminoase care, la Paris, sînt adesea mai primăvăratice decît însăși primăvara. Pe străzi era multă lume. Cam buimăcit de înghesuiala zgomotoasă, mergeam înainte, sfios și de-a lungul zidurilor. Mă îmbrînceau, spuneam „pardon!" și mă înroșeam pînă în vîrful urechilor. De asemenea mă feream să mă opresc în fața magazinelor și pentru nimic în lume n-aș fi întrebat încotro s-apuc. O luam pe o stradă, apoi pe alta, totdeauna drept înainte. Mulți mă priveau și asta mă stingherea grozav. Erau oameni care întorceau capul în urma mea și ochi ce rîdeau cînd treceau pe lîngă mine; o dată am auzit cum o femeie spunea alteia: „Ia te uită la ăsta!" M-am poticnit... De asemenea mă zăpăcea mult și ochiul cercetător al sergenților. La fiecare colț de stradă, afurisitul acela de ochi tăcut se ațintea plin de curiozitate asupra mea și, după ce trecusem de el, îl mai simțeam cum mă urmărea de departe și mă ardea-n spate. De fapt eram cam neliniștit.

Am mers așa cam vreun ceas, pînă la un bulevard mare, mărginit de copaci piperniciți. Era atîta zgomot, atîta lume, atîtea trăsuri, încît m-am oprit aproape înspăimîntat.

„Cum să ies de aici? mă gîndeam eu. Cum să mă mai întorc acasă? Dacă întreb de clopotnița Saint-Germain-des-Prés, au să rîdă de mine. O să par un clopot rătăcit care se întoarce de la Roma în ziua de paști."

Atunci, ca să am cînd lua o hotărîre, m-am oprit în fața afișelor de teatru, cu înfățișarea grijulie a omului care-și alege un spectacol pentru seară. Din nenorocire, afișele, de altfel foarte interesante, nu dădeau nici cea mai mică lămurire asupra clopotniței de la Saint-Germain și eram în primejdie să rămîn acolo pînă ce-o răsuna zgomotos trîmbița judecății de

apoi, cînd deodată, maică-mea Jacques se ivi lîngă mine. Era tot atît de uimit ca și mine.

— Cum, tu ești, Daniel? Ce faci aici, Dumnezeule?

Am răspuns cu un aer nepăsător:

— Vezi bine, mă plimb.

Bunul Jacques mă privea cu admirație:

— Nu zău, ai zice că de pe acuma-i un adevărat parizian.

La drept vorbind, eram tare fericit că-l aveam lîngă mine, și m-am agățat de brațul lui cu bucuria unui copil, ca la Lyon, cînd d. Eyssette-tatăl venise să ne ia de pe vapor.

— Ce noroc că ne-am întîlnit! îmi zise Jacques. Marchizul meu a răgușit de și-a pierdut glasul, și cum, din fericire, nu se poate dicta cu gesturi, mi-a dat concediu pînă mîine... O să-l folosim pentru a face o plimbare frumoasă...

Apoi mă ia de braț și iată-ne umblînd prin Paris, strîns lipiți unul de altul și mîndri grozav de a merge împreună.

Acum, cînd frate-meu e lîngă mine, strada nu mă mai sperie. Merg cu capul sus, cu siguranța unui gornist de zuavi, și vai de cel care o îndrăzni să rîdă! Totuși, un lucru mă neliniștește. Pe drum, Jacques se uită de mai multe ori cu milă la mine. Nu îndrăzneam să-l întreb de ce.

— Știi că-s tare drăguți galoșii tăi? îmi zise el după un timp.

— Nu-i așa, Jacques?

— Da, zău, tare drăguți. Pe urmă adăugă zîmbind: Oricum, cînd voi fi bogat, o să-ți cumpăr o pereche de pantofi ca să-i pui în galoși.

Sărmanul Jacques! A spus-o fără nici o răutate, dar a fost deajuns ca să-mi pierd toată buna dispoziție. Iată că mă copleșește iar rușinea. Pe bulevardul ăsta mare, scăldat de un soare luminos, mă simt caraghios cu galoșii mei și, cu toate vorbele binevoitoare pe care mi le spune Jacques despre încălțămintea mea, vreau să mă-ntorc îndată acasă.

Ne întoarcem. Ne așezăm lîngă foc, și restul zilei îl petrecem pălăvrăgind voios ca două vrăbii pe o streașină. Spre seară, cineva bate la ușa noastră. E un servitor de-al marchizului cu cufărul meu.

— Foarte bine! zice maică-mea Jacques. Hai să-ți inspectăm puțin garderoba!

Vai de garderoba mea!...

Inspecția începe. Să fi văzut mutrele noastre jalnic de caraghioase cînd făceam inventarul acela sărăcăcios. Jacques, în genunchi în fața cufărului, scoate lucrurile unele după altele și le numește pe rînd:

— Un dicționar... o cravată... alt dicționar... Ce, o lulea?... Așadar, fumezi!... Încă o lulea... Doamne, Dumnezeule! Ce de-a lulele! Dac-ai avea cel puțin atîția ciorapi... Și cartea asta groasă, oare ce-i?... O... o!... *Caiet de pedepse... Boucoyran, 500 de rînduri... Soubeyrol, 400 de rînduri... Boucoyran, 500 de rînduri... Boucoyran... Boucoyran...* La naiba! Nu-l cruțai de loc pe numitul Boucoyran... Oricum, două sau trei duzini de cămăși ne-ar prinde mult mai bine. Ajungînd aici cu inventarul, maică-mea Jacques scoate un strigăt de surprindere: Pentru Dumnezeu, Daniel!... Ce văd? Versuri! Sînt versuri... Va să zică tot te mai ții de versuri? Ei lasă, misteriosule! De ce nu mi-ai vorbit niciodată de ele în scrisorile tale? Doar știi bine că nu-s profan... Am făcut și eu poeme pe vremuri... Adu-ți aminte de *Religie! Religie! — poem în douăsprezece cînturi!...* Și acum, domnule liric, ia să-ți vedem puțin poeziile!...

— A, nu, Jacques, te rog! Nu face.

— Toți la fel, poeții ăștia — zice Jacques, rîzînd. Haide! Șezi colo și citește-mi versurile tale! De nu, le citesc eu, și doar știi ce prost citesc!

Amenințarea asta mă hotărăște și încep a citi.

Sînt versuri pe care le-am făcut la liceul din Sarlande, sub castanii din *Poiană*, supraveghind elevii... Bune sau rele? Nu-mi mai amintesc, dar cu cîtă emoție le citeam!... Gîndiți-vă! Poezii pe care nu le-ai arătat niciodată nimănui... Și apoi, autorul poemului *Religie!*

Religie! nu-i un judecător obișnuit. Dacă o să-și bată joc de mine? Totuși, pe măsură ce citesc, muzica rimelor mă amețește și glasul mi-e mai sigur. Așezat în fața ferestrei, Jacques m-ascultă neclintit. În spatele lui, la orizont, apune un soare mare, roșu, care ne aprinde geamurile. Pe marginea acoperișului, o pisică slăbănoagă se întinde și cască privindu-ne; e posomorîtă ca un societar al Comediei Franceze ascultînd o tragedie. Le văd pe toate cu coada ochiului, fără să mă opresc din citit.

Triumf neașteptat! Abia am isprăvit, și Jacques, entuziasmat, își părăsește locul și-mi sare de gît:

— O Daniel, ce frumos e! Ce frumos e!

Mă uit la el cam cu bănuială.

— Adevărat, Jacques, găsești?...

— Minunat, dragul meu, minunat!... Și cînd te gîndești că aveai toate bogățiile astea în cufăr și nu-mi spuneai nimic! E de necrezut! Și iată că maică-mea Jacques umblă cu pași mari prin odaie, vorbind singur și dînd din mîini. Deodată se oprește, luînd un aer solemn: Nu mai rămîne nici o îndoială, Daniel, ești poet, trebuie să rămîi poet și să lucrezi în direcția asta.

— O Jacques, e așa de greu... Mai ales la început. Se cîștigă atît de puțin!

— Haida-de! Am să cîștig eu pentru doi, nu te teme.

— Și căminul, Jacques, căminul pe care vrem să-l reclădim?

— Căminul îl iau asupră-mi. Mă simt în stare să-l reclădesc numai eu singur. Tu o să-i aduci faimă, și gîndește-te ce mîndri vor fi părinții noștri să aibă un cămin celebru!...

Încerc să mai fac unele obiecții, dar Jacques are răspuns la toate. De altfel, trebuie s-o spun, nu mă apăr decît slab. Entuziasmul fratelui începe să mă cuprindă și pe mine. Încrederea în harul meu poetic crește văzînd cu ochii, și chiar simt în toată ființa mea o mîncărime lamartiniană... Dar este un punct, într-ade-

văr, asupra căruia Jacques și cu mine nu ne înțelegem de loc. Jacques vrea ca la treizeci și cinci de ani să intru la Academia Franceză. Eu refuz cu energie. La naiba cu Academia! E ceva vechi, demodat, o adevărată piramidă egipteană.

— Cu atît mai mult trebuie să intri acolo — îmi zice Jacques. O să le treci un pic de sînge tînăr în vine tuturor bătrînilor din Palatul Mazarin[1]... Și apoi, d-na Eyssette va fi atît de fericită, ia gîndește!...

Ce să-i mai răspunzi? Numele d-nei Eyssette e un argument fără replică. N-am încotro, mă resemnez să îmbrac fracul verde[2]. Fie, dar, și Academia! Iar dacă or să mă plictisească prea mult colegii, o să fac și eu ca Mérimée[3], n-o să mă duc niciodată la ședințe.

În timp ce vorbeam, s-a lăsat noaptea, clopotele de la Saint-Germain sună voios ca pentru a sărbători intrarea lui Daniel Eyssette la Academia Franceză.

— Să mergem la masă! zice maică-mea Jacques și, foarte mîndru de a se arăta cu un academician, mă duce la o lăptărie din strada Saint-Benoît.

E un mic restaurant pentru oameni săraci, cu o masă-pensiune în fund, rezervată clienților obișnuiți. Noi mîncăm în sala întîi, în mijlocul unor oameni foarte jerpeliți, foarte hămesiți, care-și rîcîie farfuriile în tăcere.

— Mai toți sînt literați — îmi zice încet Jacques. Nu mă pot stăpîni să nu fac în gînd cîteva observații melancolice în această privință, dar mă feresc să i le spun cumva lui Jacques, de frică să nu-i răcesc entuziasmul.

Masa-i foarte veselă. D. Daniel Eyssette (membru al Academiei Franceze) dă dovadă de multă vioiciune și de și mai multă poftă de mîncare. Cînd isprăvește

---

[1] Sediul Academiei Franceze pe cheiurile Senei. (n.t.)

[2] Uniforma membrilor Academiei Franceze. (n.t.)

[3] Scriitor realist francez (1803—1870), reprezentant al realismului critic, autor a numeroase povestiri și nuvele care conțin note de critică socială. (n.r.)

de mîncat, amîndoi se grăbesc să urce iar în clopotniță; și, pe cînd d. academician își fumează luleaua călare pe fereastră, Jacques, stînd la masa lui, se adîncește într-un lung șir de cifre, care par a-l neliniști mult. Își roade unghiile, se răsucește cu înfrigurare pe scaun, numără pe degete, apoi, deodată, se scoală cu un strigăt de triumf:

— Bravo!... Am izbutit!

— Ce, Jacques?

— Să stabilesc bugetul nostru, dragul meu. Și te asigur că nu era treabă ușoară. Ia gîndește-te! Șaizeci de franci pe lună ca să trăim amîndoi!...

— Cum, șaizeci?... Credeam că ai o sută de franci la marchiz.

— Da, dar patruzeci de franci pe lună trebuie să-i trimitem d-nei Eyssette pentru reclădirea căminului... Așa că rămîn șaizeci de franci. Chiria cincisprezece franci, după cum vezi, nu-i scump; numai că trebuie să-mi fac singur patul.

— O să-l fac și eu, Jacques.

— Nu, nu! Pentru un viitor academician nu se cade. Dar să ne întoarcem la buget... Așadar, 15 franci pentru odaie; 5 franci pentru cărbuni — numai 5 franci, fiindcă-i aduc singur de la uzină în fiecare lună. Rămîn 40 de franci. Pentru hrana ta să punem 30 de franci. O să mănînci seara la lăptăria unde am fost astăzi; seara costă 75 de centime, fără desert, și ai văzut că nu-i prea rău. Rămîn 25 de centime pentru dejun. Îți ajunge?

— Cred și eu.

— Mai avem zece franci. Socotesc 7 franci spălatul rufelor... Ce păcat că n-am timp! M-aș duce chiar eu cu ele la apă... Rămîn trei franci, pe care-i întrebuințez astfel: 1,50 pentru dejunurile mele... Mă-nțelegi! Eu mănînc bine în fiecare seară la marchiz, așa că n-am nevoie de un dejun atît de hrănitor ca al tău. Restul de 1,50 e pentru cheltuieli mărunte: tabac, timbre și alte cheltuieli neprevăzute. În total face tocmai 60 de franci ai noștri... Ei? Ce zici de așa socoteală?

Și Jacques, entuziasmat, începe să zburde prin odaie. Apoi, deodată, se oprește cu o înfățișare grozav de mîhnită:

— Na-ți-o bună! Trebuie să refac bugetul... Am uitat ceva.

— Oare ce?

— Lumînările!... Cum ai să lucrezi tu seara, dacă n-ai lumînare? E o cheltuială de care nu ne putem lipsi, și o cheltuială de cel puțin 5 franci pe lună... De unde naiba să rupem acești 5 franci?... Banul căminului e ban sfînt, și sub nici un cuvînt... Ehei, zău c-am găsit ce ne trebuie! Iată, vine luna martie, și cu ea primăvara, căldura, soarele.

— Ei bine, Jacques?

— Ei bine, Daniel, cînd e cald afară, nu-i nevoie de cărbuni: cei 5 franci pentru cărbuni îi prefacem în 5 franci pentru lumînări și problema-i rezolvată... Hotărît, sînt născut să fiu ministru de finanțe... Ce zici? De data aceasta, bugetul stă în picioare, și cred că n-am uitat nimic... Mai este, într-adevăr, și chestiunea pantofilor și a îmbrăcămintei, dar știu eu ce-am să fac. În fiecare seară sînt liber de la ora opt, așa c-o să-mi caut un loc de contabil la vreun mic negustor. Sigur că amicul Pierrotte o să mi-l găsească ușor.

— Ei, asta-i! Jacques, sînteți, dar, buni prieteni tu și amicul Pierrotte?... Și te duci des pe la el?

— Da, foarte des. Seara se face muzică.

— Ia te uită! Pierrotte e muzician!

— Nu, nu el. Fata lui.

— Fata lui?... Va să zică are o fată?... Hei, hei, Jacques... Și-i frumoasă domnișoara Pierrotte?

— A! Mă întrebi prea multe deodată, dragul meu Daniel!... O să-ți răspund în altă zi. Acuma-i tîrziu, hai la culcare.

Și, ca să-și ascundă tulburarea pe care i-o pricinuiesc întrebările mele, Jacques începe să facă de zor patul cu o grijă de fată bătrînă.

E un pat de fier, de o persoană, la fel cu acela în care dormeam amîndoi la Lyon, pe strada Felinarului.

— Ți-aduci aminte, Jacques, de pătucul nostru din strada Felinarului, cînd citeam romane pe furiș, iar d. Eyssette ne striga din fundul patului, cu glasu-i cel mai răstit: „Stingeți repede, că de nu, mă scol!"?

Jacques își amintește de lucrul ăsta și încă de multe altele... Din amintire-n amintire, miezul nopții bate la Saint-Germain și tot nu ni-e gîndul să dormim.

— Haide... noapte bună! îmi zice hotărît Jacques.

Dar după cinci minute îl aud că pufnește de rîs sub plapumă.

— De ce rîzi, Jacques?...

— Rîd de abatele Micou, știi, abatele Micou de la manecanterie. Ți-l amintești?...

— Cum să nu!...

Și iar ne punem pe rîs și pe vorbă. Și rîzi, și vorbește! De data aceasta, eu sînt cel cuminte și zic:

— Hai să dormim! După o clipă însă încep și mai dihai: Da' Rouget, Jacques? Îl mai ții minte?...

Și iar alte hohote de rîs și altă flecăreală, de nu se mai isprăvea...

Deodată, o puternică lovitură cu pumnul zguduie peretele lîngă care mă aflam eu. Am încremenit amîndoi.

— E Cuc-Alb... — îmi șoptește Jacques la ureche.

— Cuc-Alb?... Ce-i asta?

— Sst... mai încet... Cuc-Alb e vecina noastră... Se plînge, fără îndoială, că n-o lăsăm să doarmă.

— Ia ascultă, Jacques! Ce nume caraghios mai are și vecina noastră!... Cuc-Alb! Și-i tînără?...

— Vei putea judeca singur, dragul meu. Într-una din zile o să vă întîlniți pe scară... Dar, deocamdată, hai să dormim repede... că de nu, Cuc-Alb ar putea cu adevărat să se mai supere.

Apoi Jacques suflă în lumînare și d. Daniel Eyssette (membru al Academiei Franceze) adoarme pe umărul fratelui său, ca pe vremea cînd avea zece ani.

V. CUC-ALB ȘI DOAMNA DE LA ETAJUL ÎNTÎI

În piața Saint-Germain-des-Prés, spre colțul bisericii, la stînga și drept sub acoperișuri, este o ferestruie, la care de cîte ori mă uit mi se strînge inima. E fereastra fostei noastre odăi; chiar și astăzi, cînd trec pe acolo, îmi închipui că Daniel cel de odinioară e tot acolo sus, la masa lui de lîngă geam, și că zîmbește cu milă, văzîndu-l pe stradă pe Daniel cel de azi, trist și cam încovoiat.

Ah, vechi orologiu de la Saint-Germain, cîte ceasuri frumoase mi-ai sunat cînd locuiam acolo sus cu maicămea Jacques!... Oare n-ai putea să-mi mai suni vreo cîteva din orele acelea, pline de curaj și de tinerețe? Eram atît de fericit pe vremea aceea!... Lucram cu atîta drag!...

Dimineața ne sculam odată cu ziua. Jacques se apuca îndată de gospodărie. Se ducea după apă, mătura odaia, făcea rînduială pe masa mea. Eu n-aveam dreptul să pun mîna pe nimic. Dacă-i ziceam : „Jacques, vrei să-ți ajut?", Jacques începea să rîdă: „Ce-ți mai trece prin minte, Daniel! Dar doamna de la etajul întîi?" Cu aceste vorbe pline de subînțeles îmi închidea gura.

Iată de ce:

În cele dintîi zile ale vieții noastre în doi, cu aveam însărcinarea de a coborî s-aduc apă din curte. La altă oră din zi, poate că n-aș fi îndrăznit. Dar dimineața, toată casa mai dormea, și vanitatea mea nu era în primejdie să fie întîlnită pe scări, cu un urcior în mînă. De cum mă trezeam, mă și coboram, abia îmbrăcat. La ora aceea, curtea era pustie. Uneori, un grăjdar cu halat roșu își curăța hamurile lîngă pompă. Era vizitiul doamnei de la etajul întîi, o tînără creolă foarte elegantă, despre care toată casa vorbea mult. Era de ajuns ca omul ăsta să fie acolo, ca să mă sfiesc, mi-era rușine, pompam repede și mă suiam cu urciorul pe ju-

mătate gol. Odată sus, vedeam cît sînt de caraghios, ceea ce nu mă împiedica să fiu tot atît de stingherit a doua zi, dacă-i zăream haina roșie în curte... Dar într-o dimineață, cînd avusesem norocul să scap de îngrozitoarea haină, mă suiam voios și cu urciorul plin ochi, cînd, la etajul întîi, m-am găsit față-n față cu o doamnă care cobora. Era doamna de la etajul întîi...

Dreaptă și mîndră, cu ochii plecați pe o carte, mergea încet, într-un val de mătăsuri. La prima vedere mi se păru frumoasă, deși cam palidă; mai ales îmi rămase în minte o mică cicatrice albă pe care-o avea sub colțul buzei. Trecînd pe dinaintea mea, doamna ridică ochii. Eram în picioare, lîngă perete, cu urciorul în mînă, foarte roșu la față și foarte rușinat. Gîndiți-vă! Să fii surprins astfel, cu părul vîlvoi, plin de apă, cu gîtul gol, cu cămașa descheiată... Ce umilință! Aș fi vrut să intru în zid... Doamna mă privi o clipă drept în față, cu un aer de regină îngăduitoare, abia zîmbind, apoi trecu... Cînd m-am urcat sus, eram furios. I-am istorisit pățania lui Jacques, care-și bătu joc de vanitatea mea, dar a doua zi luă urciorul, fără să scoată o vorbă, și coborî. De atunci se duse astfel în fiecare dimineață, iar eu, în ciuda remușcărilor mele, îl lăsam: prea mă temeam să n-o mai întîlnesc pe doamna de la etajul întîi.

După ce isprăvea cu gospodăria, Jacques se ducea la marchizul lui și nu-l mai vedeam decît seara. Îmi petreceam zilele singur-singurel între patru ochi, cu Muza sau cu ceea ce numeam eu Muza. De dimineață pînă seara fereastra rămînea deschisă, cu masa mea în fața ei, și pe masa aceasta de meșteșugar, de dimineață pînă seara înșiram la rime. Din cînd în cînd, o vrabie venea să bea la ulucul meu; mă privea o clipă obraznic, apoi se ducea să spună și celorlalte ce făceam, și auzeam pe ardezie pocănitul gheruțelor lor... Și clopotele de la Saint-Germain mă vizitau de mai multe ori pe zi. Îmi plăcea foarte mult cînd veneau să mă vadă. Intrau zgomotos pe fereastră și-mi umpleau odaia de muzică. Uneori, clopote voioase și nebunatice

își aruncau de sus notele grăbite; alteori veneau clopote mohorîte, jalnice, ale căror sunete cădeau, unul cîte unul, ca niște lacrimi. Pe urmă aveam *Angelus*-ul: *Angelus-ul de amiază*, un arhanghel cu veșminte însorite, care intra la mine strălucind de lumină; *Angelus-ul de seară*, un serafim melancolic ce cobora pe o rază de lună și-mi umplea toată odaia de o boare umedă, cînd își scutura aripile-i mari.

Muza, vrăbiile, clopotele — nu primeam niciodată alte vizite. Cine ar fi venit să mă vadă? Nimeni nu mă cunoștea. La lăptăria din strada Saint-Benoît aveam totdeauna grijă să m-așez la o măsuță mai la o parte; mîncam repede, cu ochii în farfurie; apoi, după ce-mi isprăveam prînzul, îmi luam pălăria pe furiș și mă întorceam într-o goană acasă. N-aveam nici o distracție, nu mergeam niciodată la plimbare; nici măcar muzica din grădina Luxemburg nu mă duceam s-o ascult. Timiditatea aceasta bolnăvicioasă, pe care-o moștenisem de la d-na Eyssette, mai era sporită și de hainele mele ponosite și de păcătoșii ceia de galoși pe care nu-i putusem înlocui. Strada mă înspăimînta, mă făcea rușinos. N-aș fi vrut să mai cobor niciodată din clopotnița mea. Totuși, uneori, în frumoasele seri jilave ale primăverilor pariziene, întîlneam, întorcîndu-mă de la lăptărie, stoluri de studenți cu chef, și cînd îi vedeam mergînd așa, la braț, cu pălăriile lor mari, cu lulelele și iubitele lor, îmi veneau tot felul de gînduri... Atunci urcam repede cele cinci etaje, îmi aprindeam lumînarea și mă puneam cu furie pe lucru pînă la sosirea lui Jacques.

Cînd se-ntorcea Jacques, odaia lua altă înfățișare. Era toată numai veselie, zgomot, mișcare. Cîntam, rîdeam, ne întrebam ce mai e nou. „Cum ai lucrat? îmi zicea Jacques. Merge bine poemul tău?“ Apoi îmi istorisea cîte o nouă născocire a ciudatului său marchiz, scotea din buzunar dulciuri de la desert, puse deoparte pentru mine, și se înveselea văzînd că le ronțăiam cu poftă. După care, mă așezam iar la masa rimelor. Jacques se-nvîrtea de două-trei ori prin odaie și, cînd

credea că mă pornisem pe scris, o ștergea spunîndu-mi: „De vreme ce lucrezi, mă reped o clipă *acolo*". *Acolo* însemna la Pierrotte; și dacă n-ați și ghicit de ce se ducea Jacques așa de des pe acolo, se cheamă că nu sînteți prea iscusiți. Eu am înțeles tot din prima zi, numai văzîndu-l cum își potrivea părul în fața oglinzii înainte de a pleca și-și lega de cîte trei sau patru ori nodul cravatei. Dar, ca să nu-l stingheresc, mă făceam că nu bănuiesc nimic și mă mulțumeam să rîd în mine, gîndindu-mă la multe...

După ce pleca Jacques, eu îi dădeam înainte cu rimele! La ora aceea nu se mai auzea nici cel mai mic zgomot: vrăbiile, *Angelus*-ul, toți prietenii mei se culcaseră. Eram singur între patru ochi numai cu Muza... Pe la nouă auzeam că se suie cineva pe scară — o scăriță de lemn, în prelungirea celei mari. Cuc-Alb, vecina noastră, se întorcea acasă. Din clipa aceea nu mai lucram. Mintea-mi pribegea cu obrăznicie la vecină și nu se mai dădea dusă... Cine putea fi această misterioasă Cuc-Alb?... Cu neputință să capăt cea mai mică deslușire în privința ei... Cînd îi vorbeam de ea lui Jacques, se făcea că nu știe nimic și-mi spunea: „Cum!... Încă n-ai întîlnit-o pe vecina noastră?" Dar niciodată nu mă lămurea mai mult. Eu îmi ziceam: „Nu vrea s-o cunosc... Fără îndoială că-i o grizetă din Cartierul Latin". Și gîndul ăsta îmi înfierbînta mințile. Îmi închipuiam ceva fraged, tînăr, vesel — o grizetă, ce mai! Pînă și numele ăsta de Cuc-Alb mi se părea plin de haz, o frumoasă poreclă de dragoste ca Musette [1] sau Mimi-Pinson. În tot cazul, cuminte și așezată Musette mai era vecina mea, o Musette din Nanterre, care se întorcea în fiecare seară

[1] Musette și Mimi Pinson — prima, personaj din romanul „Scene din viața boemei" (Scènes de la vie de bohème) al scriitorului francez Henri Murger (1822—1861); a doua, personaj din povestirea „Mimi Pinson" a scriitorului francez Alfred de Musset (1810—1857). Ambele, tip de femeie cochetă și ușuratică. (n.r.)

la aceeași oră, și totdeauna singură. Știam asta, fiindcă mai multe zile la rînd, la ora cînd soseam, îmi lipisem urechea de peretele subțire dinspre odaia ei... Iată ce auzeam întotdeauna: mai întîi, ca un zgomot de sticlă pe care o destupi și-o astupi de mai multe ori. Apoi, după o clipă — buf! — căderea unui trup foarte greu pe podea, și aproape îndată, un glas pițigăiat și foarte ascuțit, un glas de greier bolnav, intonînd nu știu ce melodie pe trei note, tristă de-ți venea să plîngi. Melodia avea și cuvinte, dar nu le deslușeam, afară doar de aceste trei silabe, de neînțeles: *Tolocototinian!... Tolocototinian!...* ce se repetau din cînd în cînd în cîntec, ca un refren mai apăsat decît restul. Muzica aceasta ciudată ținea cam un ceas; apoi, după un ultim *tolocototinian*, glasul se oprea și nu mai auzeam decît o răsuflare înceată și greoaie. Toate acestea mă făceau grozav de curios.

Într-o dimineață, maică-mea Jacques, care se întorcea cu apa, intră repede în odaia noastră cu o înfățișare tainică și, apropiindu-se de mine, îmi zise încetișor:

— Dacă vrei s-o vezi pe vecina noastră... sst!... e acolo.

Dintr-o săritură am fost pe sală... Jacques nu mă mințise... Cuc-Alb era în odaia ei, cu ușa larg deschisă și, în sfîrșit, am putut s-o privesc... Dumnezeule! N-a fost decît o vedenie, dar ce vedenie!... Închipuiți-vă o mansardă mică, goală de tot, pe jos cu un mindir, pe cămin o sticlă de rachiu, deasupra mindirului o potcoavă uriașă și tainică atîrnată în perete, ca un talisman. Acum, în mijlocul acestei cocine, închipuiți-vă o negresă, îmbrăcată numai cu un capotel spălăcit și cu o crinolină veche, roșie, fără nimic pe dedesubt... Așa mi se arătă pentru întîia oară vecina mea Cuc-Alb, Cuc-Alb a visurilor mele, sora lui Mimi Pinson și a Bernerettei... O, provincie romanțioasă, asta să-ți fie o lecție!...

— Ei? făcu Jacques, văzînd că mă-ntorc. Ei, cum o găsești?...

Nu-și isprăvi fraza și, în fața mutrei mele dezamăgite, izbucni într-un hohot de rîs. Am avut atîta duh să fac și eu ca el, și iată-ne rîzînd din toată inima, unul în fața altuia, fără să mai putem vorbi.

Cînd veselia noastră se mai potoli, Jacques îmi zise că negresa Cuc-Alb era în slujba doamnei de la etajul întîi; în casă, lumea vorbea c-ar fi puțin vrăjitoare. Ca dovadă, potcoava, simbolul cultului vodu[1], ce atîrna deasupra mindirului ei. Se mai spunea că în fiecare seară, cînd stăpînă-sa pleca de acasă, Cuc-Alb se închidea în mansarda ei, bea rachiu de cădea beată moartă și cînta cîntece de-ale negrilor pînă noaptea tîrziu. Acum înțelegeam toate zgomotele tainice care veneau de la vecina mea: sticla destupată, căderea pe podea și melodia monotonă pe trei note. Cît despre *tolocototinian*, pare-se că-i un fel de onomatopee, ceva cam ca *tra-la-la* al nostru.

Din ziua aceea — e nevoie s-o mai spun? — vecinătatea lui Cuc-Alb nu mă mai tulbura atîta. Seara, cînd urca, inima nu-mi mai bătea așa de repede. Niciodată nu mă mai ridicam să-mi lipesc urechea de perete... Totuși, uneori, în tăcerea nopții, jalnicele *tolocototinian* veneau pînă la masa mea și simțeam nu știu ce neliniște nedeslușită, auzind tristul refren. Parcă presimțeam rolul pe care avea să-l joace în viața mea...

În vremea aceasta, maică-mea Jacques găsi un post de contabil cu cincizeci de franci pe lună, la un mic negustor de fierărie, la care trebuia să se ducă în fiecare seară cînd ieșea de la marchiz. Bietul băiat îmi dădu vestea asta bună, pe jumătate mulțumit, pe jumătate supărat. „Cum o să mai poți merge *acolo?*" l-am întrebat eu îndată. Îmi răspunse cu ochii plini de lacrimi: „Duminica". Și de atunci, după cum

[1] Cult al negrilor din Africa, răspîndit apoi și în America. (n.t.)

spusese, nu se mai duse *acolo* decît duminica, dar asta-l costa, cu siguranță.

Cum era oare acel *acolo*, așa de ademenitor, la care ținea atîta maică-mea Jacques?... Mi-ar fi plăcut să-l cunosc. Din nenorocire nu-mi propunea niciodată să mă ia cu el, iar eu eram prea mîndru ca să i-o cer. De altfel, cum puteam să mă duc undeva cu galoșii mei?... Într-o duminică, totuși, cînd să plece la Pierrotte, Jacques îmi zise cam încurcat:

— N-ai vrea să vii și tu cu mine *acolo*, micul meu Daniel? Le-ai face desigur mare plăcere.

— Glumești, dragul meu...

— Da, știu bine... Salonul lui Pierrotte nu-i un loc prea potrivit pentru un poet... Acolo-s o grămadă de ramoliți...

— A, nu de asta, Jacques! Numai din pricina hainelor mele...

— Ei da, ce-i drept... nu m-am gîndit — zise Jacques.

Și plecă, parcă încîntat că avea un motiv serios de a nu mă lua și pe mine.

Dar abia ajuns în josul scării, și iată-l că urcă din nou și vine spre mine, gîfîind de oboseală.

— Daniel — îmi zise el — dac-ai fi avut pantofi și o jachetă mai arătoasă, m-ai fi însoțit la Pierrotte?

— De ce nu?

— Ei bine, atunci vino... am să-ți cumpăr tot ce-ți trebuie și-o să mergem *acolo*.

M-am uitat la el, încremenit. „Sîntem la sfîrșitul lunii și mai am bani" — adăugă frate-meu, ca să mă convingă. Eram așa de mulțumit la gîndul că voi avea haine noi, încît n-am băgat de seamă tulburarea lui Jacques, nici glasul ciudat cu care-mi vorbea. Abia mai tîrziu m-am gîndit la toate acestea. În clipa aceea i-am sărit de gît și am plecat amîndoi la Pierrotte, trecînd pe la „Palatul Regal", unde m-am îmbrăcat cu haine noi, la un negustor de vechituri.

Dacă i-ar fi prezis cineva lui Pierrotte, cînd era de douăzeci de ani, că într-o zi va fi succesorul d-lui Lalouette în negoțul de porțelanuri, că va avea două sute de mii de franci la notarul lui — Pierrotte, un notar! — și o minunată prăvălie la colțul pasajului Saumon, ar fi rămas foarte uimit.

Pînă la douăzeci de ani, Pierrotte nu ieșise niciodată din satul lui, purta galenți de brad din Ceveni, nu știa o boabă franțuzește și cîștiga o sută de taleri pe an cu creșterea viermilor de mătase; om de viață, de altfel, juca bine, îi plăcea să rîdă și să cînte, dar totdeauna cu măsură și fără să facă vreo pagubă cîrciumarilor. Ca toți flăcăii la vîrsta lui, Pierrotte avea o drăguță, pe care-o aștepta duminica la ieșirea de la vecernie și apoi se duceau amîndoi să joace gavota[1] sub duzi. Drăguța lui Pierrotte se chema Roberta, Roberta cea voinică. Era o frumoasă crescătoare de viermi de mătase, avea optsprezece ani, orfană ca și el, săracă și ea, dar știa foarte bine să scrie și să citească, ceea ce în satele din Ceveni e și mai rar decît o zestre. Foarte mîndru de Roberta lui, Pierrotte socotea s-o poată lua de nevastă îndată ce va fi tras la sorți; cînd sosi însă și ziua tragerii, bietul cevenol — cu toate că-și muiase de trei ori mîna în aghiasmă înainte de a porni la urne — trase nr. 4... Trebuia dar să plece. Ce deznădejde!... Din fericire, d-na Eyssette, care fusese alăptată, aproape crescută de mama lui Pierrotte, veni în ajutorul fratelui ei de lapte și-i împrumută două mii de franci ca să-și poată plăti un om în loc. Erau bogați pe atunci soții Eyssette! Așa că fericitul Pierrotte nu mai plecă și putu să se însoare cu Roberta lui. Cum însă oamenii

[1] Vechi dans pe o melodie în doi timpi. (n.t.)

ăștia cinstiți țineau, înainte de toate, să înapoieze banii d-nei Eyssette, și cum, rămînînd pe loc la țară, n-ar fi izbutit niciodată, avură curajul să-și părăsească satul și porniră la Paris, să-și caute norocul.

Timp de un an nu se mai auzi vorbindu-se de muntenii noștri, apoi, într-o bună dimineață, d-na Eyssette primi o scrisoare înduioșătoare, iscălită „Pierrotte și nevasta lui", care conținea 300 de franci, primul rod al economiilor lor. Anul al doilea, altă scrisoare de la „Pierrotte și nevasta lui", prin care trimiteau 500 de franci. Anul al treilea, nimic. Fără îndoială că nu mergeau afacerile. Anul al patrulea a treia scrisoare de la „Pierrotte și nevasta lui", cu cei din urmă 1.200 de franci și binecuvîntări pentru întreaga familie Eyssette. Din nenorocire, cînd scrisoarea aceasta ajunse la noi, eram în plină prăbușire: vîndusem fabrica și aveam să ne părăsim și noi căminul... În durerea ei, d-na Eyssette uită să mai răspundă lui „Pierrotte și nevestei lui". De atunci n-am mai știut nimic de ei, pînă în ziua cînd Jacques, sosind la Paris, îl găsi pe bunul Pierrotte — dar vai, Pierrotte fără nevasta lui — așezat la tejgheaua fostei case Lalouette.

Nimic mai puțin poetic, nimic mai înduioșător decît povestea acestei bunăstări. Sosind la Paris, nevasta lui Pierrotte începu cu bărbăție să lucreze ca femeie cu ziua. Cea dintîi casă i-a fost tocmai casa Lalouette. Soții Lalouette erau negustori bogați, zgîrciți și maniaci, care nu voiseră niciodată să țină nici un băiat în prăvălie, nici o servitoare, sub cuvînt că singur trebuie să le faci pe toate („Domnule, pînă la cincizeci de ani singur mi-am curățat pantalonii!" zicea cu mîndrie moș Lalouette). Numai la bătrînețe își plăteau luxul nemaipomenit de a lua o femeie cîteva ceasuri pe zi, cu doispreze franci pe lună. Dumnezeu știe că munca ei făcea cu prisosință doisprezece franci! Prăvălia, odaia din fundul prăvăliei, un apartament la etajul al patrulea, două cofe cu apă pentru bucătărie de umplut în fiecare dimineață! Trebuia să vii din Ceveni ca să primești asemenea condiții. Dar.

de! Cevenola era tînără, sprintenă, neobosită la muncă și plină de putere ca un tăuraș. Cît ai bate din palme isprăvea toată treaba asta grea și, pe deasupra, mai arăta mereu celor doi bătrîni rîsul ei frumos, care numai el singur făcea mai mult de doisprezece franci... Cu vrednicia și voia ei bună, munteanca asta curajoasă își cuceri pînă la urmă stăpînii. Se interesară de ea. O descusură, apoi, într-o bună zi, așa, dintr-o dată — și-n inimile cele mai reci răsar uneori pe negîndite asemenea flori de bunătate — bătrînul Lalouette îi propuse lui Pierrotte să-l împrumute cu ceva bani ca să-și poată înjgheba un negoț pe placul lui.

Iată la ce se gîndi Pierrotte: își găsi o măgăriță bătrînă, un cărucior, și-o porni de la un capăt la celălalt al Parisului, strigînd cît îl ținea gura: „Descotorosiți-vă de tot ce vă încurcă!" Șmecherul nostru cevenol nu vindea, ci cumpăra... Ce?... De toate... Oale sparte, fiare vechi, hîrtii, cioburi de sticlă, mobile ce nu se mai întrebuințează și nu fac să fie duse la vînzare, galoane vechi pe care negustorii nu le mai luau, lucruri fără preț, păstrate în casă din obișnuință, din neglijență, fiindcă nu știi ce să faci cu ele, tot ce te încurcă!... Pierrotte nu disprețuia nimic, cumpăra orice, sau mai bine zis primea tot, fiindcă de cele mai multe ori nu i se vindea, i se dădea. Oamenii se descotoroseau. „Descotorosiți-vă de tot ce vă încurcă!"

În cartierul Montmartre, cevenolul era foarte popular. Ca toți micii negustori ambulanți care vor să acopere cu glasul lor larma străzii, își alesese o melopee personală și ciudată, binecunoscută gospodinelor... Mai întîi era, din adîncul plămînilor, acel grozav: „Descotorosiți-vă de tot ce vă încurcă!" Apoi, cu glas rar și plîngător, lungi discursuri ținute măgăriței, Anastagia lui, cum o chema el. Credea că zice Anastasia. „Haide, vino, Anastagia, haide! Vino, copila mea!"... Și buna Anastagia venea după el, cu capul plecat, luînd-o melancolic de-a lungul trotuarelor. Și din toate casele strigau: „Pst! Pst! Anastagia!..." Să fi văzut cum se umplea căruța! Cînd era plină ochi, Anastagia și

Pierrotte se duceau la Montmartre să-și depună încărcătura la un negustor angrosist de vechituri, care plătea cu bani grei aceste „descotorosiți-vă de tot ce vă încurcă!" luate pe nimic sau aproape pe nimic.

Cu meseria asta ciudată, Pierrotte nu făcu avere, dar își cîștigă existența, și încă din plin. Chiar în primul an înapoiară banii soților Lalouette și trimiseră 300 de franci domnișoarei — așa-i zicea Pierrotte d-nei Eyssette, de pe vremea cînd era fată, și de atunci nu se putuse hotărî niciodată s-o numească altfel. Al treilea an însă n-a fost norocos. Era în 1830. Pierrotte striga zadarnic: „Descotorosiți-vă de tot ce vă încurcă!" Parizienii, pe cale de a se descotorosi de un rege bătrîn [1] care-i încurca, rămîneau surzi la strigătele lui Pierrotte și-l lăsau pe cevenol să răgușească în stradă și, în fiecare seară, căruciorul se-ntorcea gol. Culmea nenorocirii, Anastagia muri. Atunci, bătrînii Lalouette, care nu mai puteau să le facă singuri pe toate, propuseră lui Pierrotte să intre la ei ca băiat de prăvălie. Pierrotte primi, dar nu rămase multă vreme în slujba asta modestă. De la sosirea lor la Paris, nevastă-sa îl învăța în toate serile să scrie și să citească; acum ajunsese să poată scrie o scrisoare și să se exprime într-o franțuzească destul de limpede. Intrînd la Lalouette, își dădu și mai multă silință, se duse la o școală de adulți să învețe a socoti și se descurcă atît de bine, încît după cîteva luni putea să-l înlocuiască la casă pe d. Lalouette, care ajunsese aproape orb, și la vînzare pe inimoasa d-nă Lalouette, că n-o mai țineau picioarele bătrîne. În vremea aceasta, d-ra Pierrotte veni pe lume și, de atunci, norocul cevenolului crescu mereu. La început părtaș la negoțul soților Lalouette, ajunse mai tîrziu asociatul lor. Apoi, într-o bună zi, moș Lalouette, pierzîndu-și cu desăvîrșire vederea, se retrase din comerț și vîndu prăvălia lui Pierrotte, care i-o plăti în rate anuale. Odată singur,

[1] E vorba de Carol al X-lea, care a fost detronat în urma revoluției din 1830. (n.t.)

cevenolul dădu atîta extindere afacerilor, încît plăti în trei ani soților Lalouette și, scăpînd de toate datoriile, ajunse proprietarul unei frumoase prăvălii, cu o minunată clientelă. Tocmai atunci, ca și cum ar fi așteptat ca omul ei să nu mai aibă nevoie de dînsa, voinica Roberta se îmbolnăvi și muri istovită.

Iată romanul lui Pierrotte, așa cum mi l-a povestit Jacques în seara cînd ne duceam în pasajul Saumon. Și cum drumul era lung — apucasem pe cel mai lung, ca să arătăm parizienilor jacheta mea cea nouă — îl cunoșteam bine pe cevenolul meu, înainte de-a ajunge acasă la el. Știam că bunul Pierrotte avea doi idoli de care nu trebuia să te atingi: fiică-sa și d. Lalouette. Mai știam că era cam vorbăreț și oboseai ascultîndu-l, fiindcă vorbea rar, își căuta frazele, se bîlbîia și nu putea spune trei cuvinte-n șir, fără să adauge: „Cum s-ar zice"... Și asta din pricină că cevenolul nu se putuse obișnui cu limba noastră. Tot ce gîndea, venindu-i pe buze în dialectul din Languedoc, era nevoit să traducă în franțuzește pe măsură ce vorbea, și acel „Cum s-ar zice" cu care-și împestrița discursurile îi dădea răgazul să facă în gînd această mică operație. După cum spunea Jacques, Pierrotte nu vorbea, ci traducea. Cît despre d-ra Pierrotte, n-am putut afla decît numai că avea șaisprezece ani și că o chema Camille. Nimic mai mult. Asupra acestui capitol, Jacques al meu tăcea ca un pește.

Era aproape nouă cînd ne-am făcut intrarea în fosta casă Lalouette. Tocmai se pregăteau să închidă. Șuruburi, obloane, drugi de fier, un aparat grozav de închidere zăcea grămadă pe trotuar, în fața ușii întredeschise... Gazul era stins și toată prăvălia în umbră, afară de tejghea, pe care se afla o lampă de porțelan, luminînd grămăjoare de taleri și o față mare, roșie ce rîdea. În fund, în odaia din dosul prăvăliei, cineva cînta din flaut.

— Bună seara, Pierrotte! strigă Jacques, înfigîndu-se în fața tejghelei... (Eram lîngă el, în lumina lămpii...) Bună seara, Pierrotte!

Pierrotte, care-și făcea casa, ridică ochii la glasul lui Jacques; apoi, zărindu-mă și pe mine, scoase un strigăt, își împreună mîinile și încremeni năucit, cu gura deschisă, privindu-mă.

— Ei bine! făcu Jacques, triumfător. Ce ți-am spus?

— Ah, Dumnezeule, Dumnezeule! murmură bunul Pierrotte. Mi se pare că... cum s-ar zice... mi se pare c-o văd...

— Mai ales ochii — reluă Jacques — uită-te la ochi, Pierrotte.

— Și bărbia, domnule Jacques, bărbia cu gropiță — răspunse Pierrotte, care, pentru a mă vedea mai bine, ridicase abajurul lămpii.

Eu nu înțelegeam nimic. Mă priveau amîndoi, făcîndu-și cu ochiul și dînd din mîini... Deodată, Pierrotte se ridică, ieși de după tejghea și veni la mine cu brațele deschise:

— Cu voia dumitale, domnule Daniel, trebuie să te îmbrățișez... Cum s-ar zice... am să cred c-o îmbrățișez pe domnișoara.

Cuvîntul din urmă îmi lămuri tot. La vîrsta aceea semănam mult cu d-na Eyssette, și pentru Pierrotte, care n-o mai văzuse pe domnișoara de vreo douăzeci și cinci de ani, asemănarea aceasta era și mai izbitoare. Bietul om nu se putea sătura să-mi strîngă mîinile, să mă sărute, să mă privească rîzînd, cu ochii lui bulbucați plini de lacrimi; apoi începu să ne vorbească de mama, de cele două mii de franci, de Roberta lui, de Camille, de Anastagia lui și toate, cu atîtea lungimi, cu atîtea fraze, c-am mai fi stat multă vreme — cum s-ar zice — în picioare, în prăvălie, tot ascultîndu-l, dacă Jacques nu i-ar fi spus cu nerăbdare:

— Dar casa dumitale, Pierrotte!

Pierrotte se opri deodată. Era cam rușinat că vorbise atîta.

— Ai dreptate, domnule Jacques, flecăresc... flecăresc... și pe urmă mititica... cum s-ar zice... mititica o să mă certe că m-am suit așa de tîrziu.

— Camille e sus? întrebă Jacques, cu nepăsare în glas.

— Da... da, domnule Jacques... mititica-i sus... dorește... acuma, cum s-ar zice... dorește foarte mult să-l cunoască pe domnul Daniel. Suiți-vă, așadar, s-o vedeți... îmi fac casa și vă ajung din urmă... cum s-ar zice.

Fără să-l mai asculte, Jacques mă luă de braț și mă duse repede în fund, unde se cînta din flaut... Prăvălia lui Pierrotte era mare și bine asortată. În umbră luceau carafele pîntecoase, globurile de opal, aurul roșcat al paharelor de Boemia, cupele mari de cristal, castroanele de supă bine rotunjite, apoi, la dreapta și la stînga, vrafuri înalte de farfurii se ridicau pînă-n tavan. Palatul zînei Porțelanului văzut noaptea. În odaia din dosul prăvăliei, un bec de gaz, deschis pe jumătate, veghea încă, scoțîndu-și plictisit un căpețel de limbă... Am trecut numai pe acolo. Pe marginea unei canapele-pat ședea un tînăr înalt, bălai, care cînta cu melancolie din flaut. Jacques îi zise în treacăt un „bună ziua" foarte rece, la care tînărul bălai răspunse cu două sunete de flaut, tot atît de reci: se vede că așa își zic bună ziua flautele care se dușmănesc.

— E băiatul de prăvălie — îmi zise Jacques pe cînd suiam scările. Ne omoară lunganul ăsta bălai cu cîntecul lui din flaut... Ție-ți place flautul, Daniel?

Mi-a venit să-l întreb: „Dar mititicăi îi place?" Dar m-am temut să nu-l supăr și i-am răspuns foarte serios:

— Nu, Jacques, nu-mi place flautul.

Apartamentul lui Pierrotte era la etajul al patrulea, în aceeași clădire cu prăvălia. D-ra Camille, prea aristocrată ca să se arate în prăvălie, ședea sus și nu-și vedea tatăl decît la ora mesei.

— O, ai să vezi — îmi zicea Jacques pe cînd urcam — trăiesc într-adevăr pe picior mare. Camille are o doamnă de companie, doamna văduvă Tribou, care n-o părăsește niciodată... Nu prea știu cine o fi această

doamnă Tribou, dar Pierrotte o cunoaște și susține că-i o doamnă de ispravă... Sună, Daniel, am ajuns!

Am sunat. O cevenolă cu bonetă mare veni să ne deschidă, îi zîmbi lui Jacques ca unei vechi cunoștințe și ne introduse în salon.

Cînd am intrat, d-ra Pierrotte era la pian. Două doamne bătrîne, cam grase, d-na Lalouette și văduva Tribou, doamna de ispravă, jucau cărți într-un colț. Văzîndu-ne, se ridicară în picioare. A fost o clipă de tulburare și de zgomot, apoi, după ce se schimbară saluturile obișnuite și se făcură prezentările, Jacques o pofti pe Camille — îi spunea scurt, Camille — să se așeze iar la pian ; și doamna de ispravă folosi invitația, pentru a-și urma partida cu d-na Lalouette. Jacques și cu mine am luat loc, fiecare de o parte și de alta a d-rei Pierrotte, care, deși-i alergau degețelele pe clapele pianului, vorbea și rîdea cu noi. Mă uitam la ea. Nu era frumoasă. Albă, trandafirie, cu urechile mici, cu părul fin, dar prea bucălată la față, prea sănătoasă și, pe deasupra, avea mîinile roșii și farmecul cam rece al unei fete de pension în vacanță. Era cu adevărat fiica lui Pierrotte, o floare de munte crescută în vitrina din pasajul Saumon.

Cel puțin asta mi-a fost prima impresie; dar deodată, la un cuvînt al meu, d-ra Pierrotte, ai cărei ochi rămăseseră plecați pînă atunci, și-i ridică încet asupra mea și, ca prin farmec, mica burgheză pieri. N-am mai văzut decît ochii aceia, doi ochi mari, negri, amețitori, pe care i-am recunoscut numaidecît...

O, minune! Erau aceiași ochi negri care-mi luciseră atît de dulce acolo, între zidurile reci ale vechiului liceu, ochii negri de lîngă ursitoarea cu ochelari, ochii negri, în sfîrșit... Credeam că visez. Îmi venea să le strig: „Frumoșii mei ochi negri, voi sînteți? Pe voi vă regăsesc pe alt chip? Și dac-ați ști cum, într-adevăr, chiar ei erau! Cu neputință să te înșeli. Aceleași gene, aceeași strălucire, același foc negru și stăpînit. Ce nebunie să-ți închipui c-ar putea să mai fie o pereche de ochi ca ăștia pe lume! Și, de altfel, do-

vadă că erau într-adevăr ochii negri, și nu alți ochi negri ce le-ar fi semănat, este că și ei mă recunoscuseră, și am fi reluat fără îndoială unul din frumoasele noastre dialoguri mute de altădată, cînd am auzit lîngă mine, aproape de urechea mea, niște dințișori de șoarece care ronțăiau. La zgomotul acesta am întors capul și am zărit într-un jilț, lîngă colțul pianului, un personaj pe care nu-l băgasem de seamă... Era un bătrîn înalt, uscățiv și foarte palid, cu cap de pasăre, fruntea teșită, nasul ascuțit, ochi rotunzi și fără viață, prea depărtați de nas, aproape de tîmple... De n-ar fi fost bucățica de zahăr pe care unchiașul o ținea în mînă și o ciugulea din cînd în cînd, ai fi putut crede că doarme. Cam tulburat de arătarea aceasta, i-am făcut bătrînei stafii o plecăciune adîncă, la care nu mi-a răspuns... „Nu te-a văzut — îmi zise Jacques... E orbul... moș Lalouette..."

„I se potrivește numele [1]..." — mi-am spus în gînd. Și ca să nu-l mai văd pe groaznicul bătrîn cu capul de pasăre, m-am întors foarte repede spre ochii negri. Dar vai! farmecul se spulberase. Ochii negri pieriseră. În locul lor nu mai rămăsese decît o mică burgheză, țeapănă pe taburetul ei în fața pianului...

În clipa aceea, ușa salonului se deschise și Pierrotte intră zgomotos. Tînărul ce cînta din flaut venea în urma lui, cu flautul subsuoară. Jacques, văzîndu-l, îi aruncă o privire fulgerătoare ce-ar fi putut omorî un bivol, dar nu-l nimeri, pesemne, fiindcă flautistul nici nu se clinti.

— Ei, fetițo — zise cevenolul, sărutîndu-și fiica pe amîndoi obrajii — ești mulțumită? Va să zică ți l-a adus pe Daniel al tău... Cum îl găsești? E tare drăguț, nu-i așa? Cum s-ar zice... leit domnișoara.

Și iată-l pe bunul Pierrotte că începe din nou scena din prăvălie și mă duce cu sila în mijlocul salonului, ca să poată vedea cu toții ochii domnișoarei... nasul domnișoarei... bărbia cu gropiță a domnișoarei... Pre-

[1] În limba franceză *l'alouette* înseamnă ciocîrlie. (n.r.)

zentarea aceasta mă stingherea mult. D-na Lalouette și doamna de ispravă își întrerupseră partida și, răsturnate în jilțurile lor, mă cercetau cu cel mai mare sînge rece, defăimînd sau lăudînd cu glas tare o parte sau alta a persoanei mele, parc-aș fi fost un pui numai bun de tăiat, de vînzare în Piața Văii. Între noi fie zis, doamna de ispravă părea că se pricepe destul de bine la păsări tinere.

Din fericire, Jacques puse capăt chinului meu, cerînd d-rei Pierrotte să ne cînte ceva.

— Chiar așa, să cîntăm ceva — zise cu vioiciune flautistul, care se și repezi cu flautul înainte.

Jacques strigă:

— Nu... nu... nici un duo, fără flaut!

La vorbele acestea, flautistul îi aruncă o privire albastră, înveninată ca o săgeată de caraib [1], dar celălalt nici nu clipi și strigă mai departe: „Fără flaut!"... Pînă la urmă, Jacques ieși învingător, și d-ra Pierrotte ne cîntă, fără nici un sunet de flaut, una din binecunoscutele melodii numite *Visări de Rosellen*... În timp ce cînta, Pierrotte plîngea de admirație, Jacques plutea în extaz; tăcut, dar cu flautul la buze, flautistul bătea tactul cu umerii și cînta din flaut în gînd.

După ce isprăvi bucata de Rosellen, d-ra Pierrotte se întoarse către mine:

— Dar pe dumneata, domnule Daniel — îmi zise ea, lăsînd ochii în jos — oare n-o să te auzim?... Știu că ești poet.

— Și încă bun poet — făcu Jacques, indiscretul Jacques.

Vă închipuiți că nu mă ispitea de loc să spun versuri în fața acestor amatoare [2]. Cel puțin să fi fost de față ochii negri! Dar nu, de un ceas, ochii negri se stinseseră și zadarnic îi căutam în jurul meu... Așa că

[1] Indigen din Antilele Mici, arhipelag în Marea Antilelor. (n.t.)

[2] Vechi popor din Arabia. (n.t.)

să fi văzut cu ce nepăsare i-am răspuns tinerei Pierrotte:

— Iartă-mă în astă-seară, domnișoară, nu mi-am adus lira.

— Nu uita să ți-o aduci data viitoare — îmi zise bunul Pierrotte, care nu pricepuse metafora. Bietul om credea foarte sincer că aveam o liră din care cîntam, așa cum băiatul lui de prăvălie cînta din flaut... Ah! Jacques îmi spusese doar de mai înainte că mă ducea într-o lume ciudată!

Pe la unsprezece se servi ceaiul. D-ra Pierrotte umbla încoace și încolo prin salon, oferind zahăr, turnînd lapte cu zîmbetul pe buze și ținîndu-și degetul cel mic în sus. În clipa aceea am văzut din nou ochii negri. Se iviră deodată în fața mea, luminoși și simpatici, apoi pieriră iar, înainte să le fi putut vorbi... Abia atunci mi-am dat seama că în d-ra Pierrotte erau două ființe foarte deosebite: întîi d-ra Pierrotte, o mică burgheză pieptănată cu cărare la mijloc, parcă anume făcută să domnească în fosta casă Lalouette; și apoi ochii negri, ochii aceia mari, poetici, care se deschideau ca două flori de catifea, și abia se arătau, că se și schimba fața acelei locuințe de marchitani caraghioși. Pe d-ra Pierrotte n-aș fi vrut-o pentru nimic în lume, dar ochii negri... a! ochii negri!...

În sfîrșit sosi ora plecării. D-na Lalouette dădu semnalul. Își înfășură bărbatul într-un șal mare și-l duse de braț, ca pe o mumie stăveche, învălătucită în fețe. În urma lor, Pierrote ne mai opri încă multă vreme în capul scării, ținîndu-ne discursuri nesfîrșite:

— Ei, domnule Daniel, acum că ne cunoști casa, nădăjduiese să te vedem la noi. N-avem niciodată mulți musafiri, dar numai musafiri aleși... cum s-ar zice... Mai întîi domnul și doamna Lalouette, foștii mei patroni, apoi doamna Tribou, o doamnă de ispravă, cu care vei putea sta de vorbă; apoi băiatul meu de prăvălie, un băiat bun, care ne cîntă uneori din flaut... cum s-ar zice... Veți face duete amîndoi. O să fie tare plăcut.

I-am răspuns cu sfială că eram foarte prins cu treburile și că s-ar putea să nu vin atît de des pe cît aș dori. Asta-l făcu să rîdă:

— Haida-de! Prins cu treburile, domnule Daniel... Cunoaștem noi treburile dumneavoastră în Cartierul Latin, cum s-ar zice... trebuie să ai acolo vreo grizetă.

— Ce-i drept — zise Jacques, rîzînd și el — domnișoara Cuc-Alb...

Numele ăsta Cuc-Alb puse vîrf vescliei lui Pierrotte.

— Cum ai spus, domnule Jacques?... Cuc-Alb? O cheamă Cuc-Alb? Ha-ha-ha! Ia te uită flăcăul ăsta... la vîrsta lui...

Se opri deodată, băgînd de seamă că-l asculta fiică-sa, dar noi ajunsesem în josul scării și tot mai auzeam rîsul lui zgomotos ce făcea să se cutremure parmaclîcul...

— Ei, cum îi găsești? mă întrebă Jacques, îndată ce am ajuns în stradă.

— Dragul meu, domnul Lalouette e tare slut, dar domnișoara Pierrotte e încîntătoare.

— Nu-i așa? făcu bietul îndrăgostit, cu atîta vioiciune, încît nu m-am putut opri să nu rîd.

— Hait, Jacques, te-ai trădat! i-am zis luîndu-i mîna.

În seara aceea ne-am plimbat pînă tîrziu de-a lungul cheiurilor. La picioarele noastre, apa liniștită și neagră rostogolea mii de steluțe ca pe niște mărgăritare. Odgoanele luntrilor mari scîrțîiau. Era o plăcere să mergi încet în umbră și să-l auzi pe Jacques vorbind de dragoste... Iubea din tot sufletul, dar nu era iubit. știa bine că nu era iubit.

— Atunci, Jacques, fără îndoială că iubește pe altul.

— Nu, Daniel, nu cred ca pînă astă-seară să mai fi iubit pe cineva.

— Pînă astă-seară?! Jacques, ce vrei să spui?

— Vezi, toată lumea te iubește pe tine, Daniel... și ar putea să te iubească și ea.

Bietul Jacques! Să-l fi văzut cu ce înfățișare tristă și resemnată vorbea. Eu, ca să-l liniștesc, am început să rîd zgomotos, chiar mai zgomotos decît aveam chef:

— Drace! Dragul meu, o iei razna... Sînt oare grozav de irezistibil, sau domnișoara Pierrotte se aprinde prea ușor!... Dar nu, liniștește-te, maică Jacques! Domnișoara Pierrotte e tot atît de departe de inima mea pe cît sînt și eu de-a ei; nu de mine trebuie să-ți fie frică, n-ai grijă.

Eram sincer spunînd acestea. D-ra Pierrotte nu exista pentru mine... Ochii negri, într-adevăr, asta-i cu totul altceva.

VII. TRANDAFIRUL ROȘU ȘI OCHII NEGRI

După această primă vizită la fosta casă Lalouette, nu m-am mai întors cîtva timp *acolo*. Cît despre Jacques, el își urma cu credință pelerinajele de duminică, și de fiecare dată născocea cîte un alt nod de cravată, tot mai ademenitor... Cravata lui Jacques era un adevărat poem de dragoste, un poem de dragoste înflăcărată și stăpînită, ceva ca un selam [1] oriental, ca unul din acele buchete de flori simbolice pe care baș-agiii [2] le dau iubitelor lor, știind să le facă a exprima toate nuanțele patimei.

De-aș fi fost femeie, cravata lui Jacques, cu miile ei de noduri pe care le schimba la nesfîrșit, m-ar fi

[1] Cuvînt arab care înseamnă salut. (n.t.)

[2] Baș-agă — șef militar turc cu grad intermediar între agă și calif. (n.t.)

mișcat mai mult decît o declarație. Dar vreți să vă spun! Femeile nu înțeleg nimic din toate acestea. În fiecare duminică, înainte de a pleca, bietul îndrăgostit nu uita să-mi spună: „Mă duc *acolo*, Daniel... nu vii și tu?" Iar eu răspundeam totdeauna: „Nu, Jacques, am de lucru"... Atunci pleca grăbit, și eu rămîneam singur, singurel, aplecat la masa rimelor.

Luasem o hotărîre, și o luasem foarte serios, să nu mai merg la Pierrotte. Mă temeam de ochii negri. Îmi zisesem: „Dacă-i mai vezi, ești pierdut" — și nu mă lăsam, nu voiam să-i mai văd... Fiindcă nu-mi mai ieșeau din minte diavolii aceia de ochi negri. Îi regăseam pretutindeni. Mă gîndeam într-una la ei, cînd lucram și cînd dormeam. În toate caietele mele ați fi văzut niște ochi mari, desenați în peniță, cu gene uite așa de lungi. Era o adevărată obsesie.

A, cînd maică-mea Jacques, cu ochi strălucitori de plăcere, pleca zburînd spre pasajul Saumon, cu un nod de cravată cu totul nou, numai Dumnezeu știe ce dorință nebună îmi venea să mă cobor repede pe scară după el și să-i strig: „Așteaptă-mă!" Dar nu! Ceva în adîncul sufletului meu îmi spunea c-ar fi rău să mă duc *acolo*, și aveam totuși curajul să rămîn la masa mea și să răspund: „Nu, mulțumesc, Jacques! Am de lucru".

Asta ținu cîtva timp. Pînă la urmă, cu ajutorul Muzei, aș fi izbutit, fără îndoială, să-mi scot din minte ochii negri. Din nenorocire am avut nesocotința să-i mai văd odată. Atunci s-a isprăvit! Capul, inima, mi-am pierdut tot. Iată în ce împrejurări.

De cînd îmi făcuse mărturisiri pe malul apei, maică-mea Jacques nu-mi vorbise de dragostea lui, dar vedeam bine, după înfățișarea sa, că lucrurile nu mergeau cum ar fi vrut... Cînd se întorcea duminicile de la Pierrotte, era totdeauna trist. Noaptea îl auzeam oftînd, oftînd... Dacă-l întrebam: „Ce ai, Jacques?" îmi răspundea cu asprime: „N-am nimic". Dar înțelegeam că avea ceva, numai după glasul cu care-mi răspundea. El, atît de bun, atît de răbdător, acum mă

mai repezea. Uneori se uita la mine ca și cum am fi fost supărați. Bănuiam eu, vă închipuiți, că la mijloc era o mare durere de dragoste. Dar cum Jacques se încăpățîna să nu-mi spună nimic, nu îndrăzneam nici eu să-i vorbesc. Totuși, într-o duminică, în care mi se întorsese mai posomorît ca de obicei, am vrut să aflu cum stau lucrurile.

— Haide, Jacques, ce ai? i-am zis, luîndu-i mîinile... Oare nu merge *acolo?*

— Ei bine, nu!... Nu merge... — răspunse bietul băiat, cu descurajare.

— Dar, în sfîrșit, ce s-a întîmplat? Nu cumva Pierrotte o fi băgat de seamă? Se împotrivește el iubirii voastre?...

— A nu, Daniel! Pierrotte nu se împotrivește... Dar ea nu mă iubește și n-o să mă iubească niciodată.

— Ce nebunie, Jacques! Cum poți tu să știi că n-o să te iubească niciodată?... I-ai spus cel puțin c-o iubești?... Nu, nu-i așa?... Ei bine, atunci...

— Cel pe care-l iubește n-a vorbit; n-a avut nevoie să vorbească pentru a fi iubit...

— Nu zău, Jacques, crezi că flautistul?...

Jacques păru că n-aude întrebarea mea.

— Cel pe care-l iubește n-a vorbit — zise el pentru a doua oară.

Și n-am putut să aflu nimic mai mult.

În noaptea aceea amîndoi n-am dormit de loc în clopotnița de la Saint-Germain.

Jacques își petrecea aproape toată vremea la fereastră, oftînd cu ochii la stele. Eu mă gîndeam: „Dacă m-aș duce *acolo*, să văd lucrurile de aproape... La urma urmei, poate că Jacques se înșală. Fără îndoială, d-ra Pierrotte n-a înțeles cîtă dragoste se ascunde în cutele acelei cravate... Și fiindcă Jacques nu îndrăznește să vorbească de pasiunea lui, poate c-aș face bine să vorbesc eu pentru el... Da, chiar așa! Mă duc, vorbesc cu tînăra filistină, și pe urmă vedem noi".

A doua zi, fără să înștiințez pe maică-mea Jacques, mi-am îndeplinit frumosul plan. Dumnezeu mi-e mar-

tor că, ducîndu-mă *acolo*, n-aveam nici un gînd ascuns. Mă duceam pentru Jacques, numai pentru Jacques... Totuși, cînd am zărit în colțul pasajului Saumon fosta casă Lalouette, cu zugrăveala ei verde, și acel *Porțelanuri și Cristale* de pe geamul vitrinei, am simțit o ușoară bătaie de inimă, care ar fi trebuit să-mi dea de știre... Am intrat. Prăvălia era pustie. În fund, omul-flaut mînca. Și chiar cînd mînca, își ținea instrumentul pe fața de masă, lîngă el. „E cu neputință ca d-ra Camille să șovăie între flautul ăsta ambulant și mai-că-mea Jacques"... — îmi ziceam, urcînd scara. „În sfîrșit vom vedea..."

L-am găsit pe Pierrotte la masă cu fiică-sa și cu doamna de ispravă. Din fericire, ochii negri nu erau acolo. Cînd am intrat, a fost un strigăt de mirare. „În sfîrșit, iată-l!... exclamă bunul Pierrotte, cu glasu-i tunător... Cum s-ar zice... O să ia cafeaua cu noi". Mi-au făcut loc. Doamna de ispravă se duse să-mi caute o ceașcă frumoasă, cu flori de aur, și m-am așezat lîngă d-ra Pierrotte...

Era foarte drăguță în ziua aceea d-ra Pierrotte. În păr, ceva mai sus de ureche — astăzi nu se mai poartă așa — își prinsese un mic trandafir roșu, dar atît de roșu atît de roșu... Între noi fie vorba, cred că micul trandafir roșu era fermecat, atît de mult ce-o înfrumusețea pe mica filistină. „Și zi așa, domnule Daniel — făcu Pierrotte, rîzînd tare și prietenos — va să zică s-a isprăvit, nu vrei să mai vii pe la noi!"... Am încercat să mă scuz și să vorbesc de lucrările mele literare. „Da, da, știu eu ce-i Cartierul Latin"... — zise cevenolul. Și se porni și mai tare pe rîs, uitîndu-se la doamna de ispravă, care tușea, hm! hm! cu înțeles și-mi dădea cu piciorul pe sub masă. Pentru oamenii ăștia de treabă, Cartier Latin însemna orgii, viori, măști, artificii, oale sparte, nopți de pomină și toate celelalte. Ah! Dacă le-aș fi povestit viața mea de călugăr în clopotnița de la Saint-Germain, ce s-ar mai fi mirat! Dar știți! Cînd ești tînăr, nu te superi să treci drept un mare șmecher. În fața învinuirilor lui

Pierrotte, luam un aer modest și nu mă apăram decît foarte slab: „Ba nu, ba nu! Vă asigur... Nu-i ceea ce credeți". Ce-ar mai fi rîs Jacques, să mă fi văzut!

În timp ce ne isprăveam cafeaua, un cîntecel din flaut răsună în curte. Pierrotte era chemat la prăvălie. Abia plecase, că doamna de ispravă se duse și ea la oficiu să facă un șaizeci și șase cu bucătăreasa. Rămîne între noi, cred că cea mai mare ispravă a doamnei acesteia era să învîrte cărțile cu mare dibăcie.

Cînd am văzut că mă lăsau singur cu micul trandafir roșu, m-am gîndit: „Acuma-i momentul!" Și chiar aveam numele lui Jacques pe buze, dar d-ra Pierrotte nu-mi dădu răgaz să vorbesc. Încet, fără să se uite la mine, îmi zise deodată: „D-ra Cuc-Alb te împiedică să vii la prietenii dumitale?" La început am crezut că glumește, dar nu, nu glumea. Ba chiar părea foarte emoționată, dat fiind roșeața obrajilor și mișcările dantelei ce i se ridica repede pe piept. Fără îndoială că se vorbise de Cuc-Alb în fața ei, și acum își închipuia nelămurit lucruri care nu erau adevărate. Aș fi putut s-o liniștesc cu un singur cuvînt, dar nu știu ce prostească mîndrie mă opri... Atunci văzînd că nu-i răspund, d-ra Pierrotte se întoarse către mine și, ridicîndu-și genele lungi pe care le ținuse plecate pînă în clipa aceea, mă privi... Mint! Nu mă privi ea, ci ochii negri, plini de lacrimi și de o duioasă dojană. Ah, dragi ochi negri, desfătarea sufletului meu!

N-a fost decît o apariție. Genele lungi se plecară aproape îndată, ochii negri pieriră și n-am mai avut-o lîngă mine decît pe d-ra Pierrotte. Repede-repede, fără să mai aștept o nouă apariție, am prins a-i vorbi de Jacques. Am început prin a-i spune cît e de bun, de sincer, de cumsecade și de mărinimos. I-am vorbit de devotamentul lui neobosit, de acel sentiment matern, pururea treaz, de care putea fi geloasă și o adevărată mamă. Jacques mă hrănea, mă îmbrăca, îmi asigura toată existența, Dumnezeu știe cu prețul cărei munci și a cîtor lipsuri. Fără el, aș mai fi acolo, în temnița

aceea întunecoasă din Sarlande, unde suferisem atît de mult, atît de mult...

La partea aceasta a discursului meu, d-ra Pierrotte păru că se înduioșează și am văzut o lacrimă mare lunecîndu-i de-a lungul obrazului. Eu, se înțelege, am crezut că era pentru Jacques și mi-am zis: „Haide, totul merge strună!" Atunci am fost și mai elocvent. Am vorbit de melancolia lui Jacques și de iubirea adîncă, tainică ce-i mistuia inima. A, de trei și de patru ori fericită femeia care...

Aici, trandafirul roșu din părul d-rei Pierrotte lunecă nu știu cum și căzu la picioarele mele. Tocmai în clipa aceea căutam un mijloc delicat de a o face să înțeleagă pe tînăra Camille că ea era femeia aceea de trei și de patru ori fericită de care se îndrăgostise Jacques. Trandafirul roșu, căzînd, îmi dădu mijlocul ăsta — cînd vă spuneam că trandafirașul ăsta roșu era fermecat! L-am ridicat repede, dar nici nu mi-a trecut prin minte să i-l dau înapoi. „Va fi pentru Jacques din partea dumitale" — i-am zis d-rei Pierrotte, cu zîmbetul cel mai șiret. „Pentru Jacques, dacă vrei" — răspunse d-ra Pierrotte, oftînd. Dar în aceeași clipă, ochii negri se iviră și se uitară la mine cu duioșie, parcă mi-ar fi spus: „Nu, nu-i pentru Jacques, e pentru tine!" Și să fi văzut ce deslușit o spuneau, cu ce nevinovăție înflăcărată, cu ce pudică pasiune, căreia nu i te puteai împotrivi! Totuși mai șovăiam și ei fură nevoiți să-mi repete de două sau trei ori la rînd: „Da... pentru tine... pentru tine!" Atunci am sărutat trandafirul roșu și l-am pus în sîn.

În seara aceea, cînd Jacques se întoarse acasă, mă găsi ca de obicei la masa rimelor și l-am lăsat să creadă că nu ieșisem toată ziua. Din nenorocire, în timp ce mă dezbrăcam, trandafirul roșu, pe care-l păstram în sîn, se rostogoli jos la picioarele patului: toți trandafirașii fermecați sînt plini de șiretenie. Jacques îl văzu, îl ridică și-l privi lung. Nu știu cine era acum mai roșu: eu, sau trandafirul?

— Îl recunosc — îmi zise el — e o floare din trandafirul de *acolo*, de la fereastra din salon. Apoi adăugă. înapoindu-mi-l: Mie nu mi-a dat niciodată un trandafir.

Vorbise cu atîta tristeţe, că mă podidiră lacrimile.

— Jacques, prietene Jacques, îţi jur că pînă astăseară...

Mă opri cu blîndeţe:

— Nu te apăra, Daniel, sînt sigur că n-ai făcut nimic ca să mă trădezi... Ştiam, ştiam că pe tine te iubeşte. Adu-ţi aminte ce ţi-am spus: „Cel pe care-l iubeşte n-a vorbit, n-a avut nevoie să vorbească pentru a fi iubit". Apoi bietul băiat începu să umble prin odaie în lung şi-n lat. Eu mă uitam la el, neclintit, cu trandafirul roşu în mînă. Ceea ce se întîmplă trebuia să se întîmple — reluă el după o clipă. De mult prevăzusem toate acestea. Ştiam că, dacă te vede, n-o să se mai uite niciodată la mine... Iată de ce am întîrziat atîta să te duc *acolo*. Eram gelos pe tine încă dinainte. Iartă-mă, o iubeam atît de mult!... În sfîrşit, într-o zi am vrut să fac o încercare şi te-am lăsat să vii. În ziua aceea, dragul meu, am înţeles că se isprăvise. După cinci minute s-a uitat la tine cum nu se mai uitase niciodată la nimeni. Şi tu ai băgat de seamă. O, nu minţi, ai băgat de seamă! Dovadă că mai bine de o lună n-ai mai dat pe *acolo*. Dar vai, nu mi-a folosit la nimic... Pentru suflete ca al ei, cei care nu-s de faţă nu-s niciodată vinovaţi [1], dimpotrivă... De cîte ori mă duceam la ei, nu-mi vorbeau decît de tine, şi cu atîta naivitate, cu atîta încredere şi dragoste... Era un adevărat chin. Acum s-a sfîrşit... Aşa-i mai bine.

Jacques îmi vorbi astfel vreme îndelungată, cu aceeaşi blîndeţe, cu acelaşi zîmbet resemnat. Tot ce spunea îmi făcea rău şi plăcere totodată. Rău, fiindcă-l simţeam nenorocit: plăcere, fiindcă vedeam în fiecare

[1] Parafraza proverbului francez: Absenţii sînt totdeauna de vină. (n.t.)

vorbă de-a lui ochii negri care străluceau plini de mine. Cînd isprăvi, m-am apropiat de el, cam ruşinat, dar fără să las din mînă trandafirul roşu: „Jacques, de-acuma n-o să mă mai iubeşti?“ Jacques îmi zîmbi şi, strîngîndu-mă la pieptul lui: „Eşti un prost, am să te iubesc şi mai mult“.

Într-adevăr, povestea trandafirului roşu nu schimbă întru nimic dragostea maică-mi Jacques, ba nici chiar firea lui. Cred c-a suferit mult, dar niciodată n-a lăsat să se vadă. Nici un suspin, nici o tînguire, nimic. Ca-n trecut, se ducea *acolo* în fiecare duminică şi era drăguţ cu toată lumea. Numai nodurile de cravată fură desfiinţate. De altfel, totdeauna liniştit şi mîndru, muncea de se omora şi păşea cu bărbăţie în viaţă, cu ochii îndreptaţi asupra unei singure ţinte: reclădirea căminului... O Jacques, maică Jacques!

Cît despre mine, din ziua cînd am putut iubi ochii negri, fără remuşcări, m-am lăsat orbeşte pradă patimei mele. Nu mă mai mişcam de la Pierrotte. Cîştigasem acolo toate inimile, cu preţul căror laşităţi, Dumnezeule! Aduceam zahăr d-lui Lalouette, jucam cărţi cu doamna de ispravă, nu mă dădeam în lături de la nimic... Mă numeau în casă Dorinţă-de-a plăcea... De obicei, Dorinţă-de-a plăcea venea pe la amiază. La ora aceea Pierrotte era la prăvălie şi d-ra Camille singurică sus, în salon, cu doamna de ispravă. De cum soseam, ochii negri se arătau foarte repede, şi aproape îndată doamna de ispravă ne lăsa singuri. Această nobilă doamnă, pe care cevenolul o dăduse fiicei lui ca doamnă de companie, se credea scutită de orice îndatorire cînd mă vedea acolo. Repede-repede, la oficiu cu bucătăreasa şi dă-i cu cărţile. Nu mă plîngeam. Gîndiţi-vă doar! Între patru ochi cu ochii negri!

Doamne, ce ore fericite am petrecut în salonaşul galben! Mai totdeauna aduceam o carte, unul din poeţii care-mi plăceau mai mult, şi citeam pasaje ochilor negri, care se umpleau de lacrimi minunate ori aruncau fulgere, după cum erau şi paginile. În vremea aceasta, d-ra Pierrotte broda lîngă noi papuci pentru

taică-su ori ne cînta veșnicele *Visări de Rosellen*, dar vă asigur că noi o lăsam în pace. Totuși, uneori, la partea cea mai patetică a lecturilor noastre, această mică burgheză spunea cu glas tare cîte ceva nepotrivit, ca: „Trebuie să chem acordorul"... Sau: „Am făcut două puncte prea mult la papue". De necaz, închideam atunci cartea și nu voiam să mai citesc, dar ochii negri mă priveau nu știu cum, de mă îmbunau îndată și-mi reluam cititul.

Fără îndoială, era o mare nesocotință să ne lase totdeauna singuri în salonașul galben. Gîndiți-vă că amîndoi împreună — ochii negri și Dorință-de-a plăcea — n-aveam treizeci și patru de ani... Noroc că d-ra Pierrotte nu ne părăsea niciodată și era o supraveghetoare foarte înțeleaptă, foarte prevăzătoare, foarte ageră, așa cum e nevoie pentru paza pulberăriilor... Odată — îmi amintesc — ședeam, ochii negri și cu mine, pe o canapea din salon, într-o caldă după-amiază de mai, cu fereastra întredeschisă și perdelele grele lăsate pînă la pămînt. Citeam Faust în ziua aceea... După ce-am sfîrșit, cartea-mi lunecă din mîini; am mai rămas o clipă unul lîngă altul, fără să mai vorbim, în tăcere și în semiîntuneric... Ea își rezemase capul de umărul meu. Prin dantela întredeschisă vedeam mici medalii de argint care luceau în fundul gulerașului... Pe neașteptate, d-ra Pierrotte se ivi în mijlocul nostru. Să fi văzut ce repede m-a trimis la celălalt capăt al canapelei, și ce mai predică! „Nu-i bine ce faceți, dragi copii — ne zise ea... Înșelați încrederea ce vi se arată... Trebuie să-i vorbiți tatii de gîndurile voastre... Haide, Daniel, cînd o să-i vorbești?" Am făgăduit să vorbesc cu Pierrotte foarte curînd, îndată ce-mi voi fi isprăvit marele poem. Făgăduiala aceasta o mai potoli pe supraveghetoarea noastră, dar, oricum, din ziua aceea ochii negri n-au mai avut voie să se așeze pe canapea lîngă Dorință-de-a plăcea.

A! Era o ființă foarte aspră d-ra Pierrotte asta! Închipuiți-vă că la început nu îngăduia ochilor negri să-mi scrie; totuși, pînă la urmă, se învoi, numai că

trebuia neapărat să i se arate toate scrisorile. Din nenorocire, d-ra Pierrotte nu se mulțumea să citească încîntătoarele scrisori, pline de pasiune, pe care mi le trimiteau ochii negri, ci mai strecura adeseori și fraze de-ale ei, ca de pildă:

„...Azi dimineața sînt tare tristă. Am găsit un păianjen în dulapul meu. Păianjen la amiaz' — necaz".

Sau alta: „Într-o căsnicie nu trăiești din vînt"...

Și apoi, veșnicul refren: „Trebuie să vorbești cu tata despre gîndurile dumitale"...

La care-i răspundeam totdeauna la fel: „Cînd îmi voi fi isprăvit poemul"...

VIII. O LECTURĂ ÎN PASAJUL SAUMON

În sfîrșit am terminat și faimosul poem! I-am venit de hac, după patru luni de lucru, și-mi aduc aminte că, ajungînd la ultimele versuri, nu mai puteam scrie, atît de tare ce-mi tremurau mîinile: de friguri, de trufie, de plăcere, de nerăbdare.

În clopotnița de la Saint-Germain a fost un eveniment. Cu prilejul ăsta, Jacques redeveni pentru o zi Jacques cel de odinioară, Jacques al cartonatului și al ibricelelor cu clei. Îmi legă un minunat caiet, în care vru să-mi copieze poemul chiar cu mîna lui; și la fiecare vers scotea strigăte de admirație, tropăia din picioare de entuziasm... Eu eram mai puțin sigur de opera mea. Jacques mă iubea prea mult; n-aveam încredere în el. Aș fi vrut să-mi citească poemul cineva nepărtinitor și priceput. Ei, drăcie, vorba-i că nu cunoșteam pe nimeni.

Totuși, la lăptărie aș fi putut face cunoștințe. De cînd eram bogați, eu mîncam la masa clienților obiș-

nuiți, în sala din fund. Erau acolo vreo douăzeci de tineri, scriitori, pictori, arhitecți, sau mai bine zis, în germene. Astăzi, sămînța a rodit; cîțiva din tinerii aceia au ajuns celebri, și cînd le văd numele prin ziare, mi se rupe inima că eu nu-s nimic. Cînd am venit la masa aceea, tot tineretul mă primi cu brațele deschise, dar cum eram prea sfios ca să mă amestec în discuții, mă uitară repede și eram tot atît de singur în mijlocul lor, pe cît eram și la măsuța mea din sala comună. Ascultam, nu vorbeam...

O dată pe săptămînă lua masa cu noi un poet faimos, al cărui nume nu mi-l mai amintesc, dar domnii ăștia îi ziceau Baghavat, după titlul unuia dintre poemele lui. În zilele acelea beam „Bordeaux" de un franc litrul, apoi, la desert, marele Baghavat recita un poem indian. Poemele indiene erau specialitatea lui. Avea unul intitulat *Laksamana*, altul *Dasaratha*, altul *Kalatsala*, altul *Bhagiratha*, și apoi *Sudra*, *Cunosepa*, *Visvamitra*... dar cel mai frumos dintre ele era tot *Baghavat*. Ah, cînd poetul recita *Baghavat*, toată sala din fund se prăbușea! Urlau, tropăiau, se suiau pe mese. La dreapta mea aveam un mic arhitect cu nasul roșu, care plîngea de la cel dintîi vers și tot timpul își ștergea nasul cu șervetul meu...

Eu, prins de înflăcărarea generală, strigam mai tare decît toți. Dar, la drept vorbind, nu mă înnebuneam după Baghavat. Îndeobște, poemele acestea indiene se asemănau toate între ele. Era totdeauna vorba de un lotus, de un condor, de un elefant și de un bivol; uneori, pentru a mai schimba, lotusul se numea lotos ; dar, afară de această variantă, toate rapsodiile astea erau la fel: lipsite de pasiune, de adevăr și de fantezie. Rime peste rime. O înșelătorie... Iată ce gîndeam în mine despre marele Baghavat. Poate că l-aș fi judecat cu mai puțină asprime dacă mi s-ar fi cerut și mie cîteva versuri, dar nu-mi cerea nimeni, și asta mă făcea neînduplecat... De altfel n-aveam numai eu această părere despre poezia indiană. Vecinul meu din stînga n-o înghițea nici el... Ciudat om și vecinul meu din stînga!

Unsuros, cu haine jerpelite și lucioase, avea o frunte mare, cheală, și o barbă lungă, prin care alergau totdeauna cîteva fire de fidea. Era cel mai în vîrstă de la masă și cu mult mai deștept decît ceilalți. Ca toate spiritele mari, vorbea puțin, se cruța. Toți îl respectau. Se zicea despre el: „E foarte tare... e un gînditor". Eu, văzînd rînjetul ironic ce-i strîmba gura cînd asculta versurile marelui Baghavat, îmi făcusem cea mai înaltă părere despre vecinul meu din stînga. Mă gîndeam: „Uite un om de gust... Ce-ar fi dacă i-aș citi poemul meu?"

Într-o seară — cum toți se ridicau de la masă — am comandat o sticlă de rachiu și l-am poftit pe gînditor să bea un păhăruț cu mine. Primi. Îi cunoșteam eu viciul. Tot bînd, am adus vorba despre marele Baghavat și am început prin a spune mult rău despre lotuși, despre condori, despre elefanți și despre bivoli. Era o mare îndrăzneală, elefanții sînt atît de răzbunători!... În timp ce vorbeam, gînditorul își turna rachiu, fără să zică nimic. Din cînd în cînd zîmbea și încuviința din cap, făcînd: „Daa... daa..." Încurajat de această primă izbîndă, i-am mărturisit că și eu scrisesem un poem mare și că doream să-l supun aprecierii lui. „Daa... daa..." — mai făcu gînditorul, fără să clipească. Văzîndu-mi omul așa de bine dispus, mi-am zis: „Acuma-i momentul!" Și mi-am scos poemul din buzunar. Fără să se tulbure, gînditorul își turnă al cincilea păhăruț și se uită liniștit cum îmi desfăceam manuscrisul, dar în clipa hotărîtoare își puse mîna de bețiv bătrîn pe mîneca mea:

— Un cuvînt, tinere, înainte de a începe... Care ți-e criteriul?

M-am uitat la el cu îngrijorare.

— Criteriul dumitale!... făcu grozavul gînditor ridicînd glasul. Care ți-e criteriul?

Vai, criteriul meu!... N-aveam nici unul, niciodată nu mă gîndisem să am vreunul; și, de altfel, se cunoștea după ochii mei mirați, după roșeață, după încurcătura mea.

Gînditorul se ridică indignat:

— Cum, tinere nenorocit, n-ai nici un criteriu!... E de prisos atunci să-mi mai citești poemul dumitale... Știu de mai înainte cît face!

Apoi își turnă, unul după altul, două-trei păhărele, care mai rămăseseră pe fundul sticlei, își luă pălăria și ieși, rotindu-și ochii furioși.

Seara, cînd am istorisit pățania mea amicului Jacques, el se mînie grozav.

— Gînditorul tău e un neghiob — îmi zise el. Ce-ți trebuie un criteriu?... Oare piținoii din Bengal au vreunul?... Un criteriu! Ce-ai asta?... Unde se fabrică așa ceva? S-a mai pomenit vreodată?... Ei, lasă, negustorule de criterii!... Bunul meu Jacques! Îi dăduseră lacrimile de rușinea pe care o suferisem atît eu, cît și capodopera mea. Ascultă, Daniel — reluă el după o clipă — am o idee. Fiindcă vrei să-ți citești poemul, ce-ar fi dacă l-ai citi la Pierrotte, într-o duminică?

— La Pierrotte?... O, Jacques!

— De ce nu?... Vezi bine! Pierrotte nu-i cine știe ce inteligență, dar nici nu-i un prost. Are o minte foarte limpede, foarte dreaptă... Camille, ea, ar fi un judecător minunat, deși cam prea binevoitor... Doamna de ispravă e foarte citită... Și chiar pasărea aceea bătrînă de Lalouette, nici el nu-i atît de mărginit pe cît pare... De altfel, Pierrotte cunoaște la Paris persoane foarte distinse, pe care le-ar putea pofti în seara aceea. Ce zici? Vrei să-i vorbesc?

Gîndul de a căuta judecători în pasajul Saumon nu-mi prea surîdea: totuși ardeam de nerăbdare să-mi citesc versurile, încît, după ce-am strîmbat un pic din nas, am primit propunerea lui Jacques. Chiar a doua zi el vorbi cu Pierrotte. Dacă bunul Pierrotte a priceput bine despre ce era vorba, asta-i foarte îndoielnic; dar cum vedea aici un prilej de-a fi pe placul copiilor domnișoarei, omul ăsta cumsecade zise „da", fără să mai stea la gînduri, și îndată s-au trimis și invitațiile.

Niciodată salonașul galben nu mai văzuse asemenea serbare. Ca să-mi facă cinste, Pierrotte poftise tot ce era mai ales în lumea porțelanului. În seara lecturii erau de față, afară de cei din casă, d. și d-na Passajon, cu fiul lor, veterinarul, unul din cei mai strălucițl elevi ai școlii din Alfort; Ferrouillet — mezinul, un bun vorbitor; apoi soții Fougeroux, cu cele șase domnișoare ale lor, așezate la rînd ca tuburile unei orge, și, în sfîrșit, Ferouillet cel mai vîrstnic, membru în *Caveau*[1], omul serii. Cînd m-am văzut în fața acestui însemnat areopag, vă închipuiți cît eram de emoționat. Cum li se spusese că erau acolo pentru a judeca o lucrare în versuri, toți oamenii ăștia de treabă crezuseră de datoria lor să-și ia o expresie potrivită cu împrejurarea: rece, stinsă, fără nici un zîmbet. Vorbeau între ei încet și grav, dînd din cap ca niște magistrați. Pierrotte, care nu se purta așa de misterios, se uita foarte mirat la ei... Cînd toată lumea sosi, ne-am așezat. Ședeam cu spatele la pian; auditoriul, în semicerc, în jurul meu, afară de bătrînul Lalouette, care-și ronțăia zahărul la locul obișnuit. După o clipă de zarvă se făcu liniște și am început să-mi citesc poemul cu glas emoționat...

Era un poem dramatic, intitulat pompos *Comedia pastorală*... În cele dintîi zile ale captivității lui la liceul din Sarlande, Piciul povestea bucuros elevilor săi istorioare fantastice, pline de greieri, de fluturi și de alte gîngănii. Cu trei din basmele acelea mici, dialogate și versificate, făcusem *Comedia pastorală*. Poemul meu era împărțit în trei părți, dar în seara aceea, la Pierrotte, nu le-am citit decît partea întîi. Vă cer voie să transcriu aici fragmentul ăsta din *Comedia pastorală*, nu ca o bucată aleasă de literatură, ci numai ca piesă justificativă de anexat la *Povestea Piciului*. Închipuiți-vă pentru o clipă, dragii mei cititori, că sînteți așezați în cerc, în salonașul galben, și că Daniel Eyssette citește tremurînd înaintea dumneavoastră:

[1]. Societatea autorilor de cîntece, fundată în 1729. (n.t.)

PĂȚANIILE UNUI FLUTURE ALBASTRU[1]

Scena înfățișează o cîmpie. E ora șase seara, soarele apune. La ridicarea cortinei, un Fluture albastru și o Vaca-Domnului stau de vorbă călare pe un fir de ferigă. S-au întîlnit de dimineață și au petrecut toată ziua împreună. S-a făcut tîrziu. Vaca-Domnului vrea să plece.

FLUTURELE

Cum, te și duci?

VACA-DOMNULUI

Trebuie, zău așa.
Gîndește: e tîrziu!

FLUTURELE

Eh lasă, nu pleca!
Niciciînd nu-i prea tîrziu s-ajungi acas' la tine.
Acasă mi-e urît; pățești și tu ca mine?
O ușă, un perete, un ochi de geam — prostie,
Cînd soarele-i afară și roua te îmbie,
Și macii, și văzduhul, și toate cîte sînt.
De cumva nu-ți plac macii cu-al lor mîndru veșmînt
Spune-mi deschis...

VACA-DOMNULUI

Vai, domnule, mă-mbată!

FLUTURELE

Atunci mai stai, prostuțo, și nu pleca îndată.
Rămîi cu mine. Uite! Văzduhul e ca mierea!

VACA-DOMNULUI

Da, numai că...

[1] Versificare de M. Gafton. (n.r.)

FLUTURELE (împingînd-o în iarbă)

A noastră-i iarba toată, hai,
zbenguie-te-n ea!

VACA-DOMNULUI (zbătîndu-se)

Nu, lasă-mă, dă-mi pace, nu pot să zăbovesc.

FLUTURELE

Sst! N-auzi?

VACA-DOMNULUI (speriată)

Ce?

FLUTURELE

Un tril sărbătoresc,
Un pitpalac ce cîntă cu foc dincolo-n vie...
Ah! tandru mai răsună în seară-a lui solie!
Și ce frumos s-aude de-aici unde stăm noi!

VACA-DOMNULUI

Firește, dar...

FLUTURELE

Ia taci!

VACA-DOMNULUI

Ce e?

FLUTURELE

Văd oameni, vin spre noi.
(Trec cîțiva oameni)

VACA-DOMNULUI (șoptit, după un răstimp de tăcere)

Omul e hain tare, așa-i?

FLUTURELE

Hain de tot, surată.

VACA-DOMNULUI

Tremur mereu de teamă că m-o strivi vreo gheată.
Ei au niște lăboaie, și eu-s plăpîndă foarte.
Tu, de nu ești voinic, ai aripi să te poarte.
Asta-i ceva!

FLUTURELE

Eh, de te-nfricoșează
Aste făpturi greoaie, în spate mi te-așază
Și dă uitării teama: eu n-am aripi de scamă.
Cu biata libelulă n-am fost nicicînd de-o seamă.
O să te duc oriunde, zburînd ca o săgeată,
Și-oricît poftești de mult...

VACA-DOMNULUI

N-aș fi-ndrăznit vreodată.
Îți mulțumesc din suflet...

FLUTURELE

Oare-i atît de greu
Să-mi sari sus în spinare?

VACA-DOMNULUI

Nu, dar...

FLUTURELE

Ascultă ce-ți spun eu!

VACA-DOMNULUI

Ai să mă duci acasă, se-nțelege...
Altfel...

FLUTURELE

Într-o clipită-ajungem, asta-i lege!

VACA-DOMNULUI

Știi, seara spun o rugă cu-ai mei și mă închin.
Pricepi?

FLUTURELE

Pricep, firește... Ascultă, mai înapoi puțin.
Așa... Acum, tăcere! Fii gata, am pornit!
(Frrt! își iau zborul, dialogul urmează în aer)
Un fulg ești, draga mea, cum nici n-am bănuit.

VACA-DOMNULUI (speriată)

Ah, domnule...

FLUTURELE

Ce este?

VACA-DOMNULUI

Nu văd nimic... năpastă...
Mi se învîrte capul... Vreau să cobor...

FLUTURELE

Ești proastă?
Cînd amețești, surată, ochii închiși îi ține.
Ei, i-ai închis?

VACA-DOMNLUI (închizînd ochii)

Da...

FLUTURELE

Și cum te simți?

VACA-DOMNULUI (cu o sforțare)

Mai bine.

FLUTURELE (rîzînd pe înfundate)

Ce mai la deal, la vale, tu și tot neamul tău
Nu prea îndrăgiți zborul...

VACA-DOMNULUI

Drept spui...

FLUTURELE

Dar n-aveți vină, zău,
Că nimeni pînă azi balonul n-a scornit.

VACA-DOMNULUI

O, nu...

FLUTURELE

Așa, cinstită doamnă, ai sosit!
(Se așază pe un Mărgăritărel)

VACA-DOMNULUI (deschizînd ochii)

Mă iartă, dumneata... nu-i asta casa mea!

FLUTURELE

Știu, e devreme încă... mai poți întîrzia.
Sîntem la un bun prieten — te adusei cu mine
Să bem o dușcă-două, că doar ni se cuvine.

VACA-DOMNULUI

Vai, eu nu pot, n-am timp...

FLUTURELE

Nu stăm decît un pic.

VACA-DOMNULUI

Și-apoi, nici nu-s primită în lume, ce să zic.

FLUTURELE

Voi spune că tu ești copila mea din flori.
N-o să te simți rău, haide...

VACA-DOMNULUI

E tîrziu, vreau să zbori!

FLUTURELE

De unde, nu-i tîrziu; i-auzi scripcarul greier...

VACA-DOMNULUI

Și... n-am o para chioară...

FLUTURELE (trăgînd-o după el)

Haide, Mărgăritărel e gazdă astă-seară.
(Intră la Mărgăritărel).

Cortina cade.

În actul al doilea, la ridicarea cortinei e aproape noapte... Îi vedem pe amîndoi ieșind de la Mărgăritărel... Vaca-Domnului e cam amețită.

FLUTURELE (întinzînd spatele spre ea)

Și-acum, la drum!

VACA-DOMNULUI (ținîndu-se de el vitejește)

La drum!

FLUTURELE

Ce zici de Mărgăritărel?
Ia să aud!

VACA-DOMNULUI

E-ncîntător! Nu-i nimenea ca el!
Îți dă bucate, vin, și-abia te știe... care, cum, ce hram...

FLUTURELE (ridicînd ochii spre cer)

Te uită! Phebe stă cu nasu-n geam.
Să ne grăbim...

VACA-DOMNULUI

Să ne grăbim? Nu-mi pasă!

FLUTURELE

Păi unde-i zorul tău s-ajungi acasă?

VACA-DOMNULUI

La rugă țin s-ajung — te rog frumos.
De altfel stau aproape — colo-n dos.

FLUTURELE

De-ai dat uitării graba, eu nu-s de loc grăbit.

VACA-DOMNULUI (cu căldură)

Ești tare cumsecade!... Zău, sînt nedumerită
Că nu e toată lumea prietenă cu tine.
„Ăsta-i boem", se spune. „Un cusurgiu, vecine",
„Un poet, un sprințar"...

FLUTURELE

I-auzi! Și cine spune?

VACA-DOMNULUI

O, Doamne, Cărăbușul...

FLUTURELE

Aha, să se răzbune.
Eu sînt sprințar, firește, burtosul nu mă place.

VACA-DOMNULUI

Nu-i singurul, și alții vorbesc pe seama ta...

FLUTURELE

Oh, drace!

VACA-DOMNULUI

Melcul, mă crede, nu te poate suferi,
Iar scorpionul, chiar furnica — și mai și...

FLUTURELE

Adevărat?

VACA-DOMNULUI (tainic)

Păienjeniței să nu-i faci ochi dulci,
Ea te găsește slut din cale-afară.

FLUTURELE

Astea sînt vorbe de ocară.

VACA-DOMNULUI

Hm! Omizile bîrfesc cam tot așa...

FLUTURELE

Nu-i de mirare. Dar în lumea ta
— Că nu-ți duci viața doar printre omizi —
Sînt tot atît de rău văzut?

VACA-DOMNULUI

Depinde, zău.
Cei tineri îți țin parte. Bătrînii toți, în general,
Spun că n-ai destul simț moral.

FLUTURELE (cu tristețe)

Văd limpede acum, nu sînt prea îndrăgit,
Ce mai încolo-ncoace...

VACA-DOMNULUI

Așa e, ai ghicit.
Urzica-i foc pe tine. Broscoiul te urăște,
Iară jupînul greier chiar te batjocorește.

FLUTURELE

Și ura ăstor oameni o-mpărtășești și tu?

VACA-DOMNULUI

Eu te iubesc nespus! Mă porți în cîrcă strașnic,
Și-apoi mă iei cu tine la Mărgăritărel.
Petrecem de minune... De-ai ostenit și vrei,
Mai facem un popas... mai stăm și undeva.
Spune-mi, ai obosit? Nu cred așa ceva!

FLUTURELE

Ești nițeluș cam grea, dar asta nu-i nimic.

VACA DOMNULUI (arătînd spre niște Mărgăritărei)

Hai să intrăm aici, te odihnești un pic.

FLUTURELE

Iar Mărgăritărei... nu, foarte mulțumesc!
Alături mi-ar mai place...

VACA-DOMNULUI (împurpurîndu-se toată)

La Roză vrei să mergem?

FLUTURELE (trăgînd-o după el)

Hai, nu ne vede nimeni...
(Intră amîndoi furiș la Roză).

Cortina cade.

În actul al treilea...

Dar n-aș vrea, dragii mei cititori, să vă pun răbdarea la prea grea încercare. În ziua de astăzi versurile nu mai au darul de a plăcea, o știu. De aceea mă opresc aici cu citatele și mă voi mulțumi să povestesc pe scurt restul poemului meu.

În actul al treilea s-a înnoptat de-a binelea... Cei doi tovarăși ies împreună de la Roză... Fluturele vrea s-o

ducă pe Vaca-Domnului la părinții ei, dar ea nu primește. E beată turtă, zburdă prin iarbă și scoate strigăte de răzvrătire... Fluturele e nevoit s-o tîrască acasă la ea. Se despart la ușă, făgăduindu-și să se revadă curînd... Și atunci, Fluturele pleacă singur în noapte. E cam amețit și el, dar beția lui e tristă. Își amintește de mărturisirile Vacii-Domnului și se întreabă cu amărăciune de ce atîta lume îl urăște pe el, care niciodată n-a făcut rău nimănui... Cer fără lună, vîntul suflă, cîmpia e neagră de tot. Fluturele se teme și-i e frig, se mîngîie însă la gîndul că tovarășul lui e în siguranță, într-un culcuș cald... În răstimp se zăresc în umbră păsări mari de noapte care străbat scena în zbor tăcut. Fulgerele sclipesc. Animale răutăcioase stau la pîndă pe sub pietre și rînjesc arătîndu-și Fluturele. „L-am prins!" zic ele. Și pe cînd nenorocitul zboară încoace și încolo îngrozit, un Spin din calea lui îl străpunge cu o puternică lovitură de spadă, o Scorpie îi spintecă burta cu cleștele ei, un Păianjen mare și păros îi smulge o bucată din poala mantiei de satin albastru, iar la urmă, un Liliac îl zdrobește, izbindu-l cu aripa. Fluturele cade, rănit de moarte... În timp ce horcăie pe iarbă, Urzicile se bucură, iar Broaștele zic: „Așa-i trebuie!"

În zori, Furnicile, ducîndu-se la lucru, cu traistele și ploștile lor, găsesc leșul la marginea drumului. Abia-l privesc și se îndepărtează fără a vrea să-l îngroape. Furnicile nu muncesc pe degeaba... Din fericire, trece pe acolo o ceată de Necrofori [1]. După cum știți, acestea-s mici gîngănii negre, care au făcut legămînt să îngroape morții. Se înhamă cu evlavie la răposatul Fluture și-l tîrăsc spre cimitir... O mulțime curioasă se îmbulzește în calea lor, și toți își spun gîndurile cu glas tare... Greierașii cafenii stau în prag la soare, zicînd grav: „Prea iubea florile!" „Prea umbla noaptea!" — adaugă Melcii, iar Cărăbușii burtoși se fîțîie în veșmintele lor de aur, bombănind: „Prea boem! Prea boem!" Și în

[1] Insectă coleopteră care-și depune ouăle pe cadavre. (n.t.)

toată mulțimea asta, nici o vorbă de părere de rău pentru bietul mort! Numai în cîmpiile de primprejur, crinii cei mari s-au închis și greierii nu mai cîntă.

Ultima scenă se petrece la cimitirul Fluturilor. După ce Necroforii și-au îndeplinit opera, un Cărăbuș falnic, ce a urmat convoiul, se apropie de groapă și, așezîndu-se pe spate, începe cuvîntul de laudă al răposatului. Din nenorocire, memoria nu-l ajută; rămîne acolo cu lăbuțele în aer, zbătîndu-se timp de un ceas și încurcîndu-se în fraze... Cînd oratorul a isprăvit, se retrag cu toții, și atunci, în cimitirul pustiu o vedem pe Vaca-Domnului din primele scene că iese de după un mormînt. Scăldată-n lacrimi, îngenunchează pe pămîntul afînat al gropii și spune o rugăciune înduioșătoare pentru bietul ei mic tovarăș care zace acolo.

IX. O SĂ VINZI PORȚELAN

La cel din urmă vers al poemului meu, Jacques, entuziasmat, se ridică să strige bravo; dar se opri deodată, văzînd înfățișarea speriată ce-o aveau oamenii ăștia de treabă.

Într-adevăr, cred că armăsarul de foc al Apocalipsului să fi năvălit în salonașul galben n-ar fi stîrnit mai multă înfricoșată nedumerire decît fluturele meu albastru. Și acești Passajon, Fougeroux, zbîrliți grozav de tot ce auziseră, se uitau la mine cu ochi holbați; cei doi Ferrouillet își făceau semne. Nimeni nu scotea o vorbă. Vă închipuiți ce bine mă simțeam...

Pe neașteptate, în mijlocul tăcerii și a consternării generale, un glas — și ce glas! stins, rece, tulbure, fără timbru, un glas de fantomă — ieși de după pian și mă făcu să tresar pe scaun. Pentru întîia oară, de zece ani,

vorbea omul cu cap de pasăre, venerabilul „Lalouette:

— Sînt foarte mulțumit c-au omorît fluturele — zise ciudatul moșneag, ronțăindu-și zahărul cu sălbăticie — mie nu-mi plac fluturii!...

Toți începură să rîdă și se porni discuția asupra poemului meu.

Membrul în *Caveau* găsea că opera-i cam prea lungă și mă îndemnă stăruitor s-o reduc la una sau două „șansonete" — gen specific francez. Elevul de la Alfort, savant naturalist, îmi atrase atenția că vaca-domnului are aripi, așa că toată acțiunea nu mai părea adevărată. Ferouillet-mezinul susținea că mai citise undeva toate acestea.

— Nu-i asculta — îmi șopti Jacques — e o capodoperă!

Pierrotte nu spunea nimic; părea foarte ocupat. Poate că bietul om, stînd lîngă fiică-sa tot timpul lecturii, simțise tremurînd în mîinile lui o mînuță prea simțitoare sau surprinsese în treacăt o privire prea neagră și înflăcărată; oricum, în ziua aceea Pierrotte avea — cum s-ar zice — o înfățișare foarte ciudată, și toată seara se ținu de fusta domnișoarei lui, încît n-am putut spune nici măcar un cuvînt ochilor negri și m-am retras tare devreme, fără să mai ascult o nouă „șansonetă" a membrului în *Caveau*, care nu mi-o iertă niciodată.

Două zile după lectura aceasta de pomină am primit de la d-ra Pierrotte un bilet, pe cît de scurt, pe atît de elocvent: „Vino repede, tata știe tot!" Și mai jos, dragii mei ochi negri iscăliseră: „Te iubesc".

Am fost cam tulburat, vă mărturisesc, de vestea asta mare. De două zile alergam pe la editori cu manuscrisul și aveam mai mult grija poemului meu decît a ochilor negri. Și apoi, gîndul de-a avea o explicație cu voinicul cevenol Pierrotte nu-mi surîdea de loc... Încît, cu toată grabnica chemare a ochilor negri, n-am mai dat cîtăva vreme pe *acolo*, zicîndu-mi, pentru a mă liniști asupra intențiilor mele: „Cînd îmi voi fi vîndut poemul." Din nenorocire nu l-am vîndut.

Pe vremea aceea — nu știu dacă și astăzi e același lucru — domnii editori erau niște oameni foarte blînzi, foarte politicoși, foarte mărinimoși, foarte primitori, dar aveau un mare cusur: nu-i găseai niciodată acasă. Ca unele stele prea mărunte care nu se arată decît puternicelor ocheane ale Observatorului, domnii aceștia nu puteau fi văzuți de mulțime. La orice oră ai fi sosit, ți se spunea totdeauna să mai treci...

Doamne, pe la cîte prăvălii din astea n-am alergat! Cîte uși cu gemulețe n-am deschis! De cîte ori nu m-am oprit îndelung la vitrinele librăriilor; îmi bătea inima și mă întrebam: „Să intru? Să nu intru?" Înăuntru era cald. Mirosea a carte nouă. Mișunau oameni mici, cu chelie, copleșiți de treburi, care-ți răspundeau de după o tejghea, din vîrful unei scări duble. Cît despre editor, nu era de văzut... În fiecare seară mă întorceam acasă trist, obosit, enervat. „Curaj! îmi zicea Jacques. Mîine o să ai mai mult noroc." Și a doua zi porneam iar, înarmat cu manuscrisul! De zi în zi îl simțeam tot mai greu, tot mai supărător. La început îl țineam subsuoară, cu mîndrie, ca pe o umbrelă nouă; dar la urmă mi-era rușine de el și-l puneam în sîn, sub haina bine încheiată.

Așa trecură opt zile. Veni și duminica. Jacques, după obiceiul lui, se duse la masă la Pierrotte, dar se duse singur. Eram atît de istovit de goana mea după stelele cu neputință de văzut, încît am stat culcat toată ziua... Seara, la întoarcere, el se așeză pe marginea patului meu și mă dojeni cu blîndețe:

— Ascultă, Daniel! Rău faci că nu te duci *acolo*. Ochii negri plîng, sînt din cale-afară de mîhniți și mor de dorul tău... Toată seara am vorbit de tine... Ah, banditule, ce mult te iubește!

Biata maică Jacques avea lacrimi în ochi spunîndu-mi asta.

— Dar Pierrotte? l-am întrebat eu, cu sfială. Pierrotte ce zice?

— Nimic... S-a arătat numai foarte mirat că nu te vede... Trebuie să te duci, dragul meu Daniel! O să te duci, nu-i așa?

— Chiar mîine, Jacques, îți făgăduiesc!

Pe cînd vorbeam, Cuc-Alb, care se întorsese la ea, își începu cîntecul fără sfîrșit... *Tolocototinian! Tolocototinian!*... Jacques izbucni în rîs.

— Nu știi — îmi zise el încet — ochii negri sînt geloși pe vecina noastră. Ei cred că-i rivala lor... În zadar i-am spus ce-i cu ea, că nici nu au vrut să audă... Ochii negri, geloși pe Cuc-Alb! E caraghios, nu-i așa?

M-am făcut că rîd și eu, dar în mine însumi mă rușinam grozav că numai din vina mea ochii negri erau geloși pe Cuc-Alb.

A doua zi, după-amiază, m-am dus în pasajul Saumon. Aș fi vrut să urc de-a dreptul sus și să vorbesc cu ochii negri, înainte de a-l vedea pe Pierrotte; dar cevenolul mă pîndea la ușa pasajului și nu l-am putut ocoli. A trebuit să intru în prăvălie și să mă așez lîngă dînsul, după tejghea. Din cînd în cînd, un cîntecel de flaut ajungea domol pînă la noi, din dosul prăvăliei.

— Domnule Daniel — îmi zise cevenolul, cu o siguranță în grai și cu o ușurință de exprimare pe care nu i le mai cunoscusem niciodată — ceea ce vreau să știu de la dumneata e foarte simplu și n-am s-o iau pe ocolite. Cum s-ar zice... mititica te iubește cu adevărat... Oare o iubești și dumneata?

— Din tot sufletul, domnule Pierrotte!

— Atunci, totu-i bine. Uite ce-am să-ți propun. Ești prea tînăr și mititica de asemenea, pentru ca să vă căsătoriți înainte de trei ani. Așadar, ai trei ani înaintea dumitale ca să-ți faci o situație... Nu știu dacă ai de gînd să vinzi mai departe fluturi albaștri; dar știu bine ce-aș face eu în locul dumitale... Cum s-ar zice, aș lăsa baltă istorioarele mele, aș intra în fosta casă Lalouette, m-aș pune la curent cu mersul porțelanului și m-aș pregăti ca, pînă în trei ani, Pierrotte, care îmbătrînește, să găsească în mine un asociat și-n același timp un ginere. Hai? Ce zici de asta, băiete?

Apoi Pierrotte îmi dădu una zdravănă cu cotul și se porni pe rîs, dar ce rîs... Desigur, bietul om credea că mă umple de bucurie propunîndu-mi să vînd porțelanuri alături de el. N-am avut curajul să mă supăr și nici măcar să-i răspund. Eram doborît...

Farfuriile, paharele pictate, globurile de alabastru, toate se-nvîrteau în jurul meu. Pe o poliță, în fața tejghelei, păstori și păstorițe de porțelan mat, de culori deschise, mă priveau cu un aer șiret și parcă-mi spuneau, amenințîndu-mă cu bîtele: „O să vinzi porțelan!“ Ceva mai departe, figurinele chinezești în halate viorii dădeau din căpățînile lor venerabile, ca pentru a încuviința ceea ce spuseseră păstorii: „Da... da... o să vinzi porțelan!“... Și acolo, în fund, flautul ironic și viclean fluiera încet: „O să vinzi porțelan... o să vinzi porțelan...“ Să înnebunești, nu alta!

Pierrotte crezu că de emoție și bucurie îmi pierise graiul.

— Mai vorbim noi deseară — îmi zise el, pentru a-mi da răgaz să-mi vin în fire. Acuma, urcă la mititica... cum s-ar zice... i s-o fi urît de cînd tot așteaptă.

M-am urcat la mititica, pe care am găsit-o în salonul galben, brodîndu-și veșnicii papuci, în tovărășia doamnei de ispravă. Să mă ierte scumpa mea Camille! Niciodată d-ra Pierrotte nu mi s-a părut atît de Pierrotte ca în ziua aceea; niciodată felul ei așezat de a împunge cu acul și de a-și număra punctele cu glas tare nu mă întărîtă atîta. Cu degețelele-i roșii, bujorii din obraji și înfățișarea-i liniștită, semăna cu una din păstorițele de porțelan colorat care-mi strigaseră cu atîta obrăznicie: „O să vinzi porțelan!“ Din fericire, ochii negri erau și ei de față, cam împăienjeniți, cam melancolici, dar se bucurau cu atîta naivitate că mă revăd, încît m-am simțit foarte mișcat. Asta nu ținu mult. Aproape îndată după mine se ivi și Pierrotte. Fără îndoială că nu mai avea atîta încredere în doamna de ispravă.

Din clipa aceea, ochii negri pieriră și porțelanul triumfă pe toată linia. Pierrotte era foarte vesel, foarte

vorbăreț, nesuferit; ploua cu obișnuitul lui „cum s-ar zice". Masă de seară zgomotoasă, mult prea lungă... Cînd ne-am ridicat, Pierrotte mă luă la o parte să-mi reamintească propunerea lui. Avusesem cînd să mă reculeg și i-am spus cu destul sînge rece că trebuie să mă mai gîndesc și c-o să-i răspund peste o lună.

Cevenolul fu desigur foarte mirat că nu mă grăbeam să-i primesc propunerile, dar avu bunul simț să n-arate nimic.

— Ne-am înțeles — îmi zise el — peste o lună!

Și cu asta se isprăvi... Oricum! primisem lovitura. Toată seara, înfiorătorul și fatalul „O să vinzi porțelan!" îmi sună în urechi. Îl auzeam în ronțăitul capului de pasăre, care tocmai intrase cu d-na Lalouette și se așezase la colțul pianului, îl auzeam în trilurile flautistului, în *Visarea de Roselen*, pe care d-ra Pierrotte ne-o cînta ca de obicei; îl citeam în gesturile tuturor acestor marionete burgheze, în croiala veșmintelor lor, în desenul tapetului, în alegoria pendulei — Venus culegînd un trandafir din care-și ia zborul un amoraș cu poleiala ștească — în forma mobilelor, în cele mai mici amănunte ale acestui groaznic salon galben, unde aceiași oameni spuneau în fiecare seară aceleași lucruri, unde același pian cînta în fiecare seară aceeași visare, și pe care uniformitatea serilor lui îl făcea să semene cu un tablou cu muzică [1]. Salonul galben, un tablou cu muzică! Oare unde vă ascundeați, frumoșii mei ochi negri?...

Cînd m-am întors acasă, după seara asta plictisitoare, și i-am istorisit maică-mi Jacques propunerile lui Pierrotte, el se indignă și mai tare decît mine:

— Daniel Eyssette, negustor de porțelan! Nu zău, aș vrea s-o văd și pe asta! zicea bunul băiat, roșu de mînie... Pare-că i-ai propune lui Lamartine [2] să vîndă pa-

[1] Tablou în care personajele joacă datorită unui mecanism cu muzică. (n.t.)

[2] Poet francez (1790—1869), reprezentant al romantismului reacționar. (n.r.)

chete de chibrituri sau lui Saint-Beuve [1] să facă negoț cu mături̦e de păr de cal... Pierrotte, dobitoc bătrîn! La urma urmei, nici nu trebuie să ne supărăm pe el. Nu se pricepe, bietul om! Cînd o să vadă succesul cărții tale și ziarele pline de numele tău, atunci o să vorbească și el cu totul altfel.

— Fără îndoială, Jacques, dar pentru ca ziarele să vorbească de mine, trebuie să-mi apară cartea, și văd bine că n-o să apară... De ce?... Dragul meu, fiindcă nu pot pune mîna pe nici un editor și pentru că oamenii ăștia nu-s niciodată acasă pentru poeți. Chiar marele Baghavat e nevoit să-și tipărească versurile pe socoteala lui.

— Ei bine! O să facem și noi ca el — zise Jacques, bătînd cu pumnul în masă. O să tipărim pe socoteala noastră.

Îl privește încremenit:

— Pe socoteala noastră?!...

— Da, dragul meu, pe socoteala noastră... Tocmai acum își tipărește marchizul primul volum din memoriile lui... Îl văd pe tipograf în fiecare zi... E un alsacian cu nasul roșu, care pare un om de treabă. Sînt sigur c-o să ne crediteze... Ce Dumnezeu! O să-l plătim pe măsură ce se va vinde volumul tău... Haide, ne-am înțeles! Chiar mîine o să-mi văd omul.

Într-adevăr, Jacques se duce a doua zi la tipograf și se întoarce încîntat.

— S-a făcut — îmi zise el, triumfător — mîine îți intră cartea la tipar. Ne va costa nouă sute de franci, un fleac! Voi da polițe de cîte trei sute de franci, plătibile din trei în trei luni. Și acum, urmărește-mă cu atenție. Vindem cartea cu trei franci, scoatem o mie de exemplare; așa că volumul tău trebuie să ne aducă trei mii de franci... m-auzi, trei mii de franci! Din ei plătim tipograful, plus remiza de un franc pentru fiecare exemplar librarilor care vor vinde lucrarea, precum și

[1] Critic și scriitor francez (1804—1869). În lucrările sale de critică literară el s-a situat pe pozițiile idealismului. (n.r.)

volumele ce se trimit ziariștilor... O să ne rămînă, limpede ca lumina zilei, un cîștig de o mie o sută de franci. Hei! E frumos pentru început...

Cred și eu că era frumos!... Nu mai trebuia s-alerg după stele de nevăzut, nici să mă mai umilesc pe la ușile librarilor și, pe deasupra, mai picau și o mie o sută de franci de pus la o parte pentru reclădirea căminului... Ce mai bucurie în ziua aceea în clopotnița bisericii Saint-Germain! Ce de planuri, ce de visuri! Și-apoi, în zilele următoare, cîte fericiri mărunte sorbite picătură cu picătură: drumurile la tipografie, corecturile șpalturilor, discuția asupra culorii copertei, priveliștea hîrtiei ce iese umedă de sub tipar cu gîndurile tale imprimate pe ea, alergătura de două-trei ori la legător și, în sfîrșit, întoarcerea acasă cu cel dintîi exemplar, pe care-l deschizi tremurînd cu vîrful degetelor... Ia spuneți! Este oare ceva mai încîntător pe lume?

Vă închipuiți că cel dintîi exemplar din *Comedia pastorală* se cuvenea de drept ochilor negri. Și l-am dus chiar în seara aceea, însoțit de maică-mea Jacques, care voia să se bucure de triumful meu. Mîndri și voioși, am intrat în salonul galben. Toată lumea era acolo.

— Domnule Pierrotte — i-am zis eu cevenolului — dă-mi voie să ofer prima mea operă drăgălașei Camille.

Și-am pus volumul meu într-o mînuță scumpă, ce tremura de plăcere. O! dac-ați fi văzut ce frumos mi-au mulțumit ochii negri și cum străluceau de tare, citindu-mi numele pe copertă! Cît despre Pierrotte, el era mai puțin entuziasmat. L-am auzit întrebîndu-l pe Jacques cît putea să-mi aducă un volum ca ăsta.

— O mie o sută de franci — răspunse Jacques, cu siguranță.

Apoi începură a vorbi îndelung și încet dar n-am mai stat să-i ascult. Nu mai puteam de bucurie văzînd cum ochii negri își plecau genele lungi de mătase pe paginile cărții mele, și apoi le ridicau spre mine cu admirație... Cartea mea! Ochii negri! Două fericiri pe care i le datoram maică-mi Jacques...

În seara aceea, înainte de a ne întoarce acasă, am dat tîrcoale prin galeriile Odeonului [1], ca să vedem cum arată *Comedia pastorală* printre cărțile expuse de librari.

— Așteaptă-mă — îmi zise Jacques — mă duc să văd cîte s-au vîndut.

L-am așteptat plimbîndu-mă în lung și-n lat și tot trăgînd cu coada ochilor la o oarecare copertă verde cu dungi negre ce parcă se răsfăța în mijlocul vitrinei. După o clipă, Jacques veni spre mine; era palid de emoție.

— Dragul meu — făcu el — s-a și vîndut unul. E semn bun...

I-am strîns mîna în tăcere. Eram prea tulburat ca să pot vorbi, dar îmi ziceam: „Este cineva la Paris care a scos trei franci din pungă pentru a cumpăra acest rod al minții tale, cineva care te citește, care te judecă... Oare cine să fie? Tare aș vrea să-l cunosc"... Vai, spre nenorocirea mea aveam să-l cunosc în curînd pe acest groaznic cineva!

A doua zi după apariția volumului meu, tocmai luam dejunul la masa cea mare din fund, alături de crudul gînditor, cînd Jacques dădu buzna în sală, gîfîind.

— Veste mare! îmi zise, trăgîndu-mă afară după el. Plec deseară la șapte cu marchizul... Ne ducem la Nisa s-o vedem pe soră-sa, care-i pe moarte... Poate să stăm mult acolo... Nu te îngrijora pentru viața ta... Marchizul îmi dă salariul îndoit. Voi putea să-ți trimit o sută de franci pe lună... Ei, dar ce-i cu tine? Te-ai îngălbenit la față. Haide, Daniel, ce-s copilăriile astea! Întoarce-te înăuntru, isprăvește-ți masa și bea o jumătate de *Bordeaux*, să mai prinzi curaj. Eu alerg să-mi iau rămas bun de la Pierrotte, să înștiințez tipograful, să las vorbă să se trimită exemplarele ziariștilor... Nu pot pierde nici o clipă... Ne întîlnim acasă la ora cinci.

[1] Odeonul e, după Comedia Franceză, al doilea teatru francez din Paris, fondat în 1797, în Cartierul Latin. Are galerii exterioare unde se vînd cărți. (n.t.)

M-am uitat după el cum cobora strada Saint-Benoît cu pași mari, apoi m-am întors în restaurant, dar n-am mai putut să mănînc, nici să beau nimic, și gînditorul goli el jumătatea de *Bordeaux*. Mi se rupea inima cînd îmi ziceam că peste cîteva ceasuri maică-mea Jacques va fi departe. În zadar mă gîndeam la cartea mea, la ochii negri, nimic nu putea să-mi scoată din minte că Jacques avea să plece și că voi rămîne singur-singurel la Paris, stăpîn pe mine și răspunzător de toate faptele mele.

Ne-am regăsit la ora hotărîtă. Deși foarte mișcat el însuși, se strădui pînă-n ultima clipă să pară foarte vesel. Și tot pînă-n ultima clipă îmi arătă mărinimia sufletului său și minunata dragoste ce mi-o purta. Nu se gîndea decît la mine, la bunul meu trai, la viața mea. Sub cuvînt că-și face cufărul, îmi cerceta rufăria, hainele.

— Cămășile sînt în colțul ăsta, vezi, Daniel... batistele alături, după cravate.

Și-i spuneam:

— Nu-ți faci cufărul, Jacques; faci rînduială în dulapul meu...

Dulap și cufăr, cînd totul fu gata, am trimis după o trăsură și am plecat la gară. Pe drum, Jacques îmi dădea sfaturi. Tot felul de sfaturi:

— Să-mi scrii des... Să-mi trimiți toate articolele care vor apare cu privire la volumul tău, mai ales articolul lui Gustave Planche. O să fac un caiet cartonat și-o să le lipesc pe toate într-însul. Va fi cartea de aur a familiei Eyssette... Să nu uiți, spălătoreasa vine marțea... Dar, mai ales, nu te lăsa amețit de succes... E limpede c-o să ai mare succes, și-s tare primejdioase succesele pariziene. Din fericire, Camille va fi acolo pentru a te feri de ispite... Înainte de toate, Daniel, dragul meu, îți cer să te duci des acolo și să nu faci să plîngă ochii negri. În clipa aceea treceau prin fața Grădinii Plantelor. Jacques începu să rîdă: Ți-aduci aminte — îmi zise el — c-am trecut pe aici într-o noapte, acum vreo patru sau cinci luni?... Hei!... Ce deosebire între Daniel

de atunci și cel de astăzi... A! frumoasă cale ți-ai mai croit în aste patru luni de zile!...

Vorba-i că bunul Jacques credea într-adevăr că-mi croisem bine calea, și eu, prostul de mine, eram convins de lucrul ăsta.

Am ajuns la gară. Marchizul era acolo. De departe l-am văzut pe omulețul ăsta ciudat, cu capu-i țepos de arici alb, țopăind în lung și-n lat într-o sală de așteptare.

— Repede! Repede! Rămîi cu bine! îmi zise Jacques. Și, luîndu-mi capul în mîinile lui mari, mă sărută de trei-patru ori din răsputeri, apoi alergă să-și ajungă iute călăul.

Văzîndu-l că piere, am încercat o senzație deosebită. Deodată mi s-a părut că-s mai mic, mai plăpînd, mai sfios, mai copil, ca și cum frate-meu, plecînd, mi-ar fi luat măduva oaselor, puterea, îndrăzneala și jumătate din statura mea. Mulțimea din jurul meu mă înspăimînta. Eram iar Piciul...

Se lăsa noaptea. Încet, pe drumul cel mai lung, pe cheiurile cele mai pustii, Piciul se întorcea în clopotnița lui. Gîndul de a se regăsi în odaia aceea deșartă îl mîhnea cumplit. Ar fi vrut să rămînă afară pînă dimineața. Totuși trebuia să se ducă acasă.

Cînd trecu prin fața ușii portarului, acesta-i strigă:

— Domnule Eyssette, o scrisoare!...

Era un bilețel elegant, parfumat, mătăsos; un scris de femeie, mai subțire, mai felin decît al ochilor negri... Oare de la cine să fie?... Rupse repede pecetea și citi pe scări, la lumina slabă a gazului:

„Domnule vecin,

Comedia pastorală e de ieri pe masa mea, dar îi lipsește o dedicație. Ar fi foarte amabil să vii deseară s-o scrii, luînd o ceașcă de ceai... Știi, ca între artiști.

Irma Borel."

Și mai jos:

„Doamna de la etajul întîi".

Doamna de la etajul întîi!...Cînd Piciul citi iscălitura aceasta, îl trecu un fior prin tot trupul. O revăzu așa cum i se arătase într-o dimineață, coborînd seara într-un vîrtej de catifea, frumoasă, rece, impunătoare, cu micul ei semn alb în colțul buzei. Și la gîndul că o femeie ca asta îi cumpărase volumul, inima-i sălta de trufie.

O clipă rămase pe scări, cu scrisoarea în mînă, întrebîndu-se dacă va urca la el sau se va opri la etajul întîi; apoi, deodată, îi veni în minte sfatul lui Jacques: „Și, mai ales, Daniel, nu fă să plîngă ochii negri". O presimțire tainică îi spunea că dacă se duce la doamna de la etajul întîi, ochii negri vor plînge, iar Jacques se va mîhni. Atunci Piciul băgă hotărît scrisoarea în buzunar, zicîndu-și: „N-o să mă duc!"

X. IRMA BOREL

Cuc-Alb veni să-i deschidă. Căci — mai e nevoie să v-o spun! — cinci minute după ce-și jurase că n-o să se ducă, înfumuratul de-Piciu suna la ușa Irmei Borel. Cînd îl văzu, negresa zîmbi în silă și-i făcu un semn cu mîna-i mare, lucioasă și neagră: „Veniți!" După ce trecură prin două sau trei saloane pompoase, se opriră în fața unei ușițe tainice, prin care se auzeau — pe trei sferturi înăbușite de grosimea draperiilor — strigăte răgușite, hohote de plîns, blesteme, rîsete convulsive. Negresa bătu și, fără să mai aștepte răspuns, îl introduse pe Piciu.

Singură într-un budoar bogat, tapetat cu mătase liliachie și scăldat în lumină, Irma Borel umbla cu pași mari, declamînd. O rochie largă de casă, albastră ca cerul, acoperită cu dantele, flutura în jurul ei ca un

nor. O mînecă ridicată pînă la umăr dezvăluia un braț alb ca zăpada, de o neasemuită puritate, ce învîrtea, în loc de pumnal, un cuțit de sidef pentru tăiat hîrtia. Cealaltă mînă, învăluită în dantele, ținea o carte deschisă...

Piciul se opri înmărmurit. Niciodată doamna de la etajul întîi nu i se păruse atît de frumoasă. Acum, era mai puțin palidă decît la prima lor întîlnire. Dimpotrivă, fragedă și trandafirie, dar de un trandafiriu mat, semăna în ziua aceea cu o frumoasă floare de migdal, și micul semn alb din colțul buzei părea cu atît mai alb. Apoi părul, pe care nu-l putuse vedea prima dată, o înfrumusețea și mai mult, îndulcind tot ce era cam mîndru și aproape aspru în chipul ei. Avea un păr blond, de un blond cenușiu-deschis, blond ca pulberea și era des și subțire, o ceață de aur în jurul capului.

Văzîndu-l pe Piciu, doamna își curmă pe loc declamația. Aruncă pe divanul din spatele ei cuțitul de sidef și cartea, apoi cu o mișcare fermecătoare își trase mîneca rochiei și se îndreptă spre noul venit cu mîna bărbătește întinsă:

— Bună ziua, vecine! îi zise ea, zîmbindu-i drăgălaș. Mă găsești în toiul furiilor tragice! Învăț rolul *Clytemnestrei*... E zguduitor, nu-i așa?

Îl pofti să stea pe un divan lîngă ea și conversația începu:

— Vă ocupați cu arta dramatică, doamnă? (Nu îndrăzni să-i zică „vecină".)

— O, știi, o fantezie... cum m-am ocupat și de sculptură, și de muzică... Totuși, de data aceasta cred c-am prins gust de-a binelea... O să debutez la Teatrul Francez...

În clipa aceea, o pasăre uriașă, cu moț galben zbură, bătînd tare din aripi, și se lăsă pe capul creț al Piciului.

— Nu te teme — făcu doamna, rîzînd de mutra lui speriată — e papagalul meu... o pasăre de treabă pe care am adus-o din Insulele Marchize...

Luă pasărea, o dezmierdă, îi spuse vreo două vorbe spaniolești și o duse înapoi, pe o stinghie aurită, în

celălalt capăt al salonului... Piciul căsca ochii. Negresa, papagalul, Teatrul Francez, Insulele Marchize...

„Ce femeie ciudată!" — gîndea el, cu admirație.

Doamna se așează iar lîngă dînsul și conversația urmă. La început vorbiră numai de *Comedia pastorală*. Doamna o citise și o recitise de mai multe ori din ajun; știa multe versuri pe dinafară și le declama cu entuziasm. Niciodată vanitatea Piciului nu mai fusese atît de măgulită. Doamna voia să-i știe vîrsta, de unde era, cum trăia, dacă ieșea în lume, dacă era îndrăgostit... La toate întrebările acestea, el răspundea cu cea mai mare nevinovăție; așa că, după un ceas, doamna de la etajul întîi cunoștea bine pe maica Jacques, povestea casei Eyssette și a bietului cămin pe care copiii jurașeră să-l reclădească. Hei, dar nici un cuvînt despre d-ra Pierrette. S-a vorbit numai de o tînără fată din lumea mare, îndrăgostită moartă de Piciu, și de un tată barbar — bietul Pierrotte! — care se împotrivea patimei lor.

În mijlocul acestor destăinuiri intră cineva în salon. Era un sculptor bătrîn, cu coamă albă, care dăduse lecții doamnei pe vremea cînd ea sculpta.

— Fac prinsoare — îi zise el, cu glas scăzut, uitîndu-se la Piciu cu ochi plini de șiretenie — fac prinsoare că-i pescuitorul de mărgean napolitan al dumitale.

— Întocmai — răspunse ea, rîzînd. Și, întorcîndu-se către pescuitorul de mărgean, care părea foarte uimit că-l numea așa : Nu-ți mai amintești — îi zise ea — de dimineața cînd ne-am întîlnit ?... Erai cu gîtul gol, pieptul descoperit, părul răvășit și cu urciorul de gresie în mînă... Mi s-a părut că revăd pe unul din micii pescuitori de mărgean, pe care-i întîlnești în golful Neapole... Și seara le-am spus-o prietenilor mei, dar nici nu bănuiam atunci că micul pescuitor de mărgean era un mare poet și că în fundul urciorului de gresie se găsea *Comedia pastorală*.

Vă închipuiți ce încîntat era Piciul să audă vorbindu-se despre el cu respectuoasă admirație. În timp ce

se înclina și zîmbea cu modestie, Cuc-Alb introduse un nou vizitator, care nu era altul decît marele Baghavat, poetul indian de la masa din fund. Baghavat, intrînd, merse drept spre doamnă și-i întinse o carte cu copertă verde :

— Îți aduc înapoi fluturii — zise el. Ce literatură ciudată!...

Un gest al doamnei îl opri numaidecît. Înțelese că autorul era acolo și se uită spre el cu un zîmbet silit. Urmă o clipă de tăcere și de stinghereală, pe care sosirea unui al treilea personaj o curmă fericit. Era profesorul de declamație ; un gheboșel îngrozitor, cu fața foarte palidă, perucă roșcată și dinți stricați. Pare-se că, fără gheb, ghebosul ăsta ar fi fost cel mai mare actor al vremii; dar infirmitatea lui, neîngăduindu-i să se suie pe scenă, se mîngîia formînd elevi și bîrfind pe toți actorii timpului.

De cum se ivi, doamna îi strigă:

— Ai văzut-o pe izraelită? Cum a mers astă-seară?

Izraelita era marea tragediană Rachel [1], pe atunci în culmea gloriei.

— Merge din ce în ce mai rău — zise profesorul, dînd din umeri. Fata asta n-are nimic... E o stricată, o adevărată stricată.

— O adevărată stricată — adăugă eleva; și în spatele ei, ceilalți doi repetară cu convingere: „O adevărată stricată..."

După o clipă cerură doamnei să recite ceva.

Fără a se lăsa rugată, se sculă, luă cuțitul de sidef, își ridică mîneca rochiei și începu să declame.

Bine sau rău? Piciul n-ar fi putut spune. Amețit de frumosul braț de nea, fermecat de părul de aur, care unduia frenetic, privea și nu asculta. Cînd doamna isprăvi, aplaudă mai tare decît toți și declară la rîndul lui că Rachel nu era decît o stricată, o adevărată stricată.

---

[1] Elisa Felix, zisă d-ra Rachel, celebră tragediană franceză (1820-1858). (n.t.)

Toată noaptea visă brațul de zăpadă și ceața de aur. Apoi, cînd se făcu ziuă și vru să se așeze la masa rimelor, brațul fermecat veni să-l tragă de mînecă. Atunci, cum nu era în stare să facă versuri și nici nu voia să iasă, începu să-i scrie lui Jacques și să-i vorbească despre doamna de la etajul întîi.

„Ah, dragul meu, ce femeie! Știe tot, cunoaște tot. A făcut sonete, a făcut tablouri. Are pe cămin o frumoasă Colombină de pămînt ars, care-i opera ei. De trei luni joacă tragedie, și de pe acum joacă mult mai bine decît faimoasa Rachel. Pare-se, într-adevăr, că Rachel asta nu-i decît o stricată. În sfîrșit, dragul meu, o femeie cum nici n-ai visat. A văzut tot, a fost pretutindeni. Deodată îți spune: „Cînd eram la Petersburg"..., apoi, după o clipă, îți declară că-i place mai mult rada din Rio decît cea din Neapole. Are un papagal pe care l-a adus din Insulele Marchize, o negresă pe care a luat-o, trecînd prin Portul Principelui... Dar, de fapt, o cunoști pe negresa ei, e vecina noastră Cuc-Alb. Cu toată înfățișarea ei lipsită de farmec, Cuc-Alb e o fată foarte bună, liniștită, discretă, credincioasă și nu vorbește decît în proverbe, ca bunul Sancho. Cînd servitorii vor s-o descoasă dacă stăpîna ei e măritată, dacă există vreun d. Borel pe undeva, dacă-i atît de bogată pe cît se spune, Cuc-Alb răspunde în limba ei păsărească: *Treaba iedu, nu treaba berbecu* (treburile iedului nu-l privesc pe berbec); sau încă: *Pantof știi dacă ruptuli ciorapu* (pantoful știe dacă ciorapii sînt rupți). Are vreo sută din astea, iar indiscreții n-au niciodată ultimul cuvînt cu ea... Și fiindcă veni vorba de oameni, știi pe cine am întîlnit la doamna de la etajul întîi?... Pe poetul indian de la masa noastră din fund, pe marele Baghavat în persoană... Pare să fie tare îndrăgostit de ea și-i face poeme frumoase, în care o compară pe rînd cu un condor, un lotus sau un bivol; dar doamna nu face mare caz de omagiile lui. De altfel trebuie să fie obișnuită:

toți artiștii care vin la ea — și te asigur că-s mulți și din cei mai renumiți — sînt amorezați de dînsa.

E atît de frumoasă! O frumusețe atît de ciudată!... Într-adevăr m-aș fi temut pentru inima mea dacă n-ar fi fost dată. Din fericire, ochii negri sînt aici ca să mă apere... Scumpi ochi negri! Astăzi mă duc să-mi petrec seara cu ei și vom vorbi toată vremea de tine, maică Jacques."

Cînd Piciul își isprăvea scrisoarea, cineva bătu încet la ușă. Prin Cuc-Alb, doamna de la etajul întîi îl poftea în loja ei, la Teatrul Francez, s-o audă pe stricată. Ar fi primit cu dragă inimă, dar se gîndi că n-avea haine potrivite și fu nevoit să zică nu. Asta-l necăji grozav. „Jacques ar fi trebuit să-mi facă o haină — își zicea el... Am neapărată nevoie... Cînd vor apărea articolele, va trebui să merg pe la ziariști, să le mulțumesc... Ce mă fac fără haină?"... Seara se duse în pasajul Saumon, dar vizita asta nu-l înveseli. Cevenolul rîdea zgomotos, d-ra Pierrotte era prea brună. Ochii negri îi făceau zadarnic semn și-i spuneau încetișor: „Iubește-mă!" în limba mistică a stelelor; ingratul nu voia să audă nimic. După masă, cînd sosiră soții Lalouette, se așeză trist și posac într-un colț și, în timp ce tabloul cu muzică își cînta micile melodii, și-o închipuia pe Irma Borel tronînd într-o lojă descoperită, brațul de zăpadă făcîndu-i vînt cu evantaiul, ceața de aur sclipind sub luminile sălii. „Ce rușine mi-ar fi dacă m-ar vedea aici!" — gîndea el.

Trecură mai multe zile, fără să se mai întîmple nimic nou. Irma Borel nu mai dădea semn de viață. Relațiile între primul și al cincilea etaj păreau întrerupte. În fiecare noapte, Piciul, stînd la masa lui de lucru, auzea cum intra caleașca doamnei și, fără să bage de seamă, huruitul ei înăbușit și acel „Poarta, vă rog" al vizitiului îl făceau să tresară. Nu putea s-o audă fără emoție nici pe negresă, cînd se urca la ea; dac-ar fi îndrăznit, s-ar fi dus s-o întrebe ce face stăpînă-sa...

Cu toate acestea, ochii negri mai erau stăpîni pe situație. Piciul își petrecea ceasuri întregi lîngă ei. Restul timpului se închidea în odaia lui și căuta rime, spre marea mirare a vrăbiilor ce veneau să-l vadă de pe toate acoperișurile dimprejur, căci vrăbiile din Cartierul Latin sînt ca doamna de ispravă și-și fac păreri ciudate despre mansardele studenților. În schimb, clopotele de la Saint-Germain — sărmanele clopote închinate Domnului și închise toată viața lor ca niște carmelite! — se bucurau văzîndu-l pe prietenul lor Piciul veșnic la masa lui; și, ca să-l îmbărbăteze, îi cîntau mereu.

În vremea aceasta sosiră vești de la Jacques. Era la Nisa și dădea multe amănunte asupra stabilirii lui... „Ce locuri frumoase, dragul meu Daniel, și cum te-ar mai inspira marea, care-i colo, sub ferestrele mele! Eu mă bucur prea puțin de ea; nu ies niciodată. Marchizul dictează toată ziua. Al dracului om! Uneori, între două fraze, ridic fruntea, văd o mică pînză roșie la orizont, apoi repede iar cu nasul în hîrtii... D-ra d'Hacqueville e tot foarte bolnavă... O aud deasupra noastră cum tușește, tușește... Eu însumi, abia sosit, am căpătat un guturai zdravăn, care nu se mai sfîrșește..."

Ceva mai departe, vorbind despre doamna de la etajul întîi, Jacques zicea:

„...Dacă vrei să m-asculți, n-o să te mai duci la femeia asta. E prea complicată pentru tine; ba chiar, oare să ți-o spun? Simt că-i o aventurieră... Uite! Am văzut ieri în port un bric olandez, care tocmai făcuse o călătorie în jurul lumii și se întorcea cu catarge japoneze, prăjini lungi din Chili, un echipaj împestrițat ca o hartă geografică... Ei bine, dragul meu, găsesc că Irma Borel a ta seamănă cu nava aceasta. Foarte frumos pentru un bric să fi călătorit mult, dar pentru o femeie nu-i același lucru. Îndeobște, cele care au văzut atîtea țări îi fac pe ceilalți să vadă pe naiba... Să n-ai încredere, Daniel, să n-ai încredere! Și, mai ales, te conjur, nu fă să plîngă ochii negri..."

Cuvintele de la urmă îi merseră drept la inimă Piciului. Statornicia lui Jacques de a veghea asupra fericirii aceleia care nu voise să-l iubească i se păru minunată. „O, nu, Jacques, nu te teme, n-am s-o fac să plîngă" — își zise el, și îndată luă neclintita hotărîre de a nu se mai întoarce la doamna de la etajul întîi...

Încredeți-vă în Piciu cînd e vorba de neclintite hotărîri.

În seara aceea, abia băgă de seamă cînd trăsura hurui sub portal. Și nici cîntecul negresei nu-i mai abătu gîndurile de la lucru. Era o noapte de septembrie înăbușitoare, prevestind furtună... Lucra cu ușa întredeschisă. Deodată i se păru că aude trosnind scara de lemn ce ducea la odaia lui. Curînd deslușì un zgomot ușor de pași și foșnetul unei rochii. Urca cineva, desigur... dar cine?...

Cuc-Alb se întorsese de mult... Poate că doamna de la etajul întîi venea să-i vorbească negresei... La gîndul ăsta, Piciul simți că inima-i bate puternic, dar avu curajul să rămînă în fața mesei... Pașii se tot apropiau. Ajunși pe scară, se opriră... O clipă se făcu tăcere, apoi o ușoară bătaie în ușa negresei, care nu răspunse.

„Ea este!" își zise el, fără să se miște de la locul lui.

Deodată, o lumină parfumată se răspîndi în odaie...

Ușa scîrțîi, cineva intra.

Atunci, fără a întoarce capul, Piciul întrebă tremurînd:

— Cine-i?

XI. INIMA DE ZAHĂR

Iată două luni de cînd a plecat Jacques, și încă nu-i vorba să se întoarcă acasă. D-ra d'Hacqueville a murit. Marchizul, însoțit de secretarul său, își plimbă doliul

prin toată Italia, fără să-și întrerupă o singură zi neînduplecata dictare a memoriilor lui. Jacques, peste măsură de obosit, abia găsește vreme să-i scrie fratelui său cîteva rînduri, datate din Roma, din Neapole, din Pisa, din Palermo. Dar dacă ștampila poștei de pe aceste scrisori se schimbă adesea, cuprinsul lor e aproape același... „Lucrezi?... Ce fac ochii negri?... A apărut articolul lui Gustave Planche?... Te-ai mai dus pe la Irma Borel?" La aceste întrebări, totdeauna aceleași, Piciul răspunde neclintit că lucrează mult, că vînzarea cărții merge foarte bine, ochii negri de asemenea, că n-a mai văzut-o pe Irma Borel și nici de Gustave Planche n-a auzit vorbindu-se.

Ce-i adevărat din toate acestea?... Ne-o va spune o ultimă scrisoare, pe care Piciul o scrisese într-o noapte de friguri și de zbucium.

„Domnului Jacques Eyssette, la Pisa

Duminică seara, ora 10

Jacques, te-am mințit. De două luni nu fac decît să te mint. Îți scriu că lucrez, și de două luni călimara mea n-are cerneală. Îți scriu că vînzarea cărții merge bine, și de două luni nu s-a vîndut nici un exemplar. Îți scriu că n-o mai văd pe Irma Borel, și de două luni nu m-am despărțit nici o clipă de ea. Cît despre ochii negri, vai!... O, Jacques, Jacques, de ce nu te-am ascultat? De ce m-am întors la femeia asta?

Aveai dreptate, e o aventurieră și nimic mai mult. La început o credeam deșteaptă. Nu-i adevărat, tot ce spune, repetă după alții. N-are nici cap, nici inimă. E mîrșavă, e cinică, e răutăcioasă. Cînd o apucă mînia, am văzut cum își bătea negresa cu cravașa, cum o trîntea la pămînt și-o călca în picioare. Pe lîngă toate, e o femeie dîrză, nu se teme nici de Dumnezeu, nici de dracu', dar crede orbește în prezicerile somnambulilor și-n drojdia de cafea. Cît despre talentul ei de trage-

diană, zadarnic ia lecții cu o stîrpitură cu gheb și stă toată ziua acasă cu cocoloașe de gumă în gură, sînt sigur că nici un teatru n-o va primi. În viața privată însă e, într-adevăr, o actriță grozavă.

Nu știu, zău, cum de-am căzut în ghearele acestei creaturi, eu care țin atîta la ce-i bun și la ce-i simplu, bietul meu Jacques, dar pot să-ți jur că i-am scăpat și că acum totul s-a sfîrșit, sfîrșit, sfîrșit... Dac-ai ști ce las eram și ce făcea din mine!... Îi spusesem toată povestea mea; îi vorbeam de tine, de mama, de ochii negri. Să mori de rușine, nu alta... Îi dădusem toată inima mea, îi destăinuisem toată viața mea, dar din viața ei nu voise niciodată să-mi istorisească nimic. Nu știu cine-i, nu știu de unde vine. Într-o zi am întrebat-o dacă a fost măritată și a început să rîdă. Știi, semnul acela din colțul buzei e o lovitură de cuțit pe care a primit-o acolo, în țara ei. Am vrut să știu cine i-l făcuse. Mi-a răspuns foarte simplu: „Un spaniol, îl chema Pacheco", nici un cuvînt mai mult. Ce prostie, nu-i așa? Pareă-l cunosc eu pe Pacheco acela? N-ar fi trebuit să-mi dea cîteva lămuriri?... O lovitură de cuțit nu-i lucru firesc, ce dracu'! Dar uite... artiștii care-o înconjoară i-au făcut o faimă de femeie ciudată, și ține la renumele ei... Ah, artiștii ăștia, dragul meu, îi urăsc! Dac-ai știi, oamenii aceștia, tot trăind printre statui și picturi, ajung să creadă că nu mai este altceva pe lume. Îți vorbesc într-una de formă, de linie, de culoare, de artă greacă, de Parthenon, de planuri, de mastoizi[1]. Îți privesc nasul, brațele, bărbia. Cercetează dacă ai un tip oarecare, trăsături, *caracter;* dar de ceea ce bate în pieptul nostru, de patimile, de lacrimile, de suferințele noastre, nu le pasă nici cît negru sub unghie. Oamenii ăștia au găsit că fața mea are caracter, dar poezia mea de loc. Halal încurajare, n-am ce zice!

La începutul legăturii noastre, femeia asta crezuse că pune mîna pe un copil minune, un mare poet de man-

[1] Proeminență în formă de mamelon, așezată la partea inferioară și posterioară a osului temporal: apofiza mastoidă. (n.t.)

sardă. M-a înnebunit cu mansarda! Mai tîrziu, cînd cenaclul ei i-a dovedit că nu eram decît un prost, m-a păstrat pentru caracterul capului meu. Caracterul ăsta, trebuie să-ți spun, se schimba după oameni. Unul din pictorii ei, care găsea că am tipul italian, m-a pus să-i pozez pentru un cimpoier; altul, pentru un algerian vînzător de violete; altul... Parcă mai știu? De cele mai multe ori pozam la ea și, ca să-i fac plăcere, trebuia să rămîn toată ziua cu zorzoanele pe umeri și să figurez în salonul ei, alături de papagal. Multe ceasuri ne-am petrecut așa, eu îmbrăcat în turc, fumînd lulele lungi, pe un colț al canapelei, ea la celălalt capăt, declamînd cu cocoloșii de gumă în gură și oprindu-se din cînd în cînd ca să-mi spună: „Ce cap caracteristic ai tu, dragul meu Dani-Dan!" Cînd eram îmbrăcat în turc, îmi zicea Dani-Dan; cînd eram italian, Danielo; niciodată Daniel... De altfel, voi avea cinstea să figurez sub aceste două chipuri la viitoarea expoziție de pictură. Se va vedea în catalog: „Tînăr cimpoier italian, aparținînd d-nei Irma Borel", „Tînăr felah, aparținînd d-nei Irma Borel". Și eu voi fi acela... ce rușine!

Mă opresc o clipă, Jacques. Mă duc să deschid fereastra și să sorb un pic aerul nopții. Mă înăbuș... nu mai văd."

„Ora unsprezece

Aerul mi-a făcut bine. Cu fereastra deschisă, pot să-ți scriu mai departe. Plouă, e întuneric, clopotele sună. Ce tristă-i odaia asta !... Scumpă odăiță ! Ce dragă-mi era odinioară. Acum mă plictisesc într-însa. *Ea* mi-a stricat-o. A venit aici prea des. Înțelegi, m-avea la îndemînă, în casă. Era comod. O, nu mai era odaia de lucru...

De eram sau nu acasă, intra la orice oră și cotrobăia pretutindeni. Într-o seară am găsit-o scotocind într-un sertar în care păstrez tot ce am mai scump pe lume : scrisorile mamei, ale tale, ale ochilor negri ; acestea, într-o cutie aurită, pe care trebuie s-o cunoști. În clipa cînd am intrat, Irma Borel ținea cutia și era gata s-o

deschidă. Abia am avut cînd să mă reped și să i-o smulg din mîini.

— „Ce faci acolo" ? am răcnit indignat...

Își luă aerul cel mai tragic:

— „Am respectat scrisorile mamei tale, dar astea-mi aparțin, le vreau... Dă-mi cutia înapoi !"

— „Ce vrei să faci cu ea ?"

— „Să citesc scrisorile dintr-însa..."

— „Niciodată — i-am zis. Nu știu nimic din viața dumitale, iar pe a mea o cunoști toată."

— „O ! Dani-Dan — era ziua turcului — o, Dani-Dan, cum se poate să-mi spui așa ceva ? Nu intri tu cînd vrei în casa mea ? Nu-i cunoști pe toți cei care vin la mine ?"

Tot vorbind, și cu glasul cel mai dulce, încerca să-mi ia cutia.

— „Ei bine — i-am zis — dacă-i așa, îți dau voie s-o deschizi, dar cu o condiție..."

— „Care anume ?"

— „Ai să-mi spui unde te duci în fiecare dimineață de la opt la zece."

Se îngălbeni la față și mă privi drept în ochi... Nu-i vorbisem niciodată de asta, deși ardeam să știu. Această ieșire tainică din fiecare dimineață mă făcea curios, mă neliniștea, ca și semnul din colțul buzei, ca și Pacheco și ca toată viața ciudată pe care o ducea. Aș fi vrut să știu, dar în același timp mi-era frică să aflu. Simțeam că era la mijloc o taină ticăloasă care m-ar fi silit să fug... Totuși, în ziua aceea am îndrăznit s-o întreb, după cum vezi. Rămase uimită. Șovăi o clipă, apoi îmi zise anevoie și cu voce înăbușită:

— „Dă-mi cutia și o să știi tot."

Atunci i-am dat cutia. Jacques, e o nemernicie, nu-i așa ? O deschise înfiorîndu-se de plăcere și începu să citească toate scrisorile — erau vreo douăzeci — rar, cu glas scăzut, fără să sară un rînd. Povestea asta de dragoste, curată și sfioasă, părea c-o interesează mult. I-o mai istorisisem, dar în felul meu. Îi spusesem că ochii negri erau o fată din înalta aristocrație, pe care

părinții nu voiau s-o mărite cu un biet plebeu ca Daniel Eyssette. Recunoști aici caraghioasa mea vanitate.

Din cînd în cînd se oprea din citit, zicînd : „Uite ! Asta-i drăguț !“ Sau încă: „O, o, pentru o fată de neam mare...“ Apoi, pe măsură ce le citea, le apropia de lumînare și privea cum ardeau, rîzînd cu răutate. Eu o lăsam. Voiam să știu unde se ducea în fiecare dimineață de la opt la zece...

Dar printre scrisorile acestea era una scrisă pe hîrtia casei Pierrotte, hîrtie cu „antet“ : trei farfurioare verzi sus, iar dedesubt: *Porțelanuri și cristaluri. Pierrotte, succesorul lui Lalouette*... Sărmani ochi negri! Fără îndoială că într-o zi, fiind în prăvălie, simțiseră nevoia să-mi scrie și luaseră cea dintîi hîrtie ce le căzuse în mînă... Îți închipui ce descoperire pentru tragediană ! Pînă atunci crezuse povestea mea cu fata nobilă și părinții de neam mare, dar cînd ajunse la scrisoarea asta, înțelese tot și izbucni într-un hohot de rîs :

— „Iat-o, dar, pe tînăra patriciană, perla cartierului aristocratic... o cheamă Pierrotte și vinde porțelanuri în pasajul Saumon... A ! înțeleg acum de ce nu voiai să-mi dai cutia.“

Și rîdea, rîdea...

Dragul meu, nu știu ce m-a apucat : rușinea, ciuda, furia... Nu mai vedeam înaintea ochilor. M-am aruncat asupra ei să-i smulg scrisorile. Ea se temu, se trase un pas îndărăt și, încurcîndu-se în trena rochiei, căzu, țipînd în gura mare. Negresa o auzi din odaia de alături și alergă în grabă. Am vrut s-o împiedic să intre, dar cu dosul mîinii ei mari și unsuroase mă țintui de perete și se înfipse între mine și stăpîna ei.

În timpul ăsta, cealaltă se ridicase și plîngea, sau numai se prefăcea. Plîngînd, scotocea mai departe în cutie :

— „Nu știi — zicea ea negresei — nu știi de ce a vrut să mă bată ?... Fiindcă am descoperit că domnișoara lui cea nobilă nu-i nicidecum nobilă și vinde farfurii într-un pasaj.“

— „Nu tot cine port pinten, geambaș“ (nu oricine poartă pinteni e geambaș) — își rosti bătrîna cuvenita zicală.

— „Uite — făcu tragediana — uite ce dovezi de dragoste îi dădea negustoreasa lui... Patru fire de păr din cocul ei și un buchețel de violete de cinci bani... Apropie-ți lampa, Cuc-Alb!“

Negresa apropie lampa. Părul și florile luară foc pîlpiind... Eu o lăsam. Eram zdrobit.

— „O, dar asta ce-o mai fi ? urmă tragediana, desfăcînd o hîrtie de mătase... Un dinte !... Nu ! parc-ar fi de zahăr... Zău, așa-i... e o zaharicală alegorică... o inimioară de zahăr !“

Vai ! Într-o zi, la iarmarocul de la Prés Saint-Gervais, ochii negri cumpăraseră inimioara asta de zahăr și mi-o dăduseră, zicînd :

— „Îți dau inima mea !“

Negresa o privea cu ochi pofticioși.

— „O vrei, Cucule ?... îi strigă stăpînă-sa. Ei bine, prinde-o...“

Și i-o azvîrli în gură, ca unui cîine... Poate-i caraghios, dar cînd am auzit zahărul scrîșnind între dinții negresei, m-am înfiorat din cap pînă-n picioare. Mi se părea că sfîșie chiar însăși inima ochilor negri.

Crezi poate, bietul meu Jacques, că după asta totul s-a sfîrșit între noi ? Ei, dragul meu, dacă a doua zi după scena aceasta ai fi intrat la Irma Borel, ai fi găsit-o repetînd rolul Hermionei [1] cu ghebosul ei și, într-un colț, pe o rogojină, lîngă papagal, ai fi văzut un tînăr turc, cinchit, cu o narghilea mare de ai fi putut-o încolăci de trei ori în jurul trupului său... „Ce cap caracteristic ai, dragul meu Dani-Dan !“

Dar cel puțin, o să-mi spui, ca preț al ticăloșiei tale, ai aflat ce voiai să știi și ce făcea *ea* în fiecare dimineață de la opt la zece? Da, Jacques, am aflat, însă abia azi-dimineață, după o scenă îngrozitoare, cea din

[1] Personaj din tragedia *Andromaca,* de Racine (1639—1699). (n.r.)

urmă, te asigur. Ți-o voi povesti... Dar, sst !... Uncă cineva... Dac-o fi ea, dacă vine iar să mă urmărească ? !... E în stare, chiar după tot ce s-a petrecut... Stai !... Mă duc să încui ușa, învîrtind cheia de două ori... N-o să intre, nu te teme...

Nu trebuie să intre !"

„Miezul nopții

Nu era ea. Era negresa. Mă miram și eu. N-auzisem trăsura întorcîndu-se... Cuc-Alb s-a culcat. Prin peretele subțire aud gîlgîitul sticlei și îngrozitorul refren : *tolocototinian*... Acuma sforăie ; parc-ar fi limba unui orologiu...

Iată cum s-a sfîrșit trista noastră iubire :

Acum vreo trei săptămîni, ghebosul care-i dă lecții i-a declarat că era coaptă pentru marile succese tragice și că voia s-o prezinte, împreună cu alți elevi de-ai lui. Tragediana mea-i încîntată... Cum n-au la îndemînă un teatru, se înțeleg să schimbe în sală de spectacol atelierul unuia dintre domnii ăștia și să trimită invitații tuturor directorilor de teatru din Paris... Cît despre piesa de debut, după multe discuții aleg *Athalie*[1]... Din tot repertoriul, era cea pe care elevii ghebosului o știau mai bine. Ca s-o joace, era nevoie numai de cîteva îmbinări și repetiții de ansamblu. Fie, dar, și *Athalie*... Cum Irma Borel era prea cucoană mare ca să umble pe drumuri, repetițiile se făcură la ea acasă. În fiecare zi, ghebosul își aducea elevii : patru sau cinci fete înalte, slabe, solemne, drapate în cașmiruri franțuzești a treisprezece franci cincizeci, și trei-patru nenorociți de băieți, cu haine de hîrtie înnegrită și capete de naufragiați... Repetau toată ziua, afară de răstimpul de la opt la zece, căci, în ciuda pregătirilor pentru reprezentație, tainicele ieșiri nu încetaseră. Irma, ghebosul, elevii, toată lumea muncea cu furie. Două zile uitară să dea demîncare papagalului. Cît despre tînărul Dani-Dan, nimeni nu-l mai lua în seamă... Într-un

[1] Tragedie în versuri de Racine. (n.r.)

cuvînt, totul mergea strună ; atelierul era împodobit, teatrul înjghebat, costumele gata, invitațiile trimise. Dar iată că trei sau patru zile înaintea reprezentației, tînărul Eliacin — o fetiță de zece ani, nepoata ghebosului — se îmbolnăvește... Ce-i de făcut ? Unde să găsești alt Eliacin, un copil care să-și poată învăța rolul în trei zile ?... Deznădejde generală. Deodată, Irma Borel se-ntoarse spre mine :

— „Dani-Dan, ce-ar fi dac-ai lua tu rolul ?"

— „Eu ? Glumești... La vîrsta mea !"...

— „Poate crezi că ești bărbat... dar, micule, pari de cincisprezece ani ; pe scenă, costumat, machiat, o să arăți de doisprezece... De altfel, rolul se potrivește de minune cu caracterul capului tău."

Dragul meu, zadarnic m-am zbătut. Ca totdeauna, a trebuit să-i fac pe plac. Sînt atît de laș...

Reprezentația avu loc... A, dacă mi-ar arde să rîd, ce te-aș mai distra, povestindu-ți ziua aceea... Ne așteptam să vină directorii de la Gymnase și de la Teatrul Francez ; dar pare-se că domnii ăștia aveau treabă în altă parte și ne-am mulțumit cu un director de la periferie, adus în ultima clipă. Pe scurt, spectacolul ásta în familie nu merse prea prost... Irma Borel fu foarte aplaudată. Eu găseam că Athalie asta era prea afectată, că n-avea expresie și vorbea franțuzește ca o... pitulice spaniolă [1]. Dar ce-are a face! Amicii ei, artiștii, nu se arătau atît de pretențioși. Costumul era autentic, glezna subțire, gîtul bine legat... E tot ce le trebuia. Cît despre mine, capul meu caracteristic îmi aduse și mie un foarte frumos succes, deși mai puțin frumos decît al lui Cuc-Alb, în rolul mut al doicii. Ce-i drept, capul negresei avea și mai mult caracter decît al meu ! Așa că, în actul al cincilea, cînd se ivi ținînd pe pumnul ei papagalul cel mare — turcul, negresa și papagalul ei, tragediana voise să figurăm cu toții în

[1] Parafraza zicalei franțuzești : A vorbi franțuzește ca o vacă spaniolă. (n.t.)

piesă — a fost în sală o grozavă explozie de bravo... „Ce succes!“ spunea Athalie, încîntată...

Jacques... Jacques !... Aud trăsura ei care se întoarce. O, ce femeie mizerabilă ! De unde vine așa de tîrziu ? A uitat oare cumplita noastră dimineață ? Și eu care mai tremur tot !

Poarta s-a închis la loc... Numai de nu s-ar urca acum ! Vezi tu, e ceva groaznic vecinătatea unei femei pe care o urăști !“

„Ora unu

Reprezentația pe care ți-am povestit-o a avut loc acum trei zile.

În aceste trei zile a fost veselă, iubitoare, blîndă, încîntătoare. Nu și-a bătut niciodată negresa. De mai multe ori m-a întrebat ce mai faci, dacă tot mai tușești ; și doar Dumnezeu știe că nu te are la inimă... Ar fi trebuit să bănuiesc ceva.

Azi-dimineață intră în odaia mea, cînd bătea ora nouă. Ora nouă !... Niciodată n-o văzusem la ora asta !... Se apropie de mine și-mi zice zîmbind :

— „E ora nouă !“ Apoi, deodată, cu un aer solemn : „Da, dragul meu — te-am înșelat. Cînd ne-am întîlnit, nu eram liberă. Era un bărbat în viața mea, un bărbat căruia-i datoresc luxul, huzurul meu, tot ce am.“

Îți spuneam eu, Jacques, că era o ticăloșie în taina asta ?

— „Din ziua cînd te-am cunoscut, mi-a fost scîrbă de legătura asta... Nu ți-am vorbit îndată de ea, fiindcă te știam prea mîndru pentru a primi să mă împarți cu altul. N-am rupt-o, fiindcă mi-era greu să renunț la viața asta de trîndăvie și de lux, pentru care-s născută... Astăzi nu mai pot să trăiesc astfel. Minciuna asta mă apasă, trădarea asta de fiecare zi mă înnebunește... Și dacă mă mai vrei, după mărturisirea pe care ți-am făcut-o, sînt gata să părăsesc tot și să trăiesc cu tine într-un colțișor de lume, unde vei voi...“

Cuvintele din urmă, „unde vei voi“, le șopti lîngă mine, aproape pe buzele mele, ca să mă amețească...

Totuși am avut curajul să-i răspund, ba chiar foarte rece, că sînt sărac, că nu-mi cîștig existența și că nu pot cere fratelui meu Jacques s-o hrănească și pe ea.

La răspunsul ăsta ridică fruntea cu o înfățișare de triumf :

— „Ei bine, ce-ai spune dac-aș fi găsit pentru noi amîndoi un mijloc cinstit și sigur de a ne cîștiga viața, fără să ne despărțim ?“

Apoi scoase dintr-unul din buzunarele ei un act timbrat, pe care începu să mi-l citească... Era un angajament pentru noi amîndoi, într-un teatru de la periferia Parisului; ea, cu o sută de franci pe lună, eu, cu cincizeci. Totul era gata. Nu mai trebuia decît să iscălim.

Am privit-o îngrozit. Simțeam că mă tîra în prăpastie, și o clipă m-am temut că nu voi fi destul de tare pentru a mă împotrivi... După ce sfîrși de citit hîrtia, fără să-mi lase timp să-i răspund, începu să vorbească cu înfrigurare de măreția carierei teatrale și de viața glorioasă pe care aveam s-o ducem acolo, liberi, mîndri, departe de lume, dăruindu-ne numai artei și iubirii noastre.

Vorbi prea mult. Era o greșeală. Am avut cînd să mă reculeg, s-o chem în ajutor pe maică-mea Jacques în adîncul inimii mele, și cînd își isprăvi tirada, am putut să-i spun foarte rece:

— „Nu vreau să fiu actor !“

Bineînțeles nu se dădu bătută și-și reluă frumoasele tirade.

Osteneală zadarnică... Orice-mi spunea, nu-i răspundeam decît un singur lucru :

— „Nu vreau să fiu actor“...

Începea să-și piardă răbdarea.

— „Atunci — îmi zise ea, îngălbenindu-se la față — vrei mai bine să mă întorc acolo, de la opt la zece, și să rămînă lucrurile așa cum sînt ?“

La asta i-am răspuns, ceva mai puțin rece :

— „Nu vreau nimic... Găsesc că-ți face cinste dorința de a-ți cîștiga existența, ca să n-o mai datorezi mărinimiei unui domn de la opt la zece... Îți repet numai că nu

simt nici cea mai mică vocație pentru teatru și că nu voi fi actor."

La lovitura aceasta izbucni :

— „A ! nu vrei să fii actor ?... Dar ce-o să fii atunci ?... Nu cumva te crezi poet, din întîmplare ?... Se crede poet !... Dar n-ai nimic din ceea ce trebuie, sărman nebun !... Mă rog, fiindcă și-a tipărit o carte proastă, pe care n-o cere nimeni, se crede poet... Dar, nenorocitule, cartea ta-i tîmpită, mi-o spun toți... De două luni de cînd e pusă în vînzare, nu s-a vîndut decît un singur exemplar, și acela-i al meu... Tu, poet, haida-de !... Numai frate-tu poate să creadă asemenea nerozie... Mare naiv și acela !... Și-ți trimite scrisori frumoase... Să te strici de rîs cum tot îi dă cu articolul lui Gustave Planche... Deocamdată se omoară ca să te întrețină, iar tu, în timpul ăsta, tu... tu... la drept vorbind, ce faci tu? Știi măcar?... Ai un cap cu oarecare caracter, și-ți ajunge; te-mbraci ca un turc și crezi că ăsta ți-e tot rostul. Mai întîi te previn că, de cîtva timp, caracterul capului tău se pierde rău de tot... Ești urît, ești tare urît. Iată, privește-te !... Sînt sigură că dacă te-ai întoarce la mamzel Pierrotte, nici nu s-ar mai uita la tine... Și totuși, parcă sînteți făcuți unul pentru altul... Sînteți născuți amîndoi să vindeți porțelan în pasajul Saumon. Te prinde mai bine decît să fii actor"...

Făcea spume la gură, se înneca. Niciodată n-ai văzut asemenea nebunie. Mă uitam la ea, fără să scot o vorbă. Cînd isprăvi, m-am apropiat de dînsa — tremuram din tot trupul — și i-am spus foarte liniștit :

— „Nu vreau să fiu actor !"

Zicînd acestea, m-am îndreptat spre ușă, am deschis-o și i-am arătat-o.

— „Să plec ? făcu ea, rînjind... A ! încă nu... Mai am multe de spus !"

De astă dată n-am mai putut răbda. Un val de sînge mi se sui în obraz. Am pus mîna pe o proptea de fier de la cămin și m-am repezit la dînsa... Te asigur c-a șters-o... Dragul meu, în clipa aceea l-am înțeles pe spaniolul Pacheco.

În urma ei mi-am luat pălăria și am coborît. Toată ziua am alergat încoace și-ncolo ca un om beat... A, dac-ai fi fost aici... O clipă mi-a venit în minte să mă duc la Pierrotte, să mă arunc la picioarele lui, să cer iertare ochilor negri. M-am dus pînă la ușa prăvăliei, dar n-am îndrăznit să intru... S-au împlinit două luni de cînd n-am mai fost pe acolo. Mi-au scris, n-am răspuns. Au venit să mă vadă, m-am ascuns. Cum ar putea să mă ierte ?... Pierrotte ședea la tejghea. Părea trist... M-am oprit o clipă în picioare lîngă geam și m-am uitat la el, apoi am fugit plîngînd...

Cînd s-a înnoptat, m-am întors acasă... Am plîns multă vreme la fereastră. Pe urmă am început să-ți scriu. O să-ți scriu toată noaptea. Mi se pare că ești aici, că stăm de vorbă amîndoi, și asta-mi face bine.

Ce monstru e femeia asta ! Ce sigură era de mine ! Cum mă credea cu totul jucăria, lucrul ei !... Înțelegi ? Să mă ducă la periferie să joc teatru !... Sfătuiește-mă, Jacques, mă plictisesc, sufăr... Mi-a făcut mult rău, vezi tu ! Nu mai am încredere în mine, mă îndoiesc, mă tem. Ce să fac ?... Să lucrez ?... Vai, are dreptate, nu-s poet, cartea mea nu s-a vîndut... Și ce-ai să faci ca s-o plătești ?...

Toată viața mea-i sfărîmată. Nu mai văd, nu mai știu nimic. E întuneric... Sînt nume predestinate. O cheamă Irma Borel ! Borel [1], la noi înseamnă călău... Irma Călău !... Ce bine i se mai potrivește numele ăsta !... Aș vrea să mă mut... Mi-e scîrbă de odaia asta... Și-apoi mă tem să n-o întîlnesc pe scară... Și, mai ales, fii liniștit, dacă mai vine cumva... Dar n-o să mai vină. M-a uitat. Artiștii sînt acolo, ca să-i aducă mîngîiere...

Ah, Dumnezeule, ce aud ?... Jacques, dragă frate, ea este ! Îți spun că ea-i ! Vine aici ! I-am recunoscut pașii... E aici, foarte aproape. Îi aud răsuflarea... Ochiul ei lipit de broasca ușii mă privește, mă arde, mă..."

Scrisoarea aceasta nu plecă.

---

[1] De la *bourreau* — călău (în limba franceză). (n.t.)

Iată-mă ajuns la paginile cele mai întunecate ale povestirii mele, la zilele de ticăloșie și de rușine pe care Daniel Eyssette le-a trăit lîngă femeia aceasta, ca actor la periferia Parisului. Ciudat lucru! Timpul ăsta din viața mea, plin de peripeții, zgomotos, învolburat, mi-a lăsat mai mult remușcări decît amintiri.

Tot colțul acesta din memoria mea e învăluit în ceață, nu văd nimic, nimic...

Dar stați!... N-am decît să închid ochii și să îngîn de două-trei ori refrenul ăsta bizar și melancolic: *Tolocototinian! Tolocototinian!*, și îndată, ca prin farmec, amintirile mele, ațipite, se trezesc, orele moarte ies din mormintele lor și-l regăsesc pe Piciu așa cum era pe atunci, într-o casă mare, nouă, de pe bulevardul Montparnasse, între Irma Borel, care-și repeta rolurile, și Cuc-Alb, care cînta fără încetare: *Tolocototinian! Tolocototinian!*

Ce casă îngrozitoare! O mai văd și acum, o văd cu sutele ei de ferestre, cu parmaclîcul scării verde și năclăit, lăzile de gunoi căscate, ușile numerotate, coridoarele lungi și albe ce miroseau a vopsea proaspătă... Nouă de tot și gata murdară... Erau acolo o sută opt camere; în fiecare cameră, cîte o familie, și ce familii! Toată ziua se auzeau certuri, răcnete, zarvă, vărsări de sînge; noaptea, țipete de copii, picioare goale umblînd pe podea, apoi hîțînatul greoi și veșnic același al leagănelor. Din cînd în cînd, pentru a mai schimba, percheziționile poliției.

Acolo, în văgăuna aceea, cu camere mobilate, cu șapte etaje, veniseră Irma Borel și Piciul să-și adăpostească iubirea. Tristă locuință și foarte potrivită pentru asemenea oaspete!... O aleseseră fiindcă era aproape de teatrul lor; și apoi, ca în toate casele noi, nu plăteau scump. Cu patruzeci de franci — preț pen-

tru cei care uscau pereții — aveau două camere la etajul al doilea, cu un mic balcon spre bulevard, cel mai frumos apartament din toată casa. În fiecare seară se întorceau pe la douăsprezece, la sfîrșitul reprezentației. Era jalnic să treci pe străzile acelea largi, pustii, pe unde dădeau tîrcoale oameni tăcuți ce purtau bluze, fete cu capul gol și redingotele lungi ale patrulelor cenușii.

Mergeau repede, prin mijlocul drumului. Cînd ajungeau acasă, găseau puțină friptură rece pe colțul mesei și pe negresa Cuc-Alb, care-i aștepta... Căci Irma Borel o păstrase pe Cuc-Alb. Domnul de la Opt la Zece își luase înapoi vizitiul, mobilele, vesela, trăsura. Irma Borel își păstrase negresa, papagalul, cîteva bijuterii și toate rochiile... Bineînțeles că pe acestea nu le mai purta decît pe scenă, trenele de catifea și de mătase nefiind făcute pentru a mătura bulevardele de la marginea orașului... Numai rochiile umpleau una din cele două odăi. Atîrnau de jur-împrejur, pe umerare de oțel, și faldurile lor mari, mătăsoase, culorile lor bătătoare la ochi erau ciudat de nepotrivite cu podeaua spălăcită și cu mobilele ponosite. În odaia asta dormea negresa.

Își așezase acolo mindirul, potcoava, sticla de rachiu; numai că, de frică să nu dea foc, nu i se lăsa lampă. Așa că noaptea, cînd se întorceau, Cuc-Alb, cinchită pe mindirul ei, în bătaia lunei, printre rochiile acestea tainice, semăna cu o bătrînă vrăjitoare pe care Barbă-Albastră ar fi pus-o să-i păzească cele șapte spînzurate. Cealaltă odaie, cea mai mică, era a lor și a papagalului. Abia încăpeau un pat, trei scaune, o masă și stinghia cea mare cu bețe aurite.

Oricît de tristă și de strîmtă le era locuința, nu ieșeau totuși niciodată. Cînd nu erau la teatru, își petreceau vremea acasă, învățîndu-și rolurile, și vă jur că era un tărăboi grozav. De la un capăt la altul al casei auzeai urletele lor dramatice: „Fiica mea, dați-mi fiica înapoi! Pe aici, Gaspard! Numele lui, numele lui, mizera-a-bile!“ Pe deasupra, mai erau și țipetele

sfîșietoare ale papagalului, și glasul ascuțit al negresei care îngîna fără încetare: *Tolocototinian?... Tolocototinian!...*

Irma Borel era fericită. Viața asta îi plăcea; se distra jucîndu-se de-a căsătoria artiștilor săraci: „Nu-mi pare rău de nimic" — zicea ea adeseori. Și de ce i-ar fi părut rău? În ziua cînd sărăcia ar fi obosit-o, în ziua cînd s-ar fi săturat să bea vin cu litrul și să mănînce îngrozitoarele porții cu sos ars care li se aduceau de la birtul de jos, în ziua cînd s-ar fi plictisit pînă peste cap de arta dramatică de la periferie, în ziua aceea știa bine că și-ar fi reluat viața de altădată. N-avea decît să ridice un deget ca să regăsească tot ce pierduse.

Gîndul acesta ascuns îi dădea curaj și o făcea să spună: „Nu-mi pare rău de nimic". Nu-i părea rău de nimic ei, dar lui, lui?...

Debutaseră amîndoi în *Gaspardo pescarul*, una din cele mai frumoase bucăți ale spanacurilor melodramatice. Irma Borel fu foarte aplaudată, firește, nu pentru talentul ei — voce proastă, gesturi caraghioase — ci pentru brațele-i de zăpadă, pentru rochiile de catifea. Publicul de acolo nu-i obișnuit să i se prezinte asemenea carnație de un alb orbitor și rochii falnice a patruzeci de franci metrul. În sală ziceau: „E o ducesă!" Și, uimiți, strengarii din Paris aplaudau de-ți spărgeau urechile.

El n-avu același succes. Îl găsiră prea mic. Și-apoi se temea, se rușina. Vorbea prea încet, ca la spovedanie: „Mai tare! Mai tare!" îi strigau. Dar gîtlejul i se strîngea, sugrumîndu-i cuvintele. A fost fluierat... Ce vreți! Degeaba spunea Irma, îi lipsea vocația. La urma urmei, fiindcă ești poet prost nu-i un motiv să fii actor bun.

Creola îl îmbărbăta cum putea mai bine: „N-au înțeles caracterul capului tău"... — îi zicea adeseori. Dar directorul nu se înșelă de loc asupra caracterului capului său. După două reprezentații furtunoase îl chemă în cabinetul lui și-i spuse: „Dragul

meu, drama nu-i de tine. Ne-am înșelat. Să încercăm cu vodevilul. Cred c-o să fii tare bine în comedie". Și, începînd de-a doua zi, încercară un vodevil. Jucă rolul prim-amorezilor comici, al naivilor buimăciți cărora li se dă de băut limonadă Roger în loc de șampanie și care aleargă pe scenă ținîndu-se de burtă, al nătărăilor cu perucî roșcate care plîng ca niște viței — hî!... hî!... hî!... — al îndrăgostiților de la țară care-și rotesc ochii, zicînd: „Don'șoară, vă iubim mult!... Hei! zău că vă iubim tare mult!"

Jucă rolul tuturor „Augustilor", fricoșilor, sluților, al tuturor celor care te fac să rîzi, și adevărul mă silește să spun că nu se descurcă prea rău. Nenorocitul avea succes: stîrnea rîsul spectatorilor.

Lămuriți lucrul ăsta de puteți! Cînd era pe scenă, sulemenit, plin de pudră și de zorzoane, Piciul se gîndea la Jacques și la ochii negri. Cînd se strîmba mai tare sau făcea caraghioslîcuri, chipurile acestor ființe dragi, pe care le trădase atît de mișelește, se ridicau deodată înaintea lui.

Aproape în fiecare seară — strengarii de prin partea locului pot să v-o spună — i se întîmpla să se oprească în mijlocul unei tirade și să rămînă în picioare, fără să mai scoată o vorbă, cu gura deschisă, privind sala... În clipele acelea, sufletul lui scăpa, sărea peste rampă, spărgea tavanul teatrului cu o lovitură de aripă și se ducea foarte departe, să dea o sărutare lui Jacques, o sărutare d-nei Eyssette, să ceară iertare ochilor negri, jeluindu-se amarnic de trista meserie pe care era nevoit s-o facă.

— Hei. zău că vă iubim tare mult!... spunea deodată glasul suflerului, și atunci nenorocitul de Piciu, trezit din visul lui, picat din cer, se uita în jurul lui cu niște ochi mirați, în care se zugrăvea o spaimă atît de firească, de caraghioasă, încît toată sala izbucnea în hohote de rîs. În „argoul" teatrului, asta se numește efect. Fără voia lui, găsise un efect.

Trupa din care făceau parte juca în mai multe comune. Era un fel de trupă nomadă, care dădea re-

prezentații cînd la Grenelle, la Montparnasse, la Sèvres, la Sceaux, la Saint-Cloud. Ca să meargă dintr-un loc într-altul, se îngrămădeau în omnibuzul teatrului — un omnibuz vechi, cafeniu-deschis, tras de un cal ofticos. Pe drum cîntau, jucau cărți. Cei care nu-și știau rolurile, se așezau în fund și repetau. Era locul lui.

Sta acolo tăcut și trist, ca toți marii comici, surd la toate grosolăniile care bîzîiau în jurul lui. Oricît de jos căzuse, era totuși deasupra acestor cabotini ambulanți. Se rușina că se găsește în asemenea tovărășie. Femeile, niște bătrîne pretențioase, sulemenite, afectate, sentențioase. Bărbații, oameni fără nici un ideal, care se făcuseră actori ca să nu muncească, din lene, din dragoste pentru poleială, pentru costum, ca să se arate pe scenă cu pantaloni strîmți de culoare deschisă și în redingote, niște crai de periferie, preocupați mereu de ținuta lor, cheltuindu-și lefurile pe frizuri și zicîndu-ți foarte convinși: „Astăzi am lucrat mult", cînd pierduseră cinci ore ca să-și croiască o pereche de cizme Ludovic al XV-lea din doi metri de hîrtie lucioasă... Într-adevăr nu făcea să-ți bați joc de salonul cu muzică al lui Pierrotte, ca să cazi apoi în hodoroaga asta.

Din pricina înfățișării lui posace și a mîndriei lui tăcute, camarazii nu-l iubeau. Spuneau: „E un viclean". În schimb, creola știuse să cucerească toate inimile. Trona în omnibuz ca o prințesă într-o aventură galantă, rîdea cu toată gura, își lăsa capul pe spate ca să-și arate gîtul fin, îi tutuia pe toți, bărbaților le zicea „dragul meu", iar femeilor „fetițo", și-i silea pe cei mai arțăgoși să spună despre dînsa: „E o fată bună!" Fată bună, ce bătaie de joc!...

Și tot mergînd așa, rîzînd de glumele grosolane, ajungeau la locul reprezentației. Cînd se isprăvea spectacolul, se dezbrăcau cît ai clipi și repede se urcau iar în hodoroaga lor, să se întoarcă la Paris. Era noapte. Vorbeau încet, căutîndu-se prin întuneric cu genunchii. Din cînd în cînd, un rîs înăbușit... La intrarea în car-

tierul Maine, omnibuzul se oprea să treacă sub șopron. Coborau cu toții și toată trupa mergea s-o însoțească pe Irma Borel pînă la ușa uriașei cocioabe, unde Cuc-Alb, pe trei sferturi beată, îi aștepta cu cîntecu-i trist: *Tolocototinian!... Tolocototinian!...*

Văzîndu-i așa de legați unul de altul, ai fi crezut că se iubeau. Nu! Nu se iubeau. Se cunoșteau mult prea bine pentru așa ceva... El o știa mincinoasă, rece, fără suflet. Ea îl știa slab și moale pînă la lașitate. Ea-și zicea: „Într-o bună zi, frate-su va veni să mi-l răpească, pentru a-l reda negustoresei lui de porțelan". El își zicea: „Într-una din zile, obosită de viața pe care o duce, o să-și ia zborul cu un domn de la Opt la Zece, iar eu o să rămîn singur în mocirla asta". Teama asta veșnică de a se pierde era toată iubirea lor. Nu se iubeau și totuși erau geloși.

Ciudat lucru, nu-i așa ? Acolo unde nu-i iubire, să poată fi gelozie! Ei bine, așa era... Cînd ea vorbea mai familiar cu cineva de la teatru, el se îngălbenea la față. Cînd el primea vreo scrisoare, ea se repezea și-o deschidea cu mîini tremurătoare... De cele mai multe ori era o scrisoare de la Jacques. O citea pînă la capăt, rîzînd în batjocură, apoi o arunca pe o mobilă: „Mereu același lucru!" zicea ea cu dispreț. Vai, da, mereu același lucru, adică devotament, mărinimie, abnegație. Tocmai de aceea îl ura ea atîta pe fratele ăsta.

Bunul Jacques habar n-avea. Nu bănuia nimic. I se scria că totul merge bine, că *Comedia pastorală* era pe trei sferturi vîndută și că la scadența polițelor se vor găsi la librari toți banii ce trebuiau pentru a face față. Încrezător și de treabă ca totdeauna, trimitea o sută de franci pe lună în strada Bonaparte, unde Cuc-Alb se ducea s-o ia.

Cu suta de franci de la Jacques și cu lefurile de la teatru aveau, desigur, cu ce trăi, mai ales în cartierul ăsta de oameni săraci. Dar nici unul, nici altul nu știau — vorba ceea — ce-i banul: el, fiindcă n-avusese niciodată, ea, fiindcă avusese totdeauna prea mulți. Așa că, ce mai risipă! Din ziua a cincea a lunii, casa

— un papucaș javanez din pănușe de porumb — era goală. Mai întîi era papagalul, a cărui hrană costa tot atîta cît a unui om mare. Apoi era albul lichid, kolul pentru ochi, pudra, dresurile cu opiu, labele de iepure, toate dichisurile sulemenelii dramatice. Apoi broșurile de roluri ale teatrului erau prea vechi, prea ferfenițite. Doamna voia broșuri noi. Mai avea nevoie și de flori, multe flori. Mai degrabă s-ar fi lipsit de mîncare decît să-și vadă glastrele goale.

După două luni, erau plini de datorii: la hotel, la birt, la portarul teatrului. Din cînd în cînd, vreun creditor se plictisea și venea să facă tărăboi dimineața. În zilele acelea, nemaiavînd încotro, alergau repede la tipograful *Comediei pastorale* și se împrumutau cu cîțiva ludovici, în numele lui Jacques. Tipograful care avea în mînă volumul al doilea din faimoasele memorii și mai știa că Jacques era tot secretarul d-lui d'Hacqueville, își deschidea cu încredere punga. Ludovic după ludovic, ajunseseră să împrumute patru sute de franci care, adăugați la cei nouă sute pentru *Comedia pastorală*, urcau datoria lui Jacques la o mie trei sute de franci.

Biata maică Jacques! Ce dezastre îl mai așteptau la întoarcere! Daniel dispărut, ochii negri în lacrimi, nici un volum vîndut și o mie trei sute de franci de plată. Cum o să iasă din încurcătură?... Creola nu se îngrijora de loc. Dar Piciul nu se gîndea decît la asta. Era o obsesie, o spaimă neîncetată. În zadar căuta să se amețească, să lucreze ca un ocnaș (și ce muncă, sfinte Dumnezeule!), să învețe mereu noi caraghioslîcuri, să studieze în fața oglinzii noi strîmbături. Oglinda-i răsfrîngea totdeauna chipul lui Jacques în loc de al său; printre rîndurile rolului, în loc de Langlumeau, de Josias și de alte personaje de vodevil, nu vedea decît numele lui Jacques; Jacques, Jacques, mereu Jacques!

În fiecare dimineață se uita cu groază la calendar și, numărînd zilele care-l despărțeau de prima scadență a poliților, își zicea înfiorîndu-se: „Numai o lună, numai

trei săptămîni!" Fiindcă știa bine că la cea dintîi poliță protestată totul va fi descoperit și că din ziua aceea va începe calvarul fratelui său. Pînă și în somn îl urmărea gîndul ăsta. Uneori se deștepta tresărind, cu inima strînsă și fața scăldată în lacrimi, cu amintirea nedeslușită a unui vis îngrozitor și ciudat.

Visul ăsta, totdeauna același, îl avea aproape în fiecare noapte. Totul se petrecea într-o odaie necunoscută, unde se găsea un dulap mare cu vechi ornamente cățărătoare de fier fasonat. Jacques era acolo, palid, îngrozitor de palid, întins pe o canapea: abia murise. Camille Pierrotte era și ea acolo și, în picioare în fața dulapului, căuta să-l deschidă pentru a lua un giulgiu. Dar nu izbutea. Și tot dibuind cu cheia în jurul broaștei, spunea cu glas sfîșietor: „Nu pot să deschid... Am plîns prea mult... nu mai văd".

Deși voia să i se împotrivească, visul ăsta-l tulbura mai mult decît ar fi trebuit. De cum închidea ochii, îl vedea iar pe Jacques, întins pe canapea, și pe Camille oarbă în fața dulapului... Toate remușcările, toate spaimele acestea îl făceau din zi în zi mai posomorît, mai supărăcios. Cît despre creolă, nici ea nu mai era îngăduitoare. De altfel simțea nedeslușit că-i scapă — fără să știe cum — și asta o întărîta. În fiecare clipă se iscau scene groaznice, strigăte, ocări.

Ea-i zicea:

— Du-te la Pierrotte a ta, să-ți mai dea inimi de zahăr!...

Iar el, îndată:

— Întoarce-te la Pacheco al tău, să-ți despice buza!

Ea-i striga:

— Burghezule!

El îi răspundea:

— Blestemato!

Apoi izbucneau amîndoi în lacrimi și se iertau cu mărinimie, pentru a reîncepe a doua zi.

Așa trăiau, nu! așa se bălăceau împreună, legați laolaltă, culcați în aceeași mocirlă... Viața asta ticăloasă, ceasurile acestea mizerabile mi se perindă

astăzi pe dinaintea ochilor, îndată ce îngîn refrenul negresei, ciudatul și melancolicul: *Tolocototinian!... Tolocototinian!...*

XIII. RĂPIREA

Era într-o seară, pe la nouă, la teatrul Montparnasse. Piciul, care juca în prima piesă, tocmai isprăvise și se urca în cabina lui. Pe scară o întîlni pe Irma Borel, care urma să intre în scenă. Era strălucitoare, toată în catifea și dantele, cu evantaiul în mînă, ca Célimène [1].

— Vino în sală — îi zise ea, trecînd — sînt bine dispusă... o să fiu tare frumoasă...

El grăbi pasul spre cabina lui și se dezbrăcă repede. Cabina asta, pe care o împărțea cu doi camarazi, era un cabinet fără fereastră, cu tavanul scund, luminat cu schist [2]. Două sau trei scaune de pai alcătuiau tot mobilierul. De-a lungul peretelui atîrnau bucăți de oglindă, peruci ciufulite, zdrențe cu paiete, catifele ponosite, aurituri șterse; jos, într-un colț, borcane de ruj fără capace, pufuri de pudră roase.

Piciul era acolo de cîteva clipe și tocmai se despopoțona, cînd auzi un mașinist chemîndu-l de jos: „Domnule Daniel, domnule Daniel!" Ieși din cabină și, aplecat peste lemnul jilav al balustradei, întrebă: „Ce este?" Apoi, văzînd că nu-i răspunde nimeni, coborî așa cum era, pe jumătate dezbrăcat, mînjit tot

[1] Eroina din *Mizantropul* de Molière (1622—1673). Tipul femeii tinere, frumoase, cochete, clevetitoare și spirituale. (n.t.)

[2] Rocă ce se desface în foi subțiri. (n.t.)

cu alb și cu roșu, cu peruca mare și galbenă ce-i cădea pe ochi.

La capătul scării, se izbi de cineva.

— Jacques! strigă el, trăgîndu-se îndărăt.

Era Jacques... O clipă se uitară unul la altul fără să scoată o vorbă. Pînă la urmă, Jacques își împreună mîinile și murmură cu glas blînd, plin de lacrimi: „O, Daniel!" A fost de ajuns. Piciul, mișcat pînă în adîncul inimii, privi în jurul lui ca un copil fricos și zise încet, așa de încet, încît frate-su abia putu să-l audă: „Ia-mă de aici, Jacques!"

Jacques tresări și, luîndu-l de mînă, îl scoase afară. O birjă aștepta la ușă; se suiră într-însa. „Strada Doamnelor, la Batignolles!" — strigă maica Jacques. „E în mahalaua mea!" — răspunse voios birjarul, și trăsura porni.

...Jacques era la Paris de două zile. Venea de la Palermo, unde, în sfîrșit, îl ajunsese o scrisoare de-a lui Pierrotte, care alerga după el de trei luni. Scrisoarea aceasta, scurtă și fără fraze, îl înștiința despre dispariția lui Daniel.

Citind-o, Jacques ghici tot. Își zise: „Copilul face prostii... Trebuie să mă duc acolo!" Și numaidecît ceru un concediu marchizului.

— Un concediu! făcu bătrînul, sărind în sus... Ești nebun ? Dar memoriile mele ?...

— Numai opt zile, domnule marchiz, cît îmi trebuie să mă duc și să mă întorc. E în joc viața fratelui meu.

— Puțin îmi pasă de fratele dumitale... N-ai fost prevenit cînd ai intrat la mine ? Ai uitat convențiile noastre?

— Nu, domnule marchiz, dar...

— Nici un dar. O să pățești și dumneata ca ceilalți. Dacă-ți părăsești serviciul pentru opt zile, n-o să te mai întorci niciodată. Te rog gîndește-te bine la lucrul ăsta... Și uite, în timp ce te gîndești, șezi colea. O să-ți dictez.

— M-am și gîndit, domnule marchiz. Mă duc.

— Du-te la dracu'!

Atunci, neînduplecatul bătrîn își luă pălăria și-o porni la consulatul francez, în căutarea unui nou secretar.

Jacques plecă în aceeași seară.

Sosind la Paris, alergă în strada Bonaparte. „Frate-meu e sus ?“ strigă el portarului, care-și fuma luleaua în curte, călare pe fîntînă. Portarul începu să rîdă: „A șters-o de mult!“, răspunse el cu viclenie.

Voia să facă pe discretul, dar o monedă de cinci franci îi dezlegă limba. Atunci povesti că de multă vreme prichindelul de la al cincilea și doamna de la etajul întîi dispăruseră, că se ascundeau nu știu unde, în vreun colț al Parisului, dar negreșit împreună, fiindcă negresa Cuc-Alb venea în fiecare lună să întrebe dacă nu-i ceva pentru ei. Mai adăugă cum că, la plecare, d. Daniel uitase să-l înștiințeze că se mută și că i se datora chiria pe ultimele patru luni, fără a mai vorbi de alte datorii mărunte.

— Bine — făcu Jacques — totul va fi plătit.

Și, fără să piardă un minut, fără măcar să se scuture de colbul călătoriei, începu să-și caute copilul.

Se duse mai întîi la tipograf, gîndind cu drept cuvînt că, depozitul general al *Comediei pastorale* fiind acolo, Daniel trebuia să vină des pe la el.

— Voiam să-ți scriu — îi zise tipograful, văzîndu-l că intră. Știi că cea dintîi poliță expiră peste patru zile.

Jacques răspunse foarte liniștit:

— M-am gîndit la asta... Chiar de mîine o să iau librarii la rînd. Au să-mi dea bani. Vînzarea a mers foarte bine.

Tipograful își holbă ochii albaștri și bulbucați de alsacian:

— Cum ?... Vînzarea a mers bine ? Cine ți-a spus asta ?

Jacques se îngălbeni, presimțind o catastrofă.

— Ia te uită în colțul ăsta — urmă alsacianul — la grămada aceea de volume. E *Comedia pastorală*. De cinci luni de cînd s-a pus în comerț nu s-a vîndut decît

un singur exemplar. Pînă la urmă, librarii s-au plictisit și mi-au trimis înapoi volumele pe care le aveau în depozit. În clipa de față nu-s bune decît să fie vîndute la kilogram. Păcat! Era bine tipărită!

Fiecare vorbă a omului acesta cădea pe capul lui Jacques, ca o lovitură de măciucă plumbuită, dar ceea ce-l dădu gata fu vestea că Daniel împrumutase bani de la tipograf, în numele lui.

— Nu mai departe decît ieri — făcu neînduplecatul alsacian — mi-a trimis o negresă să-mi ceară doi ludovici, dar am refuzat categoric. Mai întîi, fiindcă tainicul comisionar nu-mi inspira încredere, și apoi, înțelegi, domnule Eyssette, eu nu-s bogat, și pînă acum am dat fratelui dumitale peste patru sute de franci.

— Știu — răspunse cu mîndrie maica Jacques — dar fii fără grijă, banii îți vor fi înapoiați curînd.

Apoi ieși repede, de teamă că n-o să-și poată ascunde tulburarea. Pe stradă fu nevoit să se așeze pe un stîlpișor de piatră. Nu-l mai țineau picioarele. Copilul fugit, slujba pierdută, banii de înapoiat tipografului, odaia, portarul, scadența de poimîine, toate zbîrnîiau, se învolburau în creierul lui... Deodată se ridică: „Mai întîi datoriile — își zise el — e lucrul cel mai grabnic“ .Și cu toată mișeleasca purtare a fratelui său față de familia Pierotte, se duse fără șovăială să se adreseze lui Pierotte.

Cînd intră în prăvălia *fostei case Lalouette*, Jacques zări după tejghea o față mare, galbenă și umflată, pe care la început nici n-o recunoscu, dar la zgomotul pe care-l făcu ușa, fața cea mare se ridică și, văzînd cine intrase, scoase un răsunător: „Cum s-ar zice...“, asupra căruia nu te puteai înșela... Bietul Pierrotte! Mîhnirea fetei lui făcuse din el alt om. Pierrotte cel de odinioară, atît de voios și de rumen, nu mai exista. Lacrimile pe care mititica lui le vărsa de cinci luni îi înroșiseră ochii și-i topiseră obrajii. Pe buzele-i palide, rîsul zgomotos de altădată făcea loc acum unui zîmbet rece, tăcut, zîmbetul văduvelor și al iubitelor părăsite. Nu mai era Pierrotte, era Ariana, era Nina.

De altfel, în prăvălia *fostei case Lalouette* numai el era schimbat. Păstoriţele colorate, chinezii cu pîntec mare, vioriu, surîdeau mereu fără griji pe poliţele înalte, printre paharele de Boemia şi farfuriile cu flori mari. Castroanele de supă rotunde, lămpile carcel[1] de porţelan pictat străluceau mereu la locul lor, îndărătul aceloraşi vitrine, şi, în odaia din dosul prăvăliei, acelaşi flaut cînta tot atît de discret.

— Eu sînt, Pierrotte — zise maica Jacques, întărindu-şi glasul — vin să-ţi cer un mare serviciu. Împrumută-mi o mie cinci sute de franci.

Fără să răspundă, Pierrotte deschise casa, zornăi cîţiva taleri; apoi, închizînd sertarul, se ridică liniştit:

— Nu-i am aici, domnule Jacques. Aşteaptă-mă că-i aduc de sus. Înainte de a ieşi, adăugă stingherit: Nu-ţi spun să vii cu mine. I-ar face prea rău.

Jacques oftă:

— Ai dreptate, Pierrotte. Mai bine să nu merg sus.

După cinci minute, cevenolul se întoarse cu două hîrtii de cîte o mie de franci, pe care i le puse în mînă. Jacques nu voia să le ia.

— N-am nevoie decît de o mie cinci sute de franci — zicea el.

Dar cevenolul stărui:

— Te rog, domnule Jacques, păstrează tot. Ţin la cifra de două mii de franci. E suma pe care mi-a împrumutat-o domnişoara pe vremuri, ca să-mi cumpăr un om în loc. Dacă n-ai primi, cum s-ar zice, nu ţi-aş ierta-o niciodată!

Jacques nu îndrăzni să refuze. Băgă banii în buzunar şi, întinzînd mîna cevenolului, îi zise numai:

— Adio, Pierrotte, şi mulţumesc!

Pierrotte îi opri mîna.

Cîtva timp rămaseră aşa, faţă în faţă, emoţionaţi şi tăcuţi. Amîndoi aveau numele lui Daniel pe buze, dar, din aceeaşi delicateţe, nu îndrăzneau să-l rostească. Un

[1] Lampă mecanică inventată de ceasornicarul francez Carcel în 1800. (n.t.).

tată și o mamă care se înțelegeau atît de bine!... Jacques, cel dintîi, se desprinse ușurel. Îl podideau lacrimile; se grăbea să iasă. Cevenolul îl însoți pînă în pasaj. Ajungînd acolo, bietul om nu-și mai putu stăpîni amărăciunea de care-i era plin sufletul și începu cu jelanie în glas:

— Ah! domnule Jacques... domnule Jacques... cum s-ar zice!... Dar era prea tulburat ca să-și isprăvească traducerea și nu putu decît să repete de două ori la rînd: Cum s-ar zice... Cum s-ar zice...

O, da, într-adevăr, cum s-ar zice!...

Plecînd de la Pierrotte, Jacques se întoarse la tipograf. Cu toată împotrivirea alsacianului, voi să-i înapoieze îndată cei patru sute de franci împrumutați lui Daniel. Și, ca să-și ia de-o grijă, îi mai lăsă și banii pentru cele trei polițe; apoi, simțindu-și inima mai ușoară, își zise: „Să căutăm copilul". Din nenorocire, ora era prea înaintată ca să-și înceapă alergătura chiar în ziua aceea. De altfel, oboseala călătoriei, emoția, tusea seacă și neîncetată care de mult îl prăpădea cu încetul zdrobiseră pînă într-atîta pe biata maică Jacques, încît a fost nevoie să se întoarcă în strada Bonaparte, spre a se mai odihni puțin.

A, cînd intră în odăiță și revăzu, în amurgul unui soare bătrîn de octombrie, toate lucrurile care-i vorbeau de copilul său: masa rimelor în fața ferestrei, paharul lui, călimara, lulelele scurte ca ale abatelui Germane, cînd auzi sunînd prietenoasele clopote de la Saint-Germain, cam răgușite de ceață, cînd *Angelus*-ul de seară — melancolicul *Angelus* care-i plăcea atîta lui Daniel — bătu din aripi în geamurile umede, numai o mamă ar putea spune ce a suferit maica Jacques...

Se învîrti de două-trei ori în jurul odăii, uitîndu-se pretutindeni, deschizînd toate dulapurile, în nădejdea de a găsi ceva care să-l pună pe urmele fugarului. Dar, vai! Dulapurile erau goale. Nu mai rămăsese decît rufărie veche, niște zdrențe. Toată odaia mirosea a dezastru și a părăsire. Nu plecase, fugise. Într-un colț, pe jos, era un sfeșnic, iar în cămin, sub un mor-

man de hîrtie arsă, o cutie albă cu dungi de aur. Cutia asta o recunoscu. Acolo păstrau scrisorile ochilor negri. Acum o regăsea în cenușă. Ce nelegiuire!

Urmîndu-și cercetările, dădu într-un sertar al mesei peste cîteva foi de hîrtie acoperite cu un scris neregulat, înfrigurat, scrisul lui Daniel cînd era inspirat. „E un poem, fără îndoială" — gîndi maica Jacques, apropiindu-se de fereastră, ca să citească. Într-adevăr era un poem, un poem jalnic ce începea astfel:

„Jacques, te-am mințit. De două luni te mint mereu". Scrisoarea aceasta nu plecase; dar, după cum vedeți, ajungea totuși la destinație. De data aceasta, providența făcuse serviciul poștei.

Jacques o citi de la un capăt la celălalt. Cînd ajunse la locul unde scrisoarea vorbea de un angajament la Montparnasse, propus cu atîta stăruință, respins cu atîta hotărîre, sări în sus de bucurie:

— Știu unde este — strigă el; și, vîrînd scrisoarea în buzunar, se culcă mai liniștit; dar, deși rupt de oboseală, nu dormi. Tot blestemata aceea de tuse...

De cum se iviră zorile, zori leneșe și reci de toamnă, se sculă în grabă. Își făcuse planul.

Adună boarfele din fundul dulapurilor, le puse în cufărul lui, fără a uita cutiuța cu dungi de aur, zise un ultim adio vechiului turn Saint-Germain și plecă lăsînd totul deschis — ușa, fereastra, dulapurile, pentru ca nimic din frumoasa lor viață să nu mai rămînă în locuința aceea, în care alții aveau să stea de-acum înainte. Jos înștiință că se mută, plăti chiria pe lunile din urmă; apoi, fără a mai răspunde întrebărilor viclene ale portarului, opri o trăsură care trecea și porunci să-l ducă la hotelul Pilois, din strada Doamnelor, la Batignolles.

Hotelul ăsta era ținut de un frate de-al bătrînului Pilois, bucătarul marchizului. Nu primea decît persoane recomandate și numai cu trimestrul. Așa că, în cartier, hotelul se bucura de o faimă cu totul deosebită. A locui la hotelul Pilois era un certificat de viață regulată și cinstită. Jacques își cîștigase încrederea acelui

Vatel[1] al casei d'Hacqueville, și aducea din partea acestuia un coș cu vin de Marsala pentru hotelier.

Această recomandație fu de ajuns, și cînd ceru cu sfială să fie primit ca locatar, i se dădu fără șovăire o cameră frumoasă la parter, cu două ferestre spre grădina hotelului — era cît pe ce să spun a mănăstirii. Grădina nu era mare: trei sau patru salcîmi, un pătrat de verdeață sărăcăcioasă — verdeața din Batignolles — un smochin fără smochine, o viță de vie bolnavă și cîteva tufe de crizanteme, numai atîta, dar, în sfîrșit, ajungea ca să înveselească odaia, cam tristă și umedă de felul ei...

Fără să piardă o clipă, Jacques își așeză lucrurile, bătu cuie, rîndui rufăria, puse un rastel pentru lulelele lui Daniel, anină portretul d-nei Eyssette la căpătîiul patului; într-un cuvînt, se străduí pe cît putu mai bine s-alunge aerul banal care îmbîcsește orice cameră mobilată; apoi, cînd o luă bine în stăpînire, îmbucă repede ceva și ieși îndată. Trecînd, îl înștiință pe d. Pilois că în seara aceea, în mod cu totul excepțional, o să se întoarcă poate cam tîrziu, și-l rugă să i se pregătească în cameră o gustare mai bună, cu două tacîmuri și vin vechi. În loc să se bucure de acest cîștig suplimentar, bunul d. Pilois se înroși pînă în vîrful urechilor, ca un vicar abia intrat în slujbă.

— Vorba-i că — făcu el, încurcîndu-se — nu știu... Regulamentul hotelului nu îngăduie... avem fețe bisericești care...

Jacques zîmbi:

— A! foarte bine, înțeleg... Te-au speriat cele două tacîmuri... Liniștește-te, iubite domnule Pilois, nu-i o femeie.

Dar, coborînd spre Montparnasse, își zicea: „Totuși, da, e o femeie, o femeie fără curaj, un copil fără minte pe care niciodată nu trebuie să-l mai lași singur".

---

[1] Șeful serviciului mesei al Marelui Condé. Tip de bucătar priceput. (n.t.)

Spuneți-mi de ce maică-mea Jacques era atît de sigur că mă găsește la Montparnasse ? De cînd îi scrisesem groaznica scrisoare care nu plecase, aș fi putut foarte bine să părăsesc teatrul, ba nici să nu fi intrat acolo... Ei bine, nu! Instinctul de mamă îl călăuzea. Era convins că mă găsește acolo și c-o să mă ia cu el chiar în seara aceea; numai că, pe bună dreptate, se gîndea: „Ca să-l răpesc, trebuie să fie singur, iar femeia aceea să nu bănuiască nimic". Asta-l împiedică să se ducă de-a dreptul la teatru după lămuriri. Culisele-s vorbărețe. Un singur cuvînt putea să dea de știre... Socoti că-i mai bine să se bizuie numai pe afișe și se duse repede să le cerceteze.

Programele reprezentațiilor de periferie se afișează la ușa crîșmarilor din cartier, după niște zăbrele, în felul strigărilor de cununie în satele din Alsacia. Citindu-le, Jacques scoase un țipăt de bucurie.

La teatrul Montparnasse se juca în seara aceea *Marie-Jeanne*, dramă în cinci acte, cu d-nele Irma Borel, Désirée Levrault, Guigne etc.

Precedat de:

Iubire și prune uscate, vodevil într-un act, cu d-nii Daniel, Antonin și d-ra Léontine.

„Totu-i în regulă — își zise el. Nu joacă amîndoi în aceeași piesă. Sînt sigur de lovitura mea."

Și intră într-o cafenea din Grădina Luxemburg, să aștepte ora răpirii.

Cînd se înseră, se duse la teatru. Reprezentația se și-ncepuse. Se plimbă cam un ceas sub gangul din fața ușii, laolaltă cu gardienii comunali.

Din cînd în cînd, aplauzele dinăuntru ajungeau pînă la el ca un zgomot de grindină îndepărtată, și i se rupea inima la gîndul că poate aplaudau astfel strîmbăturile copilului său... Pe la nouă, un val de lume se revărsă zgomotos în stradă. Vodevilul se isprăvise: erau unii care mai rîdeau. Fluierau, se chemau: „Hei!...

Tu!“ răsunau toate zbieretele menajeriei pariziene... De! Nu era ieșirea de la Teatrul Italienilor!

Jacques mai așteptă o clipă, pierdut în gloata aceea; apoi, pe la sfîrșitul antractului, cînd toată lumea se întorcea în sală, se strecură într-o alee întunecoasă și năclăită de lîngă teatru — intrarea artiștilor — și ceru să vorbească cu d-na Irma Borel.

— Cu neputință! i se spuse. E în scenă...

Cît despre șiretlicuri, nici chiar un sălbatic nu-l întrecea pe Jacques ăsta! Cu aerul cel mai liniștit răspunse:

— Dacă nu pot s-o văd pe doamna Irma Borel, vă rog să-l chemați pe domnul Daniel. O să-i transmită ce aveam să-i spun.

După un minut, maica Jacques își recucerise copilul și-l ducea în grabă la celălalt capăt al Parisului.

XIV. VISUL

— Ia te uită, Daniel — îmi zise maică-mea Jacques, cînd am intrat în camera de la hotelul Pilois. Parcă-i noaptea sosirii tale la Paris!

Ca în noaptea aceea, într-adevăr, o gustare îmbietoare ne aștepta pe o față de masă foarte albă: pateul mirosea frumos, vinul părea venerabil, flacăra luminoasă a lumînărilor rîdea în fundul paharelor. Și totuși, și totuși nu mai era același lucru! Sînt fericiri care nu se mai repetă. Masa era aceeași, dar îi lipsea floarea vechilor noștri oaspeți, frumoasa înfiăcărare a sosirii, planurile de lucru, visurile de glorie și acea sfîntă încredere care te face să rîzi și să mănînci cu poftă. Nici unul, vai! nici unul din oaspeții aceștia de altădată nu voise să vină la d. Pilois. Rămăseseră cu toții în clopotnița de la Saint-Germain; ba, în ultima

clipă, pînă și Expansiunea, care ne făgăduise să ia parte la sărbătoarea noastră, trimise răspuns că n-o să vină.

O nu, nu mai era același lucru. Am înțeles așa de bine, încît vorbele lui Jacques, în loc să mă înveselească, îmi umplură ochii de lacrimi ce-mi curgeau șiroaie. Sînt sigur că-n adîncul inimii îi venea și lui să plîngă, dar avu curajul să se stăpînească și-mi zise, luîndu-și un aer voios: „Haide, Daniel, ai plîns destul! Numai asta faci de un ceas. (În trăsură, pe cînd îmi vorbea, plînsesem într-una pe umărul lui.) Halal primire! Fără îndoială îmi amintești de cele mai urîte zile ale vieții mele, vremea ibricelelor cu clei, și parcă mai aud: „Jacques, ești un măgar!" Haide, șterge-ți lacrimile, tinere pocăit, uită-te în oglindă și să vezi cum o să rîzi".

M-am uitat în oglindă, dar n-am rîs. Mi-a fost rușine... Peruca cea galbenă mi se lipise de frunte, eram mînjit cu roșu și cu alb pe obraji, peste care-mi curgeau sudoarea și lacrimile... Era îngrozitor! Cu o mișcare de scîrbă mi-am smuls peruca, dar, cînd s-o arunc, m-am răzgîndit și am atîrnat-o drept în mijlocul peretelui.

Jacques mă privea foarte mirat: „De ce-o pui acolo, Daniel ? E foarte urît trofeul ăsta de apaș... Parcă l-am fi scalpat pe *Polichinelle* [1].

Iar eu, foarte grav: „Nu! Jacques, nu-i un trofeu. E remușcarea mea, remușcarea mea ce se poate vedea și pipăi și pe care vreau s-o am totdeauna înaintea mea".

Umbra unui zîmbet amar trecu pe buzele lui Jacques, dar îndată își reluă înfățișarea veselă: „Aida-de, lasă asta; acum că te-ai spălat și ți-am regăsit scumpa mutrișoară, să ne așezăm la masă, frumosul meu cîrlionțat, că mor de foame".

Nu era adevărat. Nu-i era foame, dar nici mie, Dumnezeule! În zadar voiam să fac cinste mesei, mi se oprea mîncarea în gît și, cu toate sforțările mele de a mă li-

[1] Personaj caraghios din farsele italiene. (n.t.)

niști, îmi stropeam pateul cu lacrimi tăcute. Jacques mă pîndea cu coada ochiului și-mi zise după o clipă: „De ce plîngi ?... Îți pare rău că ești aici ? Ți-e necaz pe mine că te-am răpit ?"

I-am răspuns cu tristețe: „Jacques, asta-i o vorbă rea, dar ți-am dat dreptul să-mi spui orice".

Cîtăva vreme am mai mîncat, sau mai bine zis ne-am prefăcut amîndoi că mîncăm. Jacques, scos din răbdări de comedia pe care ne-o jucam unul altuia, își împinse farfuria și se ridică: „Hotărît lucru, masa nu merge. Mai bine să ne culcăm".

Avem noi un proverb care spune: „Chinul și somnul nu-s tovarăși de pat". Mi-am dat seama de adevărul ăsta în noaptea aceea. Chinul meu era să mă gîndesc la tot binele pe care mi-l făcuse maică-mea Jacques și la tot răul cu care-l răsplătisem, să compar viața mea cu a sa, egoismul meu cu devotamentul lui, sufletul ăsta de copil mișel cu inima aceea de erou, care-și luase ca îndreptar în viață: „Nu-i decît o fericire pe lume, fericirea celorlalți". Mai era un chin să-mi spun: „Acuma mi-am stricat viața. Am pierdut încrederea lui Jacques, iubirea ochilor negri, stima față de mine însumi... Ce-o să mă fac?"...

Chinul ăsta îngrozitor mă ținu treaz pînă la ziuă... Nici Jacques nu dormi. L-am auzit răsucindu-se pe o parte și pe alta și tușind, o tuse seacă ce parcă-mi înțepa ochii. Odată l-am întrebat încetișor: „Tușești, Jacques? Nu ești bolnav cumva?"... Mi-a răspuns: „Nu-i nimic... Dormi acolo..." Și, după glasul lui, am înțeles că era mai supărat pe mine decît voia să pară. Gîndul ăsta-mi sporea și mai mult mîhnirea și am început iar să plîng singur sub plapumă. Și am plîns atîta, că pînă la urmă am adormit. Dacă chinul alungă somnul, lacrimile sînt un narcotic.

Cînd m-am deșteptat, era ziua mare. Jacques nu se mai afla lîngă mine. Credeam că plecase, dar, dînd la o parte perdelele, l-am zărit la celălalt capăt al odăii, culcat pe o canapea, și atît de palid, o! atît de palid... Nu știu ce gînd groaznic mi-a fulgerat prin minte.

„Jacques!" am strigat, repezindu-mă spre el... Dormea și strigătul meu nu-l deșteptă. Lucru ciudat! Chipul lui avea în somn o expresie de suferință tristă, pe care nu i-o mai văzusem niciodată, dar care totuși nu era ceva nou pentru mine. Trăsăturile lui slăbite, fața prelungă, paloarea obrajilor, mîinile bolnăvicios de străvezii, toate-mi făceau rău, dar un rău pe care-l mai simțisem cîndva.

Totuși, nu fusese niciodată bolnav. Niciodată pînă acum, Jacques n-avusese cearcănele astea vinete sub ochi, fața asta suptă... În ce altă lume trecută mai avusesem oare vedenia aceasta? Deodată mi-am adus aminte de visul meu. Da, asta-i! Așa era Jacques în visul meu, palid, îngrozitor de palid, întins pe o canapea, abia murise... Jacques a murit, Daniel Eyssette, și tu l-ai ucis... În clipa aceea, o rază de soare cenușiu intră sfioasă pe fereastră și, ca o șopîrlă, alergă pe chipul acesta palid, neînsuflețit... O, fericire! Iată că mortul se deșteaptă, se freacă la ochi și, văzîndu-mă în picioare în fața lui, îmi zice zîmbind voios:

— Bună dimineața, Daniel! Ai dormit bine? Eu tușeam prea mult. M-am lungit pe canapea ca să nu te trezesc.

Și în timp ce-mi vorbește foarte liniștit, simt că-mi mai tremură picioarele de cumplita vedenie pe care am avut-o și mă rog în adîncul inimii mele: „Dumnezeule atotputernic, nu-mi lua pe maică-mea Jacques!"

Cu toată deșteptarea asta tristă, dimineața fu destul de veselă. Am putut chiar să regăsim ceva din rîsetele noastre de odinioară, dar, cînd să mă îmbrac, mi-am dat seama că n-aveam alte haine decît un pantalon scurt de barchet și o jiletcă roșie cu pulpane lungi, zdrențe de teatru pe care le purtam în clipa răpirii.

— La naiba, dragul meu — îmi zise Jacques — nu te poți gîndi la toate! Numai don Juanii nedelicați se gîndesc la trusou cînd răpesc vreo frumoasă! De altfel n-avea nici o grijă! O să te înnoim... Va fi iar ca la sosirea ta la Paris.

O spunea ca să-mi facă plăcere, fiindcă simțea, ca și mine, că nu mai era același lucru.

— Hai, Daniel — urmă bunul meu Jacques, văzînd că luam un aer visător — să nu ne mai gîndim la trecut. Iată o viață nouă care se deschide înaintea noastră, să pășim în ea fără remușcări, cu încredere, căutînd numai să nu ne mai joace aceleași feste ca cea veche... Nu te întreb, dragă frate, ce socoți să faci de azi înainte, dar mi se pare că, dacă vrei să începi un nou poem, locul ăsta-i prielnic să lucrezi. Odaia-i liniștită. Păsările cîntă în grădină. N-ai decît să-ți așezi masa rimelor în fața ferestrei...

I-am curmat repede vorba:

— Nu, Jacques, s-a isprăvit cu poemele și cu rimele. Sînt fantezii care te costă prea scump. Acuma vreau să fac și eu ca tine, să muncesc, să-mi cîștig existența și să te ajut din răsputeri la reclădirea căminului.

Iar el, zîmbitor și liniștit:

— Iată planuri frumoase, domnule fluture albastru, dar nu asta ți se cere. Nu-i vorba să-ți cîștigi existența, și numai de-ai făgădui... Dar basta! O să mai vorbim noi de toate acestea mai tîrziu... Hai să-ți cumpărăm haine!

Ca să ies, am fost nevoit să pun o redingotă de-a lui, care-mi cădea pînă la glezne și-mi dădea aerul unui muzicant piemontez; nu-mi lipsea decît harpa. Cu cîteva luni în urmă aș fi murit de rușine dac-ar fi trebuit să umblu pe stradă în halul ăsta, dar în clipa de față aveam destule alte rușini pe cap, și ochii femeilor puteau să rîdă mult și bine cînd treceam, că nu mai era același lucru ca pe vremea galoșilor mei... A nu, nu mai era același lucru!

— Acuma că mai arăți a om — îmi zise maica Jacques, ieșind din prăvălia de haine vechi — te însoțesc pînă la hotelul Pilois. Apoi mă duc să văd dacă negustorul de fier, la care țineam contabilitatea înainte de plecarea mea, vrea să-mi mai dea de lucru... Banii lui Pierrotte n-au să țină o veșnicie. Trebuie să mă gîndesc la pîinea noastră.

Îmi venea să-i spun: „Ei bine, Jacques, dă-te la negustorul tău. M-oi pricepe eu să mă-ntorc singur acasă". Dar l-am înțeles: voia să fie sigur că n-aveam să mă duc iarăși la Montparnasse. A, de-ar fi putut să citească în sufletul meu!

Ca să-l liniștesc, l-am lăsat să mă conducă pînă la hotel. Dar de cum întoarse spatele, am șters-o pe stradă. Și eu aveam de făcut drumuri...

Cînd m-am întors, era tîrziu. Prin grădina întunecoasă, o umbră mare, neagră, se plimba neliniștită. Era maică-mea Jacques.

— Bine c-ai venit odată — îmi zise el, tremurînd. Tocmai voiam să plec la Montparnasse...

Am făcut un gest de mînie:

— Prea te îndoiești de mine, Jacques, nu-i mărinimos... Și oare așa o să fie totdeauna? Niciodată n-o să-mi redai încrederea ta? Îți jur pe ce am mai sfînt pe lume că nu vin de unde crezi tu, că femeia aceea a murit pentru mine, că n-am s-o mai văd niciodată, că m-ai recucerit cu totul și că trecutul acela îngrozitor, din care m-a smuls dragostea ta, nu mi-a lăsat decît remușcări și nici o părere de rău... Ce trebuie să-ți mai spun ca să te conving? Ah! uite, răutăciosule! Aș vrea să-mi deschid pieptul ca să vezi că nu mint.

Nu mai știu ce mi-a răspuns, dar îmi aduc aminte că, în umbră, dădea trist din cap ca și cum ar fi zis: „Vai, cum aș vrea să te cred!" Și totuși eram sincer vorbindu-i astfel. Fără îndoială că eu singur n-aș fi avut niciodată curajul să mă smulg de lîngă femeia aceea, dar acum, cînd lanțul era sfărîmat, simțeam o ușurare nespusă. Ca oamenii care încearcă să se omoare cu cărbuni și se căiesc în clipa din urmă, cînd e prea tîrziu și asfixia îi și gîtuie și-i paralizează. Deodată sosesc vecinii, ușa sare în țăndări, aerul mîntuitor năvălește în odaie și sărmanii sinucigași îl sorb cu nesaț, fericiți că mai trăiesc și făgăduind să nu mai înceapă. Tot așa și eu, după cinci luni de asfixiere morală, trăgeam cu nări fremătătoare aerul proaspăt și tare al vieții cinstite, îmi umpleam plămînii, și vă jur pe Dumnezeu că nu-mi

ardea să mai încep... Dar Jacques nu voia să mă creadă, și toate jurămintele din lume nu l-ar fi convins de sinceritatea mea... Bietul băiat ! Îi făcusem atîtea !

Ne-am petrecut seara asta dintîi în odaia noastră, stînd înaintea focului, ca iarna, fiindcă odaia era umedă și negura din grădină ne pătrundea pînă în măduva oaselor. Și apoi, știți, cînd ești trist, îți face bine să vezi un pic de foc... Jacques lucra, făcea socoteli. În lipsa lui, negustorul de fier voise să-și țină singur registrele și ieșise o mîzgălitură atît de frumoasă, o asemenea încurcătură în *debit* și *credit*, încît acum era nevoie de o lună de muncă anevoioasă, ca lucrurile să fie puse la punct. Vă închipuiți că n-aș fi dorit decît să-i ajut maică-mi Jacques la operația aceasta. Dar fluturii albaștri nu se pricep la aritmetică ; și, după un ceas petrecut asupra acestor registre groase de comerț, cu linii roșii și pline de hieroglife ciudate, am fost nevoit să mă dau bătut.

Jacques se descurca minunat în treaba asta grea. Se năpustea, cu capul în piept, asupra cifrelor, acolo unde se îngrămădeau mai tare, și coloanele cele mari nu-l înspăimîntau. Din cînd în cînd, în toiul muncii, se întorcea spre mine și-mi zicea, cam îngrijorat de visarea mea tăcută :

— Ni-e bine, nu-i așa ? Nu te plictisești, cel puțin ?

Nu mă plictiseam, dar eram trist văzîndu-l că se necăjește atîta și mă gîndeam, plin de amărăciune : „De ce mai trăiesc pe lume?... Nu-s bun de nimic... Degeaba mai fac umbră pămîntului. Nu știu decît să-i chinuiesc pe toți și să fac să plîngă ochii care mă iubesc". Zicîndu-mi asta, mă gîndeam la ochii negri și mă uitam cu durere la cutiuța cu dungi aurii pe care Jacques o așezase — poate înadins — pe placa pătrată a pendulei. Ce de-a lucruri îmi amintea cutia aceasta ! Ce cuvîntări înduioșătoare îmi ținea de la înălțimea soclului ei de bronz ! „Ochii negri ți-au dat inima lor, ce-ai făcut cu ea ? îmi zicea cutia. A mîncat-o Cuc-Alb."

Iar eu, mai păstrînd o licărire de nădejde în fundul sufletului, încercam să readuc la viață, să încălzesc cu

răsuflarea mea toate aceste fericiri de altădată, ucise de însăși mîna mea. Mă gîndeam : „A mîncat-o Cuc-Alb !... A mîncat-o Cuc-Alb !“

...Seara aceasta, lungă și melancolică, petrecută în fața focului, în lucru și visare, vă înfățișează destul de bine noua viață pe care aveam s-o ducem de-acum înainte. Toate zilele următoare semănară cu seara asta... Bineînțeles, nu Jacques era cel care visa. El sta cîte zece ceasuri la rînd aplecat asupra registrelor lui groase, cufundat pînă la gît în cifrăraie. În timpul ăsta, eu scormoneam tăciunii și, tot scormonindu-i, spuneam cutiuței cu dungi aurii : „Să mai vorbim puțin de ochii negri ! Vrei ?“... Că nici gînd să poți vorbi de ei cu Jacques ! Dintr-o pricină sau din alta, ocolea cu grijă orice convorbire cu subiectul ăsta. Nici măcar un cuvînt despre Pierrotte. Nimic... Așa că mă răzbunam pe cutiuță, și flecăreala noastră nu se mai isprăvea.

Pe la amiază, cînd vedeam pe maică-mea Jacques lucrînd de zor la registre, mă îndreptam tiptil spre ușă și o ștergeam pe nesimțite, zicînd : „Mă întorc numaidecît, Jacques !“ Niciodată nu mă întreba unde mă duc ; dar după înfățișarea lui nenorocită, după glasu-i plin de îngrijorare, cu care-mi spunea : „Te duci ?“, înțelegeam că nu avea mare încredere în mine. Gîndul la femeia aceasta îl urmărea într-una. Își zicea : „Dacă o revede, sîntem pierduți !“...

Și, cine știe ? Poate că avea dreptate. Poate că, dac-aș mai fi văzut-o pe sirenă, aș fi căzut iar sub vraja pe care o răspîndea asupra bietei mele ființe, cu coama ei de aur șters și semnul alb din colțul buzei... Dar, slavă Domnului ! n-am mai văzut-o. Fără îndoială că vreun oarecare domn de la Opt-la-Zece a făcut-o să-l uite pe Dani-Dan al ei, și niciodată, niciodată n-am mai auzit vorbindu-se de ea, nici de Cuc-Alb, negresa ei.

Într-o seară, întorcîndu-mă dintr-unul din drumurile-mi tainice, am intrat în odaie cu un strigăt de bucurie :

— Jacques ! Jacques ! O veste bună ! Am găsit de lucru. Iată zece zile de cînd, fără să-ți spun nimic, bă-

team străzile cu gîndul ăsta... În sfîrșit s-a făcut! Am un serviciu... Chiar de mîine intru ca supraveghetor general la Institutul Ouly din Montmartre, foarte aproape de noi... Voi fi ocupat de la șapte dimineața la șapte seara... Multă vreme petrecută departe de tine, dar cel puțin îmi voi cîștiga pîinea și voi putea să te mai ușurez.

Jacques își înălță capul de pe cifre și-mi răspunse destul de rece :

— Într-adevăr, dragul meu, bine faci că-mi vii în ajutor... Casa ar fi prea grea pentru mine singur... Nu știu ce am, dar de cîtva timp mă simt hodorogit rău.

Un puternic acces de tuse îl împiedică să urmeze. Lăsă condeiul să-i cadă din mînă, cu o înfățișare tristă, și se aruncă pe canapea. Văzîndu-l lungit acolo, palid, cumplit de palid, îngrozitoarea vedenie a visului meu îmi mai trecu o dată pe dinaintea ochilor, dar n-a fost decît o străfulgerare... Aproape îndată, maică-mea Jacques se ridică și începu să rîdă văzîndu-mi mutra zăpăcită :

— Nu-i nimic, prostule ! E un pic de oboseală. Am lucrat prea mult în vremea din urmă... Acum, că ai o slujbă, am s-o las și eu mai domol, și-n opt zile voi fi vindecat.

Vorbea atît de firesc, cu fața atît de zîmbitoare, încît tristele mele presimțiri zburară și, o lună întreagă, n-am mai auzit în mintea mea fîlfîitul aripilor lor negre...

A doua zi am intrat la Institutul Ouly.

Cu toată pompoasa-i denumire, Institutul Ouly era o mică școală, așa în glumă, ținută de o doamnă bătrînă cu zulufi, pe care copiii o numeau „mătușica". Erau acolo vreo douăzeci de omuleți, dar știți, niște prichindei din aceia care vin la școală cu gustarea într-un coșuleț și totdeauna cu cămașa ieșită afară.

Erau școlarii noștri. D-na Ouly îi învăța cîntări religioase : eu le împărtășeam tainele alfabetului. Afară de aceasta, mai aveam însărcinarea de a-i supraveghea în recreații, într-o curte unde erau găini și un curcan, de care domnișorii ăștia se temeau grozav.

Și uneori, cînd pe „mătușica“ o apuca guta, eu măturam clasa, treabă prea puțin demnă de un supraveghetor general, și pe care totuși o făceam fără scîrbă, de fericit ce mă simțeam că-mi puteam cîștiga pîinea... Seara, cînd mă întorceam la hotelul Pilois, găseam masa pusă și pe maica Jacques, care m-aștepta... După masă făceam de cîteva ori ocolul grădinii cu pași mari, apoi ne petreceam seara la gura sobei. Iată toată viața noastră... Din cînd în cînd primeam cîte o scrisoare de la d. sau d-na Eyssette ; erau marile noastre evenimente. D-na Eyssette locuia mai departe la unchiul Baptsite ; d. Eyssette călătorea tot pentru *Societatea vinicolă*. Afacerile nu mergeau prea prost. Datoriile de la Lyon erau pe trei sferturi plătite. Într-un an sau doi, totul va fi achitat, și ne-am putea gîndi să trăim iar cu toții împreună...

Eu eram de părere ca, deocamdată, s-o aducem pe d-na Eyssette la hotelul Pilois, cu noi, dar Jacques nu voia. „Nu, încă nu — zicea el într-un chip ciudat — încă nu... Să mai așteptăm !“ Și răspunsul ăsta, totdeauna același, îmi frîngea inima. Îmi spuneam : „N-are încredere în mine... Se teme să nu mai fac vreo nebunie cînd d-na Eyssette va fi aici... De aceea vrea să mai aștepte“... Mă înșelam... Nu de aceea spunea Jacques : „Să mai așteptăm !“

XV

Cititorule, dacă ești o fire tare, dacă visele te fac să zîmbești, dacă inima nu ți-a fost niciodată mușcată — mușcată de să-ți vină a urla — de presimțirea unor întîmplări viitoare, dacă ești un om pozitiv, pe care numai realitatea îl impresionează, dacă în nici un caz nu vrei să admiți inexplicabilul, nu mai citi pînă la sfîrșit memoriile acestea. Ceea ce-mi rămîne

de spus în capitolele din urmă e adevărat ca adevărul veșnic, dar tu n-o vei crede.

Era în ziua de 4 decembrie...

Mă întorceam de la Institutul Ouly, și mai repede decît de obicei. Dimineața îl lăsasem pe Jacques acasă, plîngîndu-se de o mare oboseală, și abia așteptam să știu cum îi mai merge. Trecînd prin grădină, m-am împiedicat de d. Pilois, în picioare lîngă smochin și vorbind încet cu un domn scurt și cu labe mari, care parcă se necăjea grozav să-și încheie mănușile.

Voiam să-mi cer iertare și să trec înainte, dar hotelierul mă opri.

— O clipă, domnule Daniel ! Apoi, întorcîndu-se către celălalt, adăugă : E tînărul despre care vă vorbeam. Cred c-ar fi bine să-l preveniți...

M-am oprit foarte neliniștit. Despre ce voia să mă prevină bondocul ăsta ? Că mănușile-i erau mult prea strîmte pentru labele lui ? Nu, zău, o vedeam doar bine...

A fost o clipă de tăcere și de stinghereală. D. Pilois, cu nasul în vînt, se uita în smochin, parcă i-ar fi căutat smochinele pe care nu le avea. Omul cu mănușile trăgea mereu de ele... Totuși, pînă la urmă, se hotărî să vorbească, dar fără să dea drumul nasturelui din mînă, nu vă temeți.

— Domnule — îmi zise el — sînt de douăzeci de ani medicul hotelului Pilois și îndrăznesc să susțin...

Nu l-am lăsat să-și isprăvească fraza. Cuvîntul medic îmi spusese tot.

— Veniți pentru fratele meu ? l-am întrebat tremurînd... E tare bolnav, nu-i așa ?

Nu cred că medicul ăsta să fi fost un om rău, dar în clipa aceea avea mai ales grija mănușilor și, fără a se gîndi că vorbea cu copilul lui Jacques, fără a cerca să mai slăbească lovitura, îmi răspunse brutal :

— Dacă-i bolnav ? ! Cred și eu... N-o să treacă noaptea !

A lovit în plin, vă asigur. Casa, grădina, d. Pilois, medicul, toate se învîrteau în jurul meu. Am fost nevoit să mă reazem de smochin. Avea mînă grea doctorul hotelului Pilois !... De altfel, nici nu băgă de seamă nimic și urmă foarte liniștit, fără să înceteze a-și încheia mănușile :

— E un caz fulgerător de ftizie galopantă... Nu-i nimic de făcut, cel puțin nimic serios... De altminteri am fost chemat mult prea tîrziu, ca totdeauna.

— Nu-i vina mea, domnule doctor — făcu bunul d. Pilois, care tot mai căuta smochine cu cea mai mare băgare de seamă, un mijloc ca oricare altul de a-și ascunde lacrimile — nu-i vina mea. Știam de mult că era bolnav, sărmanul d. Eyssette, și adeseori l-am sfătuit să cheme pe cineva, dar niciodată nu voia. Desigur că se temea să nu-și sperie fratele... Vedeți, erau așa de uniți copiii ăștia !

Un hohot de plîns deznădăjduit îmi țîșni din adîncul inimii.

— Haide, curaj, băiete ! îmi zise blînd omul cu mănușile... Cine știe ? Știința și-a spus ultimul cuvînt, dar natura încă nu... O să mai trec mîine dimineață.

Apoi se învîrti în loc și se îndepărtă, oftînd de mulțumire : își încheiase o mănușă !

Am mai rămas o clipă afară, să-mi șterg ochii și să mă mai liniștesc puțin ; pe urmă, luîndu-mi inima în dinți, am intrat în camera noastră, cu un aer hotărît.

Ce-am văzut deschizînd ușa mă îngrozi. Ca să-mi lase mie patul, fără îndoială, Jacques ceruse să i se pună o saltea pe canapea și l-am găsit acolo, palid, îngrozitor de palid, aidoma cu Jacques din visul meu.

Primul meu gînd a fost să m-arunc asupra lui, să-l iau în brațe și să-l duc în pat, oriunde, dar să-l scot de acolo, Dumnezeule, să-l scot de acolo ! Apoi îndată mi-am zis : „N-ai să poți, e prea mare !“ Și atunci, fiindcă văzusem pe maică-mea Jacques întins fără scăpare pe locul ăsta unde visul spusese c-avea să moară, mi-am pierdut tot curajul ; masca de veselie silită pe care ți-o pui pe față ca să liniștești muribunzii nu putu să se mai țină pe

obrajii mei, și am căzut în genunchi lîngă canapea, vărsînd șiroaie de lacrimi.

Jacques se întoarse anevoie spre mine :

— Tu ești, Daniel... Te-ai întîlnit cu doctorul, nu-i așa ? Și doar îl rugasem pe bondocul acela să nu te sperie ! Dar văd, după înfățișarea ta, că nu m-a ascultat și că știi tot... Dă-mi mîna, frățioare... Cine dracu' și-ar fi închipuit una ca asta ? Sînt oameni care se duc la Nisa să se vindece de boala lor de piept ; eu m-am dus să caut una. E cît se poate de original... A, știi, dacă deznădăjduiești, o să-mi tai și mie tot curajul ; nici așa nu-s prea viteaz... Azi-dimineață, după ce-ai plecat, am înțeles că merge prost. Am trimis după preotul de la Saint-Pierre. A venit să mă vadă, și-o să mai vină îndată să-mi aducă împărtășania. O să-i facă plăcere mamei, pricepi !... E un om de treabă preotul ăsta... Îl cheamă ca pe prietenul tău de la liceul din Sarlande.

Nu putu spune mai mult și se prăvăli pe pernă, închizînd ochii. Am crezut că moare și am început să țip în gura mare :

— Jacques ! Jacques ! Dragul meu !...

Fără să vorbească, îmi făcu semn cu mîna :

— Sst ! Sst ! de mai multe ori.

În clipa aceea, ușa se deschise. D. Pilois intră în odaie, urmat de un bărbat gras, care se rostogoli ca un bulgăre spre canapea, strigînd :

— Ce aflu, domnule Jacques ?... Cum s-ar zice...

— Bună ziua, Pierrotte ! făcu Jacques, deschizînd iar ochii. Bună ziua, vechiul meu prieten ! Eram sigur c-o să vii de cum te-oi chema... Lasă-l să șadă aici, Daniel. Avem de vorbit amîndoi.

Pierrotte își apropie capul mare de buzele palide ale muribundului și rămaseră așa mai multă vreme, șopotind încet... Eu mă uitam, nemișcat în mijlocul odăii. Mai țineam cărțile subsuoară. D. Pilois mi le luă binișor, zicîndu-mi ceva, dar n-am auzit ce. Apoi aprinse lumînările și așeză pe masă un șervet mare, alb. Îmi spuneam în gînd : „De ce-o fi punînd masa ?... O să mai mîncăm ?... Dar nu mi-e foame !“

Se lăsa noaptea. Afară, în grădină, lumea din hotel își făcea semne uitîndu-se la ferestrele noastre. Jacques și Pierrotte tot mai vorbeau. Din cînd în cînd îl auzeam pe cevenol, zicînd cu glasu-i gros, înecat de lacrimi :

— Da, domnule Jacques... Da, domnule Jacques...

Dar nu îndrăzneam să m-apropii... Totuși, pînă la urmă, Jacques mă chemă și mă puse să stau la căpătîiul lui, lîngă Pierrotte :

— Daniel, dragul meu — îmi zise el, după o lungă pauză — sînt tare trist că trebuie să te părăsesc. Dar un lucru mă mîngîie : nu te las singur în viață... O să-ți rămînă Pierrotte, bunul Pierrotte, care te iartă și se leagă să mă înlocuiască lîngă tine...

— Da, da, domnule Jacques, mă leg... Cum s-ar zice... mă leg...

— Vezi tu, bietul meu copil — urmă maica Jacques — niciodată n-ai izbuti tu singur să reclădești căminul... Nu ca să-ți fac inimă rea, dar ești un prost reconstructor de cămin... Cred însă că, ajutat de Pierrotte, vei putea să înfăptuiești visul nostru... Nu-ți cer să cauți s-ajungi un bărbat ; socot și eu, ca abatele Germane, că vei fi un copil toată viața ta. Dar te rog fierbinte să fii totdeauna un copil bun, un copil de treabă și, mai ales... apropie-te puțin, ca să-ți spun asta la ureche... și mai ales, nu fă să plîngă ochii negri. Aici, sărmanul meu mult iubit se mai odihni un pic, apoi reluă : Cînd totul se va sfîrși, să scrii tatii și mamei. Numai că va trebui să-i înștiințezi cu încetul... Le-ar face prea rău dac-ar afla totul dintr-o dată... Acuma înțelegi de ce n-am adus-o pe doamna Eyssette ? Nu voiam să fie astăzi aici. Sînt clipe prea dureroase pentru o mamă... Se opri și privi înspre ușă : Iată-l pe Dumnezeu! rosti el, zîmbind. Și ne făcu semn să ne dăm la o parte.

Se aducea sfînta împărtășanie. Pe fața de masă albă, între lumînări, luară loc ostia și untdelemnul sfințit. Apoi preotul se apropie de pat și slujba începu...

Cînd se isprăvi — o ! ce lungă mi s-a mai părut ! — cînd se isprăvi, Jacques mă chemă încetișor lîngă el :

— Sărută-mă ! îmi zise el.

Iar glasu-i era așa de slab, de parcă mi-ar fi vorbit de departe... Și trebuie să fi fost într-adevăr departe, de douăsprezece ceasuri de cînd cumplita ftizie galopantă îl trîntise pe spatele-i slab și-l ducea spre moarte în cel mai mare galop !...

Atunci, apropiindu-mă să-l sărut, mîna mea o întîlni pe a lui, scumpa lui mînă umedă de sudoarea agoniei. Am apucat-o și nu i-am mai dat drumul... Am rămas așa, nu mai știu cîtă vreme ; poate un ceas, poate o veșnicie, nu știu de loc... Nu mă mai vedea, nu-mi mai vorbea. Numai mîna lui se mișcă de mai multe ori într-a mea, ca pentru a-mi spune : „Simt că ești aici". Deodată, o tresărire lungă îi zgudui bietul trup din cap pînă-n picioare. Am văzut că ochii i se deschid și privesc în jur, căutînd pe cineva ; și cum mă plecam asupra lui, l-am auzit spunînd de două ori foarte încet :

— Jacques, ești un măgar !... Jacques, ești un măgar !...

Apoi nimic... Murise...

...O, visul !...

Un vînt cumplit bătu în noaptea aceea. Decembrie azvîrlea pumni de măzăriche în geamuri. Pe masa din capătul odăii, un crucifix de argint strălucea între două lumînări. Îngenuncheat în fața lui Crist, un preot pe care nu-l cunoșteam se ruga cu glas puternic, în zgomotul vîntului... Eu nu mă rugam, nici nu plîngeam... N-aveam decît un singur gînd, gîndul neclintit să încălzesc mîna mult iubitului meu Jacques, pe care o țineam strînsă într-ale mele. Vai, cu cît se apropia dimineața, cu atîta mîna lui se făcea mai grea și de gheață...

Deodată, preotul care recita pe latinește în fața crucifixului se ridică și veni să mă bată pe umăr.

— Încearcă să te rogi — îmi zise el... O să-ți facă bine.

Abia atunci l-am recunoscut... Era vechiul meu prieten de la liceul din Sarlande, abatele Germane el însuși, cu frumoasa-i față ciupită de vărsat și înfățișarea lui de dragon în sutană... Suferința mă doborîse pînă într-atîta,

că nu m-am mirat să-l văd. Mi s-a părut foarte firesc... Dar iată cum se afla el aici :

În ziua cînd Piciul părăsea liceul, abatele Germane îi spusese : „Am eu un frate la Paris, un preot de treabă... dar basta ! La ce bun să-ți mai dau adresa lui ? Sînt sigur că nu te-ai duce la el". Și uite ce-i soarta ! Fratele abatelui Germane era preot la biserica Saint-Pierre din Montmartre, și pe el îl chemase biata maică Jacques la patu-i de moarte. Tocmai atunci se întîmplase ca abatele Germane să fie în treacăt la Paris și să locuiască la casa parohială... În seara de 4 decembrie, fratele lui îi zise înapoindu-se :

— Am dus sfîntul maslu unui nenorocit de copil care moare foarte aproape de aici. Va trebui să te rogi pentru el, abate !

Abatele răspunse :

— O să mă gîndesc la el mîine, făcînd slujba. Cum îl cheamă ?...

— Stai... e un nume din sud, cam greu de ținut minte... Jacques Eyssette... Da, așa-i... Jacques Eyssette...

Numele acesta îi aminti abatelui de un oarecare mic pedagog pe care-l cunoștea ; și, fără să piardă o clipă, alergă la hotelul Pilois... Cînd intră, mă zări în picioare, agățat de mîna lui Jacques. Nu voi să-mi tulbure durerea, spuse tuturor să plece și că va veghea cu mine ; pe urmă îngenunche, și abia noaptea, tîrziu, speriat de încremenirea mea, mă bătu pe umăr și se făcu cunoscut.

Din clipa aceea nu mai știu ce s-a petrecut. Sfîrșitul acelei nopți groaznice, ziua următoare și încă multe alte zile nu mi-au lăsat decît amintiri nedeslușite. Aici e un mare gol în memoria mea. Totuși îmi aduc aminte — dar ca de lucruri întîmplate cu veacuri în urmă — de un drum lung, fără sfîrșit, prin noroiul Parisului, după carul cel negru. Mă văd mergînd cu capul gol, între Pierrotte și abatele Germane. O ploaie rece, amestecată cu măzăriche, ne biciuiește obrazul. Pierrotte are o umbrelă mare, dar o ține așa de rău și ploaia cade atît de tare, încît apa curge șiroaie pe sutana abatelui, lucioasă toată !... Plouă, plouă, ah ! cum mai plouă !

Lîngă noi, aproape de car, păşeşte un domn înalt, îmbrăcat în negru, cu un beţişor de abanos în mînă. Acesta-i maestrul de ceremonii, un fel de şambelan al morţii. Ca toţi şambelanii, poartă mantie de mătase, spadă, pantaloni scurţi şi joben... Să fie o nălucire a creierului meu ?... Găsesc că omul ăsta seamănă cu d. Viot, supraveghetorul general de la liceul din Sarlande. E înalt ca el, ţine ca el capul plecat pe umăr şi, de cîte ori se uită la mine, are acelaşi zîmbet prefăcut şi de gheaţă care flutura pe buzele cumplitului chelar. Nu-i d. Viot, dar poate că-i umbra lui.

Carul cel negru înaintează mereu, dar aşa de încet, aşa de încet... Mi se pare că n-o să mai ajungem niciodată... În sfîrşit, iată-ne într-o grădină tristă, plină de noroi gălbui, în care te afunzi pînă la glezne. Ne oprim la marginea unei gropi mari. Oameni cu mantale scurte aduc o cutie mare, foarte grea, pe care trebuie s-o coboare înăuntru. Treaba-i anevoioasă. Frînghiile, înţepenite de ploaie, nu lunecă. Aud pe unul din oamenii ăştia că strigă : „Cu picioarele înainte ! Cu picioarele înainte !...“ În faţa mea, de cealaltă parte a gropii, umbra d-lui Viot, cu capul plecat pe umăr, îmi zîmbeşte mereu cu blîndeţe. Lungă, subţire, gîtuită în veşmintele-i de doliu, ca se desprinde pe cenuşiul cerului ca o lăcustă mare, neagră, udă toată...

Acum sînt singur cu Pierrotte... Coborîm prin Montmartre... Pierrotte caută o trăsură, dar nu găseşte. Merg lîngă el, cu pălăria în mînă. Mi se pare că-s tot în urma dricului... De-a lungul cartierului, lumea întoarce capul să-l vadă pe omul ăsta gros care plînge, strigînd după bîrje, şi pe copilul care umblă cu capul gol, pe o ploaie cu găleata...

Mergem, mergem într-una. Şi-am obosit, şi capul mi-e greu... În sfîrşit, iată pasajul Saumon, fosta casă Lalouette, cu oboanele ei vopsite, de pe care curg şiroaie de apă verde... Fără să mai intrăm în prăvălie, urcăm la Pierrotte. La etajul întîi, puterile mă părăsesc. Mă aşez pe o treaptă. Cu neputinţă să merg mai departe. Capul mi-e prea greu... Atunci, Pierrotte mă ia în braţe.

Și pe cînd mă duce sus, pe trei sferturi mort și scuturat de friguri, aud măzărichea care pîrîie pe vitrina pasajului și apa din jgheaburi ce cade cu mare zgomot în curte... Plouă, plouă, ah, cum mai plouă !

XVI. SFÎRȘITUL VISULUI

Piciul e bolnav ; Piciul e pe moarte... În fața pasajului Saumon, un larg așternut de paie, schimbat la două zile, îi face pe trecători să spună : „Colo sus trage să moară vreun bogătaș bătrîn“... Nu trage să moară un bogătaș bătrîn, ci Piciul... Toți medicii l-au condamnat. Două febre tifoide în doi ani e mult prea mult pentru creierașul ăsta de pasăre-muscă ! Haide, repede, puneți caii la carul cel negru ! Și lăcusta cea mare să-și pregătească bețișorul de abanos și zîmbetul mîhnit ! Piciul e bolnav ; Piciul e pe moarte !

Să vedeți ce jale-i în fosta casă Lalouette ! Pierrotte nu mai doarme. Ochii negri sînt deznădăjduiți. Doamna de ispravă răsfoiește cu înfrigurare un *Raspail*, rugîndu-se fierbinte sfîntului Camfre să facă o nouă minune, de hatîrul scumpului bolnav... Salonul galben e închis, pianul mort, flautul fără glas. Dar mai sfîșietor decît toate, o ! mult mai sfîșietor, e o rochiță neagră care stă într-un colț al casei și împletește de dimineața pînă seara, fără să scoată o vorbă, iar lacrimi grele-i curg șiroaie.

Și pe cînd fosta casă Lalouette se tînguiește astfel zi și noapte, Piciul e culcat foarte liniștit într-un pat mare de puf și nu bănuiește cum îi face pe toți să plîngă în jurul lui. Ține ochii deschiși, dar nu vede nimic. Lucrurile n-ajung pînă la sufletul său. Nici n-aude nimic decît numai un țiuit înăbușit, o zbîrnîială nedeslușită, ca și

cum ar avea drept urechi două scoici de mare ; scoicile acelea mari cu buze trandafirii, în care auzi vuind marea. Nu vorbește, nu gîndește. Ai zice că-i o floare bolnavă... Să-i ții o compresă cu apă rece la cap și o bucată de gheață în gură, atîta cere. Cînd gheața se topește, cînd compresa se usucă la arșița craniului său, scoate un mîrîit : altceva nu vorbește.

Așa trec mai multe zile, zile fără ceasuri, zile neguroase ; apoi, deodată, într-o dimineață, Piciul are o senzație ciudată. Parcă l-ar fi scos cineva din fundul mării. Ochii lui văd, urechile-i aud. Răsuflă. Își vine în fire... Mașina de gîndit care dormea într-un colț al creierului, cu rotițele-i subțiri ca părul unei zîne, se deșteaptă și se pune în mișcare. La început încet, apoi ceva mai repede, apoi cu o repeziciune nebună — tic ! tic ! tic ! — de-ai crede c-o să se sfărîme. Simți că mașina asta frumoasă nu-i făcută să doarmă și că vrea să-și recîștige vremea pierdută... Tic ! tic ! tic !... Ideile se încrucișează, se încîlcesc ca firele de mătase : „Unde-s, Dumnezeule ?... Ce-i patul ăsta mare ?... Și ce fac cele trei doamne de colo. lîngă fereastră ?... Oare nu cunosc eu rochița asta neagră care stă cu spatele la mine ?... Parcă..."

Și ca să se uite mai bine la rochia neagră pe care crede c-o recunoaște, Piciul se ridică anevoie într-un cot și se pleacă afară din pat, apoi îndată se dă îndărăt, îngrozit... Acolo, înaintea lui, în mijlocul odăii, a zărit un dulap de nuc cu ferecături vechi de fier ce se cațără pe uși. Dulapul ăsta îl recunoaște ! L-a mai văzut o dată în vis, un vis îngrozitor... Tic ! tic ! tic ! Mașina de gîndit merge ca vîntul... O, acum Piciul își aduce aminte. Hotelul Pilois, moartea lui Jacques, înmormîntarea, sosirea la Pierrotte pe ploaie, vede iar tot, își amintește tot. Vai ! Renăscînd la viață, nenorocitul copil a renăscut la durere. Și cea dintîi vorbă a lui e un geamăt...

La geamătul ăsta, cele trei femei care lucrau lîngă fereastră au tresărit. Una din ele, cea mai tînără, se ridică strigînd : „Gheață, gheață !" Și repede aleargă

să ia o bucată de gheață de pe cămin și i-o aduce Piciului, dar Piciul n-o vrea... Respinge încetișor mîna care-i caută buzele — e o mînă prea delicată pentru o îngrijitoare de bolnavi ! Oricum, cu glas tremurător, zice :

— Bună ziua, Camille !...

Camille Pierrotte e atît de mirată că muribundul vorbește, încît rămîne pe loc buimăcită, cu brațul întins, cu mîna deschisă și cu bucata de gheață străvezie care tremură în vîrful degetelor ei trandafirii de frig.

— Bună ziua, Camille ! repetă Piciul. O, las' că te recunosc eu bine !... Mi-e mintea limpede acuma... Dar dumneata mă vezi ?... Oare poți să mă vezi ?

Camille Pierrotte face ochi mari :

— Dacă te văd. Daniel ? !... Cred și eu că te văd !...

Atunci, la gîndul că dulapul a mințit și Camille Pierrotte nu-i oarbă, că visul, îngrozitorul vis nu se va adeveri pînă la capăt, Piciul prinde curaj și se încumetă să mai pună și alte întrebări :

— Am fost tare bolnav, nu-i așa, Camille ?

— O, da, Daniel, tare bolnav...

— Și stau în pat de mult ?...

— Mîine se împlinesc trei săptămîni...

— Doamne, Dumnezeule ! Trei săptămîni !... Au și trecut trei săptămîni de cînd biata maică-mea Jacques...

Nu sfîrșește fraza și-și ascunde capul în pernă, plîngînd cu hohote.

...În clipa aceea, Pierrotte intră în odaie. Aduce alt medic. (Dacă boala se mai lungește, toată Academia de medicină o să se perinde.) Ăsta-i renumitul doctor *Brum-Brum*, un vlăjgan care nu-și pierde vremea și nu se joacă să-și încheie mănușile la căpătîiul bolnavilor. Se apropie de Piciul, îi pipăie pulsul, se uită la ochii și la limba lui, apoi întorcîndu-se către Pierrotte :

— Ce-mi tot îndrugai?... Păi e vindecat băiatul ăsta...

— Vindecat! face bunul Pierrotte, împreunîndu-și mîinile.

— Așa de bine vindecat, încît o să-mi aruncați îndată gheața asta pe fereastră și-o să-i dați bolnavului o aripă

de pui stropită cu Saint-Emilion[1]... Haide, nu te mai mîhni, mica mea domnișoară. În opt zile, tînărul ăsta, care a dus moartea de nas, o să fie pe picioare, v-o garantez eu... Pînă atunci, vedeți să stea liniștit în pat. Feriți-l de orice emoție, de orice lovitură. E lucrul de căpetenie... Pentru rest, lăsăm natura să lucreze, că se pricepe să îngrijească mai bine decît voi și decît mine...

Vorbind astfel, renumitul doctor *Brum-Brum* dă un bobîrnac tînărului care a dus moartea de nas, zîmbește d-rei Camille și pleacă sprinten, însoțit de bunul Pierrotte, care plînge de bucurie și repetă într-una:

— Ah! domnule doctor, cum s-ar zice... cum s-ar zice...

În urma lor, Camille vrea ca bolnavul să doarmă, dar el se împotrivește cu hotărîre:

— Nu te duce, Camille, te rog... Nu mă lăsa singur... Cum vrei să dorm cu durerea pe care-o am în suflet?

— Ba da, trebuie, Daniel... Trebuie să dormi... Ai nevoie de odihnă. Așa a spus doctorul... Haide, fii cuminte, închide ochii și nu te gîndi la nimic... Peste puțin voi veni să te mai văd. Și dac-ai dormit, voi sta multă vreme.

— Dorm... dorm... — zise Piciul, închizînd ochii. Apoi, răzgîndindu-se: Încă un cuvînt, Camille!... Oare cine-i rochița aceea neagră pe care am zărit-o aici adineauri?

— O rochie neagră?...

— Ei da, știi bine! Rochița aceea neagră care lucra cu voi lîngă fereastră... Acuma nu mai este acolo... Dar adineauri am văzut-o, sînt sigur...

— A, nu, Daniel, te înșeli... Am lucrat aici toată dimineața cu doamna Tribou, vechea dumitale prietenă, doamna Tribou, știi, cea pe care o numeai doamna de ispravă. Dar doamna Tribou nu-i în negru... poartă tot rochia ei cea verde... Nu, cu siguranță nu-i nici o rochie neagră în toată casa... Poate c-ai visat... Haide!... Mă duc... Somn ușor!...

---

[1] Denumirea unui vin. (n.t.)

Zicînd acestea, Camille Pierrotte fuge repede, foarte încurcată și cu obrajii arzînd, ca și cum ar fi mințit.

Piciul rămîne singur, dar tot nu poate să doarmă. Mașina cu rotițe subțirele își face de cap în creierul lui. Firele de mătase se încrucișează, se încîlcesc... Se gîndește la mult iubitul lui care doarme în iarba de la Montmartre; se gîndește și la ochii negri, la frumoasele lumini întunecate pe care providența parcă le aprinsese anume pentru el, iar acum...

Aici, ușa odăii se deschide încet, încet, ca și cum ar vrea să intre cineva, dar aproape îndată se aude cum Camille Pierrotte zice cu glas scăzut:

— Nu intrați... Emoția o să-l omoare dacă se trezește...

Și iată că ușa se închide iar, încet, încet așa cum se deschisese. Din nenorocire, o bucată din poala rochiei negre se prinde în prag, iar din patul lui, Piciul zărește poala asta de rochie care iese afară.

În clipa aceea, inima-i tresare, ochii i se aprind și, ridicîndu-se într-un cot, începe să strige în gura mare:

— Mamă! Mamă! De ce nu vii să mă săruți ?...

Numaidecît ușa se deschide. Rochița neagră — care nu se mai poate stăpîni — se repede în odaie, dar în loc să meargă spre pat, se duce drept în cealaltă parte a încăperii, cu brațele deschise, chemîndu-l:

— Daniel! Daniel!

— Pe aici, mamă... — strigă Piciul, care-i întinde brațele, rîzînd... Pe aici! Da' ce, nu mă vezi ?...

Și atunci, d-na Eyssette, pe jumătate întoarsă spre pat, dibuind aerul din jurul ei cu mîinile care-i tremură, răspunde cu glas sfîșietor:

— Vai nu, scumpul meu odor, nu te văd... Niciodată n-o să te mai văd... Sînt oarbă!

Auzind aceasta, Piciul scoate un țipăt puternic și cade pe spate între perne...

Firește că după douăzeci de ani de nenorociri și de suferințe — doi copii morți, căminul nimicit, bărbatul ei departe — nu-i chiar de mirare că ochii dumnezeiești ai bietei mame Eyssette să fie acuma arși de

lacrimi... Dar pentru Piciul!... Cum se potrivesc toate cu visul lui! Ce ultimă groaznică lovitură îi mai păstra soarta! Oare n-o să moară dintr-asta ?...

Ei bine, nu!... Piciul n-o să moară. Nu trebuie să moară! În urma lui, ce s-ar face biata mamă oarbă ? Unde-ar mai găsi ea lacrimi să-și plîngă și pe al treilea fiu? Ce s-ar face tata Eyssette, care n-are cînd nici măcar să se repeadă să-și sărute copilul bolnav, nici să ducă o floare copilului său mort ? Cine-ar mai reclădi căminul, frumosul cămin al familiei, la care amîndoi bătrînii vor veni cîndva să-și încălzească bietele mîini înghețate ? Nu, nu! Piciul nu vrea să moară. Dimpotrivă, se agață din răsputeri de viață... I s-a spus că, pentru a se însănătoși mai repede, nu trebuie să gîndească: nu gîndește; că nu trebuie să vorbească: nu vorbește; că nu trebuie să plîngă: nu plînge... E o plăcere să-l vezi în patul lui, cu înfățișarea liniștită, cu ochii deschiși, jucîndu-se, pentru a-și trece vremea, cu canafurile plapumei de puf. O adevărată convalescență de călugăr...

În jurul lui, toată casa Lalouette își dă cea mai mare osteneală, în tăcere. D-na Eyssette stă toată ziua la picioarele patului, cu împletitura ei. Scumpa oarbă e atît de obișnuită cu andrelele lungi, încît împletește tot așa de bine ca pe vremea cînd vedea. Doamna de ispravă e și ea acolo; apoi, în fiecare clipă, numai ce se ivește în ușă fața bună a lui Pierrotte. Pînă și flautistul urcă după știri, de patru sau cinci ori pe zi. Dar, trebuie s-o spunem, el nu vine pentru bolnav; îl atrage mai ales doamna de ispravă... De cînd Camille Pierrotte i-a spus răspicat că nu-l voia nici pe el, nici flautul lui, înfocatul instrumentist s-a mulțumit cu văduva Tribou, care, deși mai puțin bogată și mai puțin frumoasă decît fiica cevenolului, nu-i însă cu totul lipsită de farmec și de economii. Cu această romanțioasă femeie coaptă, omul-flaut nu și-a pierdut vremea; la a treia ședință, căsătoria plutea în aer și vorbeau, încă nehotărît, să deschidă o prăvălie de plante medicinale în strada Lombarzilor,

cu economiile doamnei. Pentru ca frumoasele planuri să nu adoarmă, tînărul virtuos vine atît de des după veşti.

Dar d-ra Pierrotte ? Nu se mai vorbeşte de ea! Oare nu mai este în casă ?... Ba da, e tot acolo. Numai că, de cînd bolnavul e în afară de orice primejdie, nu mai intră aproape niciodată în odaia lui. Şi cînd vine, e numai în treacăt, s-o ia pe oarbă de mînă, ca s-o ducă la masă, dar Piciului, niciodată vreo vorbă... A, ce departe-i vremea trandafirului roşu, vremea cînd, pentru a zice: „Te iubesc", ochii negri se deschideau ca două flori de catifea! În patul lui, bolnavul oftează, gîndindu-se la fericirea aceea care-şi luase zborul. Vede bine că ea nu-l mai iubeşte, că fuge de dînsul, că-l urăşte. Dar el a voit-o. N-are dreptul să se plîngă. Şi totuşi, ar fi fost aşa de bine ca în doliul şi-n durerea ta să-ţi încălzească inima un pic de iubire! Ar fi fost aşa de bine să plîngi pe un umăr prieten!... „În sfîrşit!... Răul s-a făcut — îşi zice bietul copil — să nu ne mai gîndim la asta şi să lăsăm visările la o parte! Cît despre mine, nu mai e vorba să fiu fericit în viaţă. E vorba să-mi fac datoria... Mîine o să mă înţeleg cu Pierrotte."

Într-adevăr, a doua zi, la ora cînd cevenolul trece tiptil prin odaie, ca să coboare la prăvălie, Piciul, care din zori stă la pîndă după perdele, îl cheamă încetişor:

— Domnule Pierrotte! Domnule Pierrotte! Pierrotte se apropie de pat, şi atunci, bolnavul, foarte mişcat şi fără să ridice ochii, zice: Uite că merg spre însănătoşire, bunul meu domn Pierrotte, şi trebuie să-ţi vorbesc serios. Nu vreau să-ţi mulţumesc pentru ceea ce faci pentru mama şi pentru mine...

Cevenolul îi curmă repede vorba:

— Nici un cuvînt despre asta, domnule Daniel! Tot ce fac trebuia să fac. Mă înţelesesem cu domnul Jacques.

— Da, ştiu, Pierrotte, ştiu că la tot ce vreau să-ţi spun în privinţa aceasta, răspunzi totdeauna acelaşi lucru... Aşa că nici n-o să-ţi mai vorbesc despre asta.

Dimpotrivă, te-am chemat ca să te rog ceva. Ajutorul dumitale din prăvălie o să te părăsească în curînd. Vrei să mă iei în locul lui? O, te rog, Pierrotte, ascultă-mă pînă la capăt! Nu-mi spune nu, fără să mă fi ascultat pînă la sfîrșit... Știu că, după purtarea mea mișelească, nu mai am dreptul să trăiesc în mijlocul vostru. Este în casă cineva care suferă din pricina prezenței mele, cineva pentru care a mă vedea e un chin, și pe bună dreptate!... Dar dacă fac în așa fel ca să nu mă vadă niciodată, dacă mă oblig să nu mă urc niciodată aici, dacă rămîn totdeauna la prăvălie, dacă sînt de-al casei voastre fără totuși să fiu, ca dulăii din ogradă care nu intră niciodată prin odăi, oare în condițiile astea n-ai putea să mă primești?

Pierrotte ar vrea să ia în mîinile lui mari capul cîrlionțat al Piciului și să-l sărute mult de tot, dar se stăpînește și răspunde liniștit:

— Păi de, vezi, domnule Daniel, înainte de a-ți răspunde, am nevoie să mă sfătuiesc cu mititica... Mie, propunerea dumitale îmi convine destul, dar nu știu dacă mititica... De altfel o să vedem. Trebuie să se fi sculat... Camille! Camille!

Camille Pierrotte, care se scoală devreme ca o albină, tocmai își stropește trandafirul roșu de pe căminul din salon. Sosește în capot de dimineață, cu părul ridicat în sus ca o chinezoaică, proaspătă, veselă, mirosind a flori.

— Uite, mititico — îi spune cevenolul — uite, domnul Daniel cere să intre la noi, să-l înlocuiască pe ajutorul meu din prăvălie... Dar, cum gîndește că prezența lui ți-ar fi prea neplăcută...

— Prea neplăcută! îi taie vorba Camille Pierrotte, schimbînd fețe-fețe.

Nu zice nimic mai mult, dar ochii negri îi isprăvesc fraza. Da, ochii negri, ei înșiși, se arată în fața Piciului, adînci ca noaptea, luminoși ca stelele, strigînd: „Iubire, iubire!“ cu atîta patimă și înflăcărare, încît inima bietului bolnav se aprinde toată.

Atunci Pierrotte zice, rîzînd pe înfundate:

— Păi de, lămuriți-vă amîndoi... o fi vreo neînțelegere la mijloc.

Și se duce să bată cu degetele pe geam un joc cevenol; apoi, cînd crede că copiii s-au lămurit îndeajuns — o, Dumnezeule! abia au avut cînd să-și spună două vorbe — se apropie de ei și-i privește:

— Ei, bine?

— A, Pierrotte — zice Piciul, întinzîndu-i mîinile — e tot atît de bună ca și dumneata... M-a iertat!

Din clipa aceea, convalescența bolnavului merge cu pași de uriaș... Cred și eu! Ochii negri nu se mai mișcă din odaie. Tinerii își petrec zilele făcînd planuri de viitor. Vorbesc de căsătorie, de căminul ce trebuie reclădit. Vorbesc și de scumpa maică Jacques, și numele lui mai face să curgă lacrimi frumoase. Dar, oricum! Este iubire în fosta casă Lalouette. Asta se simte. Și dacă cineva se miră că iubirea poate înflori astfel, în jale și în lacrimi, îi voi spune să se ducă pe la cimitir, să vadă toate floricelele care cresc printre crăpăturile mormintelor.

De altfel, nu cumva să credeți că pasiunea îl face pe Piciu să-și uite datoria. Oricît de bine s-ar simți în patu-i mare, între d-na Eyssette și ochii negri, abia așteaptă să se vindece, să se scoale, să coboare la prăvălie. Nu doar, firește, că porțelanul l-ar ispiti din cale-afară; dar dorește cu înfocare să înceapă viața de devotament și de muncă, pentru care i-a fost pildă maica Jacques. La urma urmelor, tot mai bine-i să vinzi farfurii într-un pasaj, cum spunea tragediana Irma, decît să mături Institutul Ouly sau să fii fluierat la Montparnasse. Cît despre Muză, nu se mai vorbește de ea. Lui Daniel Eyssette îi plac și acum versurile, dar nu ale lui; și în ziua cînd tipograful, plictisit de a mai păstra la el cele nouă sute nouăzeci și nouă de volume ale *Comediei pastorale*, le trimite în pasajul Saumon, nenorocitul fost poet are curajul să spună:

— Trebuie să ardem tot!

La care Pierrotte, mai prevăzător, răspunde:

— Să ardem tot?!... Zău că nu!... Mai degrabă le țin în prăvălie. Oi găsi eu cum să le întrebuințez... Cum s-ar zice... se nimerește că în curînd am de trimis niște păhărele pentru ouă la Madagascar. Cu voia dumitale, domnule Daniel, cărțile astea îmi vor sluji să învelesc ouarele.

Și, într-adevăr, două săptămîni mai tîrziu, *Comedia pastorală* porni la drum spre țara aceea. Îi dorim să aibă acolo mai mult succes decît la Paris!

...Și acum, cititorule, înainte de-a încheia această povestire, vreau să te mai introduc o dată în salonul galben. E într-o după-amiază de duminică, o frumoasă duminică de iarnă — frig uscat și soare. Toată casa Lalouette e în culmea bucuriei. Piciul e pe deplin vindecat și s-a sculat pentru întîia oară din pat. În cinstea acestui fericit eveniment, au jertfit la amiază lui Esculap cîteva duzini de stridii, stropite cu vin bun de Turena. Acum stau cu toții la un loc în salon. E plăcut; flăcările joacă în cămin. Pe geamurile pline de promoroacă, soarele încondeiază priveliști de argint.

În fața căminului, Piciul șade pe un scăunel, la picioarele bietei oarbe ațipite, și vorbește încetișor cu d-ra Pierrotte, mai roșie decît trandafirașul roșu din părul ei. E și lesne de înțeles, stă doar așa de aproape de foc!... Din cînd în cînd, un rontăit de șoarece: e capul de pasăre care ciugulește într-un colț; sau un țipăt deznădăjduit: e doamna de ispravă, care pierde la besig[1] banii pentru prăvălia de plante medicinale. Vă rog să priviți cu băgare de seamă înfățișarea triumfătoare a d-nei Lalouette, care cîștigă, și zîmbetul îngrijorat al flautistului, care pierde.

Dar d. Pierrotte?... O, d. Pierrotte nu-i departe... E colo în pervazul ferestrei, pe jumătate ascuns de perdeaua cea mare, galbenă, și adîncit într-o treabă tăcută,

[1] *Bésigue*, în limba franceză — joc de cărți ce se joacă în două, trei sau patru persoane. (n.t.)

care-l face să asude. Are înaintea lui o mescioară rotundă, compase, creioane, rigle, echere, tuș, pensule și, în sfîrșit, o coală mare de hîrtie de desen, pe care-o acoperă cu semne ciudate... Lucrarea pare să-i placă. La fiecare cinci minute înalță capul, îl pleacă un pic într-o parte și zîmbește cu bunăvoință mîzgîlelilor lui.

Oare ce să fie lucrarea asta tainică?...

Așteptați! O să aflăm noi... Pierrotte a isprăvit. Iese din ascunzătoarea lui, ajunge încet în spatele tinerei Camille și al Piciului; apoi, deodată, le întinde sub ochi coala cea mare, întrebînd:

— Iaca, îndrăgostiților, ce ziceți de asta?...

Îi răspund două exclamații:

— O, tată!

— O, domnule Pierrotte!

— Ce-i? Ce este?... tresare sărmana oarbă, trezită pe neașteptate.

Iar Pierrotte, cu voioșie:

— Ce este, doamnă Eyssette?... E... cum s-ar zice... e o schiță pentru noua firmă, pe care o vom pune la prăvălie peste cîteva luni... Ei, domnule Daniel, citește-ne-o tare, ca să ne dăm seama cam cum sună.

În adîncul inimii lui, Piciul varsă cea din urmă lacrimă pe fluturii lui albaștri; și, luînd coala cu amîndouă mîinile: — „Haide, fii bărbat, Piciule!“ — citește tare, cu glas hotărît, firma asta de prăvălie, pe care viitorul lui e scris cu litere de-o șchioapă:

PORȚELANURI ȘI CRISTALURI

Fosta casă Lalouette

EYSSETTE și PIERROTTE

Succesori

CUPRINS

Cuvînt înainte 5

PARTEA ÎNTÎI

I. Fabrica 11

II. Gîndacii 19

III. „A murit, rugați-vă pentru el!" 27

IV. Caietul roșu 31

V. Cîștigă-ți pîinea! 42

VI. Cei mici 53

VII. Pedagogul 61

VIII. Ochii negri 69

IX. Afacerea Boucoyran 78

X. Zilele grele 86

XI. Bunul meu prieten, maestrul de scrimă 90

XII. Inelul de fier 98

XIII. Cheile d-lui Viot 109

XIV. Unchiul Baptiste 113

PARTEA A DOUA

I. Galoşii mei 117

II. Din partea preotului de la Saint-Nizier 121

III. Maică-mea Jacques 129

IV. Discuţia bugetului 132

V. Cuc-Alb şi doamna de la etajul întîi 141

VI. Romanul lui Pierrotte 148

VII. Trandafirul roşu şi ochii negri 160

VIII. O lectură în pasajul Saumon 169

IX. O să vinzi porţelan 185

X. Irma Borel 196

XI. Inima de zahăr 203

XII. Tolocototinian 216

XIII. Răpirea 224

XIV. Visul 233

XV. 242

XVI. Sfîrşitul visului 250

Redactor responsabil : A. POTERAȘU
Tehnoredactor : V. POSTELNICU

Dat la cules 03.02.1961. Bun de tipar 29.03.1961. Apărut 1961. Comanda nr. 3.289. Tiraj 45.210. Broșate 43.080 + Legate 2130. Hîrtie tipar sul de 50 g/m², 840×1080/32. Coli editoriale 12,4. Coli de tipar 16,50. A. 015. C. Z. pentru bibliotecile mici 8 (R).

Tiparul executat sub comanda nr. 10.228 la Combinatul Poligrafic Casa Scînteii „I. V. Stalin", București — R.P.R.

Lei 5